

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYAT ANABİLİM DALI

YAŞAR KEMAL’İN TENEBE ROMANI İLE ZÜLFÜ LİVANELİ’NİN
KARDEŞİMİN HİKÂYESİ ROMANININ KARŞILAŞTIRMALI SÖZ
DİZİMİ İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

ZUHAL YURTLU

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi MUSTAFA SOLMAZ

VAN – 2021

KABUL VE ONAY SAYFASI

Zuhal YURTLU tarafından hazırlanan “Yaşar Kemal’in Teneke Romanı ile Zülfü Livaneli’nin Kardeşimin Hikâyesi Romanının Karşılaştırmalı Söz Dizimi İncelemesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyat Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Danışman:Dr. Öğr. Üye. Mustafa SOLMAZ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı ABD Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Başkan :Doç. Dr. Veysi SEVİNÇLİ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı ABD Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Üye :Dr. Öğr. Üye. Mustafa PARLAKPINAR Bittlis Eren Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı ABD Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Tez SavunmaTarihi:	21/06/2021
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

(İmza)

ZUHAL YURTLU
(21/06/2021)

(Yüksek Lisans Tezi)

Zuhal YURTLU

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HAZİRAN, 2021

**YAŞAR KEMAL’İN TENEKE ROMANI İLE ZÜLFÜ LİVANELİ’NİN
KARDEŞİMİN HİKÂYESİ ROMANININ KARŞILAŞTIRMALI SÖZ DİZİMİ
İNCELEMESİ**

ÖZET

Türk ve Dünya edebiyatında önemli bir yere sahip olan Yaşar Kemal’in “Teneke” adlı eseri ve yazdıklarıyla 21. yüzyılın çok boyutlu yansıtıcısı olan Zülfü Livaneli’nin “Kardeşimin Hikâyesi” adlı eseri edebiyatımızda yansıttıkları, konu ve telâfuz açısından önemli bir yere sahiptir.

Yapılan bu çalışmada incelenen iki eser hem söz dizimi hem de ele aldıkları konu açısından değerlendirilip, tespit edilen benzer ve farklı noktaları ortaya çıkarılarak yazarların dil ve üslûp inceliklerinin belirlenmesi hedeflenmiştir.

Dört ana bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde, sağlıklı bilgilendirme ve değerlendirme yapabilmek için Yaşar Kemal ve Zülfü Livaneli’nin hayatı, edebi kişilikleri ve incelenen eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Diğer bölümlerde ise sırasıyla “söz öbekleri, cümlelerin öğeleri ve cümle türleri” incelenmiştir. Ayrıca bölümlerin her biri üç alt başlığa ayrılmış; ilk alt başlıkta ele alınacak başlıklarla ilgili tanım, terim ve sınıflandırmalara yer verilerek konunun özellikleri detaylı bir şekilde aktarılmaya çalışılmıştır. İkinci alt başlıkta “Teneke” adlı roman, üçüncü alt başlıkta ise “Kardeşimin Hikâyesi” adlı romandan konuyla ilgili örnek cümleler sunulmuştur.

Sonuç kısmında ise yazarların incelenen eserleri karşılaştırılıp tespit edilen durumlar aktarılmıştır. Elde edilen veriler aracılığıyla iki yazarın dil ve üslup özellikleri aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşar Kemal, Teneke, Zülfü Livaneli, Kardeşimin Hikâyesi, söz dizimi, cümle.

Sayfa Sayısı:x+223

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Solmaz

(Master's Thesis)

Zuhal YURTLU

YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

JUNE, 2021

COMPARATIVE SYNTAX ANALYSIS OF YAŞAR KEMAL'S TENEKE NOVEL AND ZÜLFÜ LİVANELİ'S NOVEL OF KARDEŞİMİN HİKÂYESİ

ABSTRACT

With Yaşar Kemal's Teneke work, which has an important place in the Turkish and World literature, Zülfü Livaneli's Kardeşimin Hikâyesi which is a multidimensional reflector of the 21. century's writings, have a important place in our literature in terms of the subject and pronunciation they reflect in our literature.

In this study, it was aimed to determine the language and style subtleties of the author by evaluating the two Works examined in terms of both syntax and the subject they deal with, by revealing similar and different points determined in both works.

In the first part of our study, which consists of four main parts, it give information about the lives, literary personalities and the works of Yaşar Kemal and Zülfü Livaneli in order to be able to provide healthy and evaluation in other chapters, are examined to the Elements of the Sentence, Sentence Types and Specification Groups in other. Each of chapters was divided into three-titles to be addressed in the first subtitle were included, and the feadvres of the subject wese examined in detail. In the second subtitle Teneke, in the third subtitle, sentence example is given from the novel called Kardeşimin Hikâyesi.

In the conclusion part, the works of the authors are compared and the determined situations are conveyed. Language and stylistic features of the two authors were conveyed through the obtained data.

Key Words : Yaşar Kemal, Teneke, Zülfü Livaneli, Kardeşimin Hikâyesi, sentence, syntax.

Quantity of page :x+223

Scientific Director : Assist Prof. Dr. Mustafa Solmaz.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR DİZİNİ	ix
ÖNSÖZ.....	x
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: YAZARLAR VE İNCELENEN ESERLERİ	3
1.1. Yaşar Kemal.....	3
1.1.1. Hayatı.....	3
1.1.2. Edebi Kişiliği	4
1.1.3. Eserleri	6
1.2. Zülfü Livaneli.....	10
1.2.1. Hayatı	10
1.2.1.1. Edebi Kişiliği	11
1.2.1.2. Eserleri	12
1.3. İncelenen Eserler.....	15
1.3.1. Teneke	15
1.3.1.1. Roman Hakkında.....	15
1.3.1.2. Roman Özeti	16
1.3.2. Kardeşimin Hikâyesi.....	17
1.3.2.1. Roman Hakkında.....	17
1.3.2.2. Roman Özeti	17
2. BÖLÜM: BELİRTME GRUPLARI	19
2.1. Belirtme Grupları Üzerine.....	19
2.1.1. İsim Tamlaması ve İyelik Grubu.....	23
2.1.1.1. Belirtili İsim Tamlaması	26
2.1.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması	30
2.1.1.3. Eksiz Tamlama.....	33
2.1.2. Sıfat Tamlaması	36
2.1.3. Birleşik İsim Grubu.....	40
2.1.4. Tekrar Grubu (İkileme)	42
2.1.4.1. Aynen Tekrarlar	43
2.1.4.2. Eş ve Yakın Anlamlı Tekrar Grupları.....	44
2.1.4.3. Zıt Anlamlı Kelimelerle Kurulan Tekrarlar	46
2.1.4.4. Pekiştirmeli Tekrarlar.....	47
2.1.5. Aitlik Grubu	48
2.1.6. Edat Grubu	49
2.1.7. Unvan Grubu.....	52
2.1.8. Birleşik Fiil Grubu	53
2.1.8.1. İsim + Yardımcı Fiil = Birleşik Fiil	54

2.1.8.2. Fiil + Zarf Fiil + Yardımcı Fiil = Birleşik Fiil	57
2.1.8.2.1. Yeterlilik Fiilleri.....	57
2.1.8.2.2. Tezlik Fiilleri.....	58
2.1.8.2.3. Süreklilik Fiilleri	59
2.1.8.2.4. Yaklaşma Fiilleri.....	59
2.1.8.2.5. Yarı Tasvir Fiilleri.....	60
2.1.9. İsim – Fiil Grubu.....	61
2.1.10. Sıfat – Fiil Grubu	62
2.1.11. Zarf – Fiil Grubu	64
2.1.12. Sayı Grubu	67
2.1.13. Ünlem Grubu.....	68
2.1.14. Bağlama Grubu	70
2.1.15. Kısaltma Grupları.....	72
2.1.15.1. Yönelme Grubu.....	73
2.1.15.2. Bulunma Grubu.....	74
2.1.15.3. Uzaklaşma Grubu.....	75
2.1.15.4. İsnat Grubu.....	76
2.1.15.5. Yükleme Grubu (Belirtme Grubu).....	78
2.1.15.6. Vasıta Grubu	79
2.1.15.7. İlgi Grubu.....	80
2.1.15.8. Eşitlik Grubu.....	81
2.1.15.9. Kısaltma (İsim) Gruplarının Tersî Görünüşünde Ol Kelime Grupları	82
3. BÖLÜM: CÜMLE ÖGELERİ	84
3.1. Cümle Ögeleri Üzerine	84
3.1.1. Yükleme.....	84
3.1.2. Özne	87
3.1.2.1. Özne Türleri	88
3.1.2.1.1. Gerçek Özne.....	89
3.1.2.1.2. Gizli Özne	90
3.1.2.1.3. Sözde Özne.....	91
3.1.2.1.4. Açıklamalı Özne	93
3.1.2.1.5. Pekiştirmeli Özne	93
3.1.3. Nesne.....	94
3.1.3.1. Belirtili Nesne	95
3.1.3.2. Belirtisiz Nesne	96
3.1.4. Zarf.....	98
3.1.4.1. Durum Zarfları	99
3.1.4.2. Zaman Zarfları	100
3.1.4.3. Yer – Yön Zarfları.....	102
3.1.4.4. Miktar Zarfları.....	103
3.1.4.5. Soru Zarfları	104

3.1.5. Yer Tamlayıcısı	106
3.1.5.1. Yönelmeli Yer Tamlayıcısı	107
3.1.5.2. Kalmalı (Bulunmalı) Yer Tamlayıcısı	108
3.1.5.3. Çıkmalı Yer Tamlayıcısı	109
3.1.6. Cümle Dışı Öge.....	111
3.1.6.1. Seslenme (Hitap) Unsurları.....	111
3.1.6.2. Ünlem Unsurları.....	112
3.1.6.3. Ünlem Grupları	113
3.1.6.4. Bağlama Edatları.....	114
3.1.6.5. Ara Söz ve Ara Cümleler	116
4. BÖLÜM: CÜMLE ÇEŞİTLERİ	118
4.1. Cümle Çeşitleri Üzerine.....	118
4.1.1. Yüklemlerine Göre Cümleler	121
4.1.1.1. İsim Cümlesi	121
4.1.1.1.1. Basit Zamanlı İsim Cümlesi.....	123
4.1.1.1.2. Birleşik Zamanlı İsim Cümlesi	125
4.1.1.2. Fiil Cümlesi.....	125
4.1.1.2.1. Basit Fiillerle Kurulan Cümleler.....	126
4.1.1.2.2. Türemiş Fiillerle Kurulan Cümleler.....	127
4.1.1.2.3. Birleşik Fiillerle Kurulan Cümleler	128
4.1.1.2.4. Basit Zamanlı Fiillerle Kurulan Cümleler.....	129
4.1.1.2.5. Birleşik Zamanlı Fiillerle Kurulan Cümleler	131
4.1.1.2.6. Geçişli Fiillerle Kurulan Cümleler.....	133
4.1.1.2.7. Geçişsiz Fiillerle Kurulan Cümleler.....	134
4.1.1.2.8. Etken Fiillerle Kurulan Cümleler.....	135
4.1.1.2.9. Edilgen Fiillerle Kurulan Cümleler.....	136
4.1.1.2.10. Ettirgen Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler	138
4.1.1.2.11. İşteş Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler	139
4.1.1.2.12. Dönüslü Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler.....	140
4.1.2. Anlamlarına Göre Cümleler	141
4.1.2.1. Olumlu Cümle.....	141
4.1.2.1.1. Olumlu İsim Cümlesi	141
4.1.2.1.2. Olumlu Fiil Cümlesi.....	143
4.1.2.2. Olumsuz Cümle.....	145
4.1.2.2.1. Olumsuz İsim Cümlesi.....	145
4.1.2.2.2. Olumsuz Fiil Cümlesi	147
4.1.2.3. Soru Cümlesi.....	149
4.1.2.3.1. Soru Ekiyle Yapılan Cümleler	149
4.1.2.3.2. Soru Sıfatıyla Kurulan Cümleler.....	150
4.1.2.3.3. Soru Zamiri ile Kurulan Cümleler	151
4.1.2.3.4. Soru Zarfıyla Kurulan Cümleler	152
4.1.2.3.5. Soru Edatıyla Kurulan Cümleler.....	153

4.1.2.4. Emir Cümlesi	154
4.1.2.5. Ünlem Cümlesi.....	156
4.1.3. Yüklemin Yerine Göre Cümleler	157
4.1.3.1. Kurallı Cümle.....	158
4.1.3.2. Devrik Cümle	160
4.1.4. Yapılarına Göre Cümleler	162
4.1.4.1. Basit Cümle.....	162
4.1.4.2. Birleşik Cümle	165
4.1.4.2.1. Şartlı Birleşik Cümle.....	166
4.1.4.2.2. İç İçe Birleşik Cümle	168
4.1.4.2.3. Ki’li Birleşik Cümle.....	170
4.1.4.2.4. Girişik Birleşik Cümle	172
4.1.4.3. Sıralı Cümle	174
4.1.4.3.1. Bağımlı Sıralı Cümle	175
4.1.4.3.2. Bağımsız Sıralı Cümle	177
4.1.4.4. Bağlı Cümle	178
4.1.4.5. Ara Sözlü (Cümleli) Cümle	181
4.1.4.6. Eksiltili Cümle (Kesik) Cümle.....	183
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	187
KAYNAKÇA.....	190
ÖZ GEÇMİŞ	
ORJİNALLİK RAPORU	

KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılan kısaltmalar, açıklamalarıyla beraber aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

s.

vb.

vd.

vs.

Tnk.

K.H.

Açıklamalar

Sayfa

Ve benzeri

Ve diğerleri

Vesaire

Teneke

Kardeşimin Hikâyesi

ÖNSÖZ

Canlı bir varlık olan dil, insanlığın doğuşuyla aynı yaşta olup bireylerin duygu ve düşüncelerini ifade etme aracıdır. İnsanların birbiriyle iletişimini sağlayan dil, aynı zamanda kültürün de aktarımında temel rol üstlenir. Canlı bir varlık olmasından dolayı toplumun gelişip değişmesiyle birlikte dil de gelişip değişmektedir. Anlatım imkânlarının çokluğu dilim işlevini yerine getirmesiyle doğru orantılıdır.

Türkçede anlamlı en küçük birime kelime denir. En küçük cümle ise yargı bildiren tek sözcükten oluşan yüklemdir. Bir cümlenin özne ve yüklem olmak üzere iki temel ögesi vardır. Bu iki temel unsurun duygu ve düşünceleri ifade etmede yetersiz kaldığı çoğu durumda sözü daha etkili kılmak, ifadeyi daha doğru aktarmak için devreye farklı sözcükler, söz öbekleri hatta cümleler girer. Bir cümle gelişi güzel bir biçimde oluşturulamaz. Cümlenin kurulumu belli bir düzen ve kurallar çerçevesinde oluşur. Bu düzen ve kuralları “söz dizimi” alanı incelemektedir. Yargılı anlatımlar, yargısız anlatımlar, yargıların görevi, kapsamı, anlam özellikleri söz dizimi çerçevesinde incelenir.

Söz dizimi ile ilgili araştırma ve çalışmalar artmakla birlikte henüz istenilen seviyede değildir. Dilci araştırmacıların kimi sınıflandırma ve terimlerde ayrı görüşleri bulunmaktadır. Yapılan çalışmada söz dizimi detaylı bir şekilde incelenmiş ve tespit edilen farklılıklar belirtilmiştir.

Dilciler açısından edebi eserler önemli bir kaynaktır. Çeşitli metinlerle ilgili araştırmalar; dil ile ilgili gelişim evrelerini ortaya koymak açısından ve toplumların yaşadığı bölge, bu bölgelerdeki tarihi gelişim, kültürel ve siyasi etkileşim açısından da önemli veri kaynakları oluştururlar. Bu bağlamda incelenen eserler hem yazarların kullandığı sözcükler, kurdukları cümleler hem de bunların yaşam ve yetiştirme şekilleriyle bağlarını tespit etmemizde bize yardımcı olmuştur. Yaptığımız bu incelemede Mustafa Özkan ile Veysi Sevinçli’nin kaleminden çıkan “Türkiye Türkçesi Söz Dizimi” eseri baz alınmakla birlikte cümlenin öğeleri ile ilgili alt başlıklara yer verilmiştir.

Hayatım boyunca hep bir şeyler üretmek için çabalamak istemişimdir. Bu noktada lisans yıllarında bana ilham kaynağı olan Prof. Dr. Zafer Önler hocam başta

olmak üzere, Doç Dr. Veysi Sevinçli, Araştırma Görevlisi Gamze Kargı hocam ile tezi yazarken sonsuz desteğini benden esirgemeyen ve her konuda bana yardımcı olan danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Solmaz hocama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

İletişimin en gelişmiş ve en tesirli aracı dildir. Dilin doğuşu insanlık tarihiyle birlikte başlamıştır. Canlı bir unsur olan dil, insanlığa ait bütün gelişim ve değişimlere paralel olarak gelişip değişmiştir. Bütün canlılar gibi dil de doğmuş, gelişmiş ve kullanımları terk edildikçe ölmüştür. Dillerin inceliklerinin tespit edilmesi için dil bilgisi incelemeleri yapılmıştır. Kapsamlı bir inceleme alanına sahip olan dil bilgisinin önemli kollarından biri söz dizimidir. Söz dizimi; tümleç gruplarını, tümlecin öğelerini ve tümleç çeşitlerini tanımlayıp araştırır.

Bir metni oluşturan sözcükler, sözcük grupları, tümleçler ve paragraflar anlamsal olarak birbirleriyle uyumlu ve dil bilgisi kurallarına uygun şekilde bağlanmalıdır. Edebi eserlerin, estetik haz uyandırma fonksiyonları bulunmakla birlikte dil bilgisi bilinci oluşturma ve gelecek nesillere dil düzeni aktarma görevleri de bulunmaktadır. Bu bağlamda edebi eserler dil çalışmaları için birer malzeme kaynağıdır.

Yaşar Kemal, eserlerinde halkın konuşma diline özgü söyleyişlere, atasözlerine, tekerlemelere, ağıtlara sıkça yer vermiştir. Yaşar Kemal'in dili bu şekilde kullanması dilinin canlı, temiz, zengin olmasını sağlamıştır. Zülfü Livaneli dilinde ise estetik kaygı öne çıkmaktadır. Yapılan incelemede ele alınan iki eser söz dizimi açısından incelenip, yazarların hayat hikâyeleri de göz önüne alınarak eserlerdeki benzer ve farklı noktalar tespit edilmiştir. Bu tespitler sonucu yazarların dil ve üslup özelliklerinin belirlenmesi hedeflenmiştir.

Yeterli düzeyde olmamakla birlikte son yıllarda Türkçenin söz dizimine yönelik çalışmalar artmıştır. Yapılan bu çalışmada tümleçlerin öğeleri, tümleç türleri ve belirtme grupları ile ilgili tanım, terim ve sınıflandırma farklılıklarının tespiti hedeflenmiştir. Yaptığımız çalışmanın bu açıdan söz dizimi alanına katkı sunacağını ve bu sahada çalışanlara, dile sevdalı olanlara kaynak olacağını düşünmekteyiz.

Edebiyatımızın en üretken ve yetkin yazarlarından olan Yaşar Kemal ve günümüz yazarlarından olan Zülfü Livaneli ile ilgili çokça bilimsel çalışma yapılmıştır. YÖK'ün tez tarama sitesindeki çalışmalarda söz konusu yazarların

eserleriyle ilgili dil bilgisi çalışmaları da bulunmaktadır. İncelediğimiz “Teneke” ve “Kardeşimin Hikâyesi” adlı eserler, yazarların dil ve üslupları hakkında söz söylememize, var olan Türk dili malzemesini ne ölçüde ve nasıl kullandıkları ile ilgili tespitlerde bulunmamıza fırsat tanımıştır.

Yaptığımız araştırma Yaşar Kemal’in “Teneke” ve Zülfü Livaneli’nin “Kardeşimin Hikâyesi” adlı eserlerle sınırlıdır. Bu iki eserin seçilmesinde iki yazarın farklı yetişme biçimleri, aldıkları eğitimler ve yaşam kriterleri gibi özellikler etkili olmuştur.

Bu incelemede “Teneke” romanının 2018 senesinde Yapı Kredi Yayınları tarafından yayımlanan ve 30. baskısı ile “Kardeşimin Hikâyesi” romanının 2018 senesinde Doğan Kitap tarafından yayımlanan 262. baskısı esas alınmıştır.

İnceleme Mustafa Özkan ile Veysi Sevinçli’nin “Türkiye Türkçesi Söz Dizimi” eseri büyük oranda göz önünde bulundurulmuştur. Araştırmada cümlelerin ögeleri bölümünde söz konusu eserden farklı olarak alt başlıklara da yer verilmiştir.

Araştırmanın hedefi ve sınırları tespit edildikten sonra yazarların hayatı, eserleri ve edebi kişilikleri hakkında bilgi toplanmıştır. Söz dizimi ile ilgili tezler, kitap ve makaleler taranarak cümle ögeleri, tümleç çeşitleri ve belirtme grupları ile ilgili bilgiler toplanmış, analiz edilmiştir. Ele alınan konular, tüm yönleriyle ortaya konulduktan sonra incelenen eserlerden konuyla ilgili ortalama 10 örnek seçilmiştir. Seçilen örnek cümlelerin eserlerde geçtiği sayfa ve satır, cümle sonunda parantez içinde belirtilmiştir. Sonuç bölümünde toplanan veriler karşılaştırılarak eserlerdeki benzer ve farklı noktalar tespit edilerek söz konusu yazarların dil ve üslup özellikleri belirlenmiştir.

Çalışmamızın ana bölümleri Giriş, Yaşar Kemal ve Zülfü Livaneli’nin ve incelenen eserleri (I. Bölüm), belirtme grupları (II. Bölüm), cümle ögeleri (III. Bölüm), cümle türleri (IV. Bölüm), sonuç ve değerlendirme, kaynakça şeklinde sıralanmıştır.

1. BÖLÜM: YAZARLAR VE İNCELENEN ESERLERİ

1.1. Yaşar Kemal

1.1.1. Hayatı

Yaşar Kemal 1922 yılında Osmaniye'nin Göğçeli (Hermite) köyünde dünyaya gelmiştir. Nüfus cüzdanı ilkokulu bitirdikten sonra verildiği için doğum tarihi 1926 olarak yazılmıştır. Bu konuda bir yanlışlık olduğunu bildiğinden uzun uğraşlar sonucunda doğum tarihinin 1923 olduğunu saptamıştır. (Karadeniz, 2018: 3). Asıl adı Kemal Sadık Gökçeli'dir. Çiftçi Sadık Efendi ve Nigâr Hanım'ın oğludur. Ailesi aslen Van-Erciş yolu üzerinde ve Van Gölü'ne yakın Muradiye ilçesine bağlı Ernis köyündendir. Küçük yaşta kaza nedeniyle bir gözünü kaybeden Yaşar Kemal, 5 yaşındayken babasının kan davası sonucunda öldürülmesine tanık oldu. Yaşar Kemal'in annesi ise eşinin erkek kardeşi Tahir ile evlendi. Annesinin kayınbiraderi ile evlilik yapması ağabeyinin öcünü alacağı düşüncesiyle olabilir. Bu yüzden de Yaşar Kemal'in eserlerinde öldürme, oç alma eşkıyalık gibi konular yazarın hemen hemen bütün eserlerinde işlenmiştir. (Altun, 2015: 39).

Kadirli Cumhuriyet İlkokulu'nu bitirdikten sonra girdiği 1. Adana Ortaokulu'nun son sınıfından ayrıldı (1941). Uzun süre beden ve fikir ayrımı yapmadan çeşitli işlerde çalıştı. Yıllarca folklor ile de uğraşarak halk sanatının kaynaklarına indi. Birçok işte çalışan yazar Adana'da edebiyatçı aydınlarla tanışarak kendini geliştirmeye ve yetiştirmeye çalıştı. 1944 yılında askere gider ve iki yıl sonra vatani görevini bitirir. (Türkoğlu, 2019: 40). CHP iktidarının son aylarında ceza yasasına aykırı eylemlerde bulunduğu gerekçesiyle Kozan cezaevinde tutuklu bulundu. (Zahrani, 2014: 3).

1951 yılında hapisten çıkarak İstanbul'a giden Yaşar Kemal kısa bir süre işsiz kaldıktan sonra Cumhuriyet gazetesinde gazeteciliğe başladı. 1962 yılında Türkiye İşçi Partisi yönetim kurulu üyeliğine seçildi. 1963'te ise tamamen roman yazmaya yöneldi. 1967'de haftalık çıkan Ant dergisinin kurucuları arasına girdi. 1973-1974 ve 1975 yıllarında Türkiye Yazarlar Sendikası'nın genel başkanlığını yaptı. 1988'de Pen Yazarlar Derneği'nin ilk başkanı olur. Per-tev Naili Boratav, Abidin Dino ve Arif Dino gibi ünlü yazar ve sanatçılar ile tanışma fırsatı buldu. (Yalçınkaya, 2016: 10). 1975 yılından 1984'e kadar İs-

veç’de yaşayan Yaşar Kemal birçok defa Nobel Edebiyat Ödülü’ne aday gösterilse de bu ödül kendisine verilmedi. Siyasî hayatı kadar yazın hayatı da hareketli geçen Yaşar Kemal, Fransa’da Edebiyat dersleri ve seminerleri verir. Ünü ülke sınırlarını aşan yazarın, yurt dışında bugüne kadar birçok dile çevrilen eseri bulunmaktadır. Ömrü boyunca sürekli okuyan ve yazan Yaşar Kemal, 2001 yılında uzun yıllar birlikte yaşadığı eşi olan Thilda Hanım’ı kaybeder. Daha sonra 2002 yılında Ayşe Semiha Baban ile evlenir.

Yaşar Kemal 14 Ocak 2015 tarihinde İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesinde tedavi altına alınır. Bir süre tedavi gördüğü hastanede 28 Şubat 2015’te organ yetmezliğinden yaşamını yitirdi. Naaşı Zincirlikuyu Mezarlığındaki eşi Thilda Hanım’ın yanına defnedilir. (Çiftlikçi, 1993: 17; Fırat, 2019: 16-17).

1.1.2. Edebi Kişiliği

Olumsuz hayat şartları nedeniyle düzgün bir eğitim alamayan Yaşar Kemal, tam bir otodidaktır, yani kendi kendini yetiştirmiş kişidir. Belki bir edebiyat fakültesinde okuyamamıştır ama yaşadığı çevre, gezdiği mekânlar, yaptığı kırktan fazla meslek onun kendini yetiştirmesinde, sanatçı kişiliğinin gelişmesinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. (Fırat, 2019: 28).

Yaşar Kemal’in nazirsiz ve kendine özgü bir edebî kişiliği vardır. Bu edebî kişiliğin oluşmasında, doğayı, insanları ve toplumu gözlemleme gücü, yaşantısı, okuma merakı, çevresinde bulunan aydınların kılavuzluğu, Usta-çıracak geleneği ve tabi ki yaradılıştan gelen yazarlık yeteneği etkili olmuştur. (Çiftlikçi, 1993: 20).

Yaşar Kemal’in çocukluğundan itibaren çevreye, doğaya ve insanlara karşı hep bir merak içerisindeydi. Yaptığı meslekler, onun doğa ile iç içe olmasına ya da çok farklı insanları tanımasına vesile olmuştur. Yazarın çocukluğunda en çok zevk aldığı şey doğayı ve yaşadığı coğrafyayı incelemek olmuştur. (Fırat, 2019: 28). Yazarın bu merakı sadece çocukluğunda değil bütün ömrü boyunca sürmüştür. İçinde yaşadığı Çukurova’da sadece arıları, kartalları değil bütün doğayı gözlemlemiş onları bir bilim adamı gibi izlemiştir. Bu anlamda

Sorbon Üniversitesi'nde beşerî bilimler bölümünde görevli bir profesörün “Ben Çukurova'daki bitkilerin isimlerini Yaşar Kemal'den öğrendim.” demesi sanatçıya Strazburg Üniversitesi Beşerî İlimler Fakültesi tarafından 1991'de fahri doktora unvanı verilmesi ve eserlerini yabancı dillere çevirenlerin, sanatçının anlattığı bitki adlarının tercüme ettikleri dilde bulunmadığından yakınmaları çok anlamlıdır. (Fırat, 2019: 28-29).

Yaşar Kemal daha çok eserlerinde çocukluk yıllarının geçtiği Çukurova yöresini ve insanlarını anlatır. Yaşar Kemal'in yetiştiği Çukurova bölgesi halk kültürü açısından zengindir. Bu durum yazarın çocukluğundan itibaren edebiyatla iç içe olmasına olanak tanımıştır. Düzenli bir eğitim almamış olmasına rağmen âşık edebiyatı ile yakından ilgilenmiş olması onun edebiyatının temelini oluşturmuştur. Daha çocukken şiirler ezberleyen Yaşar Kemal, âşıklardan ders almıştır. İlk şiiri olan Sahra'yı daha 16 yaşındayken yayımlamıştır. Gençlik yıllarından itibaren yazarlar ile iç içe olması da edebî kişiliğinin oluşmasında etkili olmuştur. Kendisini etkileyen yazarları; “Benim temelimde ne kadar Balzac, Dostoyevski, Gogol, Çehov varsa o kadar Koroğlu olduğunu sanıyorum.” şeklinde ifade etmiştir. Türk edebiyatında ise Nazım Hikmet ve Aziz Nesin'i beğendiğini söylemiştir. (Yüksel, 2019: 20-21).

Yaşar Kemal eserlerinde halk kültürümüzle, batı kültürünü birleştirmeyi amaçladığını söylemiştir. Yazılı edebiyatın, sözlü edebiyatın sonucu olduğunu savunur. Yazmaya ilk başta şiir ile başlayan yazar sonraları roman ve hikâyeye yönelmiştir. Toplamda 23 roman yazmıştır ve en çok da romanlarıyla tanınmıştır. Çukurova da yetişmiş olması, bu bölgenin halk kültürünün zengin olması ve edebiyat çevresinden kişilerle temas etmiş olması onun yazarlığının gelişiminde etkili olmuştur. Eserlerinin çoğunda halka, köylüye zulmeden ağaları, rüşvet yiyen devlet memurlarını, ezilen insanları ve buna karşı koyan, egemen düzene başkaldıran eşkıyaları işlemiştir. İnce Memed (1955), Çakırcalı Efe (1972), Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca (1977) böyle eserlerdir. Bu eserlerinde erkek kahramanları merkeze alan bir anlatım söz konusudur. (Yüksel, 2019: 21).

Yaşar Kemal, pek çok eserinde Anadolu'nun efsane ve masallarından yararlanmıştır. Halk öykücülüğünden yola çıkarak, sözlü gelenekte yaşayan Köroğlu, Karacaoğlu, Alageyik öykülerini Üç Anadolu Efsanesi (1967) adıyla kaleme almıştır. Ağrı Dağı Efsanesi'nde (1970) bir aşk olayından yola çıkarak ve bu tema etrafında baskı karşısında halkın dayanışma gücünü; Binboğalar Efsanesi'nde (1971) ise Toros eteklerindeki Türkmen göçebelerin yerleşik düzene geçmeleriyle ortaya çıkan güçlükleri, düş kırıklıklarını ve geçmiş yaşamlara duyulan özlemleri anlatır. Yaşar Kemal'in yapıtları birçok yabancı dile çevrilmiş, oyunlaştırılmış ve sinemaya uyarlanmış, yazar olarak Nobel Edebiyat Ödülüne aday gösterilmiştir. (Yüksel, 2019: 21-22).

1.1.3. Eserleri

Hikâyeleri

1. Sarı Sıcak (1952)
2. Bütün Hikâyeler (1967)
3. Kalemler (2016) (Ölümünden sonra yayımlanmıştır.)
4. Beyaz Pantolon (2016) (Ölümünden sonra yayımlanmıştır)

Romanları

1. İnce Memed I (1955) (İnce Memed serisinin birinci kitabı)
2. Teneke (1955)
3. Ortadirek (1960) (Dağın Öte Yüzü üçlemesinin ilk kitabı)
4. Yer Demir Gök Bakır (1963) (Dağın Öte Yüzü üçlemesinin ikinci kitabı)
5. Ölmez Otu (1968) (Dağın Öte Yüzü üçlemesinin üçüncü kitabı)
6. İnce Memed II (1969) (İnce Memed serisinin ikinci kitabı)
7. Demirciler Çarşısı Cinayeti (1974) (Akçasazın Ağaları serisinin ilk kitabı)
8. Yusufçuk Yusuf (1975) (Akçasazın Ağaları serisinin ikinci kitabı)

9. Yılanı Öldürseler (1976) (1981’de sinemaya; 1983’te tiyatroya uyarlandı(12))

10. Al Gözüm Seyreyle Salih (1976)

11. Kuşlar da Gitti (1978) (uzun hikâye)

12. Deniz Küstü (1978)

13. Yağmurcuk Kuşu (1980) (Kimsecik serisinin birinci kitabı)

14. Hüyükteki Nar Ağacı (1982) (31 Ocak 1951’de yazılmıştır(13))

15. İnce Memed III (1984) (İnce Memed serisinin üçüncü kitabı)

16. Kale Kapısı (1985) (Kimsecik serisinin ikinci kitabı)

17. İnce Memed IV (1987) (İnce Memed serisinin dördüncü kitabı)

18. Kanın Sesi (1991) (Kimsecik serisinin üçüncü ve son kitabı)

19. Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana (1997) (Bir Ada Hikâyesi serisinin ilk kitabı)

20. Karıncanın Su İçtiği (2002) (Bir Ada Hikâyesi serisinin ikinci kitabı)

21. Tanyeri Horozları (2002) (Bir Ada Hikâyesi serisinin üçüncü kitabı)

22. Çıplak Deniz Çıplak Ada (2012) (Bir Ada Hikâyesi serisinin dördüncü ve son kitabı)

23. Tek Kanatlı Bir Kuş (2013)

Çocuk Romanı

Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca (1977)

Destansı Romanları

1. Üç Anadolu Efsanesi (1967)

2. Ağrıdağı Efsanesi (1970)

3. Binboğalar Efsanesi (1971)

4. Çakırcalı Efe (1972) (Ankara Devlet Opera ve Balesi Birim Dans Tiyatrosu (BDT) tarafından baleye uyarlandı.(14))

Röportajları

1. Yanan Ormanlarda Elli Gün (1955)
2. ukurova Yana Yana (1955)
3. Peri Bacaları (1957)
4. Bu Diyar Baştan Başa (1971)
5. Bir Bulut Kaynıyor (1974)
6. Allahın Askerleri (1978)
7. Röportaj Yazarlığında 60 Yıl (2011)
8. Çocuklar İnsandır (2013)

Derlemeleri

1. Ağıtlar (1943)
2. Taş atlasa (1961)
3. Baldaki Tuz (1974)
4. Gökyüzü Mavi Kaldı (1978)
5. Ağacın ürüğü (1980)
6. Yayımılanmamış 10 Ağıt (1985)
7. Sarı Defterdekiler: Folklor Derlemeleri (1997)
8. Ustadır Arı (1995)
9. Zulmün Artsın (1995)
10. Binbir içekli Bahçe (2009)

Çeviri

Ayıışığı Kuyumcuları (1977) (Orijinal adı: Les Bijoutiers du clair de lune/ Albert Vidaline) (Yaşar Kemal ve Thilda Kemal birlikte çevirmiştir.)

Şiir

Bugünlere Bahar İndi (2010)

Ödülleri-Nişanları-Payeleri

1. 1955 Gazeteciler Cemiyeti Başarı Armağanı (“Dünyanın En Büyük Çiftliğinde Yedi Gün” adlı röportaj dizisi ile)

2. 1956 Varlık Romanı Armağanı (İnce Memed ile)

3. 1966 İlhan İskender Armağanı (Teneke’den aynı adla uyarlanan oyun ile)

4. 1966 Uluslararası Nancy Tiyatro Festivali Birincilik Ödülü (“Yer Demir Gök Bakır” romanından Nihat Asyalı’nın sahneye uyarladığı, Yılmaz Onay’ın sahneye koyduğu “Uzun Dere” oyunu ile. Türkiye ödülü Brezilya ile paylaştı)(1-“Köy Seyirlik Oyunları, Seyirlik Uygulamalarıyla 51 Yıllık Bir Amatör Topluluk: Ankara Deneme Sahnesi ve Uygulamalarından iki Örnek: Bozkır Dirliği ve Gerçek Kavga Nurhan Tekerek” (PDF) arşivlendi. Erişim tarihi: 29 Mart 2017.)

5. 1974 Madaralı Roman Armağanı (Demirciler Çarşısı Cinayeti ile)(2-“Madaralı Romanı Ödülü. pandora.com.tr 5 Ağustos 2016 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 4 Eylül 2016)

6. 1977 Fransız Eleştirmenler Sendikası En İyi Yabancı Roman Ödülü (Yer Demir Gök Bakır ile)

7. 1978 Fransa’da En İyi Yabancı Kitap Ödülü (Ölmez Otu ile)

8. 1979 Fransa “Büyük Jüri” En İyi Kitap Ödülü (Binboğalar Efsanesi ile)

9. 1982 Uluslararası Cino Del Duca Ödülü

10. 1984 Fransız Legion d’Honneur Ödülü Commandeur payesi

11. 1984 TÜYAP Kitap Fuarı Halk Ödülü

12. 1985 S13. 1985 Sedat Simavi Vakıf Edebiyat Ödülü

13. 1986 Orhan Kemal Roman Ödülü (Kale Kapısı ile)

14. 1988 TÜYAP Kitap Fuarı Halk Ödülü

15. 1988 Fransa Kültür Bakanlığı Commandeur des Arts et des Lettres Nişanı
16. 1991 Fransa Strasbourg Üniversitesi Onur Doktorası
17. 1992 11. TÜYAP Kitap Fuarı Onur Yazarı
18. 1992 Antalya Akdeniz Üniversitesi Onur Doktorası
19. 1993 Kültür Bakanlığı Büyük dl
20. 1994 Mülkiye Birliği Rüştü Koray Armağanı
21. 1995 Morgenavissen Jyland-Psten dl (Danimarka)
22. 1996 Türkiye Yayıncılar Birliği ve İfadeler zgrlğ dl (3- Düşünce ve İfadeler zgrlğ dl 8 Mart 2016 tarihinde Wayback Machine sitesinde arşivlendi. Türkiye Yayıncılar Birliği. En son 7 Haziran 2013 tarihinde erişildi.)
23. 1996 Kanın Sesi ile Akdeniz Yabancı Kitap dl (Perpignan, Fransa)
24. 1996 VIII Katalunya Uluslararası dl (Barcelona, İspanya)
25. 1996 Lillian Hellman/Dashiell Hammett Baskıya Karşı Cesaret dl, İnsan Hakları İhlallerini İzleme rgt, (New York)
26. 1997 Toplu eserleri için Premio Internazionale Nonino dl, İtalya
27. 1997 Kenne Vakfı Düşünce ve Söz zgrlğ dl (Uppsala, İsveç)
28. 1997 Norveç Yazarlar Birliği dl (Wole Soyinka ile ortak almıştır.)
29. 1997 Frankfurt Kitap Fuarı Alman Yayıncılar Birliği dl
30. 1998 Frei Üniversitesi Berlin Fahri Doktora
31. 1998 Bordeaux Yayıncılar Birliği Yabancı Edebiyat dl
32. 2002 Bilkent Üniversitesi Fahri Doktora
33. 2003 Z. Homerus Şiir dl
34. 2003 Savanos dl (Selanik)
35. 2003 Türkiye Yayıncılar Birliği Yayıncılık Emek dl

36. 2008 Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük  d l 
37. 2009  ukurova Üniversitesi, Fahri Doktora
38. 2011 L gion d'honneur
39. 2013. Krikor Naregatsi Nişanı
40. 1014 Beyaz Martı Edebiyat  d l  (4-Yaşar Kemal'e 2014 Beyaz Martı Edebiyat Onur  d l , Edebiyat Haber, Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2016)

1.2. Zülfü Livaneli

1.2.1. Hayatı

Asıl adı  mer Zülfü Livaneli olan yazar 1946 yılında Konya'nın Ilgın ilçesinde dünyaya gelmiştir. Aynı yıl savcı olan babası ile Fethiye'ye yerleşirler. Ailesinde köklü bir müzik geleneği vardır. Babası yoğun işlerinden fırsat buldukça saz  almaktadır. 25 yaşında verem hastalığından ölen amcası İzzet ise daha çok keman sevdası ile bilinirdi. Daha sonra Amasya'ya taşınan Zülfü Livaneli, ilkokulu burada bitirir. Burada izlemiş olduğu filmler daha sonra yaşamında renkli bir dünyanın kapılarını açacak olan kilitlerdir. (Seferoğlu, 2014: 6-7)

1950 yılında ise Ankara'ya giden Livaneli burada Maarif Koleji'nde eğitim almaya başlar. Küçük yaşta kendisine hediye edilen saz Anadolu'nun çeşitli yerlerinde ailesiyle birlikte dolaşırken karşılaştığı saz ustalarından edindiği bilgilerle onu doğu ve batının müziğini sentezleme arayışına iter. 1964 yılında okul arkadaşı olan  lker hanımla evlenir ve 2 sene sonra Aylin isimli kızı dünyaya gelir. Daha sonra Trabzon'a taşınan Livaneli 6 ay süren askerlik vazifesini de yerine getirir. 1971 darbesinden sonra okuduğu ve sakladığı kitaplar yüzünden tutuksuz yargılanır. Daha sonra Almanya, İsveç ve Norveç'e giden Livaneli burada müzik hayatına daha fazla önem verir. Livaneli müzik ve yazarlığının yanında bir süre milletvekilliği görevi de yapmıştır. Hayatı boyunca başarılarını sürdüren Livaneli, yazarlık başta olmak üzere müzik ve film yapımıcılığını da sürdürür. Birçok ulusal ve uluslararası ödül kazanır. Sanat yaşamı boyunca 30 film müziği, 300 kadar beste, 4 uzun metrajlı film, 17 kitap

(roman, öykü, deneme, senaryo) kitlelerle buluşturmuştur. (Seferoğlu, 2014: 9-10)

1.2.2. Edebi Kişiliği

Çocukluk yıllarından itibaren yazmaya ve okumaya gönül vermiş olan Zülfü Livaneli henüz çocukluk yıllarında öğrendiği yabancı dil sayesinde birçok ülkenin edebiyat hayatına fazlasıyla hâkimdi. Müzik, edebiyat ve sinema alanlarında çok sayıda eseri olan Livaneli, özellikle müzik alanında çok sayıda ödül almıştır. İnsanı ve insanın varoluş durumlarını irdeleyen yapıtlarıyla çağdaş Türk romanı ve hikâyeciliğinin önemli yazarlarındandır. Gerçekliği kendi hayat tecrübesinin ve döneminin toplumsal özellikleriyle aktaran Zülfü Livaneli denemeleri çağının sosyal, siyasî ve edebî boyutunu yansıtır. (Seferoğlu, 2014: 9)

Gençlik yıllarında kaleme aldığı eserlerde dönemin Türkiye'sinin içinde bulunduğu siyasî, sosyal ve ekonomik çalkantıların tesiri oldukça fazladır. II. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'ya giden Türk işçilerin yaşadıklarına dair hikâyeler kaleme almıştır. 1960 askerî darbesinde kendisinin ve ailesinin yaşadıklarını da anlatan yazılar yazdı. Diktatör ile Palyaço adlı eserinde hem Türkiye'de hem de dünyada bulunan diktatörlerin hayatını anlatmaya çalışmıştır. Bunun yanında Sovyet Devrimi ve SSCB'nin nasıl yıkıldığına dair bir yazı da kaleme almıştır.

Zülfü Livaneli'nin son romanı olan Kardeşimin Hikâyesi adlı eserini 2013 yılında yayımladı. Sakin bir balıkçı köyünde işlenen cinayet ile başlayan eser aynı köye yerleşen Ahmet'in hikâyesini ele alır. Anlatılan hikâye iki kardeş karakter üzerinden aktarılırken geçmiş ve şimdi, genç kuşak ve yaşlı olmak arasındaki uçurum aşk duygusuyla çevrelenerek anlatılır. Eserin sonucunda karakterlerin temsil ettiği geçmiş ve hali hazırda temsil eden gün tek bir bedende bütünleştirilir. Eser, yabancılaşma, toplumsal ayrıklık, aşk ve insan ilişkilerini iç içe geçen hikâyeler ve olay örgüleriyle aktarılır. (Seferoğlu, 2014: 16)

1.2.3. Eserleri

Kitapları

1. Dünya Değişirken (1987)
2. Engereğin Gözü (1996)
3. Yalnızlık Mevsimi (2001)
4. Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm (2001)
5. Mutluluk (2002)
6. Leylanın Evi (2006)
7. Son Ada (2008)
8. Harem (2012)
9. Serenad (2013)
10. Konstantiniye Oteli(2013)
11. Huzursuzluk (2017)
12. Elia ile Yolculuk (2017)
13. Son Ada'nın Çocukları (2017)
14. Arkadaşıma Veda: Atatürk (2018)
20. Gölgeler (2018)
30. Şapka (2019)

Düşünce-Araştırma-Anı-Deneme-Senaryo Kitapları

1. Arafta Bir Çocuk(1978)
2. Geçmişten Geleceğe Türkler (1981) (Almanya'da ders kitabı olarak okutuldu.)
3. Sis (1990) (Senaryo)
4. Diktatör ile Palyaço (1993)
5. Sosyalizm Öldü mü? (1994)

6. Livaneli Besteleri (1998)
7. Gorbaçov'la Devrim Üstüne Konuşmalar (2003)
8. Sevdalım Hayat (2007)
9. Sanat Uzun Hayat Kısadır (2010)
10. Edebiyat Mutluluktur (2012)
11. Orta Zekalılar Cenneti (1991,2015)
12. Gözüyle Kartal Avlayan Yazar: Yaşar Kemal (2016)
13. Rüzgarlar Hep Gençtir (2019)
14. Gökyüzü Herkesindir (2020)

Diskografi

1. Chants Révolutionnaires Turcs (1973)
2. Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz (1975)
3. Merhaba (1977)
4. Nazım Türküsü (1978)
5. The Bus (OST) (1978)
6. Almanya Beyleri (1979)
7. Atlının Türküsü (1979)
8. Günlerimiz (1980)
9. İnce Memed Türküsü (1980)
10. Maria Farandouri Livaneli Söylüyor (1982)
11. Yol (Soundtrack) (1983)
12. Eine Auswahl (1983)
13. İstanbul Konseri (Concert) (1984)
14. Güneş Topla Benim İçin (1985)
15. Livaneli / 10 Yılın Ezgisi (1986)

16. Zor Yıllar (1986)
17. Hoşgeldin Bebek (1986)
18. Gökyüzü Herkesindir (1987)
19. Soundtracks (1988)
20. Crossroads (New Age) (1990)
21. Saat 4 Yoksun (1993)
22. Neylersin (1995)
23. Yangın Yeri (1996)
24. Janus (Symphonic Poems) (1996)
25. Livaneli & Theodorakis: Together (1997)
26. Efsane Konserler (1997)
27. Nefesim Nefesine (1998)
28. New Age Rhapsody, London Symphony Orchestra Plays Livaneli (1999)
29. İlk Türküler (2001)
30. Hayata Dair (2005)
31. Veda Film Müzikleri (2010)
32. Gökkuşığı Gönder Bana (2013)
33. Livaneli 50. Yıl “Bir Kuşaktan Bir Kuşağa” (2016)

Ödülleri

1. OCIC Ödülü (1987)
2. Balkan Edebiyatı Ödülü (1997)
3. Premio Tenco Ödülü (1999)
4. Yaşam Boyu Onur Ödülü (2000)
5. Yunus Nadi Roman Ödülü (2001)

6. Soranos Dostluk Ödülü (2005)
7. Mikis Theodorakis Ödülü (2005)
8. Barnes & Nobel Yeni Büyük Yazıları Keşif Ödülü (2006)
9. Orhan Kemal Roman Armağanı (2009)
10. Beyaz Martı Edebiyat Onur Ödülü (2015)
11. Yaşam Boyu Onur Ödülü (2019)
12. Kartal Edebiyat Günleri Onur Ödülü (2020)

1.3.İncelenen Eserler

1.3.1. Teneke

1.3.1.1. Roman Hakkında

Yaşar Kemal'in büyük yankı uyandıran İnce Memed romanından sonra yazdığı ikinci romanı olan Teneke, 1955'te Varlık Yayınları tarafından 81 sayfa olarak yayımlandı. Eser oyun halinde düzenlenip 1965'te İstanbul'da oynandı. Teneke romanı 1967'de yazarın 'Bütün Hikâyeler' isimli eserinin bir bölümü oldu.

Eser, 1966'da İlhan İskender Armağanı ile yine aynı yılda Nancy Tiyatro Festivali Birincilik Ödülü'nü almıştır.

Yapı Kredi Yayınları'nın 2018 yılı 30. baskısını incelediğimiz Teneke eseri, temelde iki bölüme ayrılmıştır. Eserin birinci kısmı 81 sayfadan ve dokuz bölümden oluşmaktadır. İkinci bölüm ise 73 sayfadan oluşan iki perde şeklindedir. Eserde birinci perde 4, ikinci perde 6 bölümden oluşmaktadır.

Teneke eseri, Anadolu'nun bilinmeyen bir kasabasında ekilen çeltik ve bu ekimin olumsuz sonuçlarından etkilenen köylülerin yöredeki kural tanımaz çeltik ağalarıyla yaptıkları amansız mücadeleyi ele alır. Eserde idealistlik ile ezilen kesimin güçlü ile mücadelesi aktarılır.

“Teneke kuruluş halindeki milli edebiyatımızın nefis bir örneği.” (Fethi Naci, Bir Romancı: Yaşar Kemal)

“Yaşar Kemal şiirsellikle yaşanmışın tadını birleştiren büyük bir ustadır.” (Hubert Juin, Le Monde, Fransa)

“Yaşar Kemal toplumcu olmakla birlikte, bir bakıma gerçekçi yöntemden uzak durmuş bir yazar. Kullandığı olağandışı olaylar, simgeleşmiş kişiler ve hayvanlar, mitos kalıpları, onun romanlarını destan, efsane ve halk hikâyeleri geleneğine bağlar.” (Berna Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış)

“Baskı, zulüm ve yozlaşmışlığın çaresiz kurbanlarının içinde bulundukları kötü duruma karşı bir protesto.” (Derby Evening Telegraph, İngiltere)

1.3.1.1. Roman Özeti

Çukurova bölgesinde toprak işçileri ile toprak ağaları arasında yaşanan olayların aktarıldığı eserde paranın, iltimasın doğurduğu haksızlıklar ve bu haksızlıklara karşı direnen idealist kaymakamın trajik öyküsü ele alınmaktadır. Kasabanın ağaları, eşraftan insanlar çeltik ekerek zenginliklerine zenginlik karmaktadırlar. Yoksulluk içinde zar zor geçimini sağlayabilen insanlar bir de çeltik ekimiyle birlikte sıtma hastalığı ile mücadele vermektedirler. Sıtma nedeniyle birçok çocuğun ölmesi neticesinde kasaba halkı çeltik ekimine karşı çıkmaktadır. Kasaban zenginleri bu talebi dikkate almaz ve kasaba yöneticilerini kullanırlar. Kasaba kaymakamları bu zengin kesimin istekleri doğrultusunda hareket etmedikleri zaman kasabadan sürülürlerdi. Aynı sebepten üç aydır kaymakamsız olan kasabaya Resul Efendi kaymakam vekili olarak atanır. Otuz yıllık memurluk hayatı olan Resul Efendi kasaba halkını ve burada dönen dolapları gayet iyi bilen biridir. Dürüst bir kişiliğe sahip olduğu için kendisinden istenenleri yerine getirmek istemez ama bunu açıkça belli de etmez. Kasaba rantçılarının bu isteğini dikkat çekmemek için hep ötelediği anlaşıncı kasabaya üniversiteden yeni mezun olan Fikret Irmaklı kaymakam olarak tayin olur. İstanbul’da yetişmiş, kültürlü bir genç olan Fikret Irmaklı kasabanın çeltik ağaları tarafından kullanılmak ister. Başta dönen dolapları anlayamasa da zamanla yapılanları görür bunun üzerine bu gidişe dur demek ister ve gariban halkın yanında yer alır. Halkın her türlü sorununu dinler onlar için çabalar. Bu durum kasaba eşrafının hoşuna gitmez ve onları ekonomik olarak zarara uğratar. Kasaba eşrafı her zaman yaptığı gibi bu kaymakam için de Adana’ya, Ankara’ya

şikâyet dilekçeleri yazarak sayısız ve hadsiz iftiraya maruz bırakırlar. Bu çabaları her zamanki gibi sonuç verince Fikret Irmaklı da kendinden önceki kaymakamlar gibi düzenin kurbanı olur ve Kars'ın Kağızman ilçesine sürgün edilir.

1.3.1. Kardeşimin Hikâyesi

1.3.1.1. Roman Hakkında

Zülfü Livaneli'nin 10. kitabı olan Kardeşimin Hikâyesi'nin ilk baskısı Doğan Kitap tarafından Nisan 2013 yılında yayımlanmıştır. İncelenen kitap Ekim 2018 yılındaki 262. baskıdır. Her bölümü farklı bir isim alan toplam 27 bölümden oluşan kitap 324 sayfadan oluşmaktadır.

İncelediğimiz kitap: “Ey benim şahım; hayatımı bağışladın ama karşılığında hikâyelerimi çaldın benden. Oysa ben sadece hikâyelerde yaşayabilirdim. Şimdi onlar tükendi ve benim hikâyem de sona erdi.” (Şehrazad'ın Ölümü, İntizar Hüseyin) cümleleriyle başlayan ve daha kitabın başında merak ögesini öne çıkaran Binbir Gece Masalları'nı anımsatan bir eserdir. Aradaki tek fark ise Şehrazat'ın 'erkek' olmasıdır.

Roman;unutma ile hatırlamanın çatışması, şizofren bir kişilik, asosyal bir yaşam, aşk, sorgulama, merak unsurlarıyla donatılarak modern bir Binbir Gece Masalı kapılarını aralamaktadır.

“Muhteşem bir roman.” (Prof. Dr. Onur Bilge KULA)

“Mutlaka okuyun, seveceksiniz.” (Ayşe ARMAN)

“Sarsıcı bir yolculuk.” (Elif TANRIYAR)

“Okuru sürekli şaşırtan, zekâsını sınavan bir kurgu.” (Buket AŞÇI)

“İnsana dair çok şeyi öğreten bir kitap.” (Mustafa MUTLU)

“Tolstoy gibi... ustalıkla kurulmuş.” (Atilla DORSAY)

1.3.1.1. Roman Özeti

Bir cinayet olayı ile başlayıp bir intihar olayı ile noktalanan eserde cinayete kurban giden Arzu Karaman'ın evinde davetli olarak bulunan Ahmet Aslan da bir cinayet zanlısı olur. Bunun üzerine olayın yaşandığı köye gelen

genç ve işinde yükselme arzusu taşıyan gazeteci kızın Ahmet Aslan ile tanışması ile devam etmektedir. Ahmet Aslan'ın ikiz kardeşi Mehmet Aslan, aslında yaşadığı kötü olaylardan dolayı kendini ve yaşadıklarını unutmak isteyen biridir. Bu unutma isteğinden dolayı kardeşi Ahmet Aslan kimliğine bürünür. İçine kapanık kendinden kaçan asosyal bir hayat yaşayan Ahmet Aslan, yaşanan cinayet olayından dolayı tanıştığı gazeteci kızla cinayet olayını bahane ederek kendi dramını kardeşininki gibi anlatmaya başlar. Tek isteği işlenen cinayetin aydınlanmasıyla ilgili bir ipucu bulmak olan gazeteci kız, zaman zaman oluşan diyaloglardan sıkılıp bir sonuç alamayacağını düşünür. Kızın böyle hissettiğini anlayan Ahmet Aslan tam o anlarda merak uyandıracak bir cümle kurarak veya sonunu getirmediği bir hikaye ile gazeteci kızı caydırmasını da becerir. Aslında kendinden ve yaşadıklarından yorulan Ahmet Aslan sırtında ağırlaşan bu yükü taşıyamamaktadır. Sırtında ağırlaşan bu yükten kurtulmanın tek yolu da gerçeklerle yüzleşmektir. Bu amaçla gazeteci kız da kendisi için bir araçtır. Günler süren konuşmalar sonucunda Arzu Karaman'ın katili ortaya çıkar. Ahmet Aslan'ın aslında yıllar önce öldüğü ortaya çıkar. Bütün gerçeklerin ortaya çıkması ile birlikte Mehmet Aslan her şeyi hatırlar ve yaşananları bastırmaya çalışan zihni karşısında yenik düşüp intihar eder.

2. BÖLÜM: BELİRTME GRUPLARI

2.1. Belirtme Grupları Üzerine

Türkçede daha etkili ve farklı anlatım imkânları sağlayan belirtme grupları, söz diziminin önemli konularından biridir.

Belirtme grupları, bir sözcük ile aktarılması zor olan veya eksik kalan varlık, hareket ve durumları daha belirginleştirmek için tam bir yargı bildirmeyen en az iki sözcüğün belirli kurallar çerçevesinde bir araya gelmesi ile oluşur.

“Türkçenin genel yapısı ve işleyişi içinde kelime gruplarının yeri kelime ile cümle arasındadır. Bu sebeple dilimizdeki kelime grupları, kelimedenden daha geniş cümleden daha küçük bir gramer birliği durumundadırlar. Böyle bir konuma sahip olmak kelime gruplarına ayrıcalık kazandırmaktadır (Açıkgöz ve Yelten, 2005: 11).”

Türk dili uzmanları, belirtme grupları ile ilgili bugüne değin çeşitli tanımlar yapmışlardır. Bunlardan bazıları şöyledir:

Belirtme gruplarını Vecihe Hatipoğlu, Türkçenin Söz Dizimi isimli eserinde “yargısız anlatımlar” olarak isimlendirip şu açıklamalarda bulunur: “Yargısız anlatımlar, yargılı anlatımlara çeşitli yönlerden yardımcı olurlar. Yargısız anlatımlar, en az iki sözcüğün türlü ilgi ve nedenlerle yan yana sıralanmasından doğan birliklerdir (Hatiboğlu, 1972: 2).”

Türk Dil Bilgisi kitabında Haydar Ediskun, “İsim Takımları” başlığı altında sözcüklerin öbekleşmesiyle alakalı bir kurala değinir: “Türkçede kelimelerin öbekleşmesindeki temel kural şudur: Önce yardımcı, sonra ana öge. Bir ismin anlamını çeşitli anlam ilgileriyle tamamlamak istersek, o ismin başına yardımcı, tamamlayıcı bir isim getirerek “takım” kurarız (Ediskun, 1996: 114).”

Türkçenin Grameri adlı eserinde “belirtme öbekleri” terimini kullanan Tahsin Banguoğlu şu açıklamaları yapar: “Belirtme öbeklerinde bir kelime başka bir kelimenin taşıdığı kavramı daha yakından belli etmek için kullanılır.

mıştır. Buna göre her belirtme öbeğinde en az biri belirten (determinant) biri belirtilen (determine) olmak üzere iki kelime bulunur (Banguoğlu, 2011: 497).”

Türkçe Dil Bilgisi adlı kitabında M. Kaya Bilgegil, belirtme gruplarını “Birden ziyade kelimedenden meydana geldiği halde, cümledeki görevi bakımından bir tek kelimedenden farksız olan, gerektiği takdirde, yine bir kelime imiş gibi çekim eki alabilen isim soyundan kelimelerin teşkil ettiği bileşik sözlere, belirtme (tâyin) grupları diyoruz (Bilgegil, 2009: 115).” şeklinde tanımlamıştır.

Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü’nde Berk Vardar, “öbek” terimini şöyle tarif eder: Dolaysız kuruculara, ad, eylem, sıfat, ilgeç dizimlerine, iki durak arasında yer alan ya da bir vurgunun çevresinde toplanan ögeler bütününe verilen ad (Vardar, 2002: 153).

Türkiye Türkçesi Söz Dizimi adlı eserinde Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli “belirtme grupları” hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır: “Bazı kelime grupları yalnızca kavramları, nesneleri veya hareketleri daha yakından belirtmeye yararlar. Bunlara belirtme grupları adı verilir. Belirtme grupları bir yargı taşımadıklarından tek başlarına anlatım sayılmazlar (Özkan ve Sevinçli, 2008: 17).”

Yukarıdaki örneklerde görüleceği üzere Türk dili araştırmacıları belirtme gruplarını ifade etmek için “kelime grubu, kelime öbeği, belirtme öbekleri, belirtme grubu, yargısız anlatımlar, öbek, birlik, takım” gibi isimlendirmeler yapmışlardır.

Türk dili araştırmacıları belirtme gruplarını sınıflandırırken de çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Söz konusu farklılığı göstermek için birkaç tasnife yer vermekte fayda vardır.

Yargısız anlatımlar olarak adlandırdığı belirtme gruplarını Vecihe Hatiboğlu, üç ana başlık altında şöyle değerlendirmiştir:

1. Tamlamalar (Kalıplaşmamış Anlatımlar)
2. Birleşik Sözcükler (Kalıplaşmış Anlatımlar)
3. İkilemeler (Kalıplaşmış Anlatımlar) (Hatiboğlu, 1972: 5)

Belirtme gruplarını Rasim Şimşek, altı başlık altında incelemiştir:

1. İyelik Öbekleri
2. Niteleme Öbekleri
3. Çekim Öbekleri
4. İkileme
5. Bağlaç Öbekleri
6. Ünlem Öbeği (Şimşek, 1987: 321- 400)

H. İbrahim Delice belirtme gruplarının şöyle tasnif eder:

1. Kelimeyle Kurulan Öbekler
2. Ekle Kurulan Öbekler
3. Diğer Kelime Öbekleri (Delice, 2007: 19)

Belirtme gruplarını Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli on beş başlıkta şu şekilde incelemiştir:

1. İsim Tamlaması ve İyelik Grubu
2. Sıfat Tamlaması
3. Birleşik İsim Grubu
4. Tekrar Grubu (İkileme)
5. Aitlik Grubu
6. Edat Grubu
7. Unvan Grubu
8. Birleşik Fiil Grubu
9. İsim- fiil Grubu
10. Sıfat- fiil Grubu
11. Zarf- fiil Grubu
12. Sayı Grubu

13. Ünlem Grubu

14. Bağlama Grubu

15. Kısaltma Grupları (Özkan ve Sevinçli, 2008: 17- 90).

Yapacağımız çalışmada belirtme gruplarını incelerken Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli'nin yapmış oldukları sınıflandırmayı esas alacağız. Yaşar Kemal'in "Teneke" ve Zülfü Livaneli'nin "Kardeşimin Hikâyesi" eserlerini bu çerçevede değerlendireceğiz.

Kullanılan tanımlamalar, kavramlar, sınıflandırmalar ve açıklamalar farklılık gösterebilir ancak açıklamaların tamamı incelendiğinde belirtme gruplarının özelliklerini şöyle ele sıralayabiliriz:

1. Belirtme grupları tek bir sözle karşılanamayan hareket, varlık ve durumları belirginleştirme, açıklama ve pekiştirme işlevine sahiptir.

2. Yargı bildirmeyen unsurlardır.

3. En az iki sözcüğün bir araya gelmesi ile oluşan bu unsurlar bir kural dâhilinde gerçekleşir: Yardımcı unsur en başta yer alır, asıl unsur ise sonda olur (birleşik fiil, edat grubu ve unvan grubu haricinde). Fakat günlük konuşma dilinde ve şiirlerde bu unsurlar arasına başka sözcükler girebilir, ögeler yer değiştirebilir.

4. Belirtme grupları mana ve yapı olarak bir bütündür, bu sebeple tek sözcük gibi bir işlev görürler. Belirtme grupları cümlede ad, sıfat ve belirteç görevinde kullanılabilir; tümcenin nesnesi, öznesi, yer tamlayıcısı, belirteci veya yüklemi olabilirler. Cümle tahlillerinde bölünemezler.

5. Kelime öbeklerinde tamlayan veya tamlanan ögesi bir kelime öbeğinden oluşabilir. "dinlendiren hikâyeler ve şiirler" sözünde bağlama grubu sıfat tarafından nitelenerek sıfat tamlaması oluşturmuştur.

6. "Kelime gruplarının vurgusu, grubun özelliğine göre başta, sonda veya sondan bir önceki kelime üzerinde bulunabilir (Cemiloğlu, 2001: 12)."

7. "Kelime gruplarının dış münasebeti için getirilecek ek grubun sonuna, yani yalnız asıl unsurun sonuna eklenir. O tek ek bütün grubu şumulü içine

alır (yani eklendiği kelimenin değil, bütün grubun eki olur) (Ergin, 2013: 376).”

8. “Yardımcı ögenin önce geldiği ekle kurulan kelime öbeklerinde sıralama değişebilir. Bu durumda kuralsız kelime öbegi ortaya çıkar:” [Yıllarca koştuğum hevesin / ardını] bıraktım. “yerine” Bıraktım [ardını / yıllarca koştuğum hevesin].” kullanımı gibi. Eksiz yapılan kelime öbeklerinde ise sıra değiştirilemez ve birleşenlerin arasına başka biçimbirim giremez (Delice, 2007: 18).”

2.1.1. İsim Tamlaması ve İyelik Grubu

Aralarında iyelik, tür ilgisi olan en az iki isimden meydana gelen söz grubudur. İsim tamlamalarının iki unsuru vardır: Bunlardan birincisine tamlayan, ikincisine tamlanan denir.

İsim tamlamalarında ilk unsur ilgi eki alır, tamlayan olarak kullanılan zamirler kesinlikle ek alır isimler ise ekli veya eksiz şekilde kullanılabilir. İkinci unsur hep aitlik eki alır.

“Tamlayan unsuru ekli ve eksiz olduğu zaman arada iki önemli fark belirlir:

Belirlilik – Belirsizlik

Geçicilik – Daimîlik

“Tamlayan unsur belli olup biliniyorsa ilgi hâli eki alır ve tamlanana bağlanması geçicidir. Eksiz tamlayan ise belirsizdir, geneldir; ancak tamlanana bağlılığı daha kuvvetlidir (Özkan ve Sevinçli, 2008: 18).”

Ad tamlamaları tümcede sıfat ve belirteç görevinde kullanılır. Bazı dil uzmanları iyelik grubunu müstakil bir sözcük grubu olarak değerlendirirken bazılarıysa isim tamlaması başlığı altında incelemişlerdir:

Muharrem Ergin, iyelik grubunu “İyelik Grubu ve İsim Tamlaması” başlığı altında inceler ve şu açıklamalarda bulunur:

İyelik grubu, iyelik ekli bir ad ögesi ile genitif halinde bir isim unsurunun meydana getirdiği sözcük grubudur.

İyelik grubunun, iyelik eklerine bağlı olarak altı farklı şekli vardır. Bu altı şeklin dördünde, teklik ve çokluk birinci ve ikinci şahıslarda tamlayan unsur daima şahıs zamiri olur. Onun için bu dört şekil, tamlayan unsur bakımından değişmez ve daima birinci ve ikinci şahısların iyeliğini ifade eder. Teklik ve çokluk üçüncü şahıs iyelik eklerinin yaptığı iyelik grubunun tamlayan unsuru ise şahıs zamiri olabileceği gibi başka bir isim veya isim grubu da olabilir.

Yani üçüncü şahıslarda yalnız üçüncü şahsın değil, her nesnenin iyeliği ifade edilebilir.

İşte iyelik grubunun her iki unsuru isim olan bu şekline isim tamlaması adı verilmektedir. Demek ki isim tamlaması bir iyelik grubundan, iyelik grubunun üçüncü şahsından başka bir şey değildir ve isim tamlamasına da iyelik grubu diyebileceğimiz gibi diğer iyelik gruplarına da isim tamlaması diyebiliriz (Ergin, 2013: 381- 382).

Vecihe Hatiboğlu da Ergin'in görüşlerine paralel bir açıklama yapar: "Adıl tamlaması belirtili tamlama biçiminde kurulur... Böylelikle tamlayanı adıl olan belirtili tamlamaya adıl tamlaması denir.

Adıl tamlamalarının bir türü de, özlük adılı olan „kendî“ sözcüğü ile kurulur (Hatiboğlu, 1972: 21-24)."

İyelik grubunu müstakil bir başlık altında inceleyen Günay Karaağaç şu açıklamalarda bulunur:

Tamlayanı kişi zamiri olan ilişkilendirme öbeğidir. Bir varlığın bir kişiye bağlandığı yapıdır. İsim tamlaması, bir varlığı bir başka varlık ile ilişkili kılarken, iyelik öbeği, bir varlığı bir kişi ile ilişkili kılmaktadır. Tamamen isim tamlaması gibi oluşmuş bu söz öbeğinin isim tamlamasından ayrılan tek yönü, birinci isim ögesinin kişi zamiri olması ve bu kişiye ait olan iyelik eklerini alarak ikinci isim ögesine bağlanmasıdır (Karaağaç, 2009:176).

Kerime Üstünova, Ad Tamlaması – İyelik Öbeği Ayrımı makalesinin sonuç bölümünde şöyle tespitlerde bulunmuştur:

Ad tamlaması ile iyelik öbeği; hem aralarında benzer yönlerin, hem de pek çok farkın bulunduğu iki sözcük öbeğidir. En büyük farklardan biri; iyelik öbeklerinde altı çeşit eki görmenin mümkün oluşu yanında, ad tamlamalarında yalnız üçüncü tekil ve çoğul iyelik eklerinin yer almasıdır. İyelik öbeklerinde tamlayanın derin yapıda kalması iletişim açısından bir sıkıntı yaratmazken, ad tamlamaları için bu, -ortak kullanımlar dışında- mümkün değildir. Ayrıca ad tamlamalarında gördüğümüz kaynak,

yer, menşe, araç, amaç, sahiplik, aitlik vb. anlam özelliklerinden iyelik öbeklerinde yalnızca sahiplik olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bunların aynı terimle karşılanması, söz konusu öbeklerin öğretimini sıkıntıya sokacağından doğru değildir (Üstünoğlu, 2005:424).

İsim tamlamalarının çeşitleri konusunda Türk dili araştırmacıları çeşitli görüşler belirtmişlerdir. Ad tamlamalarını 2, 3, 4 hatta 5 alt başlık altında ele alan dilciler vardır:

Muharrem Ergin isim tamlamalarını iki başlıkta incelemiştir (Ergin, 2013:383):

1. Belirli isim tamlaması
2. Belirsiz isim tamlaması

Tahir Nejat Gencan, isim tamlamalarını “ad takımı” olarak isimlendirir ve takı almalarına göre üç başlığa ayırır (Gencan, 2001: 184- 189):

1. Birinci türlü ad takımı: Sevim’in eli
2. İkinci türlü ad takımı: Ders aracı
3. Üçüncü türlü ad takımı (Takısız tümleme): Demir çubuk

Neşe Atabay vd., isim tamlamalarını dört başlık altında değerlendirmiştir:

1. Belirtili tamlama
2. Belirtisiz tamlama
3. Takısız tamlama
4. Zincirleme tamlama (Atabay vd., 1983: 53).

H. İbrahim Delice, isim tamlamalarını başlıkta incelemiştir:

1. Belirtili isim tamlaması
2. Belirtisiz isim tamlaması
3. Zincirleme isim tamlaması
4. Farsça isim tamlaması

5. Arapça isim tamlaması (Delice, 2007: 38- 10)

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, Türkiye Türkçesi Söz Dizimi adlı eserinde tamlamaları

1. Belirtili isim tamlaması
2. Belirtisiz İsim tamlaması
3. Eksiz tamlama

şeklinde üç başlık altında değerlendirmişlerdir. Zincirleme isim tamlamasını ayrı bir başlık altında ele almayan Özkan ve Sevinçli söz konusu tamlamanın bir isim tamlamasının başka bir isim tamlamasının tamlayanı ya da tamlananı biçiminde oluştuğunu, gerçekte iki unsurlu bir tamlama olduğunu belirtmişlerdir (Özkan ve Sevinçli, 2018: 19). Yapacağımız çalışmada biz de ad tamlaması çeşitlerini Özkan ve Sevinçli'nin bu değerlendirmeleri doğrultusunda inceleyeceğiz.

Üç türlü isim tamlaması vardır. Tamlayan ek alıp almamasına göre değişir.

2.1.1.1. Belirtili İsim Tamlaması

Tamlayan ve tamlananın tamlama ekleri (ilgi hali ve iyelik eki) alması ile belirtili isim tamlaması oluşur.

Bu tamlama çeşidinde ögeler arasında belirli ve geçici bir bağ olduğu için tamlayan ile tamlanan arasına başka kelimeler girebilir veya tamlayan ile tamlanan yer değiştirebilir.

Belirtili ad tamlamalarında ögeler arasındaki ilişkiler geçici olmasına rağmen bazen kalıplaşmaya uğrarlar:;işin başı, Allah'ın günü, kaçın kurası, kö-rün taşı, sözün kısası, armudun iyisi, malın gözü, devenin nalı,elinin körü, deli-nin biri vb.

Belirtili isim tamlamalarında tamlayan ve tamlanan birden çok olabilir.

Belirtili isim tamlamalarında tamlayan ve tamlanan herhangi bir belirt-me grubundan oluşabilir.

Belirtili isim tamlamalarında vurgu hem tamlayan hem de tamlananda eşit şekildedir.

Bazen tamlayan ilgi durumu eki yerine ayrılma durumu eki alabilir:

Öğrencilerden ikisi, bunlardan biri...

Bazen ad tamlamalarında tamlayan konumundaki adıl düşebilir, adıl düşmüş olsa bile iyelik ekleri eklendikleri sözcüğün dışında bir kişiyi ifade ettikleri için tamlanan tek başına bir isim tamlaması olarak kabul edilir.

-mek’li isim-fiiller, belirtili isim takımlarında hiçbir öge olamazlar. -me’li ve -iş’li isim-fiiller, belirtili isim takımlarında hem belirten hem belirtilen ya da aynı takımda her iki öge de olabilirler: okumanın zevki, Ahmet’in okuyuşu, çalışmanın belirtilmesi, gidişin dönüşü, yükselmenin alçalması... (Ediskun, 1996:116)

“Ortaçlar, belirtili isim takımlarında –gerektiği zaman- hem belirten hem belirtilen ya da aynı takımda her iki öge olabilirler: **Ölenin** kızı, köylünün **okuryazarı, gidenlerindöneni, okumuşların sevileni...** (Ediskun, 1996: 116)”

“Tamlanan unsuru sıfat- fiil veya sıfat-fiil grubu olan bir isim tamlamasının tamlayan unsuru genellikle ilgi hâli eki taşır (Karahana, 2014: 46).”

Ünlüyle biten “su” ve “ne” sözcükleri tamlayan oldukları zaman, “su-n- un” ve “ne-n-in” biçimlerine girmeleri gerekirken, “suyun rengi” (su-y-un reng-i), “neyin nesi” (ne-y-in ne-si) gibi ayrıcalığı olan biçimlere girerek tamlamalar kurarlar (Hatiboğlu, 1972: 14).

Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi isimli eserinde, son zamanlarda sokak, mülk, semt isimlerinde belirtili ad tamlamalarından iyelik eklerinin atılarak belirsiz ad tamlaması oluşturma yanlılığına dikkat çeker: Mardinkapı, Edirnekapı, Topkapı, Mektep Sokak, Ömer Han, Ahmet Palas, Orhan Tepe, Bulvar Saray vb. (Ergin, 2013:384).

Onun da ha varlığı, ha yokluğu... (Tnk. s. 7/2)

*Topraktan sarı, kırmızı, mor, ak çiçekler fışkırırken, dünya yeşil yeşil bir tazelik içinde yumuş, arınmış parlarken, **Çukurovanın sıcakları** çöker...* (Tnk. s.10/3-4-5)

*Uçsuz bucaksız **bozkırların** ortasında bir tepeye sırtını dayamış, birkaç toprak dam. (Tnk. s.17/15-16)*

***Kasabanın** dışına, **köprüünün** üstüne, yüzlerce insan, kadın, erkek, çocuk çocuk yığılmıştı. (Tnk. s.20/26-27-28)*

*Onlara **cibinliğin** faydalarını anlattım. (Tnk. s.26/29)*

*Çeltik icat olduğunda **sizin götünüzde** don yoktu. (Tnk. s.33/22-23)*

*Tam **masanın önünde** durdu. (Tnk. s.38/2-3)*

*Çardakları olmayanlar **komşularının** çardaklarına taşındı. (Tnk. s.42/7-8)*

***Köyün içine** de ruhsatiye verilir mi? (Tnk. s.47/19)*

***Elbisenin ütüsüz olduğu** görülmüş değildir. (Tnk. s.50/33)*

***Okçuoğlunun sahası** da yeşermeden kuruyacaktı. (Tnk. s.56/18-19)*

***Evlerin rengi** yeşile çalan bir boz renkteydi. (Tnk. s.61/3-4)*

*Bu sefer **Okçuoğlunun işi** daha da sarpa sarmıştı. (Tnk. s.69/17)*

*Olay **Kaymakamın da kulağına** çalınmıştı. (Tnk. s.75./35)*

*“**Köylerin içine** kadar çeltik ekerler değil mi?” (Tnk. s.78/1-2)*

***Yolun ortasına** dikildi. (Tnk. s.81/7)*

***Köylerin içine** kadar çeltik ekecekler. (Tnk. s.88/7)*

*Bu **vatanın çeltiklerine** izin vermezsin. (Tnk. s.93/3)*

*Allah, Allah, **şunun yüreğine** bir iyilik ver de hemen imzalasın! (Tnk. s.102/36-37)*

***Onların eşkıyaları** da varmış, halkı öldürüyorlarmış... (Tnk. s.111/17-18)*

*Gitmenem **onların yanına**. (Tnk. s.119/13-14)*

***Senin anan baban** rahat mezarlarında yatacaklar mı? (Tnk. s.124/1-2)*

*Biz **hükümetin babası** oluruz. (Tnk. s.132/29)*

Akreplerimin rızkına mani oldun da? (Tnk. s.148/36-37)

Bununiçinde tam on iki tane düşman kurşunu var. (Tnk. s.154/1-2)

Karadeniz'in lacivert dalgalarıyla baş başa kalmış olan bu ıssız köyde her geçen gün birbirininaynısı olduğu için burada insanların heyecanla konuşacağı olaylara pek sık rastlanmazdı. (K.H. s.11/2-3-4-5-6)

Her sabah ilk işlerimden biri, dışarıdaki hava bilgisini gösteren aletin ekranına bakmak ve orada yazan dereceye uygun bir giysi seçmektir. (K.H. s.15/10-11-12-13)

Bu halini görünce onu kalmaya ikna etmek için Arzu'dan söz etmenin uygun olacağını düşündüm ve Arzu'nun da ilk geldiğinde çok şaşırdığını söyledim. (K.H. s.25/19-20-21)

Kitapların arasında yaşayan münzevi bir adam ve bu ev çok ilgisini çekmiş. (K.H. s.33/14-15-16)

Alilerin evi buraya yakındı, soldaki patikaya sapsam aşağı yukarı on dakika sonra o evde olurdum ama sapmadım. (K.H. s.46/14-15-16)

Birden sesi kesiliyor Arzu'nun. (K.H. s.57/22-23)

Dükkânların ampulleri yanıyordu. (K.H. s.70/4)

O anda benim bunları nereden bildiğimi düşündüğünden eminim. (K.H. s.83/16-17)

Yukarıya çıkıp, Hatice Hanım'ın itinalı elleriyle yıkayıp ütilediği, düzgünce katlayıp dolaba yerleştirdiği, çarşaf ve havlulardan aldım. (K.H. s.94/28-29-30)

Evin önüne geldiğimizde, tam kapıyı açarken "Kimin hikâyesi bu?" diye sordu hafif bir sesle. (K.H. s.110/24-25-26)

Kendini belanın içine atmak için fırsat kolluyor. (K.H. s.127/7-8)

Kurabiyeden bulaşan un, dudaklarının kenarına minicik beyaz bir bulut gibi yerleşti. (K.H. s.137/8-9)

Belki de yanıtlarımın tutarlılığını kontrol ediyordu. (K.H. s.149/6-7)

Bunu söylememi beklermiş gibi hemen **arkadaşlarının yanına** koştu, onlara bir şeyler söylediğini, sonra o kocaman çantasını kapıp bana doğru geldiğini gördüm. (K.H. s.153/11-12-13)

Sabah **kızın kapısını** çaldım, birazdan geleceğini söyledi. (K.H. s.165/1-2)

Dördümüz önce şantiyeye gittik, Mehmet **şantiye arabalarından biri**-nialdı, oradan lojmana uğradık. (K.H. s.178/20-21)

Adam bize **Rusya'nın** korkunç **kaderin** anlatıyordu. (K.H. s.191/12)

Olga'nın yanında olmadığı saatlere, dakikalara dayanamıyordu. (K.H. s.204/15-16)

Geçenlerde burada bir cinayet işlendi; **medyanın** yakından **tanıdığı** bir kadın öldürüldü. (K.H. s.220/14-15-16)

Sedirde saatlerce kıvrandım, bunları düşündüm, eski güzel günleri, Olga'yı **gözümün önüne** getirmeye çalıştım ama **bunun** acıyı arttırmaktan başka bir işe **yaramadığını** anladım. (K.H. s.243/9-10-11)

Çünkü beni Moskova havaalanında Muhammed Arslanov olarak ihbar eden **kişinin** bir **kadın olduğunu** öğrenince, bu işi **nişanlığının yaptığı** düşünmüş. (K.H. s.270/17-18-19-20)

Dudaklarının kıvrımlarında tuhaf bir biçimde hem hüüzün hem alay sezdim. (K.H. s.287/10-11)

Aklıma zaman yolculuğundan gelen **adamın getirdiği** elindeki gül geldi ama bunu ona söylemedim. (K.H. s.299/9-10)

Moskova'daki **otelin** neşeli **horozu** gibi değil, bir ayrılık ağıdı söyler gibiydi. (K.H. s.306/3-4)

2.1.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması

Belirtisiz isim tamlamasında tamlayan eksizdir, tamlanan ise iyelik eki alır.

Belirtisiz isim tamlamasında unsurlar anlamca kaynaşmaya elverişli olduklarından unsurların yeri değişmez ve grubu meydana getiren unsurlar arasına başka

herhangi bir unsur giremez. Bu yüzden meselâ “Adalet eski Bakanı” gibi kullanılışlar yanlış sayılır. Burada esas yapı “Adalet Bakanı”dır.

“eski” sıfatı, grubun tamamına şamildir (Özkan ve Sevinçli, 2008: 26).

“su” ve “ne” sözcüklerinin, asıllarında, ünsüzle biten sözcükler olduğu bilinmektedir. “su” sözünün aslı “sug>sub>suv” olduğu ileri sürülür. “ne” sözünün de aslının “neḡ” olduğu bilinir. Tamlayan olan “suyun” ve “neyin” sözcüklerinde görülen “-y” ünsüzü, sözcüklerin asıllarından gel-miştir. “ne” sözcüğü yalın durumda, ağızlarda “ney” olarak da kullanılmaktadır.

“Bu takımlarda belirtilenle ilgili ön adlar da belirtenden önce gelir (Şimşek, 1987: 329).”

“Türkçede belirtisiz isim tamlaması yoluyla oluşmuş çok sayıda birleşik kelime vardır: devetabanı, hanımelî, buzdolabı, rüzgâr gülü vb. (Demir ve Yılmaz, 2014: 224)”, nefes borusu, cezaevi, kahverengi, baş belası, zeytinyağı, yüzüstü...

Belirtisiz isim tamlamasında tamlayan veya tamlanan birden çok olabilir. Bu tamlama çeşidinde tamlayan bir cümleden oluşabilir: “Bu soruyu en iyi ben çözebilirim.” edası ile sınıfta yürüyordu.

Vurgu belirtisiz isim tamlamasında tamlayan üzerindedir.

“Belirtisiz tamlamaların hemen hepsi tür gösterir: bahçe kapısı, yazı masası, boya kalemi, edebiyat tarihi, halk ozanı, av köpeği, süs köpeği vb. (Hatiboğlu, 1972:15).”

-mek’li isim-fiiller, belirtisiz isim takımlarında yalnızca belirten; -me’li ve –iş’li isim-fiillerse, belirtisiz isim takımlarında ya belirten ya da belirtilen olabilirler; ancak aynı takımda her iki öge oluşları pek seyrek: Okumak zevki, kazanmak hırsı, uyuma gereksinimi, giriş parası, çocuk okuması, deve yürüyüşü, okuma anlayışı... (Ediskun, 1996: 116).

“Ortaçlar, belirtisiz isim takımlarında hiçbir öge olamamaktadırlar (Ediskun, 1996: 117).”

Çeltik ekmek için ruhsatiye müracaatları başladı. (Tnk. s.7/4-5)

Kederinden **göz kapaklarını** kaldırıp da şöyle bir yanına yönüne bakmıyordu. (Tnk. s.10/1-2)

Gelen genç olsun, bir kasabaya o kadar kötü ihtimalleri göze alarak gelsin, sonra da böyle güzel, **cennet parçası** gibi bir eve girsin... (Tnk. s.16/1-2-3)

Kışın **kar altında**, yazın **toziğinde**. (Tnk. s.17/16-17)

Ziyafet büyük bir **muhabbetiğinde** bitti. (Tnk. s.22/19)

Kaymakam odası bu mu? (Tnk. s.24/4)

Sazlıdere köyü Okçuoğlunun altı bin dönümlük sahasının tam ortasında kalıyordu. (Tnk. s.27/1-2)

Köy çukurunda her yer bataklığa keser. (Tnk. s.31/15)

Ya bir daha **kaymakam vekili** olursan... (Tnk. s.36/9)

“**Başüstüne** gumutanım.” (Tnk. s.40/23)

Gece yarısı köyde bir kıyamettir koptu. (Tnk. s.42/3)

Altı ay **su içinde** yaşanmaz. (Tnk. s.45/15)

Komisyon azaları toplandı. (Tnk. s.48/12)

Kaya parçası gibiydi. (Tnk. s.52/4)

Çeltik aleyhine kasabada büyük bir kampanya açılmıştı. (Tnk. s.55/2-3)

Bu **dalavere kumkuması** heriflerle tek başınayım. (Tnk. s.58/4-5)

Kurutma emri vermiş bizim çeltiğe Kaymakam ha! (Tnk. s.59/18)

Atın kantarması köpük içinde kalmıştı. (Tnk. s.66/7-8)

Zulüm altında yaşamaya mecbur muyduk? (Tnk. s.74/15-16)

Teneke sesleri kesilmedi. (Tnk. s.80/30)

Çeltik ruhsatilerini ilk imza eden kaymakam sen değilsin ki... (Tnk. s.88/4-5)

Çamur içinde... (Tnk. s.108/35-36)

Ev başına köyden çıkma parası olaraktan sana üç yüz lira veriyorum. (Tnk. s.133/12-13)

Çeltik Komisyonunun cipi? (Tnk. s.156/12)

O mahur **sabah saatlerinde** bir **cinayet haberi** alacağını bilmiyordum elbette ama bir haber gelecekti. (K.H. s.11/7-8-9)

*Yalnız **çamaşır, çorap çekmeceleri** değil, pantolonlar, gömlekler, kemeler, kravatlar, ceketler, takım elbiseler de **büyük bir düzen** içindedir. (K.H. s.1576-7-8)*

*Bir **el hareketi**yle onu durdurdum, ne istediğini sordum. (K.H. s.23/27-28)*

***Marmara Üniversitesi**'nde gazetecilik okumuş, bitirince muhabir olarak gazetede işe başlamış, bir yandan da yüksek lisans yapıyormuş, hayır evli değilmiş, ailesiyle beraber oturuyormuş, babası **diş hekimi**ymiş, Kadıköy'de muayenehanesi varmış, annesi **evhanımı**ymış. (K.H. s.35/24-25-26-27-28-29)*

*Sert adımlarla **bahçe patikası**nda yürümeye başladı. (K.H. s.44/3-4)*

***Tost makinesi**nde iki dilim ekmek kızartırken, dolaptan Mehmet'in bir seyahatten elleri kolları dolu gelirken getirmiş olduğu **foie gras konserve**sini aldım, açtım. (K.H. s.51/8-9-10-11)*

*Derken **kapı zili** çaldı. (K.H. s.64/1)*

*Deniz **çamur rengine** kesmişti. (K.H.s.65/17)*

*Bir **taksi durağı**na gidip Podima'ya doğru yola çıktım. (K.H. s.70/4-5)*

*Bu birazın ne kadar sürdüğünü bilmiyorum ama **korna sesleri** uyandırdı beni. (K.H. s.75/27-28)*

*Bugün bile **Oidipus kompleksi** falan diyoruz. (K.H. s.84/8-9)*

*Koltuk mu, yatak mı, **spor aleti** mi ne olduğunu anlayamadığım bir şey gördüm. (K.H. s.102/15-16-17)*

*Denizden çıkınca sahildeki **balık lokantası**nda oturduk. (K.H. s.109/23-24)*

*Ankara'nın o meşhur **kış gecelerinden** birinde yatmış, uykuya dalmıştık. (K.H. s.126/5-6)*

*Bir süre sonra düşüncelerim iyice Stendhal'e ve onun, **zabıt kâtibinin** üslubunun en iyi **yazma biçimi** olduğu sözüne kaydı. (K.H. s.145/2-3-4)*

Vallahi babam av tüfeğini kaptığı gibi gelir buraya; şuradan mı istersin, buradan mı? (K.H. s.167/10-11)

Hiç gün ışıktı olmadığı için günleri geceleri birbirine karıştırmıştım artık. (K.H. s.245/8-9)

2.1.1.3. Eksiz Tamlama

İki ismin herhangi bir ek almadan yan yana gelerek oluşturduğu tamlama türüdür. Bu tamlamaya takısız tamlama da denilmektedir. Tahir Nejat Gencan tarafından ileri sürülen bu tamlama türünün sıfat tamlaması olup olmadığı üzerine araştırmacılar uzun süren tartışmalar yaşamıştır. Türk dili araştırmacılarının bu konudaki görüşlerini incelemekte fayda vardır.

Takısız ad tamlamasını kabul edenler:

Dil Bilgisi adlı eserinde Tahir Nejat Gencan, “üçüncü türlü ad takımı (takısız tümleme)” olarak isimlendirdiği tamlamanın mana özelliklerini belirtir:

“1) Tümleyici, asıl adın neden yapıldığını gösterir: taş sandık, tahta kapı...

2) Tümleyici, asıl adın neye benzediğini gösterir: aslan oğlum, kurnaz adam... (Gencan, 2001: 189).”

Doğan Aksan yönetiminde İbrahim Kutluk, Sevgi Özelve Neşe Atabay’ın hazırladığı Sözcük Türleri isimli eserde takısız tamlamaların türlü görev ve özellikleri şu şekilde sıralanmıştır:

1) Tamlayan, tamlanan olan adın neden yapıldığını gösterir: yün çorap, pamuk yorgan, altın bilezik, tahta masa, çelik dolap gibi.

2) Takısız tamlamada, tamlayan, tamlananın neye benzediğini mecazlı olarak gösterir: kiraz dudak, yufka yürek, dev adam, gül hatır, elma yanak gibi.

3) Yer adı kurar ve çoğunlukla bileşik sözcük biçimindedir: Çankaya, Pamukkale, Beşiktaş, Fenerbahçe gibi.

4) Takısız tamlama akrabalık ve san adları kurar: erkek kardeş, kız kardeş, üvey baba, Bay Ali, Bayan Ayşe, Savcı Ahmet, Doktor Emre gibi.

5) Takısız tamlama biçiminde kurulmuş deyimler vardır: kepçe kulak, armut kafa, karga burun gibi.

6) Yer, yön bildiren tamlamalar da vardır: ön oda, alt yol, sağ el, arka kapı, üst kat, ön balkon, aşağı kat gibi.

7) Sıra sayıların sıralanışı takısız tamlama biçiminde olmaktadır: on beş, iki bin, beş yüz lira, elli yedi kuruş, üç litre gibi. (Atabay vd., 1983: 57)

Sezai Güneş bu türün oluşumuyla ilgili iki süreci şöyle açıklar:

a) Yalınlaşma: Belirtili isim tamlamasından belirtisiz isim tamlamasına, belirtisiz isim tamlamasından da eksiz tamlamaya doğru bir gidiş vardır:

Kültürpark, otopark, kurgubilim, toplumbilim.

Domates çorba, pirinç pilav, biber salça.

Gelinen son aşama ise, eksiz tamlamaların, bir sıfat tamlaması gibi algılanması ve bu anlayışa uygun tamlamalar oluşturulmasıdır: Onur Han, yöneylem, öz geçmiş.

b) Yabancılaşma: Bugün, yabancı dillerin etkisiyle, bazı yer ve eşya adları, (isim ya da sıfat tamlamasını andırmayan) sözlerle karşılanmaktadır. Olay, giderek hızlanmakta, dilin sağlıklı bir şekilde gelişmesini engelleyici boyut kazanmaktadır:

Cafe Nil, Gül Butik, Hotel Dedeman, Medya Center (Güneş, 2004: 337).

Bu tamlamalarda, tamlayan olan ad, bir başka adı nitelediği için sıfat görevindedir.

Takısız tamlamanın Türkçenin en eski tamlama biçimi olduğunu düşünen Vecihe Hatiboğlu savını desteklemek üzere Orhun Yazıtlarından şu örnekleri sıralar: Tabgaç budun = Çin Millet-i; Tabgaç Kagan = Çin Hakan-ı; Türk Budun = Türk Millet-i; Türk Begler = Türk Beyler-i; Kadirgan Yış = Kadirgan Orman-ı; Ötüken Yış = Ötüken Orman-ı; Ötüken Yir = Ötüken yer-i; Kömür Tag = Kömür Dağı gibi (Hatiboğlu, 1972: 19).

Takısız ad tamlamasını kabul etmeyenler:

Tahsin Banguoğlu “Ana Hatlarıyla Türk Grameri (1979)” ve “Türkçenin Grameri (2011)”, Muharrem Ergin “Türk Dil Bilgisi (2013)”, Haydar Edis-kun “Türk Dil Bilgisi (1996)”, Zeynep Korkmaz “Gramer Terimleri Sözlüğü (1992)” adlı eserlerinde takısız ad tamlaması türünden söz etmez.

Kimi dil bilgisi kitapları “takısız tamlama” adı altında üçüncü bir isim takımı kabul etmekte ve “mermer saray, tahta sandık, lastik top, taş köprü, bakır mangal, keten gömlek...” gibi örnekler vererek bunlardan “belirtenin belirtilenin neden yapıldığını gösterdiğini” ileri sürmektedirler. Oysa, Türkçe Sözlük’te mermer’in

2.,tahta'nın 4., lastik'in 1., taş'ın 8., bakır'ın 3., keten'in 2. anlamları sıfat bölümüne girdiklerine ve –den yapılmış anlamı verdiklerine göre, bu takımları isim takımları arasında değil, sıfat takımları arasında incelemek doğru olur kanısındayız (Ediskun, 1996: 122- 123).

Hamza Zülfikar, Takısız Ad Tamlaması Sorunu isimli makalesinin sonuç kısmında gerekçe ve önerilerini şu şekilde dile getirir:

Şekilce eksiz bir tamlama olarak kalıplaşmış ve dile bu hâllerıyla yerleşmiş olmalarına rağmen bunların bir bölümünün belirtisiz isim, bir bölümününse sıfat tamlaması olduğu açıkça görülmektedir. Bu tür örneklerin sayısının az olmadığını unutmamak gerekir. Bu bakımdan eksiz tamlama yapısında olanların, anlamdan ve görevden hareket ederek bir bölümü sıfat bir bölümü ise belirtisiz isim tamlamaları içinde toplanıp işlenmelidir. Bu görüşçerçevesinde üçüncü bir eksiz ad tamlamasından söz edilmemesi ve ayrı bir sınıflandırma yapılmaması kanaatindeyim (Zülfikar, 1995:789).

Uçsuz bucaksız bozkırlarınortasında bir tepeye sırtını dayamış, birkaç toprak dam. (Tnk. s.17/15-16)

Ruhsatsız ekilen üç sahanın bentleri kasabanın içinde, taş köprüünün altındaydı. (Tnk. s.56-57/37-1)

Bir tepeye sırtını dayamış birkaç toprak dam... (Tnk. s.108/37)

Evleri otevlerdir. (Tnk. s.111/25)

Evin içi metal kitaplık raflarıyla bölünmüştü. (K.H. s.19/14)

Bu yüzden üst kata çıktım, Ali'nin çalışma odasındaki kitaplıkta Alvar Aalto üstüne bir kitap buldum, derikanepeyeoturup okumaya başladım. (K.H. s.75/10-11-12)

Demir bahçe kapısını atı, pansiyona gitti, zili çaldı, sonra bir daha çaldı, sonra bir daha. (K.H. s.93/19-20-21)

İkide bir çantasından özenle kâğıt mendil çıkarıp, terleyen boynunu siliyordu. (K.H. s.157/8-9)

Uyuyan kızın kokusunu içine çekmiş, ipeksi saçlarını yüzünde hissetmiş, Olga'nın tenini kendi teninde biriktirmeye çalışır gibi sabaha kadar ona sarılıp durmuş. (K.H. s.202/8-9-10-11)

*Evet, yanlış görmemiştim, çamura bulanmış **altın** bir **kolye**di bu. (K.H. s.214/2-3)*

***Demir kapıdan** çıkarken dönüp sert bir sesle, “O deftere öyle saçma şeyler yazmayı da bırak!” dedi, beklemekte olan taksiye bindi ve uzaklaştı. (K.H. s.224/22-23-24-25)*

***Altın kolyenin** ucundaki kuş figürü her türlü yanılma olasılığını ortadan kaldırıyordu. (K.H. s.234/9-10)*

***Tahta sedir** zaten dayakla tekmeyle örselenmiş kemiklerimi balyozla dövülmüş gibi ağrıtmıştı. (K.H. s.244/12-13-14)*

*Ampul, **demir** bir **kafes** içindeydi. (K.H. s.246/4)*

2.1.2. Sıfat Tamlaması

Bir ismin önüne gelerek onu farklı açılardan niteleyen ve belirten kelimelere sıfat denir. Tümcede adlara bağlı olarak kullanılan sıfatlar ilgili olduğu adlarla tamlama kurar. Bu tamlamada sıfat tamlayan, ad ise tamlanan konumundadır. Sıfat tamlamasında tamlayan ve tamlanan ek almadan birbirine bağlanır.

Sıfat tamlamalarında birden çok sıfat unsuru bulunabilir veya bir sıfat birden çok ismi niteleyebilir, belirtebilir.

Sıfat tamlamalarında tamlayan ya da tamlanan veya her ikisi kendi içinde ayrı bir sözcük grubundan oluşabilir.

Sıfat tamlamaları iyelik eki, hal eki ve çoğul eki alabilir. Fakat sıfat unsuru sadece iyelik eklerini alabilir: canım Adana, canım oğlum, güzelim çocuklar, ciğerparesi kızı, umudumuz gençler...

“Sıfat tamlamalarında sıfat ve isim unsurları arasına “da / de” edatı ve mı soru eki girebilir: bir de kılavuz, ikişer de avcı, üç mü kitap... (Karahan, 2014: 52)”

Bazı birleşik sözcükler sıfat tamlamasının kalıplaşması ile oluşur: Akdeniz, ilkbahar, karabiber, Sarıyer, sivrisinek...

Vurgu bu tamlama türünde sıfat unsuru üzerindedir.

Sıfat tamlamaları cümlede isim, sıfat ve belirteç görevinde kullanılabilir.

“Tamlayanı sıfat- fiil veya sıfat- fiil grubu olan bir sıfat tamlamasında nesne, hareket niteliği ile tamamlanır.” (Karahan, 2014: 49).

“Sıfat ve zarfların anlamlarını, miktar ve derece bakımından tamamlayan zarfların meydana getirdikleri kelime grupları da bir sıfat tamlamasıdır.

en tatlı, **çok** güzel, **pek** doğru, **daha** gösterişli... (Karahan, 2014: 52)”

Bu tamlama çeşidi için “ön ad takımı” terimini kullanan Rasim Şimşek ön adların sırasını şu şekilde tarif eder:

Niteleme sıfatları varlıkların kendilerinde bulunan özellikleri gösterdiği için adların hemen önünde yer alırlar. Belirtme sıfatları varlıkların dış özelliklerini belirttiği için niteleme sıfatlarının önünde yer alırlar. Konumu bakımından ada en uzak olan, sıfat- fiildir. Çünkü sıfat- fiil, aynı zamanda yargı öbeği de oluşturur; sıfat- fiillik, onun ikincil görevidir. –ki ya da –deki ekiyle türetilen sıfatlar da sıfat- fiil cümlecikleri gibidir.

bu/ nadir/ içki

üst kattaki/ iki/ oda

en yükseklerde uçan/ bir/ beyaz/ bulut

Bazı durumlarda niteleme sıfatı ile belirtme sıfatı yer değiştirebilir, belirtme sıfatının ada yakın olduğu anlatımlarda sıfat genellikle daha güçlü bir belirtici özelliği taşır:

a) Sıfat tamlamasında birden fazla niteleme sıfatı varsa belirtme sıfatı ada yakın olabilir:

esmer/, endamlı/, ve körpe/ iki/ kız

b) “bir” sözcüğü genel olarak adın önünde yer alır, adeta bir dolgu maddesi olarak kullanılır.

dev gibi/ bir/ ordu (Şimşek, 1987: 360- 361).

Bu tamlama çeşidi tümce içerisinde özne, belirteç, nesne, yer tamlayıcısı ve yüklem olarak kullanılabilir.

Üçaydır kasabada kaymakam yok. (Tnk. s.7/1)

Sütbeyaz, ama görülmemiş birbeyazlıkta başörtü bağlardı. (Tnk. s.10/20-21)

Bölük bölükturnalar dönüyordu göğünde. (Tnk. s.15/18)

Onlar boş, hayret dolugözleriyle bu çiçekliarabaya bakıyorlardı. (Tnk. s.20/30-31)

Ertesi sabah dinç, neşeli uyandı. (Tnk. s.24/22)

Genç Kaymakamı görür görmez, Okçuoğlunun yüreğine tıp etti. (Tnk. s.27/6-7)

Bunu büyük idare amirlerimiz takdir ediyorlar. (Tnk. s.30/13-14)

Bu sırada atı geldi. (Tnk. s.34/5)

İki candarma alınız yanınıza. (Tnk. s.40/6)

O gün Okçuoğlu sövdü sövdü de ağzını bile açamadı. (Tnk. s.43/1)

Her memura da her istediğini yaptırırdı. (Tnk. s.50/36-37)

On candarma da onların üstüne kondu. (Tnk. s.57/1)

O Kürdü sürgün etmezsem Çukurovadan, bana da Okçuoğlu demesinler. (Tnk. s.60/1-2)

Git şu pezevenklerin içine. (Tnk. s.63/14)

Üç oğul, iki gızık, bir avradi vardır benim, köyden çıkmamışem. (Tnk. s.68/21-22)

Hiç kimse değil de ben öldüm. (Tnk. s.75/37)

Biz vazifesini müdrik insanlarız. (Tnk. s.86/18)

O zaman bu dinsiz Resulü öldür öldür, kaç para eyler... (Tnk. s.93/31-32)

Çok mühim. (Tnk. s.98/26)

Kaymakama bir tek söz söylemeyeceksin. (Tnk. s.105/33)

Akılsız avrat dünya suya çamura kesti. (Tnk. s.115/35-36)

Bir apartıman almışlar yedi katlı. (Tnk. s.124721)

Mademki **şerefli bir mahsudür.** (Tnk. s.131/22)

Altı yüz... (Tnk. s.134/16)

Bu köyde insan yaşar. (Tnk. s.143/15)

Yüzünü **bir kere** görmek diliyorlar. (Tnk. s.158/14-15)

Mantıksız gibi geliyor ama **o sabah** uyandığımda **tuhaf bir haber** alacağımı biliyordum. (K.H. s.11/1-2)

Bu sıradabeyaz, geniş bluz yakasındankar beyazı göğüslerinin üst kısımlarını gördüm. (K.H. s.24/17-18-19)

Geçen sefer de söylemiştim, Svetlana **iyi eğitim almış, aşk acısı yüzünden kendine yeni bir hayat kurmayıhayal eden güzel bir kadın.** (K.H. s.55/1-2-3)

Gri bir pantolon, mavi bir gömlek ve lacivert bir blazer. (K.H. s.64/16)

Araya, **soruşturmadaki yeni gelişmelerle ilgili daha bir sürü havadis** katarak motor gibi konuşurken **bir yandan** da çorbayı ısıtıyor olmalıydı ki eve **ağır bir yağ vene olduğununutanımlayamadığıumberbat bir koku** yayıldı. (K.H. s.81/1-2-3-4-5)

Bunun üzerine kapıyı yumrukladı, **iki adım** geri çekilip **üst katın** pence-relerine baktı ama orada da **hiçbir hareket, hiçbir ışık** yoktu. (K.H. s.93/23-24-25)

Ürkek bir tavırla makineye yaklaşırken adının niye Sevgili olduğunu sordu. (K.H. s.104/9-10)

O zamanlar ultrasonla bakıp, **anne karnındaki bebekleri** göremiyorlardı elbette ama annemin **ikiz doğurmasıhiç kimseyi** şaşırtmamış. (K.H. s.119/2-3-4)

Bu hikâyeyi anlatsam ve Arzu'nun başına **böyle bir şey** gelmediği için **biraz teselli** bulmasını söylesem doğru olur muydu acaba, yoksa çok mu tuhaf kaçardı? (K.H. s.142/17-18-19)

Dönüş yolu hafif bir tepeden geçiyordu, Karadeniz o noktadan harika görünürdü. (K.H. s.154/6-7)

“Dün gece nasıl idare ettin?” dedim. (K.H. s.167/22)

Tuhaf bir varlıktı bu. (K.H. s.179/3)

O ilk gece gayet dostça geçti. (K.H. s.192/14)

Ben de böyle akıllıca bir cevap vermeliydim. (K.H. s.202/3)

Hemen Dinç Abi'ye haber verdim, o da şirketin patronunu aradı, patron Moskova'dakitanıdıklarının yanı sıra Türkiye Büyükelçiliği ile de telefonla konuştu ama hiçbir sonuç elde edemedi. (K.H. s.211/9-10-11-12)

Çok hoş bir saflığı ve tazeliği vardı. (K.H. s.222/5)

Hayatından memnun bir kadınmuş Hatice Hanım, tek şikâyeti oğlu Muharrem'in durumuymuş. (K.H. s.236/1-2)

O akşamArzulara gelen konuklardanbu yüzden mi hoşlanmadığımı soruyor. (K.H. s.250/25-26)

O sırada kapıda bir anahtar döndü. (K.H. s.261/1)

Artık buralarda yapacak bir şey kalmamıştı. (K.H. s.275/4-5)

O soğukkanlı, dünyayı buzlucaamın ardından izleyen, makine gibi yaratık nasıl bu hale gelebilirdi. (K.H. s.288/5-6-7)

Onu tedavi eden doktorlarla konuştum. (K.H. s.300/20)

O zaman ağlamakta olduğumu anladım. (K.H. s.304/9)

2.1.3. Birleşik İsim Grubu

Bir şahsı, yeri ifade etmek için iki ya da daha çok ismin ek almadan oluşturduğu sözcük grubudur. Bu unsurlar arasında tamlayan-tamlanan ayrımı yoktur.

Vurgu birleşik isimlerde ikinci unsur üzerindedir.

Bu grup, cümlede isim olarak kullanılır.

Birleşik isimlerle birleşik kelimeler birbirine karıştırılmamalıdır. Birleşik sözcüklerde iki ya da daha fazla ad bir araya gelerek yeni bir anlam oluşturur: başkent, ayakkabı, cumartesi vb. Birleşik adlar ise birden fazla ismin meydana getirdiği özel isim kategorisindeki kişi ve yer adlarıdır: Muharrem Ergin, Ayla Kutlu, Afyonkarahisar, Yenimahalle...

Birbirine karıştırılan kelime gruplarından biri de unvan grubu ile birleşik isim grubudur. Bu gruplar, yapı bakımından benzerlik gösterir; ancak aralarındaki en önemli fark ise sadece vurgudur. Unvan gruplarında vurgu başta, birleşik isimlerde vurgu sonda bulunur. Unvan grupları zamanla birleşik isime dönüşebilir: Deli Dumrul, Sultan Muratvs. (Özkan ve Sevinçli,2008:37)

*Hiçbirisi değil de şu **Karacaoğlu Murtaza Ağa** çekilmez. (Tnk. s.7/23)*
*Bütün çeltikçiler, **Resul Efendinin**başında dönüyorlar, gece gündüz. (Tnk. s.8/21-22)*

***Resul Efendi** başını kaldırıp gülümser. (Tnk. s.10/36)*

***Murtaza Ağa** iyi bilirdi. (Tnk. s.13/11)*

*Evin döşeme işini **Kemal Taşan** üzerine aldı. (Tnk. s.15/6)*

***Emir Çelikdemir**, eşraftan, büyük çiftçilerimizden... (Tnk. s.18/14)*

*Masanın öteki başında da **Tevfik Ali Bey** oturmuştu. (Tnk. s.21/24)*

***Osman Ağa** halim selim bir adam. (Tnk. s.27/24-25)*

***Mehmet Ali**,gözü kanlı biriydi. (Tnk. s.30/35)*

*Başını avradının gibi açmazsam, bana da **Zeyno Karı** demesinler. (Tnk. s.43/23-24)*

***Rıza Değnek**, **Ali Duran Ağanın** oğludur. (Tnk. s.50/25)*

*Az sonra **Hamza Dayı** geldi. (Tnk. s.79/16)*

***Kel Kaymakam** hakkında olanı da? (Tnk. s.92/5)*

*Bu da **Mehmet Ali**, **Kürt Mehmet Ali**. (Tnk. s.122/34-35)*

*Açar açmaz, haftada birkaç kere gelip ev işlerini yapan **Hatice Hanım**'ın sesini duydum: “Korkunç **Ahmet Bey**! Vallahi çok korkunç! Diyordu. (K.H. s.12/1-2-3-4)*

*“Peki, **Arzu Hanım** madem kitap okumaya gelmiyordu, o zaman çay kahve içip laflıyordunuz herhalde.” (K.H. s.26/10-11)*

*“**Savcı Bey**” diyordu, “ben artık gidebilir miyim?” (K.H. s.67/4-5)*

Keşanlı Ali duvarın dibine ilişmişti, Dr. B ise zihninden satranç oynuyordu. (K.H. s.69/27-28)

Ali Bey bağırdı uyandık, aşağı koştuk. (KH. s.76/27-28)

İnspektör Feriha'ya sordu, sonra beni serbest bıraktı. (K.H. s.76/29)

“Savcı bey tekrar görüşmek istiyor” dediler. (K.H. s.146/8)

Şantiyenin başında, görmüş geçirmiş, herkesin sevgisini saygısını kazandı MimarDinç Abimiz vardı. (K.H. s.172/2-3)

Gelen konuklara da onları isimleriyle tanıtıyorlarmış, “Bu Rahip Dimitri, bu RahipPetro, bu Rahip Evangelos” diyerek. (K.H. s.219/23-24-25)

Nâzmi Bey “Albayım sizden özür diliyor” dedi. (K.H. s.264/1)

2.1.4. Tekrar Grubu (İkileme)

Türk dilinin ortaya çıkışından bu yana geniş bir kullanım alanına sahip olan ikilemeler anlatıma güç kazandırmak gayesiyle kullanılırlar. İkilemelerin temel işlevleri pekiştirme, abartma, etkileyicilik, süreklilik, çokluk ve beraberlik şeklinde sıralanabilir.

Anlamca kaynaşmış bulunan bu yapılar arasına virgül konmaz.

Şekil bakımından da ikilemelerde bir kalıplaşma mevcuttur, öğelerin yeri değiştirilemez. Çok az ikileme bu kuralın dışında kalır. Bu tür kelimeler aynı özelliklere sahiptir.

Vecihe Hatiboğlu, ikilemede kalıplaşmayı perçinleyen etkenleri şöyle sıralar:

1. Az heceli sözcüğün önce gelişi: çul çaput, don gömlek, kör topal, din iman, çekip çevirmek, kul köle, kör kütük, kol kanat, kış kıyamet...

2. Ünlü ile başlayan sözcüğün önce gelişi: ara sıra, az buz, açık saçık, er geç, el ayak, eninde sonunda, it köpek...

3. Türkçe sözcüklerin önce gelişi: akıllı uslu / uslu akıllı, gönül hatır/hatır gönül, aç biilaç, kul kurban, güçlü kuvvetli, kış kıyamet...

4. b- veya p- ile başlayan sözcüklerin sonra gelişi: eğri büğrü, orda burda, oram buram, yırtık pırtık, süs püs, bölük pörçük, eski püskü... (Hatiboğlu, 1981: 16-18).

İkilemelerin kurulmasında, ses benzerliğinin ses güzelliğinin önemi ve etkisi büyüktür. İkilemeleri kuran sözcüklerin çoğunda, ön seste veya son seste ses benzerliği vardır. Kısaca Türk düşüncesi, ikilemeleri kurarken bir çeşit kafiye arar. Ünlü uyumları, ünsüz benzeşmeleri gibi ikilemede de ses benzerliği, ses uygunluğu kuralı vardır (Hatiboğlu, 1981: 13).

En az iki sözcükten oluşan bu yapıları birleştirmek için bir ek kullanılmaz. Fakat grubu meydana getiren sözcüklerden biri ya da her ikisi isim hal ekleri (yönelme, bulunma, ayrılma, belirtme hal eki) ve iyelik eki alabilir: nefes nefese, elde avuçta, havadan sudan, sağı solu, eli ayağı...

“da, ki, ve, ama gibi bazı bağlaçlar kuvvetlendirme işleviyle tekrar grubu oluşturabilirler: coştı da coştı, ödev de ödev, çok ama çok, yalnız ve yalnız...” (Özkan ve Sevinçli, 2008: 45).

Soru eki pekiştirme göreviyle tekrar grubu oluşturabilir: şirin mi şirin, mavi mi mavi, zengin mi zengin, hiç mi hiç...

Türkçede hemen hemen her çeşit kelimeden tekrar yapılabilir. Fakat tekrara en elverişli kelime çeşitleri isimler, sıfatlar, zarflar ve gerundiumlardır. Zamirler tekrara elverişli değildirler. Edatlardan da yalnız bazı ünlem edatlarının tekrarları yapılabilir. Fiillerde bunlara göre daha geniş bir tekrar yapma kabiliyeti vardır. Fakat fiil tekrarlarında tekrardan çokbirarka arkaya gelmedurumu vardır denebilir(Ergin, 2013: 377).

Tekrar grupları yapıları bakımından dört grupta incelenir:

1. Aynen Tekrarlar
2. Eş veya Yakın Anlamlı Tekrarlar
3. Zıt Anlamlı Kelimelerle Kurulan Tekrarlar
4. Pekiştirmeli Tekrarlar

2.1.4.1. Aynen Tekrarlar

Aynı sözcüğün tekrarlanmasıyla oluşturulan tekrar gruplarıdır.

*Alır ama, burnundan **fiül fiül** geleceğini de bilir. (Tnk. s.7/18-19)*

*Eve doğru, **ağır ağır, yumuşacık yumuşacık** yürüyen zevcinin peşine takılır, bir adım arkadan onu izlerdi. (Tnk. s.10/29-30)*

Çok çok şeref bahsettiniz... (Tnk. s.18/10)

“**Peki peki**, komisyonda hallederiz.” (Tnk. s.25/9)

Tanyerleri **usul usul** ışıyordu artık. (Tnk. s.43/30)

Bölük bölük müzakerelerde bulunuyorlardı. (Tnk. s.54/8)

Sazlar **kat kat** vurulmuştu. (Tnk. s.61/4-5)

Pırıl pırıl arabalar ardı ardına dizilmiş, çarşının ortasından **ağır ağır** geçtiler. (Tnk. s.74/2-3)

Ne öyle **patır patır** ediyorsun, bre herif? (Tnk. s.103/10)

Bana kalırsa kadın çok komik sesler çıkarıyordu ama o sırada gülmek yakışık almayacaktı, çünkü **ciddi ciddi** tıkanıyordu. (K.H. s.13/30-31-32)

Hatice Hanım’la telefonda konuştuktan sonra bir kedi gibi **uzun uzun** gerinme hareketleri yapıp kendime koyu bir filtre kahve hazırladım. (K.H. s.14/22-23-24)

Pantolonlar **grup grup** ayrılmış, üzerine 0’dan 30’a kadar beşer atlayarak çeşitli dereceler yazılı etiketler konmuştur. (K.H. s.15/16-17-18-19)

Hemen hemen hepsi edebiyat yapıtı olan bu kitaplar, **ayrı ayrı** odalara, temalarına göre yerleştirilmişti. (K.H. s.19/21-22-23)

Bu odadaki yapıtlar, binlerce yıldan beri insan duygularını **didik didik** ediyorlardı ve bunları okumak günlük eğitimimin bir parçasıydı. (K.H. s.20/1-2-3)

Bu kez siyah gözlerini dikip yüzüme **garip garip** baktı. (K.H. s.23/30-31)

“Bu öfkeli misafirimize **güle güle** de, öğleden sonra yine gelecek.” (K.H. s.37/6-7-8)

“**Evet evet**, vaktinizin azaldığının farkındayım” diyerek yatıştırmaya çalıştım onu. (K.H. s.42/29-30)

“**Güle güle!**” diye seslendim arkasından. (K.H. s.44/5)

Svetlana, Emir'in **mışıl mışıl** uyuduğunu, sadece bir dakikalığına süt almak için mutfığa gittiğini anlatmaya çalışıyor ama Arzu çileden çıkıyor. (K.H. s.57/2-3-4)

Ferforje bahçe kapısından çıkmadan önce, **hırıl hırıl** soluyup kuyruk sallamakta olan Kerberos'a baktı. (K.H. s.61/3-4)

Saf saf teşekkür etti. (K.H. s.75/1)

2.1.4.2. Eş ve Yakın Anlamli Tekrar Grupları

Eş ya da yakın anlam taşıyan sözcüklerle kurulan tekrar gruplarıdır.

Kağıdı güzelce **dürdü büktü** cebine koydu, çalışma saati dolmadan hızla koşarcasına eve gitti. (Tnk. s.13/25-26)

Kasabanın dışında köprüünün üstünde yüzlerce insan, kadın, erkek, **çoluk çocuk** yığılmıştı. (Tnk. s.20/26-27-28)

Okçuoğlu **üç dört** günden beri Sazlıdere'de. (Tnk. s.27/21)

Osman Ağa **halim selim** bir adam. (Tnk. s.27/24-25)

Köyün hepsi, kadın erkek, **çoluk çocuk**, genç ihtiyar, hepsi yola düşüp böylecene kasabaya Kaymakama gideceklerdi. (Tnk. s.45/31-32-33)

Çoluk çocuğum da ölür. (Tnk. s.58/29)

Bu iş **çoluk çocuk** işi değil. (Tnk. s.71/7-8)

Bir iyice **silip süpürün** odayı. (Tnk. s.100/22)

İşte ben de size **fakir fukaranın** çocuğunu öldürtmeyeceğim! (Tnk. s.132/21-22)

Hiç **ses seda** çıkmadı. (Tnk. s.145/1)

O güzel kadıncağızı bıçakla **delik deşik** etmişler. (K.H. s.14/7-8)

Ama şöyle harika bir mühendis, ama böyle kültürlü bir adam **falan fi-lan** diye bir şeyler söyledi. (K.H. s.73/14-15-16)

*Okuldan sonra ben hemen askere gittim, bu engeli aradan kaldırmak istiyordum; acemi eğitiminden sonra **boyuma posuma** bakarak komando aldılar beni. (K.H. s.127-128/32-1-2-3)*

*Vay efendim ben onu kandırmışım da, hani hayatında duyduğu en acayip aşk hikâyesini anlatacakmışım da, hani gece kalması için yalan söylemişim de, aile hikâyesinden başka bir şey duymamış da, ona neymiş benim ailemden de, kardeşimden de, hayal meyal Rusya falan diye bir şeyler duymuş, onu da **doğru dürüst** dinleyememiş de, içkisine ilaç falan mı koymuşum, sabaha kadar sızıp kalmışım da... (K.H. s.134/7-8-9-10-11-12-13-14)*

*Bu evde **doğru dürüst** kahvaltı bile yok, tam bir tımarhane diye düşünüyordu mutlaka, ama acıkmış olmalı ki ses çıkarmadan uslu uslu yemeye başladı. (K.H. s.135/5-6-7-8)*

*Adama **kırık dökük** Rusçamızla “Dobriy veçer” dedik, yani iyi akşamlar, sonra lojmandan getirdiğimiz ne varsa **teker teker** masaya yığdık. (K.H. s.181/23-24-25)*

2.1.4.3. Zıt Anlamlı Kelimelerle Kurulan Tekrarlar

Zıt anlamlı sözcüklerle oluşturulan tekrar grubudur.

*Bütün çeltikçiler, Resul Efendinin başında dönüyorlar, **gece gündüz**. (Tnk. s.8/21-22)*

*Karısının orospu olduğunu, kızını parayla sattığını, Resul Efendinin **gece gündüz** içerek kaymakamlık odasında nara attığını bile yazdılar. (Tnk. s.9/27-28-29)*

*Beklide otuz yılda, her gün **aşağı yukarı** aynı izlere basmıştı. (Tnk. s.13/32-33)*

*Aylarca **karı koca** evlerinden başka bir şey konuşmadılar. (Tnk. s.12/17-18)*

*Köyün hepsi, **kadın erkek**, çoluk çocuk, **genç ihtiyar**, hepsi yola düşüp böylecene kasabaya Kaymakama gideceklerdi. (Tnk. s.45/31-32-33)*

Duyduk duymadık demeyin. (Tnk. s.45/37)

Düşe kalka koşan adam, daha onlar yolu geçmeden, yola indi. (Tnk. s.81/6-7)

Bütün çeltikçiler, Resul Efendinin başında dönüyorlar, **gece gündüz**. (Tnk. s.8/21-22)

Karısının orospu olduğunu, kızını parayla sattığını, Resul Efendinin **gece gündüz** içerek kaymakamlık odasında nara attığını bile yazdılar. (Tnk. s.9/27-28-29)

Beklide otuz yılda, her gün **aşağı yukarı** aynı izlere basmıştı. (Tnk. s.13/32-33)

Aylarca **karı koca** evlerinden başka bir şey konuşmadılar. (Tnk. s.12/17-18)

Köyün hepsi, **kadın erkek**, çoluk çocuk, **genç ihtiyar**, hepsi yola düşüp böylecene kasabaya Kaymakama gideceklerdi. (Tnk. s.45/31-32-33)

Duyduk duymadık demeyin. (Tnk. s.45/37)

Düşe kalka koşan adam, daha onlar yolu geçmeden, yola indi. (Tnk. s.81/6-7)

Köyde arazinin ucuz olduğu zamanlarda yapılmış olan evin önünde ve arkasında **aşağıyukarı** dört dönüm yer vardı. (K.H. s.44/27-28-29-30)

Alilerin evi buraya yakındı, soldaki patikaya sapsam **aşağı yukarı** on dakika sonra o evde olurdum ama sapmadım. (K.H. s.46/14-15-16)

Asfalt yer yer çökmüştü, çukurlara yağmur suyu dolmuştu, **bata çıka** gidiyorduk. (K.H. s.70/10-11)

Arada bir küçük çarpılmalar yaşasa da bu tutkuyu aşılamaya çalışıyor, artık benim izleyemez olduğum bir terminolojiyle **gece gündüz** üzerinde çalıştığı projeleri anlatıyordu. (K.H. s.123-124/32-1-2-3-4)

Çayırılığın ötesindeki denizde balıklar; kefaller, mercanlar, levrekler, hamsiler, barbunyalara, suyun yüzeyinde dolaşan **irili ufaklı**, her boydan bin-

lerce balık; kalamarlar ahtapotlar, midyeler, deniztarakları, pavuryalar...
(K.H. s.226/11-12-13-14-15)

2.1.4.4. Pekiştirmeli Tekrarlar

“m,p,r,s” sesleriyle oluşturulan tekrarlardır.

Üstlerindeki çamurlaratoz yapışmış, kaşlarıkirpikleri **bembeyaz** olmuştu.(Tnk. s.46/15-16)

Yüzü **sapsarı**ydı. (Tnk. s.68/7)

Arabaların içine uzatılmış sıtmadan tir tir titreyen yüzüne gözüne karasinek çokuşmuş, boyunları sivrisinek yeniği içinde, **kıpkızıl** yaraya kesmiş çocukları, duvar diplerine uzanmış, gözleri çukura batmış kadınları, inleyen, çubuk gibi kalmış kederli korkak delikanlıları görüyor, aklı başından gidiyor.
(Tnk. s.73/26-27-28-29-30)

Adam yolun ortasında bir ağaç gibi **dimdik** duruyordu. (Tnk. s.81/8-9)

Her bir yanı terden **ıpsı**laktı. (Tnk. s.81/12)

Yüzü **kapkara** kesilmiş, alnından terler süzülüyordu. (Tnk. s.81/13-14)

Ve **koskocaman**, dünya cihangiri, gökte atomu, yeraltında denizaltısı yüzen Amerikan milleti, yüce vatan biz ilen değil mi? (Tnk. s.128/15-16-17)

Kıpkırmızı kanı merdiven salonun ortasına kadar yayılmış. (K.H. s.14/8-9)

“Hani Arzu Hanım’ın **bembeyaz** kedisi vardı ya hiç kucagından indirmedigi, pek şımarttığı.” (K.H. s.63/11-12-13)

Ali Bey eve geldiğinde Arzu Hanım’ı kanlar içinde bulmuş ya, **kıpkırmızı** kanı hep beyaz mermere yayılmış; o kedi de kanı yalamıyor muymuş öyle şapır şupur. (K.H. s.63,15-16-17)

Borisov’da zaten bir askeri garnizon ve subay evleri vardı; şimdi oraya yeni gelen subaylar için **yepyeni** bir şehir kurulacaktı. (K.H. s.129/6-7-8-9)

Ama her gün sıkı sıkı bağladığı topuzu, yeşile çalan gözlerini gizleyen bağa çerçeveli gözlüğü, her zaman **dimdik** duruşu ve herkesle arasına mesafe

koyan ciddiyetiyle, kimsenin aklına başka bir şey gelmiyor, disiplinli bir iş arkadaşı gibi düşünülüyordu. (K.H. s.131/8-9-10-11-12)

*En yakınımda küçücük, **bembeyaz**, kıvr kıvr tüylü bir kuzucuk duruyor. (K.H. s.226/21-22)*

2.1.5. Aitlik Grubu

Eklendiği sözcük grubuna bağlılık ve bulunma ifadesi katan –ki aitlik ekinin oluşturduğu sözcük grubudur.

Bu grup cümlede sıfat veya zamir olarak kullanılabilir.

Metin Karaörs aitlik grubu ile ilgili görüşlerini şöyle belirtir: “Bu grubun yapısı kelime gruplarının tarifine fazla uymamaktadır. Kelime grubu en az iki kelimedenden meydana gelir. –ki aitlik eki ise bir kelime değil, bir ek durumundadır (Karaörs, 1993: 17).”

“Hiçbir ilişkilendirme veya nitelendirmenin yaşanmadığı bu öbekler, diğer yapımlık öbekler gibi, yalnızca bir bütün oluşturmalarıyla söz öbeği sayılırlar (Karaağaç, 2009: 163).

Aitlik eki, isimlerin yalın, bulunma ve ilgi hali almış şekilleri üzerine gelebilir.

İlgi ekinden sonra kullanılan aitlik ekinin bu kullanımı, iyelik ekini andırır. Aitlik eki ilgi eki üzerine geldiğinde tamlanan kaldırılır, tamlanan aitlik eki ile karşılanmış olur: Akdeniz’in suları Karadeniz’inkinden sıcaktır. Aitlik eki susözcüğünün yerini tutmuştur.

Çekim eki olan ilgi ve bulunma durum eklerinden sonra yapım eki -ki’ningelmesi Türkçede ender karşılaşılan bir durumdur.

Ekin kullanımı:

Yalın hâlde kullanımı: evvelki, önceki, sonraki, yarınki, karşıkı, dünkü, bugünkü...

İlgi durumu ekinden sonra kullanımı: seninki, bizimki, arkadaşımınki...

Bulunma durumu ekinden sonra kullanımı: yerdeki, gökteki, yandaki, bendeki...

*Neden sonradır ki, **Kaymakamın boğazındaki düğüm** çözüldü. (Tnk. s.81/26-27)*

*Derakap **bizim hakkımızdaki** düşüncelerini değiştirirler. (Tnk. s.101/1-2)*

*Mesela **Sazlıdere köyünün yanındaki** Okçuoğlunun çeltik ekmek istediği sahaya ruhsat verse, verse değil, çeltik komisyonunun kararına bir imza bassa yirmi bin lira rüşvet alabilir. (Tnk. s.114/15-16-17-18)*

*Sen de yenileceksin, yenileceksin, yenileceksin, **suyun altındaki** taş gibi düzeleceksin. (Tnk. s.154/34-35-36)*

*O gece saat ikiye doğru **Arzuların evindeki** davetten çıkıp çakırkef bir kafayla eve gelmiş, hemen uymuş ve sabah da hiçbir yerimin ağrımadığı, kendimi hasta hissetmediğim bir gün daha yaşıyor olmanın aydınlık bilinciyle uyanmış, mor tavşanlarımı izlemeye başlamıştım. (K.H. s.14/16-17-18-19-20-21)*

*“Cinayet saatinde nerede olduğunu ıspat edemediği, şahit gösteremediği cihetiyle, ayrıca **davranışlarındaki** ve **cevaplarındaki** tutarsızlıklar sebebiyle soruşturmanın derinleştirilmesine ve sanığın delilleri karartma ve kaçma şüphesine karşı gözaltına alınarak tutuklanması talebiyle mahkemeye sevkine...” (K.H. s.68-69/28-29-30-31-32-1-2)*

*Genç kadın öne geçip **şoförün yanındaki** koltuğa oturmuş, ilerideki karanlık yolu işaret edip oraya gitmelerini istemiş. (K.H. s.90/16-17-18)*

*Şimdi iş kızın kalacağı **alt kattaki** odada biraz hazırlık yapmaya kalmıştı. (K.H. s.94/26-27)*

*Önce **onun hakkındaki** izlenimlerimi tekrar duymak istermiş, nasıl birisiymiş, şüphe uyandırıcı bir davranışa şahit olmuş muyum falan filan. (K.H. s.148/10-11-12)*

Dil garip bir şeymiş gerçekten; sözcüklerin insanın anadilindeki etkisi, anlamından öte bir ağırlık taşıyormuş. (K.H. s.290-291/31-32-1)

2.1.6. Edat Grubu

Yalnız başına bir anlamı olmayan edatların adlardan sonra gelerek kelimeler arasında zaman, yön, sebep, vasıta, miktar, şart, benzerlik gibi anlamlar ifade ettiği sözcük grubudur.

Edatlar isim unsuruna ekli (hal eki) veya eksiz bağlanabilir. Zamirlere-genelde ilgi eki ile bağlanırlar.

Adların diğer kelimelerle ilişkisinde edat grupları ismin zarf hallerini, halekleri ise isim hallerini oluştururlar. İşlevleri açısından hal eklerine benzeyen edatlar ses ve şekil özelliklerini korumaları, ayrı yazılmaları nedeniyle onlardan ayrılırlar. Nadiren hal eki ve edatlar birbirleri yerine kullanılabilir (-a / için, -dan / dolayı) ve edatlar geçici olarak ekleşebilir.

Edat grubu için dilciler; takı öbeği (Banguoğlu, 2011: 386), ilgeç öbeği (Şimşek, 1987: 379), çekim edatı öbeği (Delice, 2007: 21) gibi farklı terimler kullanmıştır.

“Bugün Türkiye Türkçesinde kullanılan ve edat grubu oluşturan edatlar şunlardır: ait, başka, beri, dair, değin, dek, diye, doğru, evvel, gayri, gibi, göre, için, sonra, ile, dolayı, kadar, karşı, karşın, önce, öte, ötürü, rağmen, sıra, üzere, ötürü, yana (Özmen, 2013: 100).”

Edat gruplarında ad ögesi bir sözcük olabileceği gibi bir sözcük grubu da olabilir. “gibi” ve “diye” edatları tümceden sonra kullanılarak iç içe birleşik tümce oluşturabilir. Edat ise daima tek kelime halindedir.

Bu kelime grubunda vurgu ilk unsur olan isim üzerindedir.

Edatlar, cümle içerisinde bulunduğu konuma göre sıfat ve zarf işlevi üstlenir. Bunun yanı sıra üzerine çekim eki alan edatlar, isim olarak kullanılır. Edatlar türetime uygun yapılar değildir, yani çekim eki almazlar.

Edatların çekim eki alması ile alakalı olarak Mehmet Özmen ve Leyla Karahan şu şekilde görüş bildirmiştir:

Edat gruplarının büyük bir kısmı, edat grubunu oluşturan edatın özelliğine bağlı olarak, isim işletme eki almaz; ancak bazı edatlar, bazı isim işletme eklerini alabilir. Örneğin, başka, beri, evvel, gibi, sonra, önce, öte edatlarıyla kurulan edat gruplarında, edatın üzerine iyelik ekleri gelebilir. Evvel, sonra, önce, öte edatlarıyla kurulan edat gruplarında ise, grubu oluşturan edat üzerine ki aitlik eki gelebilir. İyelik eklerinden ve aitlik ekinden sonra ad durum ekinin gelebilmesi, bu ekleri alan edat gruplarının, farklı yapılar içerisinde yer alması sonucunu doğurur (Özmen,2013: 100).

“Onun gibisi, onun gibiler, onun kadarı örneklerinde olduğu gibi, edat unsuru isim çekim eki alan edat grupları, cümlede isim olarak kullanılır (Karahan, 2014: 63).”

*Masanın üstüne bir **tepe gibi** yığıldı. (Tnk. s.9/4)*

*Aylarca karı koca **evlerinden başka** bir şey konuşmadılar. (Tnk. s.12/17-18)*

***Yüreği daralacak kadar** heyecanlıydı. (Tnk. s.17/28)*

***Sözlerini bitirdikten sonra** geniş temenalarla Kaymakamı selamladı, sandalyadan yıkılırcasına indi. (Tnk. s.22/1-2)*

***Bin dokuz yüz otuz üçten önce** Torosların en ünlü eşkıyalarındandır. (Tnk. s.30/35-36)*

***Dizlerine kadargelen** suları geçip kasaba yoluna çıktılar.(Tnk. s.46/7)*

*Onlara, **yüzlerine karşı** değil ama, arkadan arkaya düşman kesilmiş. (Tnk. s.70/6-7)*

***Şimdiye kadar** ölmüyorlar mıydı? (Tnk. s.88/16)*

***O kadar** hızlıydılar ki onları takip edemiyor, daha çok arkalarından baktıkları mor ışık izlerini görebiliyordum. (K.H. s.11/16-17-18)*

*Hatice Hanım'la telefonda konuştuktan sonra bir **kedi gibi** uzun uzun gerinme hareketleri yapıp kendime koyu bir filtre kahve hazırladım. (K.H. s.14/22-23-24)*

*Yüzüme tuhaf tuhaf, **ne gülüyorsun der gibi** baktı. (K.H. s.52/11-12)*

*Ev iyi ısınmıyordu, kömür pahalıydı, **onun için** sobayı yakmıyorduk. (K.H. s.126/6-7)*

Bütün hayalleri yıkılan bir insan gibi baktı yüzüme. (K.H. s.136/18-19)

Dili dönmediği için bizim Kerberos'a "Kırbaş" derdi ama hayatta onun en iyi dostuydu diyebilirim. (K.H. s.153/26-27)

Ludmilla önce Olga'yla konuşmuş uzun uzun sakinleştirmek ister gibi yatıştırıcı tonda bir şeyler söylemiş. (K.H. s.201/13-14)

Eve gidene kadar soğurdu bunlar ama belki de konuşumun, uyanıp da beni evde bulamamış olmasının kızgınlığını hafifletmeye yardımcı olurdu. (K.H. s.232/7-8-9)

Saatimi aldıkları için kaç olduğunu anlayamıyorum. (K.H. s.245/7-8)

2.1.7. Unvan Grubu

Bir kişi adından sonra gelen unvan veya akrabalık kelimelerinin oluşturduğu sözcük grubudur. Kelimeler birbirine eksiz şekilde bağlanır.

Rasim Şimşek unvan grubunu san öbeği (1987: 364) kavramı ile karşılar ve bu grubu niteleme öbekleri başlığı altında inceler: "Kişi, toplum içinde, soydaşları arasında adı sanı ile tanınır, bilinir. Çünkü san, kişinin toplum içindeki özel yerini, orununu gösterir. Bu bakımdan san adları nitelik kavramı taşır (Şimşek, 1987: 364)."

Unvan gruplarında vurgu ikinci sözcük üzerindedir.

"Unvan grubu, isimden sonra gelen unvanın isme isnat edilmesi, yüklenmesi bakımından, isnat grubuna benzer (Özmen, 2013: 110)."

"Unvan grubunda unvan adı, belirten; kişi adı, belirtilendir. Bu duruma göre unvan grubunda temel unsur kişi adıdır. Bu ad unvan adından önce geldiğine göre unvan grubu, Türk söz diziminde öge sırasını belirleyen ana ilkeye aykırı bir kuruluştadır (Aktan, 2009: 43)."

Unvan gruplarında kişi adının başta ya da sonda olması üzerine dil bilimciler çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir:

Muharrem Ergin (2013: 389- 390), unvan ve akrabalık isimlerinin başa getirildiği grupları vurguya göre birleşik isim ve sıfat tamlaması olarak ayırt eder.

Unvan ve akrabalık isimlerinin başa getirildiği grupları Mustafa Özkan-Veysi Sevinçli (2008: 54), Leyla Karahan (2014: 69) “birleşik isim” olarak değerlendirir.

Vecihe Hatiboğlu (1969: 73), Zeynep Korkmaz (1992: 163), Gülsel Sev(2006: 172) gibi araştırmacılar ad ögesinin hem önünde hem de sonunda bulunan unvan ve akrabalık isimlerinin oluşturduğu sözcük grubunu “unvan grubu” olarak kabul eder.

Biz çalışmamızda Mustafa Özkan-Veysi Sevinçli’nin tasnifini esas aldığımız için örneklerimizi bu bağlamda ele alacağız.

Resul Efendi rahat yaşamak ister, mümkün mertebe... (Tnk. s.7/19-20)

Ev işiyle **Murtaza Ağa**, kendisi uğraşıyordu.(Tnk. s.15/1)

Kaymakam Fikret Irmaklının kasabaya atanma haberi on gün önce kasabaya gelmesine rağmen, hakkındaki her şey biliniyordu. (Tnk. s.16/7-8-9)

O namussuz **Kör Cemal**, o **Danacı Halilin** eli galem tutan irezili **Pehlivan Usda**. (Tnk. s.20/18-19)

Ne diyordu **Hüsnü Bey**? (Tnk. s.23/14-15)

Kemal Bey, Kaymakam Bey, Doktor Bey, benim Adanaya davetlilerimsiniz. (Tnk. s.26/4-5)

Osman Ağa kısa boylu, kırmızı, benekli yüzlü, sütbeyaz saçlı, çelimsiz bir adamdı. (Tnk. s.29/26-27)

Aziz Ağa arkının suları ne kadar azalırsa azalsın sahasını sular. (Tnk. s.41/9-10)

Kürt Mehmet Ali gene olduğu gibi. (Tnk. s.44/3)

“**ArzuHanım**’ı duymadınız mı?” dedi ağlayarak. (K.H. s.12/11)

HaticeHanım’la telefonda konuştuktan sonra bir kedi gibi uzun uzun gerinme hareketleri yapıp kendime koyu bir filtre kahve hazırladım. (K.H. s.14/22-23-24)

“Şaka yapmıyorum **Ahmet Bey**” dedi. (K.H. s.85/1)

Biraz sonra **Hatice Hanım** döndü; kızı Ferihalara götürüp gelmiş. (K.H. s.138/14-15)

“**Ahmet Bey**” dedi, “bu gazeteci kız niye durmadan insanlarla görüşmeye çalışıyor, neyi araştırıyor?” (K.H. s.139/15-16-17)

Gelen konuklara da onları isimleriyle tanıtıyorlarmış, “Bu **Rahip Dimitri**, bu **RahipPetro**, bu **Rahip Evangelos**” diyerek. (K.H. s.219/23-24-25)

Evet, **Dinç Abi** önce beni tanımladı, sonra da büyük bir sevinçle ayağa fırlayıp boynuma sarıldı. (K.H. s.276/4-5)

Nazım Bey “Albayım sizden özür diliyor” dedi. (K.H. s.264/1)

2.1.8. Birleşik Fiil Grubu

Bir ad ile bir yardımcı fiilin veya bir ana fiil ile yardımcı fiilin yapı ve mana yönünden kaynaşması ile meydana gelen sözcük grubudur. Esas anlam isim ve ana fiil unsurları üzerinde bulunur.

Bazı dil bilimciler, birleşik fiilleri farklı yönlerden incelemiş ve yeni gruplandırmalar ileri sürmüşlerdir. Bunların bazılarını inceleyelim:

Muharrem Ergin, bileşik fiilleri iki başlık altında incelemiştir:

1. İsimle Birleşik Fiil Yapan Yardımcı Fiiller
2. Fiille Birleşik Fiil Yapan Yardımcı Fiiller (Ergin, 2013: 386)

Tahsin Banguoğlu ise Birleşik Fiil Tabanları başlığı altında incelediği birleşik fiilleri üç grupta ele alır:

1. Zarf Öbeği Kalıbında
2. Çekim Öbeği Kalıbında
3. Bağlam Öbeği Kalıbında (Banguoğlu, 2011: 310)

Mazhar Kükey, birleşik fiilleri dört başlık altında tasnif eder:

1. Eylemin eylemle oluşturduğu bileşik eylemler
2. Eylemsinin eylemle oluşturduğu bileşik eylemler

3. Ad soylu sözcüklerin yardımcı eylemlerle oluşturduğu bileşik eylemler

4. Adların herhangi bir eylemle oluşturduğu bileşik eylemler (Kükey, 2003:III, 21)

Araştırmacıların çeşitli isimlendirme ve sınıflandırmalarla oluşturduğu tasniflerde genelde içerik aynıdır. Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli fiilleri yapı olarak ele almışlar, araştırmacıların farklı gruplara dâhil ettiği anlamca kaynaşmış birleşikfiilleri ve sıfat-fiillerle oluşturulan birleşik fiilleri isim + yardımcı fiil yapısında olduğu için isim kategorisinde ele almışlardır. Böylece birleşik fiilleri iki başlık altında toplamışlardır:

1. İsim + Yardımcı Fiil = Birleşik Fiil

2. Fiil + Zarf Fiil + Yardımcı Fiil = Birleşik Fiil (Özkan ve Sevinçli, 2008: 56, 62)

Biz de birleşik fiilleri incelerken Özkan ve Sevinçli tasnifini esas alacağız:

2.1.8.1. İsim + Yardımcı Fiil = Birleşik Fiil

Adlardan sonra et-, eyle-, yap-, kıl-, ol-, bulun- fiillerinin getirilmesiyle ortaya çıkan birleşik fiillerdir. Yardımcı fiiller, isimleri fiilleştirmek amacıyla kullanılırlar. Bu yapıdaki birleşik fiillerin isim unsuru daha çok Arapça, Farsça ve Batı kaynaklı sözcüklerden oluşmaktadır.

et-, eyle-, yap-, kıl- isimlerden geçişli birleşik fiiller oluşturur, ol- ve bulun- fiilleri ise geçişsiz birleşik fiiller meydana getirir.

Turgut Baydar, “İsim + Yardımcı Fiil Şeklinde Oluşan Birleşik Fiiller Üzerine (2013: 55- 56)” adlı makalesinde et-, ol-, vb. fiiller ile oluşturulan yapıların bir birleşik fiil oluşturmadıklarını/oluşturamayacaklarını, bunların bir ek-fiil gibi kullanıldıklarını ortaya koymaya çalışmıştır. Türkçede birleşik fiil gibi görülen birçok yapının aslında, i- fiilinin dönüşmesiyle ortaya çıktığını belirtir. Ardında bu yapıların birleşik fiil altında değil de, ek- fiil başlığı altında incelenmesini önermiştir.

Tamlayanı sıfat- fiil olan birleşik fiiller genellikle ol-, bulun- yardımcı fiillerini alır. Zeynep Korkmaz, ol- yardımcı fiilinden önce gelen sıfat-fiilleri bağlı bulundukları zaman kesimine ve yüklendikleri işlev ayrılıklarına göre üç grupta inceler (Korkmaz, 2014: 700-7006):

a) Öncelik Fiilleri (-mış ol-): Daha önce gerçekleşmiş olan bir oluşu gösterir.

b) Alışkanlık Fiilleri (-Ir ol-, -mAz ol-): Bir oluşun geçmişte, şimdiki zamanda ya da gelecekte alışkanlık hâlinde sürdüğünü veya süreceğini gösterirler.

(Iyor ol-): -Iyor ekinin zaman kapsamı dolayısıyla, geçmişe değil, şimdiki zamana ve geleceğe yönelmiş bir süreklilik söz konusudur.

c) Niyet Fiilleri (-AcAk ol-, -IcI ol-, -AsI ol-, -(I)msAr ol-): Oluş ve kılışın teşebbüs ve niyet hâlinde olduğunu gösterir. Bunların en yaygın olanı –AcAk ve –IcI sıfat- fiilleri ile kurulanlardır. Diğerleri, edebî eserlerde seyrek rastlanan türlerdir.

İsimlerle kullanılan yardımcı fiiller yalnız et-, eyle-, yap-, kıl-, ol-, bulun- fiillerinden ibaret değildir. Bunlara, isimlerle kullanılan, isimlerle birleşik fiil yapan asıl yardımcı fiiller denilebilir. Bunların dışında, isimlerle birleşik fiil yapmaya yarayan bazı yardımcı fiiller (düş-, al-, ver-, kal-, bul-, koş-, tuttur-, işle-, kustur-, koy-, bile-, bin- vb.) de vardır ki bunlar, gerçekte yardımcı fiil olmadıkları hâlde, ya zamanla anlamlarını kaybetmiş ya da deyimleşmiş olmaları sebebiyle yardımcı fiil durumuna düşmüş, bu görevi üstlenmişlerdir (Özkan ve Sevinçli, 2008:60).

*Tahrir katibi Resul Efendi **vekillik ediyor.** (Tnk. s.7/1-2)*

*Yapılırken ev dillere **destan oldu.** (Tnk. s.15/3)*

*Ondan sonradır ki **hüküm vermeli.** (Tnk. s.23/19)*

*O Kürdü **sürgün etmesem** Çukurovadan, bana da Okçuoğlu demesinler. (Tnk. s.60/1-2)*

*Bu yüzden **deli oluyorlardı.** (Tnk. s.71/3-4)*

*Kaymakam oğlumuzun bu felaketten **haberi olmaz.** (Tnk. s.127/8)*

*Benim akreplerim kaç kaymakam **sürgün eyledi?** (Tnk. s.148/18-19)*

*Daha yataktan çıkmamıştım, gözlerim kapalıydı, arkalarında fosforlu çizgiler bırakarak yıldırım hızıyla **hareketeden** mor tavşanları izliyordum. (K.H. s.11/9-10-11-12)*

*Allah **kahretsin**, bu kadar sıcak kahve olur muymuş, ağzını yakmak için mahsus mu yapmışım, benim derdim onunla oyun oynamak mıymış, nereden uydurmuşum dünyanın en acayip aşk hikâyesini falan, hani neredeymiş ha neredeymiş! (K.H. s.134-135/20-21-22-23-1-2)*

*Aldığı ilaçların **etkili** olduğu belliydi. (K.H. s.182/8)*

*Sanki **ibadet** ediyormuş. (K.H. s.202/11)*

*Eve gidene kadar soğurdu bunlar ama belki de konuğumun, uyanıp da beni evde bulamamış olmasının kızgınlığını hafifletmeye **yardımcı** olurdu. (K.H. s.232/7-8-9)*

*Masadan kalkmadan önce, ertesi gün Borisov'a en kolay nasıl gidebileceğimi araştırmasını **rica** ettim. (K.H. s.269/6-7)*

*Yine bir şey söylemedi ama gözlerini gözlerimden ayırmadan öylece bakmaya **devam** etti. (K.H. s.289/1-2)*

2.1.8.2. Fiil + Zarf Fiil + Yardımcı Fiil = Birleşik Fiil

Bu yapıda asıl fiil, yardımcı fiile zarf-fiil aracılığı ile bağlanmaktadır. “bil-, ver-, gel-, git-, dur-, kal-, koy-, gör-, yaz-” yardımcı fiillere kılış ve oluşun nasıl ve ne şekilde yapıldığını bildirirler. Bu yüzden bunlara tasvir fiilleri adı da verilir.

Tasvir fiilleri dört başlıkta incelenir:

2.1.8.2.1. Yeterlilik Fiilleri

Fiil + (-A) + bil- şeklinde bir yapıya sahiptir.

Eski Türkçede hem esas fiil hem de yardımcı “imkân” ve “iktidar” fiili halinde kullanılan u-, bazı etkiler altında kısmen veya tamamen kullanılıştan düşünce, dil, değişik saha ve eserlerde aynı vazifeyi görecektir başka unsurlar yaratmıştır. Bunlar bil- ve al- yardımcı fiilleridir. Olumsuz ifadelerde -u-ma- şeklinin devam edegeldiği bilinmektedir (Korkmaz, 1959: 124).

Günümüzde yeterlilik fiilinin -AmA- şeklinde de bu durum görülür: -AmA< -A u-mA-.

Funda Kara, “Bil- Tasvir Fiilinin İşlevleri” makalesinde bil- yeterlilik fiilinin Eski Türkçeden itibaren her dönemde ve değişik lehçelerde bağlama göre değişik işlevlere ve anlamlara büründüğünü belirterek bu fiilin yeterlik, yetenek, yetmezlik, ihtimal, kılamama ihtimali, kılmama ihtimali, rica, izin, tavsiye, yasak, zıtlığa hazırlık ve inanamama, hayret, iltifat anlamlarında kullanıldığını belirtir (Kara, 2011:1421-1438).

*Bu adamla hiçbir iş **görülemez**. (Tnk. s.7/3-4)*

*Kaymakam kendini zorladı bir tek kelime bile **söyleyemedi**. (Tnk. s.47/32-33)*

*Bir şey **söyleyemiyorlardı**. (Tnk. s.64/22)*

*Öğleye doğru kendini ancak **toparlayabildi**. (Tnk. s.75/34-35)*

*Çok zaman, yalınayak, başıkabak, imanına tak demiş bir köylü, çarşının orta yerinde bir çeltikçi ağasının suratına bütün kinini **kusuveriyor**. (Tnk. s.70/7-8-9)*

*Yerlerinde **duramıyor**, az görülür bir telaşla o kayanın arkasından çıkıp bu kayanın arkasına koşturmak için sabırsızlanıyorlardı. (K.H. s.11/13-14-15-16)*

*“Svetlana’nın yaşadıklarına veya bu köydeki olaylara bire bir karşılık **gelmeyebilir**” dedim. (K.H. s.59/10-11)*

*Sacının bana biraz gıcık olduğunu **anlayabiliyordum**. (K.H. s.66/29-30)*

*Öyle de oldu ama bunu **göremediler** ne yazık ki. (K.H. s.119/23)*

*“Varlık” diyorum, çünkü insan **diymeyeceğim** kadar değişik, bambaşka bir şeydi. (K.H. s.179/3-4)*

*Ama benim gördüklerimi **görebilsen**... (K.H. s.249/20-21)*

*Masadan kalkmadan önce, ertesi gün Borisov’a en kolay nasıl **gidebileceğimi** araştırmasını rica ettim. (K.H. s.269/6-7)*

*Hatta dizlerine kapanıp **yalvarabilirim**, elimdeki bütün parayı **verebilirim**, ne istersen yerine **getirebilirim**. (K.H. s.286/9-10-11)*

*Evet, insan her şeyi unutarak **yaşayabilirdi** ama her şeyi hatırlayarak **yaşayamazdı**. (K.H.s.305/3-4)*

2.1.8.2.2. Tezlik Fiilleri

Fiil + (-I / -U) + ver- şeklinde bir yapıya sahiptir.

Bu yapıdaki birleşikler fiilin bir anda, çabuk, kolayca yapıldığını, oluştuğunu bildirir. Yardımcı fiil üzerine –mA getirilerek olumsuz anlamlar sağlanır. Marcel Erdal, “Tezlik Fiilinin Kaynağı” adlı makalesinde -(y)A-dur-, -(y)A-kal-, -(y)A-gel-, -(y)A-gör-, -(y)A-yaz- ve -(y)A-bil- eklerinin ilk hecesindeki ünlü geniş iken -(y)Iver- ekindeki ilk ünlünün neden dar olduğunu izah etmeye çalışır:

Bizce -(y)Iver- ekinde gramatikleşen fiil ver-mek fiili değil, Çağatayca yibermek, Memluk Kıpçakçasında ve bugünkü Kıpçak dillerinde yeber-, jiber-, yiber-, ziber-, ci-ber- gibi şekillerde, Özbekçede yuber-, Türkmencede i:ber- şeklinde gördüğümüz „yollamak” anlamındaki başka bir fiildir; Türkiye Türkçesinde, Azericede, Yeni Uygurcada kullanılmamaktadır. Bu fiil Eski Türkçede yoktur; Eski Türkçe ıd- „yollamak” veber- „vermek” fiillerinin ıd-u ber- olarak birleşmesinden oluşmuştur. ıd- Eski Türk yazıtlarından itibaren kılınış anlamlı yardımcı fiil olarak da kullanılmış, fiillere „bir işi birden yapmak, çabuk tamamlamak” anlamını katmıştır; Halaçça emir kipinde gördüğümüz -i- eki de bu fiilin kalıntısıdır (Erdal, 2013: 170- 171).

*Bir **cıtlatıversem**. (Tnk. s.35/12)*

*Bir **anlatıversem**. (Tnk. s.35/11)*

*Herifçioğlu bir günde beşyüz imza **atıvermiş**. (Tnk. s.37/2-3)*

*Göz açıp kapayınca kadar **oluvermiş**tiher şey. (Tnk. s.39/37)*

*Birisi **söyleyiverir** de hükümete... (Tnk. s.133/4-5)*

*Bir **cıtlatıversem**. (K.H. s.35/12)*

*Bir **anlatıversem**. (K.H. s.35/11)*

*Herifçioğlu bir günde beşyüz imza **atıvermiş**. (K.H. s.37/2-3)*

*Göz açıp kapayınca kadar **oluvermiş**tiher şey. (K.H. s.39/37)*

Birisi söyleyiverir de hükümete... (K.H. s.133/4-5)

2.1.8.2.3. Süreklilik Fiilleri

Fiil + (-A) + (dur- / gel- / kal- / gör- / koy- (ko-) şeklinde bir yapıya sahiptir.

Fiilin belli bir süre içinde sürüp gittiğini, fiilin devamlılığını anlatmak için bu birleşik fiillerden yararlanılır. Bunun yanı sıra kal- ve gel- yardımcı fiilleri ana fiile beklenmezlik manaları da kazandırır.

Fiilin bir süre içerisinde sürüp gittiğini ifade eden bu fiillerin olumsuz biçimi mantığa uygun olmadığı için çok fazla kullanılmaz.

*Akan suların ortasında, virane köyde, parmakları ağızlarında **kalakaldılar**. (Tnk. s.68,4-5)*

*Gözleri bir noktaya dikilmiş **kalakaldı**. (Tnk. s.75/32-33)*

***Dondum kaldım**; demek ki artık savaş jetlerini de söküp parça parça satıyorlardı. (K.H. s.132/4-5)*

*Arkasından **bakakaldım**. (K.H. s.224/25)*

2.1.8.2.4. Yaklaşma Fiilleri

Fiil + (-A) + yaz- şeklinde bir yapıya sahiptir.

“Esas fiilin belirttiği oluş ve kılışın, istenilmediği halde gerçekleşmesine çok yaklaşıldığını ifade eder: düşeyaz-, yanayaz-, öleyaz-, boğulayaz-... (Özkan, 2004:334)”

“Eski Türkçenin „yanılmak, hata etmek, günah işlemek“ anlamlarındaki esas fiilin zamanla sözlük anlamından kayarak bir tasvir fiiline dönüşmesi ile oluşmuştur (Korkmaz, 2014: 724).”

“yaz- yardımcı fiilin Türkiye Türkçesindeki kullanım sıklığı iyice azalmıştır. Bu yüzden, bu yardımcı fiilin olumsuz yapılamaz ve bu yardımcı fiil, görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman ekleri dışında başka şekil ve zaman eki almaz (Karaağaç, 2013 475).”

İki eserde de bu tarz cümlelere rastlanılmamıştır.

2.1.8.2.5. Yarı Tasvir Fiilleri

Asıl fiil, yardımcı fiile “-Ip, -Up” zarf- fiil ekleri aracılığıyla bağlanır.

*Kaymakam, Ceyhan istasyonunda bir heyet tarafından karşılanacak, **alıp getirilecek**. (Tnk. s.16/17-18)*

***Kaynatıp** yerler. (Tnk. s.20/10-11)*

*Düinkü kirlili oda, kurt yeniği masa, sakızlı sandalya sanki **kaybolup git**mişti. (Tnk. s.24-25/37-1)*

*Köylüler taş gibi **dokunup kalmışlardı**. (Tnk. s.33/36)*

*Bir kurt düşmüş içine **yiyip bitiriyor**. (Tnk. s.36/15)*

*Köy tüm çamura **batıp çıkmıştı**. (Tnk. s.44/2)*

*Zeyno Karı Mehmed Aliyi elinden **tutup çekti**... (Tnk. s.60/20-21)*

*Bir baktım ki ala şafak **ışyıp gelir**. (Tnk. s.115/9)*

Gidiyorsunuz kardeşim, beni bu azgın ejderhaların ağzına atıp gidiyorsunuz. (Tnk. s.155/17-18)

*Yoksa zincir falan kâr etmez, güçlü bir motor gibi beni ileriye **çekip dur**ur. (K.H. s.45/3-4)*

*Ali huyumu bildiği halde **şaşırp kaldı**, yüzünde ağlamaklı bir ifade belirdi. (K.H. s.67/11-12)*

*Herkes kendini eğlenmek zorunda hissederek ellerini kollarını sallayıp dans ediyordu, en komik de o top sakallı gazeteciydi, **kıvrıp duruyordu**. (K.H.s.75/5-6-7-8)*

*Bunun üzerine Ludmilla'ya tekrar **yalvarıp yakarmış** ve oradaki kadınlara o kızın kim olduğunu sormasını istemiş. (K.H. s.175/5-6-7)*

*Uyuyan kızın kokusunu içine çekmiş, ipeksi saçlarını yüzünde hissetmiş, Olga'nın tenini kendi teninde biriktirmeye çalışır gibi sabaha kadar ona **sarılıp durmuş**. (K.H. s.202/8-9-10-11)*

*Onca aydan sonra gördüğüm ilk medeni insan yüzünü bir mucizeye tanık olur gibi sabaha kadar **izleyip durdum**. (K.H. s.256/1-2-3)*

“Bana soru sorup durma!” dedim. (K.H.s.288/12)

2.1.9. İsim-Fiil Grubu

Bir isim-fiil unsuru ile kendisine bağlı olan isim ve isim gruplarının oluşturduğu kelime grubudur. Asıl unsur olan isim-fiil sonda yer alır.

Leyla Karahan’ın “isim- fiil” (Karahan, 2014: 55) olarak adlandırdığı bu grubu karşılamak üzere dil bilgisi kitaplarında dilciler farklı terimler kullanmışlardır: Muharrem Ergin (Ergin, 2013: 395) “fiil grubu”, Süer Eker (Eker, 2013: 360) “eylem grubu”, Günay Karaağaç (Karaağaç, 2009: 139) “fiil ismi öbekleri” vb.

Türk dilinde isim-fiil ekleri -mA, -mAk ve iş biçiminde olmak üzere üç tanedir. Bu eki alan kelimelerde zaman kavramı olmaz.

Bu grupta vurgu, cümlelerde olduğu gibi yükleme en yakın olan öge üzerindedir, yani isim-fiilden önce gelen unsur üzerindedir.

“Fiil isimleri, sonuçta fiilin isim şekli olduğu için, bir isim gibi çokluk, iyelik ve hal ekleri alabilirler, çekim edatlarıyla kullanılabilirler (Karaağaç, 2009: 140).”

Bu sözcük grubu, tümcede özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tümleci ve yüklem olarak kullanılabilir.

Konuşma ve şiir dilinde isim-fiilin yeri değişebilir.

Delice, -ş isim- fiil ekinin daha çok iş isimleri yaptığı için isim-fiil grubu oluşturmada fazla kullanılmadığını belirtir (Delice, 2007: 45).

“Bu grupta fâil az bulunur ve hep iyelik ekli olur (Ergin, 2013: 395)”

Çeltik ekmek için ruhsatiye müracaatları başladı. (Tnk. s.7/4-5)

Bu susmakderebeylikten kalma bir görenekti. (Tnk. s.25/36)

Yeniden tarla kiralamak, pamukları, susamları, bostanları satınalmakköylüyü susturmak vardı. (Tnk. s.27/18-19-20)

Sabahleyin daireye gitmeden önce Tevfiğin kahvesinegitmeyi de son günlerde adet edinmişti. (Tnk. s.36/27-28)

Aziz Ağa arkı on beş yirmi pınarın, bir o kadar da çağlayanın birleşmesiyle meydana gelir. (Tnk. s.41/1-2)

İlk görünüşü uslu, efendiydi. (Tnk. s.54/1)

Gitmek mecburiyetindeyim, efendim. (Tnk. s.97/8-9)

Tükürdüğünü yalamak yığıtlikte var mı? (Tnk. s.128/25-26)

Ev başına köyden çıkma parası olarakdan sana üç yüz lira veriyorum. (Tnk. s.133/12-13)

Evet, üzüntü ifade eden bir şeyler söylemeliydim ama duyguları öğrensem bile, dozunu ayarlamayı bilmiyordum henüz. (K.H. s.12/20-21-22)

Yaşlı hastaların altına sürgü sürmek, temizlemek kolay iş mi? (K.H. s.55/5-6)

Ama inanın bana edebiyat, hayatı anlamanın tek yoludur. (K.H. s.84/22-23)

O gün minarelerin su içmeleriyle uyandığımızıza anlatmayanîyetim yoktu. (K.H. s.99/24-25)

Sonra ona küçük bir edebiyatseansı yapmaktan kendimi alamadım. (K.H. s.107/10-11)

Gönlünü almak istiyordum, dokunabilsem başını okşayacaktım ama bunun imkânsız olduğunu o da biliyordu. (K.H. s.140/6-7)

Bunu söylemeyeneden gerek duyduğunu sordum. (K.H. s.155/26)

2.1.10. Sıfat-Fiil Grubu

-An, -AsI, -mAz, -Ar, -dIk, -AcAk, -mİş eklerinden biriyle oluşturulmuş sıfat- fiil unsuru ile kendisine bağlı olan isim ve isim gruplarının oluşturduğu kelime grubudur. Asıl unsur olan sıfat-fiil sonda yer alır.

Bu grupta vurgu, tıpkı cümlelerde olduğu şekliyle yükleme en yakın olan unsur üzerindedir, yani sıfat-fiilden önce gelen unsur üzerindedir.

Bu grup için Leyla Karahan (2014: 53) “sıfat-fiil grubu”, Muharrem Ergin (2013: 396) “partisip grubu”, H. İbrahim Delice (2007: 46) “sıfat-fiil öbeği” terimini kullanmıştır.

“Bu grupta özne az kullanılır. Özne olan unsur iyelik eki taşır.

bütün hayalleri / yıkılmış (insanlar) (Karahan, 2014: 54)”

Sıfat-fiiller diğer bütün isimler gibi isim çekim eklerini alabilirler; tümce içerisinde gerekli eklerle özne, nesne, dolaylı tümleç, zarf tümleci, yüklem olabilirler.

Ortaçlardan ancak -en, -dik, -diği, -eceği, ekleriyle türeyenler yüklem olabilir. Öbür eklerle (-er, -ir, -ecek, -miş) ve bunların olumsuzlarıyla türetilen ortaçlar yüklem görevinde kullanılamaz. Çünkü, o zaman, ortaçlıklarını yitirerek geniş zaman, gelecek zaman, belirsiz geçmiş zaman kipinde çekimli birer eylem olurlar. Ortaçlar yalın ya da durum takısı olarak, koşaçlı ya da koşaçsız olarak yüklem işini görürler (Dizdaroğlu, 1976: 33).”

Bu grup cümleler de ad ve zarf olarak kullanılabilir fakat daha fazla sıfat işlevi görür.

*Yaş tahtaya basmamak için **elinden gelen** gayreti geriye komaz.*(Tnk. s.7/20)

*İki yıldır da **çeltikten çok kazan, kasabada en şık giyinen, konuşmasını bilen, sözlerinin arasına ağırlugatlar karıştıran** bir gençtir.* (Tnk. s.15/8-9-10)

***Köylü milletin melunolduğunu** bilirim.* (Tnk. s.29/1-2)

*Kalın, kıllı, **kılları güneştensararmış kollarını** masanın üstüne kütük gibi yatırdı:* (Tnk. s.32/29-30)

***Candarmaların iş göremediğini gören Mehmet Ali,** kaymakamlıktan ayrılmıyor:* (Tnk. s.56/27-28)

*İkiniz de **bu vatana, bu millete büyük hizmetleri dokunmuş kimseler**siniz.* (Tnk. s.101-102/36-37-1)

***Şu suyu kestirecek bir insan** yok mu bu köyde, işte onu sormaya geldim.* (Tnk. s.118/17-18)

*Herkesin **viran** olası hanesinde de... (Tnk. s.130/13)*

*Mantıksız gibi geliyor ama **o** sabah uyandığımdatuhaf bir haber alacağımı biliyordum. (K.H. s.11/1-2)*

*Kapıda **polis** ya da savcı olamayacak kadar genç birkız duruyordu. (K.H. s.22/16-17)*

*Dudaklarını yalıyor, **nereden başlayacağını** bilemiyordu. (K.H. s.35/22-23)*

***Hangi sözlerini yerinegetirmediğini** sordu. (K.H. s.49/19)*

*Ayrıca **gazeteden arayanlar** dışında telefonunuz çalmıyor, kimseye **buradakaldığınızı**haber verme ihtiyacı hissetmiyorsunuz. (K.H. s.54/1-2-3)*

*Arzu'nun İstanbul'a gidişlerinde **bu adamla da yattığını** tahmin ettim. (K.H. s.74/5-6)*

***Sanki üstüne gelen hafifdalgalardanürker gibi**, ayaklarını soktu suya. (K.H. s.109/8-9)*

***Bolu Devlet Hastanesi'nde olduğumuzu** fısıldadı. (K.H. s.121/7-8)*

***Yanuma gelen jandarma**, benim arabama binecekmiş, onun için göndermişler onu. (K.H. s.147/6-7)*

*Sabah kızın kapısını çaldım, **birazdan geleceğini**söyledi. (K.H. s.165/1-2)*

***Vedalaşırken Olga'nın çok değiştiğini** fark ettim. (K.H. s.213/6)*

2.1.11. Zarf-Fiil Grubu

-A, -I, -U, -Ip, -Up, -AlI, -ken, -ArAk, -dIkçA, -IncA, -mAdAn ekleriyle oluşturulan zarf- fiil unsuru ile kendisine bağlı olan isim ve isim gruplarının oluşturduğu kelime grubudur. Asıl unsur olan zarf-fiil sonda yer alır.

Bu grupta vurgu, cümlelerde olduğu gibi yükleme en yakın olan öge üzerindedir, yani zarf-fiilden önce gelen unsur üzerindedir.

Bu grup için Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli (2008: 71) “zarf- fiil grubu”, Muharrem Ergin (2013: 396) “gerundium grubu”, Tahsin Banguoğlu (1979: 238) “zarf öbekleri”, Haydar Ediskun (1996: 252) “bağ fiiller (ulaçlar)” kavramlarını kullanır.

Muhammet Yelten ve Halil Açıkgöz, zarf- fiillerin Türk dilindeki öneme şu sözlerle işaret eder: “Gerundium grubu, cümle içinde zarf fonksiyonludur. Bu farklı gerundiumlar sayesinde Türk cümlesi en girift düşünceleri dahi basit cümle yapısı içinde ifadelendirme gücüne ulaşmıştır, diyebiliriz (Açıkgöz ve Yelten, 2005: 69)”

“Zarf- fiil grubu, söz dizimi içinde zaman, tarz, sebep, şart, bağlama, karşılaştırma vb. işlevlerle zarf görevi yapar (Karahana, 2014: 59).”

“Zarf- fiiller, sıfatların aksine isim çekim, iyelik ve çokluk eklerini almazlar (Aktan, 2009: 72).”

Tek ünlüden -a/ -e, -ı/ -i, -u/ -ü zarf- fiiller, bugün, ya yineleme ögesi olarak dura dura, düşe kalka, diye diye, oynayı oynayı biçiminde ya da birleşik fiil yapısında yaşamaktadır: yapa görmek, düşe yazmak. Ayrıca, günümüzde, sekize beş kala, on biri çeyrek geçe ifadesinde olduğu gibi de saatlerin dakika ifadelerinde kullanılmaktadır. “Eski, ile, göre, öte, diye biçimleri de kalıplaşarak son çekim edatı haline gelmişlerdir. (Karaağaç, 2009: 142).”

“Hâl ekleriyle birleşen bazı sıfat- fiiller, zarf- fiil işleviyle kullanılırlar: kendi **bildiğince**, her günü ufkunu **sardıkça**, edebiyatı çok **sevdiğinden** vb.” (Özkan ve Sevinçli, 2008: 73).

-r ... -mAz, -DI mI, -DI ... -AlI, -DI ... -AsI, -DI ... -mAdı, -DI ... -AcAk kalıplarıyla oluşan gruplar da birer zarf- fiil grubu gibi değerlendirilir: görür görmez, insanlar yaşlandı mı, mahalleye geldi geleli, koştu koşmadı, battı batacak vb. (Özkan ve Sevinçli, 2008: 74)”

-ken ve -sA eki ile kurulan ve yan yana sıralanan birden fazla zarf-fiil grubunda zarf- fiil eki sadece sondaki grupta bulunabilir: “Üzerinde düşünülür (ise), ilham alınır (ise), işlenir (ise), derinleştirilir ise din, en yüksek ve bereketli bir kültür kaynağı olabilir. (MKA) (Karahana, 2014: 58- 59).”

“Zarf-fiil gruplarında fiilin gerekli bütün unsurları, bu arada fail de bol bol kullanılır (Ergin, 2013: 396).”

“Zarf- fiil grubu da söz dizimi içinde yüklem olabilmek için ek fiil almak zorundadır: Bence mutluluk, gözlerini benim gözlerime çevirince dir (Aktan, 2009: 73).”

Kaymakam olmayınca İrasul Efendi, siz Abdurrahman Çelebi oluyormuşsunuz. (Tnk. s.8/4-5)

Şimdi ırgat olarak çalışıyor, bir. (Tnk. s.26/21)

Bana kalınca, ben kalkar yaylaya giderim. (Tnk. s.29/33)

Sıtma, bataklık diye veriyorum. (Tnk. s.31/24)

Merdivenleri çocuklar gibi **koşa koşa** çıkardı. (Tnk. s.37/29-30)

Ellerini **saklarcasına** bacakların arasında kavuşturdu. (Tnk. s.38/26)

Sinek olmayınca da sıtma olmazdı. (Tnk. s.55/6-7)

Kaymakamın içinden bir ürperti geçti, içindeki zehir **gittikçe** tersini gösteriyordu. (Tnk. s.81/3-4)

Kökleri kazınmadan bu memleket... (Tnk. s.101/7-8)

Bugün kaymakam, şimdi **daireye gelir gelmez** çeltik komisyonu toplanacak. (Tnk. s.105/23-24)

Bir süre **hiç sesimi çıkarmadan** dinledim, sonra **yatışmış olduğunu tahmin ederek** “korkunç” sözüyle neyi kastettiğini sordum. (K.H. s.12/7-8-9-10)

“**Güle güle!**” diye seslendim arkasından. (K.H. s.44/5)

O davet gecesini de, çocuğun odasında, **eğlenen insanların seslerini- ve Arzu’nun her yerden duyulan şenşakrak kahkahalarını dinleyerek** geçiriyor. (K.H. s.56/23-24-25)

Ayağa kalkıp beklemeye başladım. (K.H. s.69/5)

Ertesi sabah ben yukarı katta, odamdayken Hatice Hanım anahtarıyla **kaptıyı açıp içeri girer girmez** öyle bir konuşmaya başladı ki, bir daha hiç susmayacak mı acaba diye düşündüm. (K.H. s.80/1-2-3-4)

O günden beri bazı sabahlar, mor tavşanlar kadar sık olmasa da onları görürüm uyanır uyanmaz. (K.H. s.99/14-15)

*Ertesi gün dedemlerle **bir otobüse binip**, İstanbul'a gittik. (K.H. s.122/4-5)*

Bugün dünyayı pırıl pırıl aydınlatan lambaları gördükçe herkesin bunu Edison'a mal etmesinin yanlış olduğunu söylemişti. (K.H. s.123/15-16-17)

Uyanıpda bu mesajı alınca epey sinirlenecekti herhalde ama yapabileceğim bir şey yoktu. (K.H. s.229/1-2-3)

2.1.12. Sayı Grubu

Sayı grubu, basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğudur. Sayı grubu unsurları eksiz birleşir, ayrı yazılır ve araya herhangi bir işaret konmaz.

Sıfat tamlamasını ve sayı gruplarını ayırt etmek için şöyle bir yol izlenebilir: Küçük bir sayıdan sonra büyük bir sayı geliyorsa bu sıfat tamlamasıdır; sayı grubunda ise büyük sayıdan sonra küçük sayı gelir.

Sayı grubunda vurgu ikinci unsur olan küçük sayı üzerindedir.

Sayı öbeğinde iki sayı ismi arasında bir toplama $+/$ ilgisi mevcuttur: $10 + 6 = [on / altı]$ gibi. Sayı isimlerinden yapılan sıfat tamlamasında ise iki sayı ismi arasında bir çarpma $/x/$ ilgisi bulunmaktadır: $100 \times 1000 = [yüz / bin]$ gibi (Delice, 2007: 29- 30).

Eski Türkçede sayı öbeğinin oluşumu iki türlü gerçekleşirdi. Birincisinde, küçük sayı büyük sayıdan önce getirilirdi: üç otuz “yirmiüç” biçimindeydi. Burada büyük sayının basamak değerinin bir onluk altı alınırdı. İkincisinde, küçük sayı ile büyük sayı arasına artukı ifadesi getirilirdi: otuz artukı üç ‘otuzüç’. Buradaki artukı ifadesinin düşmesi, sayı öbeğini oluşturmuştur: otuz artukı üç >otuzüç. (Karaağaç, 2009: 156).

*Kasabada **on dört** otomobil vardı. (Tnk. s.16/14)*

***Bin dokuzyüz otuzüçten önce** Torosların en ünlü eşkıyalarındandı. (Tnk. s.30/35-36)*

Mehmet Alinin **on dokuz** yaşındaki büyük oğlu manzarayı çaktı. (Tnk. s.45/5-6)

Bilmiyordu ki bu teller, Kaymakamlar, memurlar aleyhine **yirmi beş** yıldan beri çekilen tellerin müsveddesinden başka bir şey değildi. (Tnk. s.53/12-13-14)

Yüz elli dönüm tarlası vardı. (Tnk. s.61/20-21)

Ne olursa olsun, biz, doğrusu şudur ki biz **otuz beş** senede **kırk üç** kaymakam değiştirdik. (Tnk. s.85/20-21-22)

Sular sahadan çekildikten sonra **kırk sekiz** saat o saha susuz kalır. (Tnk. s.110/25-26)

On beş yıl Toros dağından kuş uçurtmamış, ağalar korkusu, fıkaraalar sığınacağı Mehmet Ali budur işte! (Tnk. s.117/26-27-28)

Buralarda altmış yıl önce **on beş** pare köy vardı, ama bırakıp başka yerlere yerleştiler. (Tnk. s.141/5-6)

Arzuların evinde bahçıvanlık yapıyor, **on dört** yaşındaki genç irisi oğlu Muharrem de bazen annesine bazen babasına yardım ediyordu. (K.H. s.18/8-9-10)

Üzerinde “**25** derece ve üstü” yazılı bölümden gri bir pantolon seçtim, üstüne de beyaz pamuklu bir gömlek. (K.H. s.39/11-12-13)

Saatime baktım, **12**’yi geçmişti. (K.H. s.93/5)

Geçenlerde yaşlı adam, komşusunun çocuk yaştaki kızına âşık olduğu için kızın bütün ailesini öldürmüş, tam **on iki** kişiyi. (K.H. s.108-109/30-31-32-1)

Ben **2.200** gram, **49** santim doğmuşum, Mehmet ise **2.700** gram ve **51** santim. (K.H. s.119/9-10-11)

Binadan çıktığımda saat **11**’i geçmişti. (K.H. s.150/15)

“**Yirmi iki**ymiş, sonra öğrendik.” (K.H. s.180/29)

2.1.13. Ünlem Grubu

Seslenme edatından sonra bir ad ögesinin kullanılması ile oluşan sözcük grubudur.

Ünlem olarak kullanılan a, vay, ah, hey, yahu, haydi, ya, hay, be, bre, mere, ayol, ulan, ey vb. tamlayan, ad ögesi ise tamlanan durumunda bulunur. İki unsur eksiz birleşir.

Ünlem grupları, cümlede çeşitli duygu ve heyecanları kısa ve etkili bir şekilde ifade etmek için kullanılırlar.

Vurgu, heyecanlı ifadelerden oluştuğundan ünlem üstünde yer alır.

Cümlelerin kuruluşunda direkt yer almayan bu öge, tümce dışı öge niteliğindedir.

Bu grupta, isim unsuru bir kelime olabileceği gibi bir kelime grubu da olabilir.

Ünlemlerin cümle içerisinde belirli bir yoktur. “Seslenmelerde kullanılması nedeniyle, genel olarak tümce başında yer alırsa da, konuşma diliyle koşuklarda tümce sonuna da kayabilir.” (Şimşek, 1987: 399).

“Her ünlemle, ünlem grubu kurulmaz (Özmen, 2013: 110).”

“Ünlem grubunda birden fazla isim unsuru bulunabilir.

Hey gidi/ haysiyet, namus hey! (Aktan, 2009: 58)”

“Ünlem edatı öbeğinde ünlem ile isim unsuru arasında hiçbir noktalama işareti kullanılmaz; ancak, öbeğin sonunda ya ünlem işareti ya da virgül kullanılır (Delice, 2007: 23).”

Eee İrasul Efendi... (Tnk. s.8/3-4)

Yaa Hanım! (Tnk. s.11/16)

Vay anasını! (Tnk. s.13/27-28)

Vay namussuzlar vay! (Tnk. s.39/26)

Vay anasını... (Tnk. s.52/7-8)

Vay Osman Ağa! (Tnk. s.72/17)

Vay vicdansızlar vay! (Tnk. s.126/8)

Hey arkadaş, akla bak! (Tnk. s.140/24)

Eeeeey ahali! (Tnk. s.152/6)

Aman Allahım, öylece... (K.H. s.13/28)

“Yok yaaa!” (K.H. s.53/19)

Vay be, dedim içimden, hayata bak; sonra mühendislerin, yöneticilerin hayatını sordum. (K.H. s.130/15-16)

Vay efendim ben onu kandırmışım da, hani hayatında duyduğu en acayip aşk hikayesini anlatacakmışım da, gece kalması için yalan söylemişim de, aile hikâyesinden başka bir şey duymamış da, ona neymiş benim ailemden de kardeşimden de, hayal meyal Rusya falan diye bir şeyler duymuş, onu da doğru dürüst dinleyememiş de, içkisine ilaç falan mı koymuşum, sabaha kadar sızıp kalmış da... (K.H. s.134/7-8-9-10-11-12-13-14)

“Hayret valla!” dedi. (K.H. s.158/4)

Kızı o halde görünce çok merak etmiş, üzülmüş, vah garipçik, o koca Kırbaş'ın yanında el kadarmış zaten, o hayvan da hiç öyle yapmazmış, kendi Muharremiyle kardeş gibi oynarlarmış ama ne olmuş da acep kızcağızı perişan etmiş böyle. (K.H. s.184/16-17-18-19-20-21)

Ama vah gidene... (K.H. s.209/5)

“Hay Allah!” dedim. (K.H. s.288/29)

“Ya Mehmet?” diyebildi. (K.H. s.301/27)

2.1.14. Bağlama Grubu

İki ya da daha çok ögenin bağlaçla birbirlerine bağlanması ile oluşan sözcük grubudur. Ögelerin bağlanması için özel bir ek gerekmez. Unsurların gruba katılımı denk olduğu için yani aralarında öncelik sonralık ilişkisi olmadığı için her öge kendi vurgusunu taşır.

“Bağlama gruplarıve, u/ ü, vu/ vü, hem de, hatta, ile, ilâ, veya, yahut, veyahut, ya da, değil, hem de, kâh... kâh, ya... ya, da/ de... da/ de, ne... ne, hem... hem, gerek... gerek(se) bağlaçlarıyla kurulur (Özmen, 2013: 81).”

Bağlama gruplarıyla alakalı yapılmış olan tanımlara bakıldığında tanımlarda cümlelerin grup oluşturup oluşturumamasına göre iki görüş öne çıkar:

Leyla Karahan (2014: 65), Rasim Şimşek (1987: 390), H. İbrahim Delice(2007: 20) tanımlarında bağlama grubunu iki ya da daha çok isim ögesinin meydana getirdiği sözcük grubu olarak ele alır.

Muharrem Ergin (2013: 380), Günay Karaağaç (2009: 164) ise bağlama grubu tanımlarında, bağlaçları; kelimeleri, sözcük gruplarını ve tümceleri birbirlerine bağlamaları yönüyle incelerler. Haydar Ediskun’un (1996: 302) yanında Zeynep Korkmaz (2005: 118) da bir makalesinde bağlaçların sözcükleri, sözcük gruplarını, tümceleri ve bazen de paragrafları bağlama işlevine değinir.

Nitekim İ. Gülsel Sev (2012: 107-122), “Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler Bağlama Grubu Oluşturabilir mi” adlı makalesinde bu konuyu geniş bir çerçevede ele almış ve bağlaçlarla bağlanan tümceleri bağlama grubu oluşturması konusuna dikkat çekmiştir.

Bağlama grupları tümcede özne, nesne, yer tamlayıcısı ve yüklem olarak kullanılabilir; isim, sıfat, zarf görevinde de olabilir.

Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi adlı eserinde bağlama grupları ile ilgili şöyle bir yorumda bulunur: “Bağlama grubu en zayıf, birliği ve yapısı en iğreti olan kelime grubudur diyebiliriz (Ergin, 2013: 380).”

Onun da ha varlığı, ha yokluğu... (Tnk. s.7/2)

Hem neşeli neşeli yürüyor, hem de uzun saçlarını ikide bir başıyla arkaya atıyordu. (Tnk. s.25/25-26)

Osman Ağa, söyle de atımı getirsinler. (Tnk. s.33/19-20)

İlk günlerde ne iyiydi, ne halim selimdi. (Tnk. s.55-56/25-1)

*Kalın sazların ağırlığı, hele su çekince, ince kamış çitleri çökertmiş, köyün bütün huğlarının çitleri **ya sağdan, ya soldan, ya önden, ya arkadan** bir yerinden bel vermişti. (Tnk. s.61/6-7-8-9)*

Ya ruhsatilerini güzelce imzaedeceksin ya da şu diyarangiyeceksin. (Tnk. s.87/2-3)

Ağzını topla Oçuzademve de kendine gel! (Tnk. s.145/30)

*Kim bilir kaç milyon bebek, doğduktan sonra sevinçle, alkışla karşılanmış, **daha oanda yaşlanmayabışladığı ve ölüm mahkûmuolduğı** anasının babasının aklından bile geçmemiştir. (K.H. s.17/26-27-28-29-30)*

Şimdi buradan çıkıp gidecek ve bu garip mühendisibir daha aklına bilegetirmemeye çalışacakmış. (K.H. s.36/14-15-16)

Sen kahveyi ve kurabiyeyi hazırla. (K.H. s.62/19)

*Arzu'nun üzerinde, **ince askılı ve göğüslerini gizlemeye ancak yetecek kırmızı bir elbise** vardı. (K.H. s.72/26-27)*

*Birlikte üst kata çıktık, **ona da kahveve bisküvi** ikram etti. (K.H. s.82/10-11)*

***Birtakım metal ya da ahşap plakaların üstünde** hidrolik pistonlarla hareket eden yastıklar gibi düşünmesi gerekiyordu bunu. (K.H. s.103/8-9-10-11)*

*Orada ilk göze çarpan şey **Kızıl Ordu subayları ve her sınıftan Türklerdi.** (K.H. s.129/18-19)*

***“Kardeşim ve benim için”** dedim. (K.H. s.236/30)*

***Şaşkın ve iyice sersemlemişdurumdayken** Nâzım Bey beni aldı, o basit olaya kaydımı yaptırdı, odaya çıkardı. (K.H. s.266/17-18-19)*

2.1.15. Kısaltma Grupları

Bu dil birlikleri, dilde en az çaba yasası kuralının bir örneğı olarak cümlelerin, kelime gruplarının yıpranması ve kalıplaşması sonucu oluşur.

Kısaltmalar genel olarak fiilimsi (isim- fiil, sıfat- fiil, zarf- fiil) unsurlarının ve iyelik ekinin düşürülmesi ile ortaya çıkar.

Kitabı tetkik (etmek) için bir örneğini istedi.

Sanatçının hiç yayımlanmamış (olan) öyküleri ortaya çıktı.

Ağır ağır (olarak) aşağı indi.

Bizim memleket(imiz)te kışlar eskisi gibisert geçmiyor.

Örnekseme ile yaygınlaşan bu örnekleri grup grup araştırmak mümkündür. Ancak haşa huzur, eller yukarıda, ileri marş, ekmek elden, ayak üzengide, baş üstüne, sağlık Allah'tan, su gölden, silah elde, parmak tetikte gibi kuralsız örnekler de mevcuttur.

Kısaltma grupları ilk unsur üzerinde bulunan hâl ekine veya iyelik ekine göre isimlendirilir, ikinci unsur grubu oluşturacak bir ek almamaktadır. Ancak isnat gruplarında birinci öge de bazen eksiz olabilir (Özkan, 2004: 138-139).

Kısaltma grubunu oluşturan ögelerin vurguca belirgin bir ayrılığı yoktur. Her iki öge de vurgu çekecek durumdadır; ancak ikinci unsur birinci unsurdan daha vurgulu söylenir (Şimşek, 1987: 374).

Birinci unsuru eksiz olan isnat gruplarında ve kalıplaşmış gruplarda (ikileme) vurgu umumiyetle başta bulunur (Ergin, 2013: 397).

İlgi grubu ve kısaltmış (klişeleşmiş) yapılar dışındaki kısaltma grupları genellikle sıfat göreviyle kullanılırlar. Ancak bu kısaltma grupları zarf veya isim görevinde de kullanılırlar. İlgili grubu genellikle isim görevi görürken, kısaltmış (klişeleşmiş) yapılar ise zarf görevi görür. Genel olarak değerlendirdiğimizde, kısaltma grupları kelime grupları ve cümle ve cümle içinde sıfat, zarf veya isim olarak görev yaparlar (Özkan, 2004: 140).

Kısaltma grupları; cümle içerisinde özne, yüklem, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf konumunda bulunabilir.

2.1.15.1. Yönelme Grubu

Yönelme hâl eki almış bir ad ile başka bir isim ögesinin oluşturduğu sözcük grubudur.

Yaş tahtaya basmamak için elinden gelen gayreti geriye koymaz. (Tnk. s.7/20-21)

Kaymakam Fikret Irmaklının **kasabaya atanma** haberi on gün önce **kasabaya gelmesine rağmen**, hakkındaki her şey biliniyordu. (Tnk. s.16/7-8-9)

Kaymakam Kemal Taşanın oturduğu **masaya doğru** ilerledi. (Tnk. s.25/28-29)

Sabahleyin **daireye gitmeden önce Tefîğin kahvesine gitmeyi** de son günlerde adet edinmişti. (Tnk. s.36/27-28)

Böylece **üst üste gelen** olaylar, Kaymakamı iyice sarsmış, zayıflatmıştı. (Tnk. s.49/1-2)

Evlerin rengi **yeşile çalan** bir boz renkteydi. (Tnk. s.61/3-4)

Öleceğimi, **ipe çekileceğimi** bilsem söyleyeceğim. (Tnk. s.121/7-8)

Kaymakam dediğin hiç **ağalarına karşı** çıkar mı? (Tnk. s.130/22)

Gidiyorsunuz kardeşim, beni bu azgın **ejderhaların ağzına** atıp gidiyorsunuz. (Tnk. s.155/17-18)

Bence de **ikizlere konacak** en uygun isimler. (K.H. s.30/17)

Üst kata çıkıp **hava durumuna uygun giysiler** seçtim: gri bir pantolon, mavi bir gömlek ve lacivert bir blazer. (K.H. s.64/15-16)

Dalga dalga **üstüne gelen** duyguları sürekli olarak düşünceyle, akılla dengelemeye **çalışan** birkızdı. (K.H. s.83/14-15-16)

“**İstanbul’a gidecek** bir dolmuş, otobüs falan bulmam lazım.” (K.H. s.110/13-14)

Zaten son zamanlarda, bu uzak köşede kendime kurduğum, **mağarasına çekilmiş** keşiş yalnızlığı, her gün **kalabalık banyosu yapmaya meraklı** bir politikacı hayatına benzemeye başlamıştı. (K.H. s.146/2-3-4-5-6)

Evet, yanlış görmemiştim, **çamura bulanmış** altın bir kolyeydi bu. (K.H. s.214/2-3)

Sonra mümkün olduğu kadar sakinleşerek **başına gelenleri** özetlemeye başladım. (K.H. s.259/27-28)

Bekliden bütün cevaplar Moskova'daydı, bir an önce oraya gitmeliydim ama işe bak ki o gün Moskova'ya gidecek uçak kalmamıştı. (K.H. s.275/5-6-7)

“Canına kastetmiş, seni ölüme sürüklemiş bir insanın önünde diz çöküp yalvarabiliyorsun, af dileyebiliyorsun.” (K.H. s.286/18-19-20)

Mehmet'in başına gelenler bana unutamayacağım bir hayat dersi vermemiş miydi? (K.H. s.303/4-5)

2.1.15.2. Bulunma Grubu

Bulunma hâl eki almış bir ad ile başka bir isim ögesinin oluşturduğu sözcük grubudur.

Saatlarca kağıtları küçük küçük, mercimek büyüklüğünde kağıtlara parçalara ayırdı. (Tnk. s.9/3-4)

Zarfi açtığı zaman gözünün önünde bir güneş çağıltısı içinde harfler uçuştı. (Tnk. s.13/20-21)

Ovanın ortasında bir gümüş kıvrımı parlaklığında akan çay uçacakmış gibi koşuyordu. (Tnk. s.24/27-28)

Verilmişti ama, işin içinde iş vardı. (Tnk. s.27/17-18)

Meğersem karnında kırk yılan yatıyormuş... (Tnk. s.54/1-2)

Milli Mücadelede savaşılan çeteler arasında Zeyno da vardı. (Tnk. s.8/24-25)

Eşraf, Kaymakamlık dairesinde ikinci bir kulüpmüş gibi oturup akşamlara dek sohbet ediyordu. (Tnk. s.70/23-24-25)

Zulüm altında yaşamaya mecbur muyduk? (Tnk. s.70/15-16)

Ağaçsız, otsuz, yangın yeri bozkırların ortasında bir kasaba... (Tnk. s.108/34-35)

Eskiden, eski zamanda, Tevfik Ali Bey, istiklal kahramanı, Ankaraya gitsin de dört günde hiçbir iş görmesin! (Tnk. s.150/34-35-36)

Karadeniz'in lacivert dalgalarıyla baş başa kalmış olan bu ıssız köyde geçen her gün birbirinin aynısı olduğu için burada insanların heyecanla konuşacağı olaylara pek sık rastlanmazdı. (K.H. s.11/2-3-4-5-6)

Tost makinesinde iki dilim ekmek kızartırken, dolaptan Mehmet'in bir seyahatten elleri kolları dolu gelirken getirmiş olduğu foie gras konervesini aldım, açtım. (K.H. s.51/8-9-10-11)

Beyinlerinde bir diktatör vardır, onları hormonları yönetir ama bunun farkında olmazlar, kendi iradeleriyle davrandıklarını sanırlar. (K.H. s.92/21-22-23)

O zamanlar ultrasonla bakıp, anne karnındaki bebekleri göremiyorlardı elbette ama annemin ikiz doğurması hiç kimseyi şaşırtmamış. (K.H. s.119/2-3-4)

Çocuğun yüzüyle orantısız biçimde geniş olan alanına baktım; boncuk boncuk terlemiş ve kızarmıştı, alev alev yandığı belliydi. (K.H. s.139/19-20-21-22)

Geceden ve kalabalıktan sıkıldığım için Ali'nin çalışma odasında oturduğumu, Alvar Aalto'yla ilgili bir kitap okumaya daldığımı da söyledim. (K.H. s.149/8-9-10)

Zile ayağıyla basıyordu, kapının dışında çalan zil, odadan da duyuluyordu. (K.H. s.231/6-7-8)

2.1.15.3. Uzaklaşma Grubu

Uzaklaşma hâl eki almış bir ad ile başka bir isim ögesinin oluşturduğu sözcük grubudur.

“Sıfat tamlamasında olduğu gibi bu öbekte de niteleme vardır. Kuruluş olarak sıfat tamlaması gibidir, burada da, birinci öge, ikinci ögeyi niteleme görevi üstlenmiştir. Durum eki almış olan söz, sıfat olarak algılanır (Karaağaç, 2009: 462).”

Yaş tahtaya basmak için elinden gelen gayreti geriye koymaz. (Tnk. s.7/20-21)

Gün batmıştı ki **Resul Efendi** **derin bir uykudan uyanırcasına** başını duvardan ayırdı: (Tnk. s.11/30-31)

Aylarca karı koca **evlerinden başka hiçbirşey** konuşmadılar. (Tnk. s.12/18-19)

Ondan sonradır ki geceleri kapıya kilit üstüne kilit vurdu. (Tnk. s.13/15-16)

Arabalar **ortalarından geçerken** çıt çıkarmadılar. (Tnk. s.20/28-29)

Bilmiyordu ki bu teller, Kaymakamlar, memurlar aleyhine **yirmi beş yıldan beriçekilen tellerin müsveddesinden başkabir şey** değildi. (Tnk. s.53/12-13-14)

Derken, **bir sabah erkenden**Ankaraya **giden çeltikçi heyeti** geldi. (Tnk. s.74/1-2)

Farlardan birisi hiç yok, birisi de sarkıyor. (Tnk. s.80/4)

O iyi olsun diye **elimizden geleni** yaptık. (Tnk. s.105/4-5)

Akrepleri topladı da **Patır Patırın evinden içeri** kim attı? (Tnk. s.148/21-22)

Dün gece o evde bulunduğuma ve maktulü **en son görenlerdenbiri** olduğuma göre beni de sorguya çekeceklerdi elbette. (K.H. s.17/11-12-13)

Bakkala yürürken, oradan geçen **balıkçılardan birinin** “Yarın fırtına var” dediği çalındı kulağıma. (K.H. s.52/23-24-25)

İstanbul’dan gelen bir ikram firması hazırlamıştı büfeyi. (K.H. s.72/24-25)

Bu sözü **söyledikten sonra** birden fark ettim ki, çoktandır “siz” den “sen”e geçmişim ama o buna aldırılmış gibi görünmüyordu. (K.H. s.94/23-24-25)

Aynı sesle devam eti: “Ben zaten **başından beri** katilin kardeşiniz Mehmet olduğumu düşünüyorum” dedi.(K.H. s.113/12-13-14)

*Ertesi sabah erkenden kalktık, **kahvaltıdan sonra** yola çıktık. (K.H. s.199/30-31)*

***Hazırlandıktan sonra** ona bir not yazdım. (K.H. s.228/31)*

***Borisov'dan sonra** ne yaptığı, nereye gittiği bilinmiyordu. (K.H. s.278/14)*

2.1.15.4. İsnat Grubu

İyelikli ya da iyeliksiz bir ad ögesi ile başka bir ad unsurunun meydana getirdiği sözcük grubudur. Bunlar ters çevrilmiş bir sıfat tamlaması görünüşündedirler:, ağız kapalı, ayak yalın,gözü kara...

“Nitelik, nesneye yüklendiği ya da dayandırıldığı için, bu tür çekim öbeğine isnat grubu denilir (Şimşek, 1987: 375).”

Grubun ikinci unsurunun genellikle sıfat görevinde kullanılan bir kelime-den oluşması sebebiyle isnat grubu sıfat tamlamasının ters çevrilmiş şekli olarak düşünülmemelidir. Çünkü isnat grubunun ikinci unsuru her zaman için sıfat görevinde kullanılan bir isim değildir ve ikinci unsur bazen hâl eki de alabilir: eli kulağında, du-manı üstünde, eli belinde, aklı havada, günahı boynuna, gözü yukarıda, eli işte, gözü oynasta, gönlü karada... (Özkan, 2001: 14)

*Çeltikçiyle, bu namussuzlarla aşık atılır mı, bu **ırzı kırıklarla** bir ipte oynanır mı, bilmez mi? (Tnk. s.7/12-13-14)*

***Omuzları düşük, yüzü soluk...** (Tnk. s.9-10/37-1)*

***Kumral saçları gür, dalgalı...** (Tnk. s.17/21-22)*

***Parkeleri bozuk** çarşıdan geçilerek şehir kulübüne varıldı. (Tnk. s.20/35-36)*

*Mehmet Ali, **gözü kanlı** biriydi. (Tnk. s.30/35)*

*O Okçuoğlu deyyusuna, orospu avratlıya, parlak çizmeliye, **ağızsakızlı-**ya yapacağımı bilirim. (Tnk. s.43/21-22-23)*

*Bir eşkıya, bir Zeyno Kadın, **gözleri kocaman** çocuklar için de olsa değer... (Tnk. s.57/30-31-32)*

*Tatarlı köyü muhtarı köydeki kırk kadar dalaklı, **karnı şiş, bacakları incecik, yüzleri kemik, gözleri kocaman kocaman** çocuğu toplayıp, kasabaya, Kaymakama getirdi. (Tnk. s.55/9-10-11-12)*

***Sütü bozuk!** (Tnk. s.96/7)*

***Hallerifeci.** (Tnk. s.111/28)*

*Senin gibi asil, kahraman, **gözü pek** yiğidi neden vekil etmesin ve de başvekil etmesin? (Tnk. s.128/11-12-13)*

*Adam, durmadan okuyup yazan ama ancak kendi parasıyla bir hikâye kitabı bastırabilmiş, iyi niyetli, **kalbi kırık** bir yazarmış. (K.H. s.18-19/30-31-1-2)*

***Gözlerim çekik** olmadığı, tam tersine iri olduğu için Kazak, Kırgız, Özbek yakıştırmaları yapmazdı ama Sovyetler'in karmakarışık ışıklarından birine mensup olabilirdim. (K.H. s.89/17-18-19-20)*

*Birine âşık olmak, **gözü bağlı** olarak, bir uçurumun kıyısında yürümek demektir. (K.H. s.108/5-6)*

*Bunun üzerine kız inanılmayacak bir şey yaptı; **gözü kara** olduğunu biliyordum ama bu cüreti beklemezdim doğrusu. (K.H. s.158/18-19-20)*

*Kararlı ve kendinden emin, **gözleri** de iyice **açık**. (K.H. s.247/15-16)*

2.1.15.5. Yükleme Grubu (Belirtme Grubu)

Yükleme hâl eki almış bir ad ile başka bir ad ögesinin oluşturduğu sözcük grubudur.

*Daha **elini tokmağa götürmeden** kapı açıldı. (Tnk. s.11/1)*

*Bu seferde, belki de otuz yılda ilk olarak, **elini tokmağa değdirmekten** kapı açılmadı. (Tnk. s.13/34-35)*

*Uzun uzun Milli Mücadeleden, o ve arkadaşlarının Milli Mücadelede ne kadar yararlılıklar yaptıklarını, **düşmanı kovup**, bu mukaddes **vatan parçasını nasıl kurtardıklarını**, belediye reisliği zamanında kasabaya park yaptırdığını, **kasabayı böyleyemyeşil hale kendisine getirdiğini**, kasabanın yarın genç*

Cumhuriyet çocuklarının idaresinde daha güzel, daha müreffeh olacağını söyledi. (Tnk. s.21/29-30-31-32-33-34-35)

Kainatı aşkla, muhabbetlekucaklayası geliyordu. (Tnk. s.24/32-33)

Kızdığı, dikişi tutan ellerinin titremesinden belliydi: (Tnk. s.35/20)

Çocukları iyicene çamura sokup kucağınıza alın. (Tnk. s.46/1-2)

Sonra, efendim, hepsini anlatayım da oyuncular beni bir iyice, **suyunu çıkarıncaya** kadar silkelesinler, değil mi? (Tnk. s.99/13-14-15)

Tükürdüğünü yalayacakcinsten değil. (Tnk. s.104/1)

Benim **yüzümü kara çıkarma, beni mahcup eyleme** şu itlere, şu zalimlere karşı... (Tnk. s.127/21-22-23)

Açar açmaz, haftada birkaç kere gelip **ev işlerini yapan** Hatice Hanım'ın sesini duydum: "Korkunç Ahmet Bey! Vallahi çok korkunç!" diyordu. (K.H.s.12/1-2-3-4)

Çok taşkınlık yaparsa, **kimin patron olduğunu anlatacak** bir yöntem bu. (K.H. s.45/5-6)

Arzu'nun üzerinde, ince askılı ve **göğüslerini gizlemeye** ancak yetecek kadar kırmızı bir elbise vardı. (K.H. s.72/26-27)

Kerberos'a çok yakın ama onun zincirinden dolayı ulaşamayacağı bir yere oturmuş, dört ayağını altına almış, **gözlerini çıldırmak üzere olan köpeğe** dikmiş, öylece bakıyordu. (K.H. s.96/6-7-8-9)

Herhalde **itiraz edip edemeyeceğim** anlamak için bir süre sustuktan sonra devam etti: "Bak dediydi dersin, en sonunda o karı çıkacak bu işin altından. Ah, mahkeme beni dinlese..." (K.H. s.138/20-21-22-23)

Kesik kulaklı canavar arada bir yüzüme bakıyor, **onu suçlayıp suçlamadığımı** anlamaya çalışıyordu. (K.H. s.170/23-24-25)

Mehmet'i uyarmaya çalışıyordum ama laf dinleyecek hali kalmamış, deli gibi bir şey olmuştu. (K.H. s.204/13-14)

Benden **hoşlanmadığını bilmeme** rağmen, bu iletinin, onu **beni görme-**ye zorlayacağını tahmin ediyordum. (K.H. s.229/14-15)

Sustu, adımı söylemesi için üsteledim; parmaklarımı omuzlarına geçirdim. (K.H. s.284/28-29)

Niye böyle davrandığımı, buraya ne amaçla geldiğimi bilmiyordum ama uyusa bile kızın varlığını ve sıcaklığını hissetmek, saçlarının bahar rayihasını içime çekmek iyi geliyordu. (K.H. s.302/14-15-16-17)

2.1.15.6. Vasıta Grubu

Vasıta hâl eki almış bir ad ile başka bir ad ögesinin oluşturduğu sözcük grubudur. Bu grup cümlede sıfat ve zarf olarak kullanılır.

Bilir ki çeltikçilerle iş görmek,itle bir çuvala girmek demektir. (Tnk. s.7/21-22)

Hayvanlarıyla birlikte burada, yalnız yağsız bulgur yiyerek, yaşarlar efendim. (Tnk. s.20/8-9)

Köyün ortasındaki üstü çilpirti çalılıyla örtülü çardaklı kahvede köylüleri başına toplamış Okçuoğlu köpürüyordu. (Tnk. s.28/4-5)

Çeltikçilerle amansız bir mücadeleye girişecek... (Tnk. s.36/20-21)

Dükkancılar gürültüyle dükkanlarının kepenklerini indirdiler. (Tnk. s.46/21-22)

Candarmalarla işbirliği yapmıştı. (Tnk. s.56/21-22)

Kanun bizimle birlik. (Tnk. s.63/30)

Hani şu, kahramanın ancak özel bir gözlük yardımıyla görebildiği ışınları. (K.H. s.11/21-22)

Sert adımlarla bahçe patikasında yürümeye başladı. (K.H. s.44/3-4)

Buraya mübadeleyle gelen köylülerin yabancılara düşman olduğunu biliyordum. (K.H. s.63/27-28-29)

Dalga dalga üstüne gelen duyguları sürekli olarak düşünceyle, akılla dengelemeye çalışan bir kızdı. (K.H. s.83/14-15-16)

O gün minarelerin su içmeleriyle uyandığımı kıza anlatmaya niyetim yoktu. (K.H. s.99/24-25)

Bana e-postayla gittiği yerlerin resimlerini yolluyor. (K.H. s.111/5-6)

Dualarla uğurlanarak çıkıyordum evden ama ne muradım olacaktı ki benim. (K.H. s.139/29-30)

Zaten doğa açısından yaşamamasıyla yaşamaması birdir artık. (K.H. s.157/1-2)

“Tercüman aracılığıyla aşk!” diye güldü kız. (K.H. s.203/27)

Podima cinayetiyle ilgili bir konuda onunla görüşmek istiyordum. (K.H. s.299/12-13)

Bugünle ve gelecekle ilgili en ufak bir kaygı duymuyordum, buna yeteneğim yoktu. (K.H. s.235/19-20)

Çünkü kadının ağzıyla birlikte burnunu da kapatmış olduğumu fark ettim. (K.H. s.284/1-2)

2.1.15.7. İlgi Grubu

İlgi hâl eki almış bir ad ile başka bir ad ögesinin oluşturduğu sözcük grubudur.

“Bu yapıda belirtili isim tamlamasının tamlanan kısmındaki iyelik eki yıpranmaya uğrayarak düşmüştür: Bizim ev, sizin çocuk, Ayşe Teyze’nin Hasan gibi.

Bizim arabamız > Bizim araba

Sizin kızınız > Sizin kız

Mehmet’in oğlu > Mehmet’in oğlan (Özkan ve Sevinçli, 2008: 89)”

Senin gibi var mı ağa? (Tnk. s.27/13)

Bizim bendi bekliyorlar. (Tnk. s.59/28)

Bizim kasabalarda herkes işinden halinden memnundur dedim. (Tnk. s.85/27-28)

Senin ürek çoh iğittir. (Tnk. s.118/35)

Bizim koca köpek şaşkın şaşkın yüzüme baktı. (K.H. s.78/32)

Aşağı indim, gidip kapıyı açtım; baktım ki karşımda bizim kız. (K.H. s.81/30-31)

2.1.15.8. Eşitlik Grubu

Eşitlik hâl eki almış bir ad ile başka bir ad ögesinin oluşturduğu sözcük grubudur.

Çeltikten dolayı, **bunca yıl** başına o kadar çok işler gelmiştir ki hesap-sız. (Tnk. s.7/14-15)

“Ne yapalım, Ağam, sayenizde...” der, şapkasını **hürmetlice çıkarıp** geçer gider. (Tnk. s.8/9-10)

Her yıl **binlerce kişi** sıtmadan ölmüş. (Tnk. s.19/34-35)

Kasabanın dışına, köprüünün üstüne, **yüzlerce insan**, kadın, erkek, çocuk çocuk yığılmıştı. (Tnk. s.20/26-27-28)

Başkaca köyde çıtırtı yoktu. (Tnk. s.34/1)

Bunca serveti toprağa serpmişlerdi. (Tnk. s.53/31-32)

Her yıl, sırf çeltik yüzünden **binlerce kişi**, çocuk ölüyor. (Tnk. s.70/4)

O günün de ötekiler gibi **sessizce akıp gitmesigerekirdi** ama galiba başka şeyler olacaktı. (K.H. s.11/6-7)

Bence öyle! (K.H. s.16/23)

Bu odadaki yapıtlar, **binlerce yıldan** beri insan duygularını didik didik ediyorlardı ve bunları okumak günlük eğitimimin bir parçasıydı. (K.H. s.20/1-2-3)

Evimde **binlerce edebiyat kitabı** olduğunu söylerken her nitelikteki roman veya hikaye değil kastettiğim. (K.H. s.20/3-4-5)

Dalgınca yemeye başladı. (K.H. s.42/10-11)

Hafifçe gülümseyerek uysal bir onaylama işareti yaptı, kollarını serbestçe iki yana bıraktı. (K.H. s.43/2-3)

Derken **epeyce zaman** geçti. (K.H. s.69/29)

Resme **şaşkınca bakmaya** devam ediyordu. (K.H. s.115/5-6)

*Kızıma kavuşurum orada, ölüm bana kurtuluş gibi geliyor; **bunca yıldır** kızımın emanetlerini büyütmek için yaşadım ben, siz olmasanız çoktan ölürdüm ama artık gözüüm arkada değil. (K.H. s.126/28-29-30-31-32)*

*Hayvanlarla **dostça** bir **ilişki** kurabilmek için kuzunun önüne çömelip ona güzel sözler söylemeye çalışıyorum. (K.H. s.226-227/22-23-1)*

*Birkaç kez ağzından laf almaya çalıştım ama sözü **ustaca çevirerek** hep beni konuşturmaya uğraştı. (K.H. s.269/2-3-4)*

2.1.15.9. Kısaltma (İsim) Gruplarının Ters Görünüşünde Olan Kelime Grupları

Bu çeşit sözcük grupları, yalın halde bulunan ya da hal eki alan bir isimle, hal eki almış ikinci bir ismin bir araya gelmesiyle oluşur: arka arkaya, göz göze, sabahtan akşama, dilden dile vb.

***Başa bela.** (Tnk. s.7/24)*

*Bütün bu telgraflar, çekildiği andan itibaren **satırı satırına** kasabada ezbere okunuyordu. (Tnk. s.9/29-30)*

***Günden güne** kara haberlerin şiddeti daha da artıyordu. (Tnk. s.12/3-4)*

***İkide birde**, yani her dakikada bardak kaldırılıyordu. (Tnk. s.21/25-26)*

*Sislerin **üstüne üstüne** yükseliyordu. (Tnk. s.24/28-29)*

*Çarşmayı **bir uçtan bir uca** dudağında Dokuzuncu Senfoni ile geçti. (Tnk. s.24/35-36)*

*Hem neşli neşeli yürüyor, hem de uzun saçlarını **ikide bir** başıyla arkaya atıyordu. (Tnk. s.25/25-26)*

***Bire seksen bire yüz** veren bir mahsul olduktan sonra... (Tnk. s.28/25-26)*

***Baştan aşağı** bir okusa! (Tnk. s.35/16-17)*

*Böyle **üst üste gelen olaylar**, Kaymakamı iyice sarsmış, zayıflatmıştı. (Tnk. s.49/1-2)*

Sabahtan akşama kadar, karılar gibi ağıt! (Tnk. s.62/33-34)

*Karadeniz'in lacivert dalgalarıyla **baş başa** kalmış bu ıssız köyde geçen her gün birbirinin aynısı olduğu için burada insanların heyecanla konuşacağı olaylara pek sık rastlanmazdı. (K.H. s.11/2-3-4-5-6)*

*Hayalleriyle **baş başa** kalan yazar, evin her duvarına kitaplık yaptırmış, her köşeye kitaplar doldurmuş, bu binlerce kitaba gömülüp ölene kadar evden pek fazla çıkmamış. (K.H. s.19/5-6-7-8)*

*Arzu'ya duyduğu öfke **günden güne** büyüyor, zehirli bir sarmaşık gibi bütün benliğini sarıyor. (K.H. s.56/20-21)*

*O sırada gözüme, beş-on tabağı **üst üste** yığmış taşımakta olan bizim Muharrem ilişti. (K.H. s.73/4-5-6)*

*Giriş katında **boydan boya** sürme kapıları açılmış, salon bahçeyle bütünleşmişti. (K.H. s.74/26-27)*

*Gazete okumadığım için belki farkında değilmişim ama her gün ne haberler çıkıyormuş bir bilseymişim; aşk ve cinayet kelimeleri hep **yan yana** geçiyormuş. (K.H. s.108/27-28-29-30)*

*Lojmanda ya da lokantada, **baş başa** bir akşam yemeğine oturamıyorlardı. (K.H. s.203/21-22-23)*

3. BÖLÜM: CÜMLENİN ÖGELERİ

3. 1. Cümlelerin Öğeleri Üzerine

Bir duyguyu, düşünce ya da yargıyı anlatmaya yarayan cümleyi; M. Ata Çatıkkaş, “Bir hüküm bildiren kelime veya kelime grubudur. Bir kelimenin veya kelime grubunun kesin olarak hüküm bildirmesi demek; zaman ve şahıs kavramlarına bağlanması demektir (Çatıkkaş, 2001: 202).” şeklinde ifade etmektedir. En küçük cümle hüküm bildiren ve bir kelimelik yükleminden oluşur. Yüklem ve özne cümlelerin temel öğeleridir. Daha geniş ve ayrıntılı anlatımlar için cümlelerin tamamlayıcı öğeleri olan “nesne (düz tümleç), zarf tümleci ve dolaylı tümleçten (yer tamlayıcısı)” faydalanılır.

3.1.1. Yüklem

Bir cümlede iş (kılış), oluş ve hareketi bildiren temel unsur yüklemidir. Bu anlamda yüklem cümlelerin temel ögesidir. Cümlelerin oluşturulmasında kullanılan diğer öğelerin varlığı yükleme bağlıdır. Bahsi geçen öğeler, yüklemi farklı açılardan tamamlayan yegane unsur durumundadır.

Bir tümcede yüklem çekimli fiil olabildiği gibi ek- eylem almış bir isim unsuru da olabilir. Eylem cümlelerinde haber (bildirme) veya dilek (tasarı) kipleri kullanılabilir.

“Yüklem, cümleyi bir yargıyla sonuca hazırlayan ya da cümleyi sonuca bağlayan kelime öbeğidir; kelime niteliğinde bir hece ya da harftir (Ediskun, 1996: 328).”

“Bir tümceyi öğelerine ayırırken, önce, yüklemi saptamamız gerekir (Kükey, 2003: II, 109).”

“Ögelerin işlevlerini yüklem belirler; söz dizimi açısından tümcenin temelini oluşturur. Hiçbir ögeye bağlı değildir. Ortadan kalktığında tümce ortadan kalkar (Bozkurt, 2017: 120).”

Dil kurallarında temel öğeler yardımcı öğelerden sonra geldiği için yüklem sonda yer alır. Fakat günlük konuşma dilinde ve şiirlerde dilin kullanılma gayesine bağlı olarak yüklem başta ya da ortada bulunabilir.

“Genellikle günlük konuşmalarda yer alan ve bazı öğeleri kesilerek söylenen veya fiil kullanılmadan yargı bildiren cümlelere eksiltimli cümle (Korkmaz, 1992: 53)” denir.

Bu yüzden bazen karşılıklı konuşmalarda soruları cevaplarken soruda bulunan yüklemi yineleme ihtiyacı duyulmaz.

Bir cümlede özne, nesne, dolaylı tümleç ve zarf birden çok olabilir fakat yüklem bir tanedir. Metinlerde tümcelerin sayısı yüklemelerin sayısı kadardır. Bir metinde kaç tane yüklem varsa bir o kadar tümce vardır.

Geçişsiz fiillerin yüklem olduğu tümcelerde nesne yoktur.

“Cümlelerde anlamı kuvvetlendirmek için bazen yüklem tekrar edilir bazen de yüklem olan kelime ya da kelime grubunun yanında bulunan ‘da / de’ bağlacı ve ‘mı, mi / mu, mü’ soru eki yükleme dâhil edilir (Özkan ve Sevinçli, 2008: 99).”

Yüklem bir kelime olabileceği gibi bir kelime grubundan da meydana gelebilir.

Yüklem, basit ya da birleşik zamanlı bir fiil olabilir.

“İsim cümlelerinde yüklem, ek fiil almış bir isimdir. Yüklemi isim olan cümlelerde nesne, nadir olarak, unsurlar ise (özne, zarf, yer tamlayıcısı) bütünüyle yer alabilir (Özkan ve Sevinçli, 2008: 96).” Bununla birlikte,

“Etmek, olmak eylemleri çoğu kez ad soylu sözcüklerle birlikte yardımcı eylem olarak tümcede yüklem olur kimi zaman da yalnız başlarına kullanılır (Atabay vd., 1981: 26).”

‘etmek’ yardımcı eylemi ‘değer, tutar’ anlamında kullanıldığında ve ‘olmak’ yardımcı eylemi ‘dünyaya gelmek, olgunlaşmak gibi anlamlarda kullanıldığında yardımcı eylem değil asıl eylem olarak kullanılırlar.

Mehmet’in bir kızı oldu.

Bahçedeki erikler olmuş.

Bu ev 10 lira eder.

*Daireden çıkınca Resul Efendi hiçbir yere uğramadan doğru eve **giderdi**. (Tnk. s. 9/36-37)*

*Günden güne kara haberlerin şiddeti daha da **artıyordu**. (Tnk. s.12/3-4)*

***Sormadı**. (Tnk. s.24/11)*

*Peki peki, komisyonda **hallederiz**. (Tnk. s.25/9)*

*Sen bana tarlanı kiraya **verdin mi?** (Tnk. s.29/36)*

*Osman Ağa **kısa boylu, kırmızı, benekli yüzlü, sütbeyaz saçlı, çelimsiz bir adamdı**. (Tnk. s.29/26-27)*

***Ne edek** ya ağam? (Tnk. s.30/19)*

*Gözleri **pırıldı** içindeydi. (Tnk. s.49/4)*

*Kaymakam **mücadelesinin sarhoşluğu** içindeydi. (Tnk. s.55/1)*

*Vakit **gece yarısına** doğru. (Tnk. s.57/18)*

*İki gündür ise **ağzını bıçak açmıyor**. (Tnk. s.52/11)*

*Ötekiler cevap vermeyip ona kurşunla **karşılık verdi**. (Tnk. s.68/36-37)*

***Ne o?** (Tnk. s.73/13)*

***Devlet memuruymuş!** (Tnk. s.96/25)*

*Milli vazife, **değil mi?** (Tnk. s.155/35)*

***Buyur** Komutanım. (Tnk. s.139/13)*

*Senin dokuz yetimine kim **bakar** sonra? (Tnk. s.135/17)*

*Bunlar düpedüz **katil**. (Tnk. s.126/10)*

*Seni **iflah eder mi?** (Tnk. s.124/24)*

*Baci **ne etmişem** ben sene. (Tnk. s.118/8-9)*

*Mantıksız gibi geliyor ama o sabah uyandığımda tuhaf bir haber alacağımı **biliyordum**. (K.H. s.11/1-2)*

***Uzunca boylu, ince yapılı, kocaman gözleriyle dikkat çeken, beyaz tenli, siyah düz saçlı bir kızdı**. (K.H. s.22/19-20)*

İyi anlaşır mısınız köydeki insanlarla? (K.H. s.33/3)

*Kızın bana pek inanmadığı **belliydi**; gözlerinde, “hadi bırak palavrayı da olayın aslına gel” bakışı **vardı**. (K.H. s.53/15-16)*

***Zengin koca kapmış olmaktan başka hiçbir marifeti ve kültürü olmayan, değersiz biri.** (K.H. s.55/20-21)*

*Kerberos böyle bir haber **vermemişti** ama yine de bu ihtimal karşısında açmamak **doğru olmazdı**. (K.H. s.81/28-29)*

*Dünya **donmuş gibiydi**. (K.H. s.98/15)*

*Sanırım bu kız bebekliğinden beri, istediği bir şey olmayınca **dudağını büküyordu**. (K.H. s.100/29-30)*

*Haftada üç gün spor salonuna **giderim** ama buna benzer bir şey **ne gördüm ne de duydum**. (K.H. s.102/17-18)*

*Çünkü onun annesi de ikiz **doğurmuş**, anneannesi de. (K.H. s.119/4-5)*

***Saçları siyah ama teni olağanüstü beyazlıkta, uzun boylu, gözlüklü bir kızdı** Ludmilla. (K.H. s.131/5-6)*

*Hatta bu durumda sevdiğinin ölmesini **tercih eder**. (K.H. s.143/30-31)*

*Gömleğinin düğmelerini yanlış iliklemiş olduğunu **fark ettim**. (K.H. s.225/11-12)*

*Şarkı sandığı şey de **küçük kızların attığı korku çılgınlarıymış**. (K.H. s.300/5-6)*

*Kız hiç **kıpırdamıyordu**, nefes alıp verirken göğsü bile **inip kalkmıyordu**. (K.H. s.303/8-9)*

*Ve nihayet o masal prensesinin uyurken dudaklarıma kenetlenen dudakları, en büyük mutluluğum ve en büyük felaketim **olmuştu**. (K.H. s.305/20-21-22)*

3.1.2 Özne

Yüklemin bildirdiği iş, oluş ve hareketi meydana getiren şahıs, hayvan, bitki vb. her çeşit canlı cansız varlıklara özne ismi verilmektedir. Yüklemden

sonraki temel öge öznedir; bir iş (kılış), oluş ve hareketin gerçekleşmesi bu iki temel ögenin varlığına bağlıdır. Tümce tahlillerinde özneyi belirlemek için yükleme –an NE, -an KİM sualleri yöneltilir.

Bazı dilciler özne ögesi için farklı isimlendirmeler kullanmışlardır: Muharrem Ergin ‘fail’ (Ergin, 2013: 399), Tahsin Banguoğlu ise ‘kimse’ (Banguoğlu, 2011: 525) terimini kullanır.

Kimi dilciler özne ile ilgili; “Öznenin en önemli niteliği, yalın halde bulunmasıdır; fiile de yalın halde, eksiz bağlanır. İsim hal eklerini almaz; ancak iyelik ve çokluk eklerini alabilir (Özkan ve Sevinçli, 2008: 101).”

“Yüklemi meçhul fiil olan cümlelerde özne bulunmaz. Meçhul fiiller, geçişsiz fiillerin edilgen çatıya sokulmasıyla oluşurlar. Bu fiiller de fiilden fiil yapım eki olan -n- ve -l- ile kurulur. Bunlar yalnız üçüncü şahıslarıyla kullanılır (Özkan ve Sevinçli, 2008: 102).”

“Yüklemi gereklilik kipinin teklik 3. şahsı olan bazı cümleler de özne almazlar. Aynı işlevdeki –mak gerek ve –mak lazım kalıbıyla kurulan cümleler de özne bulunmaz (Karahana, 2014: 21).”

“Yüklemi isim olan isim cümleleri ile edilgen fiilli cümlelerde, özne, olandır; etken ve ettirgen çatılı yüklemlerde, özne, yapandır (Karaağaç, 2009: 191).” Şeklinde tespitlerde bulunmuşlardır.

3.1.2.1. Özne Türleri

Dil uzmanları özne türleri konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlere örnek olmak üzere bazı araştırmacıların incelemeleri aşağıda yer almaktadır.

Vecihe Hatipoğlu, Türkçenin Söz Dizimi isimli kitabında “gerçek özne, sözde özne, örtülü özne, belirsiz özne, ortak özne, pekiştirmeli özne, bağlaçlı özne, açıklayıcıdan özne, seslenmeli özne, kayan özne, bildirme koşacıyla özne” olmak üzere 11 farklı öznenin söz eder (Hatipoğlu, 1972: 116- 120).

Bilal Aktan, Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi isimli kitabında 8 özne çeşidi ileri sürmüştür: “Gerçek özne, açıklayıcı özne, gizli özne, örtülü (man-

tıkça) özne, sözde özne, belirsiz özne, pekiştirmeli özne, ortak özne (Aktan, 2009: 99- 100).”

Hamza Zülfikar (Zülfikar, 1995: 43- 51) ve Şahap Bulak (Bulak,2013: 1120) da yazılarında özne çeşitlerine yer vermişler ve bu problemin giderilmesi için çeşitli öneriler sunmuşlardır.

Biz bu çalışmamızda dil bilimciler tarafından en fazla kabul gören özne çeşitlerini inceleyeceğiz.

3.1.2.1.1. Gerçek Özne

“Etken eylem yüklemiyle ve ad yüklemiyle kurulan tümcelerin özneleri gerçek öznedir. Bu tür özneler, gerçek yapıcıdır. Gerçek anlamda özne, bu tür yapıcı öznelerdir. Gerçek özne, tümcede açık ya da gizli özne durumunda bulunabilir (Şimşek, 1987: 78).”

Özne-yüklem ilişkisine göre etken, edilgen, işteş ve dönüşlü çatı şeklinde gruplandırılan eylem tümcelerinde edilgen tümce dışındaki gruplarda özne, gerçek öznedir.

Avlu kapısı kahverengiye boyanmıştı. (Tnk. s.10/14)

Yüreğiniz parçalanacak. (Tnk. s.20/15)

Kaymakamın başı dönüyordu. (Tnk. s.22/19-20)

Sen bana tarlanı kiraya verdin mi? (Tnk. s.29/36)

Hiç haberi yoktu. (Tnk. s.39/38)

Yalnız Kürt Dursunun ışıkları yanıyordu. (Tnk. s.42/16)

Dışarda Zeynep Karının bağırtısı sürüp gidiyordu. (Tnk. s.47/33)

Gözleri pırıltı içindeydi. (Tnk. s.49/4)

P.T.T. Müdürü her akşam tellerin bir suretini Kaymakama getiriyordu. (Tnk. s.53/9-10)

Kaymakam mücadelesinin sarhoşluğu içindeydi. (Tnk. s.55/1)

Vakit gece yarısına doğruydı. (Tnk. s.57/18)

Onları erkek deyi yataklarına alanlar kahrolsun. (Tnk. s.155/8-9)

Ve koskocaman, dünya cihangiri, gökte atomu, yeraltında denizlertısı yüzen Amerikan milleti, yüce vatani biz ilen değil mi? (Tnk. s.128/15-16-17)

*Bu köyde **insan** yaşar. (Tnk. s.143/15)*

*Bundan sonra **biz** kendi başımızın çaresine bakarız. (Tnk. s.158/19-20)*

***Bakkal** uyanığın biriydi, yine de birbirimize **bir zararımız** yoktu. (K.H. s.48/5-6)*

***Yüzü** aydınlandı birden. (K.H. s.95/16)*

***Sen bile** söyleyemezsin. (K.H. s.102/1)*

***Oradaki sistemin sosyalizm olmasının** bu ahlak çöküntüsüyle hiçbir ilgisi olamaz. (K.H. s.130/20-21)*

*Kış yaklaşırken **sonbahar renkleri** Borisov çevresini daha da güzel bir hale soktu. (K.H. s.132/17-18)*

*Daha çok **o** anlatırdı, **ben** dinlerdim. (K.H. s.142/26)*

***Böyle duygularım** yok **benim**. (K.H. s.222/2)*

***Çok hoş bir saflığı ve tazeliği** var. (K.H. s.222/5)*

***Ludmilla** yıkıldığı yerden, yanağını tutarak, zafer kazanmış bir ifadeyle doğruldu. (K.H. s.285/18-19)*

3.1.2.1.2. Gizli Özne

Gizli özne içeren cümlelerde işi yapan, eden bir sözcük ya da sözcük grubu biçiminde bulunmaz. Yüklemin aldığı şahıs ekleri ile özne belirlenir.

***(Biz)** Müşerref olduk efetim. (Tnk. s.18/10)*

***(O)** Uzun uzun duvardaki resimlerin önünde durdu. (Tnk. s.23/21-22)*

***(Biz)** Haydi eve gidelim. (Tnk. s.45/7)*

***(O)** Dinlemez efendim. (Tnk. s.55/25)*

***(O)** Israrla Resul Efendinin gözlerinin içine bakıyordu. (Tnk. s.65/16)*

(Biz) Gidecek bir vesait bulur muyuz? (Tnk. s.77/30)

(Ben) Ve kırk yıldır bu kasabada icrayı sanat eylerim. (Tnk. s.85/6-7)

(Siz) Azıcık sabredin canım. (Tnk. s.99/21)

(Sen) Dün akşam ayıp ettin. (Tnk. s.101/30-31)

(Ben) Sizi oğlum kadar seviyorum. (Tnk. s.121/22)

(Onlar) Ekerler ama iflastan kurtulamazlar. (Tnk. s.156/28-29)

(Ben) insanı sadece biyolojik bir varlık olarak göremediğimiz, onun varoluşuna çeşitli yüce anlamlar yüklediğimiz için, gövdeden akan kanın, can denilen şeyi çekip almasını, dolayısıyla o kişinin “ölmüş” olmasını bir türlü kavrayamadığımızı düşünüyorum. (K.H. s.16/9-10-11-12-13)

(O) “Şart değil” dedi. (K.H. s.52/10)

(Biz) Nerdeyse göremedik bile. (K.H. s.78/31-32)

(Sen) Biraz daha açık söyle ne düşündüğünü. (K.H. s.101/15-16)

(Biz) O yılları sıkıcı biçimde geçirdik. (K.H. s.128/20)

(Ben) Sonra kıza onu kandıramadığımı, gerçekten büyük bir hikaye anlatmakta olduğumu ama onu iki cümlede özetleyemeyeceğimi söyledim. (K.H. s.135/25-26-27)

(Ben) Sonra yavaşça kalktım, kapıyı örtüp çıktım. (K.H. s.182/16)

(Sen) Gecenin bir vakti sokak kapısını açmış neyi bekliyorsun? (K.H. s.225/1-2)

3.1.2.1.3. Sözde Özne

“Yüklemi edilgen çatılı fiil olan cümlelerde gerçek özne yoktur. Bu tür cümlelerde cümlenin asıl nesnesi olan öge, özne görünüşündedir; ama bu özne cümlenin asıl öznesi değil şekli öznesidir. Bu özneye ‘sözde özne’ denir. Sözde özne, cümlede işi yapan unsur değil, yapılan işten etkilenen unsurdur (Özkan ve Sevinçli, 2008: 106).”

“Ancak belirtisiz nesneler sözde özne olabilir. Belirtili nesne, sözde özne görevinde kullanılamaz (Didaroğlu, 1976: 40).”

Sözde öznenin bulunduğu cümlelerde işin kim tarafından yapıldığı belli değildir ve ‘başkası tarafından’ anlamı taşırlar.

*Hiçbirisi değil de **şu Kara Murtaza Ağa** çekilmez. (Tnk. s.7/22)*

*Tam onuncu yıl **pembe badana** vuruldu. (Tnk. s.12/15-16)*

***Nerde doğduğu, babasının anasının kimler olduğu, mali durumu, okulda nasıl bir öğrenci olduğu, kızlara, kadınlara düşkün olup olmadığı, içerse ne kadar içtiği, nelere düşkünlüğü her şeyi ama her şeyi** biliniyordu. (Tnk. s.16/9-10-11-12)*

*Bu da olmasa, **sizin verdiğiniz** şeklindeki ruhsatyeler yüz bin liradan aşağıya verilmemiştir efendim. (Tnk. s.39/4)*

***Bircip** getirildi. (Tnk. s.48/12)*

***Sahaların hiçbirisi** kanunun istediği şekilde hazırlanmamıştı. (Tnk. s.49/16-17)*

***Her iki saha da** planda kesik sulamayla sulanacak gösteriliyordu. (Tnk. s.49/19-20)*

***Bir otomobil** bulunur mu Resul Bey? (Tnk. s.77/29)*

***Boynuzlarına kırmızı kurdeler bağlanmış on koyun, üç öküz, iki dana** kurban olaraktan Kaymakamın ayağının dibinde boğazlandı. (Tnk.s.98/34-35-36)*

*Karadeniz’in lacivert dalgalarıyla baş başa kalmış olan bu ıssız köyde geçen her gün birbirinin aynısı olduğu için burada **insanların heyecanla konuşacağı olaylara** pek sık rastlanmazdı. (K.H. s.11/2-3-4-5-6)*

***Kapının zili** tekrar çaldı. (K.H. s.17/7)*

***Evin içi**, metal kitaplık raflarıyla bölünmüştü. (K.H. s.19/14)*

***Hemen hemen hepsi edebiyat yapıtı olan bu kitaplar**, ayrı ayrı odalara, temalarına göre yerleştirilmişti. (K.H. s.19/21-22-23)*

***Ailemizin İstanbullu olduğu** söylenir. (K.H. s.30/3-4)*

Pantolonlar çift çizgi yapılmadan ütülenecek, uygun hava durumu bölmesine asılacak, **dar gömlekler**, renklerine ve kumaşlarına göre dizilecek, **çoraplar** çamaşır makinesine atılıp da keçeleşmemeleri için 30 derece suda elde yıkanacak, evde gürültü istemediğim için **elektrik süpürgesi** kullanılmayacak vs. vs. (K.H. s.47/18-19-20-21-22-23)

Ortalığa yaz akşamının ılık yumuşaklığı çökmüştü, **dalgaların sesi** daha çok duyuluyordu. (K.H. s.52/22-23)

Borisov'da zaten bir askeri garnizon ve subay evleri vardı; şimdi oraya yeni gelen subaylar için **yepyeni bir şehir** kurulacaktı. (K.H. s.129/6-7-8-9)

“Çünkü sizi aldıktan aşağı yukarı bir hafta sonra **Muhammed Arslanov**, Rus komando birlikleri tarafından öldürülmüş. (K.H. s.265/22-23-24)

Olayla ilgili yapılan soruşturmada **jandarmaya ilk ihbarı yapan kişinin aynı köyde oturmakta olan ve maktulün evinde ev işlerinde çalışan 48 yaşındaki Yalıköy nüfusuna kayıtlı Hayrullah kızı Hatice DÖNMEZ olduğu** anlaşılmıştır. (K.H. s.314/22-23-24-25-26)

3.1.2.1.4. Açıklamalı Özne

“Bir cümlenin öznesini daha belirgin duruma getirmek, nitelendirmek ve pekiştirmek için kullanılan, kendisi de özne durumunda olan kelim veya kelime grubudur (Aktan, 2009: 99).”

“Hikmet Dizdaroğlu, bu özne türünün Batı edebiyatı etkisiyle dilimize girdiğini ve özellikle Servet-i Fünun edebiyatında sıkça kullanıldığını belirtir (Dizdaroğlu, 1976: 43).”

Açıklamalı özneler daha çok fail ile ilgili bilgilendirme veya bir özelliği belirginleştirmede kullanılır.

Emin Çelikdemir, eşraftan, büyük çiftçilerimizden... (Tnk. s.18/14)

Şeref Bey, Delihorozlu Şeref Bey, büyük çiftçilerimizden... (Tnk. s.18/14-15)

Çeltikçiler, o burunları Kafdağında çeltikçiler, çarşıya düşmüşler önlerine gelene dert yanyorlar. (Tnk. s.53/33-34-35)

Bu, çoktandır unuttuğu, Dokuzuncu Senfoninin her zaman çaldığı bir parçasıydı. (Tnk. s.81/30-31)

*Sözüm ona dövüşüyor gibi yaparlardı; **Kerberos (yani Kırbaş)** bir hamlede onun kolunu kuvvetli çeneleri arasına alır ve bırakmazdı. (K.H. s.151/30-31-32)*

3.1.2.1.5. Pekiştirmeli Özne

“Çekimli eylemin belirttiği öznenin kişi adıyla birlikte bağlaçla veya özlük adıyla pekiştirilmesine, pekiştirmeli özne denir. Bazen de adısız pekiştirmeli özne kullanılır (Hatipoğlu, 1972: 118).”

“Bazen özne; şahıs zamiri, dönüşlülük zamiri veya kuvvetlendirme edatlarıyla pekiştirilebilir (Özkan, 2013: 29).”

Pekiştirmeli özneler daha çok anlamı güçlendirmek ve etkili kılmak için kullanılır.

*Pencerelerden **sütbeyaz, sakız gibi sütbeyaz perdeler** sarkardı. (Tnk. s.10/12-13)*

***Bir fotoğrafı bile** ele geçirilmişti. (Tnk. s.16/13)*

***Banyo bile** vardı. (Tnk. s.23/24)*

***Erkekler** deavrat olmuş. (Tnk. s.43/5)*

***Çeltik aleyhtarı olanlar bile, Pehlivan Usta, Kör Cemal bile** acıyordu. (Tnk. s.53/33-34)*

***Ben ben ki, yedi çocuk vermişim** kara toprağa. (Tnk. s.72/36)*

***Bu tarlası da** dört bin dönümlük bir sahadır. (Tnk. s.110/34)*

***Tevfik Ali de** fos çıktı. (Tnk. s.150/30)*

***Açıkça yanıt vermek bile** insanı ürkütüyor değil mi? (K.H. s.31/3-4)*

***Ben de** devam ettim. (K.H. s.32/22)*

***Yeni pabuçlar da** ayaklarımı vuruyor. (K.H. s.39/22)*

***Çiçeklerin dibini eşelemek de** yasak. (K.H. s.44/18-19)*

O da ne? (K.H. s.51/1)

Peynir ekmek bile olur. (K.H. s.52/10)

Ali de biliyor durumu. (K.H. s.56/9)

Onun derin uykusunu izlemek beni sakinleştiriyordu, onunla birlikte ben de dinleniyordum. (K.H. s.197/15-16-17)

Bu sözlerim üzerine savcı sustu, ben de sustum. (K.H. s.230/6)

Ben de titreyen elimi ona uzattım. (K.H. s.263/21)

3.1.3. Nesne

Öznenin yaptığı işten doğrudan etkilenen öge nesnedir.

Kaynaklarda genellikle ‘nesne’ terimi kullanılmaktadır. Nesneler, direkt olarak fiilin etkilediği kimseyi ya da şeyi gösterirler. Bu açıdan, Jean Deny dil bilgisi kitabında bu ögeyi ‘dolaysız –direct- tümleş’ olarak adlandırmaktadır (Elöve: 1941, 783).Tahir Nejat Gencan, ‘nesne’ ve ‘düz tümleş’ terimlerini kullanmaktadır (1971,82) (Özezen, 2000: 28).

Sadece geçişli eylemlerde nesne unsuru bulunabilir. Geçişsiz eylemlerle çekimlenmiş tümcelerde nesne unsuru bulunmaz. Geçişsiz eylemlere, bazı çatı ekleri eklenerek geçişli eylem haline dönüştürülebilirler. Ad cümleleriye nite-lik, oluş ve durum bildirdiği, herhangi bir etki söz konusu olmadığından genel-de nesne almaz.

“İsim cümlelerinde genellikle nesne bulunmaz. Yükleme yapma ve yaptırma bildirmeyen bir cümlede yüklem nesneye ihtiyacı yoktur. Buna rağmen yükleme ‘borçlu’ kelimesi olan isim cümleleri nesne alabilmektedir (Karahan, 2014: 98).”

Tümce analizlerinde nesneyi bulma amacıyla yükleme “kimi, neyi, ne” soruları yöneltilir.

Düz tümleşler, cümle içerisinde bir iç cümle halinde de bulunabilir. Bilhassa iç içe birleşik cümlelerde iç cümle nesne durumundadır.

Nesne eyleme -i, -i, -u, -ü belirtme hal ekleri ile bağlanır. Nesneler yapılarına göre ek alıp almamalarına bağlı olarak ikiye ayrılır: Belirtme hal eki

alan nesnelere belirtili nesne adı verilirken eyleme eksiz bir şekilde bağlanan nesneye ise belirtisiz nesne denilir.

3.1.3.1. Belirtili Nesne

Belirtili nesne belirtme hal eki (-ı, -i, -u, -ü) alan nesnelerdir. Tümcede belirtili nesnenin belli bir yeri bulunmaz. Belirtili nesne özellikle vurgulanmak istendiğinde yüklemiden önce kullanılır.

*Resul Efendi, **istifanamesini** kendini seven memurların, candarma komutanlarının önünde gözlerini kapatıp kemali ciddiyetle yırttı. (Tnk. s.9/1-2-3)*

***Teknisyenini** özel olarak zaten çeltikçiler başka kasabadan getirtmişlerdi. (Tnk. s.25/14-15)*

*Genç idare amirlerimiz **bunu** çok iyi takdir ediyorlar. (Tnk. s.30/16-17)*

*Herkes **kapısını** kilitlesin. (Tnk. s.45/36-37)*

*Akan sular **evlerin temelini** yiyordu. (Tnk. s.61/10-11)*

*İşte ben **bu sözleri** sizin için feda ettim. (Tnk. s.89/22)*

***Tekmil kaymakamların başını** bu su yer. (Tnk. s.112/36)*

***Kaymakamlık dairesinde olduğunuzu** unutmayın. (Tnk. s.126/33-34)*

*İşte bu Okçu bey siperden atladı da **yaralıları içindeki kanlı kediyi** kucağına alıp sipere getirdi. (Tnk. s.138/24-25)*

***Bu fincanı** şimdi sana armağan ediyorum. (Tnk. s.154/33)*

***Sizi** uğurluyorlar efendim, **sizin gibi gönderdikleri kaymakamları** Ağalar böyle uğurlarlar. (Tnk. s.157/12-13)*

***Benim hiç okumadığım büyük gazetelerden birinin adını** verdi. (K.H. s.23/25-26)*

***İkiz çocuklarının büyüdüklerini görmeden ölüp gideceklerini** tahmin edememişler. (K.H. s.30/20-21)*

***Başımı yana çevirdiğimde Mehmet'in de koluna bir hortum takılmış olarak yattığını** gördüm. (K.H. s.120-121/32-1-2)*

Bu bölüm başlığını sara hastalığından mustarip Petersburglu bir yazardan ödünç aldığımı gizleyecek değilim, ama bu kıt yeteneğimle, o sabah önce telefon edip, sonra kapıma dayanan Ali'nin ruh durumunu daha iyi anlatmama olanak yok. (K.H. s.141/1-2-3-4-5)

Bugüne kadar onunla hiç ayrılmadığımı, ayrıca çok yetenekli bir elektrik mühendisi olduğunu, işimize yarayabileceğini anlattım. (K.H. s.172/5-6-7-8)

Huzurlu uykusunu izledim. (K.H. s.197/15)

Polis uzun uzun incelemiş ay yıldızlı pasaportu, Mehmet'in yüzüne bakmış, sonra tekrar pasaporta bakmış, iş uzadıkça uzuyormuş. (K.H. s.211/10-11-12-13)

Odada yalnız kalınca Kerberos'un kemirmeye çalıştığı şeyi çıkardım cebimden. (K.H. s.214/1-2)

Önce İngilizceyi nerden bildiğimi sordu. (K.H. s.259/5)

Dolayısıyla bu tür insanlar başlarına gelen olaylar sonucunda kendilerini çeşitli durumların yaratacağı üzüntülere, yaralanmalara karşı korumak amacıyla bu insani duygulara beyinlerini tamamen kapatmışlar. (K.H. s.318/22-23-24-25-26)

3.1.3.2. Belirtisiz Nesne

Yalın halde kullanılan nesneye belirtisiz nesne adı verilir.

“İçerdiği fiil bölümü, anlamı olmayan ve cümlede yalnızca görevsel bir katılımla yer alan i- fiili olan isim cümlelerinde nesne bulunmaz. Çünkü bu tür cümlelerde, herhangi bir anlamla herhangi bir kimseyi veya şeyi etkileyecek fiil yoktur (Özezen, 2000: 28).” Geçişsiz eylemlerde de nesne yoktur.

“Belirtisiz nesne her zaman yüklemın önünde yer alır. Yüklemlle belirtisiz nesne arasına ‘da, de, dahi, bile’ gibi kuvvetlendirme edatları ve soru eki dışında başka öge giremez (Özkan, 2013: 41).”

İç içe birleşik cümlelerde alıntılanan bölüm hep belirtisiz nesne olur. Özneye sorulan ‘Ne?’ ortak sorusuyla bulunur. Belirtisiz nesne yardımcı öge olduğu için özne bulunduktan sonra alınan cevap belirtisiz nesne olur.

***Tam beş daktilo sayfası yazdı.** (Tnk. s.8/33)*

*Biz **ne** yaptık size?* (Tnk. s.11/22)

*Pencerelere **kum torbası** doldururdu.* (Tnk. s.13/16)

*Onlar hararetli hararetli **memleket meseleleri** konuşuyorlardı.* (Tnk. s.25/29-30)

*Gözü **köy, ev, çiftlik** görmez.* (Tnk. s.41/14)

*Sazlıdereye **bir su** gönderiyorum.* (Tnk. s.59/36)

*Köyün içine kadar **çeltik** ektiler.* (Tnk. s.123/4)

Bir apartıman almışlar yedi katlı. (Tnk. s.124/21)

***Yüzünü bir kere görmek** diliyorlar.* (Tnk. s.158/14-15)

***“Elbette ki cinayet hakkında”** dedi.* (K.H. s.23/23)

*Bebeğin uymasından yararlanarak bir dakikalığına odadan ayrılıyor, alt kata inip mutfaktan **bir bardak süt almak** istiyor ama salona indiğinde sarhoş durumda, merdiven tırabzanına tutunmuş Arzu’yla karşılaşıyor, elinde bir şampanya kadehi var.* (K.H. s.56/26-27-28-29-30-31)

*Gerçi Kerberos **böyle bir haber** vermemişti ama yine de bu ihtimal karşısında açmamak doğru olmazdı.* (K.H. s.81/27-28-29)

***“Uyuyamadığım için kediye öldürmek istedim ama beceremedim”** dedim.* (K.H. s.96-97/32-1)

***“Bellek yitimi yaşayan biri, bunu nerden bilsin?”** dedim.* (K.H. s.101/10-11)

*Bayılmışım; gözümü açtığımda **tanımadığım beyaz üniformalı insanlar** gördüm başımda.* (K.H. s.120/30-31)

***“Yani soğukkanlılıkla birini öldürebilir mi?”** diye sordu.* (K.H. s.148/16)

“Bugün kaçmak yok!” diyordu. (K.H. s.199/24)

“Hoş geldin Mehmet!” dedim. (K.H. s.214/23)

Mesela tavuk sokmuyor, horoz besliyorlarmış ama bu bana biraz mantıksız göründü. (K.H. s.217/21-22)

“Ayrıca Müslüman değilim” dedim. (K.H. s.259/15)

Şimdi size son bir edebiyat oyunuyla veda etmek amacıyla küçük bir bilmece sorarak katili açıklamak istiyorum. (K.H. s.308/19-20-21)

3.1.4.Zarf

Zarf ögesi bir tümcede eylemin nasıl, ne zaman, ne ile, hangi yönde, ne kadar gerçekleştiğini ifade etmektedir. Zarf ögesini bulmak amacıyla yükleme şu sorular yöneltilir: nasıl, neden, niçin, ne zaman, hangi yöne, ne kadar, ne ile, nereye vb.

“İsimler eksiz veya yön, eşitlik, vasıta hâli ve diğer hâl ekleri ile; fiiller de zarf – fiil ekleri ile cümlede zarf görevi yaparlar (Karahana, 2014: 33).”

“Bazı tarz, zaman, miktar isimleri yaklaşma (-A), bulunma (-DA) ve uzaklaşma (-DAn) hâl eklerini alarak cümlede zarf tümleci olarak kullanılır (Özkan, 2013: 52).”

Zarflar tümcede çoğunlukla çekimsiz unsurlardır. İçeri, dışarı, ileri, geri, öte, beri, aşağı, yukarı sözcükleri hâl eki almadan kullanıldığında zarf tümleci olur. Bu sözcükler hâl eki alarak kullanıldığında nesne veya dolaylı tümleç olur.

“Bazen soru eki de isimleri zaman zarfı işleviyle fiillere bağlamaktadır (Özkan ve Sevinçli, 2008: 119).”

Tahir Nejat Gencan (2001, 131), Hikmet Dizdaroğlu (1976, 153), Neşe Atabay vd. (1981, 60), Vecihe Hatipoğlu (1972, 139), Haydar Ediskun (1996, 362) hazırladıkları dil bilgisi çalışmalarında yardımcı öge kapsamında “edat tümleci / ilgeçli tümleç” kavramına yer vermişlerdir. Fakat ilgeçli tümleç araştırmacıların üzerinde fikir birliğine varamadığı bir tartışma konusuna dönüşmüştür. Öyle ki Tahir Nejat Gencan ve Baki Akgül bu konudaki düşüncelerini

karşılıklı makaleler vasıtasıyla dile getirmişlerdir. Muna Yüceol Özezen, Mehmet Özmen'in danışmanlığında hazırladığı doktora çalışmasında zarf tümleci - edat tümleci ile ilgili görüşlerini şu şekilde açıklar:

“Gerçekte böyle bir ayrıma gerek yoktur. Çünkü zarf tümleci, bir cümlemin yüklemine zaman, tarz, durum vb. bakımlardan niteleyen, açıklayan ve o yüklemle oluş ya da kılış şartlarını belirginleştiren bir ögedir. Sözcük türü olarak zarfların ve cümle içinde zarf tümleçlerin, cümlemin yüklemi ile olan bu ilişkileri sıfat - isim ilişkisine benzemektedir. Cümle içinde hangi dil bilgisel yapıların zarf tümleci olabileceği ise geniş bir yelpazede değerlendirilebilir. Çünkü sözcük türü olarak bütün zarflar, genel olarak bütün sıfatlar, bütün edatlı ve bazı ad durum ekli yapılar cümle içinde yüklemle tarzını belirterek zarf tümleci görevinde kullanılabilir. Şu durumda zarf tümleci olabilen bu dil bilgisel yapı içinden, yalnızca edatlı ögeleri ayırıp onları özel bir terimle karşılamak yanlış olur. Çünkü bundan yola çıkarak “sıfattan tümleç”, “ad durum ekli yapılardan tümleç” veya “zarftan tümleç” gibi ayrımlara da gitmek gerekecektir.

Ayrıca zarf tümleci, cümlede yüklemle tarzını belirterek onu aynı zamanda sınırlayan bütün dil bilgisel yapıların ortak adıdır. Yani zarf tümleci, yüklemle buna bağlı dil bilgisel yapıların işlevsel ilişkilerinin göz önünde tutulduğu söz dizimsel bir terimdir. Oysa “edat tümleci” terimiyle bu işlevsel ilişkiden çok yapı bilgisel bir ayrıma gidilmiş olmaktadır. Buna bağlı olarak “edat tümleci” ayrımı yanlış ama ondan daha önemlisi gereksiz bir ayrımdır, denilebilir (Özezen, 2000: 30- 31).”

Farklı mana ilgileriyle eylemi sınırlayan, pekiştiren veya tamamlayan zarf ögesini bu anlamları doğrultusunda miktar, yer - yön, soru, zaman ve durum zarfları olarak beş başlık altında ele alacağız.

3.1.4.1. Durum Zarfları

Eylemin durumunu, nasıl gerçekleştiğini veya sebebini bildiren zarf türüne durum zarfları denilir. Durum zarflarını bulmak için yükleme “nasıl” ve “neden” sorusu yöneltilir.

*Ne yapalım, Ağam, sayenizde...” der, şapkasını **hürmetlice çıkarıp** geçer gider. (Tnk. s.8/9-10)*

*Resul Efendi, istifanamesini kendini seven memurların, candarma komutanının önünde **gözlerini kapatıp kemali ciddiyetle** yırttı. (Tnk. s.9/1-2-3)*

*Bütün bu telgraflar, çekildiği andan itibaren **satırı satırına** kasabada **ezbere** okunuyordu. (Tnk. s.9/29-30)*

*Gün batmıştı ki Resul Efendi **derin bir uykudan uyanırcasına** başını duvardan ayırdı. (Tnk. s.11/30-31)*

*Cebinden kağıdı çıkardı **ağır ağır, yumuşak yumuşak gülümseyerek** açtı. (Tnk. s.14/15-16)*

***Aynı muhabbet, aynı heyecanla** sıkıttı. (Tnk. s.18/17-18)*

*Gözleri hayretten **kocaman kocaman** açılmıştı. (Tnk. s.79/28)*

*Demek hepsini, hepsini **olduğu gibi** yazdın. (Tnk. s.92/27)*

***Bir süre hiç sesimi çıkarmadan** dinledim, sonra **yatışmış olduğunu tahmin ederek** “korkunç” sözüyle neyi kastettiğini sordum. (K.H. s.12/7-8-9-10)*

*Eve dönen kocası, Arzu Hanım’ı merdivenlerin başında **kanlar içinde** bulmuş. (K.H. s.14/5-6-7)*

***“Tamam canım, ben polis falan değilim”** diyerek güldü. (K.H. s.24/1-2)*

*Bu insanların çoğunu tanıımıyordum, yanlarına yaklaşmaya da niyetim yoktu ama Arzu beni görünce **“Aaa kim gelmiş, kim gelmiş” diye şamata yapıp, konuşmakta olduğu grubu da sürükleyip** yanıma geldi. (K.H. s.73/10-11-12-13)*

*Israr etmedim, **eşyalarını toplayıp** gitti. (K.H. s.93/17)*

***Dualarla uğurlanarak** çıkıyordum evden ama ne muradım olacaktı ki benim. (K.H. s.139/29-30)*

*Bir süre **sessiz ve şaşkın halde** oturdu. (K.H. s.159/1-2)*

*Üstelik evde çalışan personele karşı kaba, Svetlane’yı da arada bir **onur kırıcı sözlerini Ludmilla’ya dikerek** bir şeyler söyledi. (K.H. s.178/12-13)*

***İstedığı gibi** kızabilirdi. (K.H. s.232/3)*

***Amerikalının aklında kalabileceğini umarak** her şeyi anlattım. (K.H. s.261/25-26)*

3.1.4.2. Zaman Zarfları

Eylemin gerçekleştiği zamanı bildiren zarf türüne zaman zarfı denir. Yükleme “ne zaman” sorusu sorularak zaman zarfı bulunur.

Üç aydır kasabada kaymakam yok. (Tnk. s.7/1)

Bütün çeltikçiler, Resul Efendinin başında dönüyorlar, gece gündüz. (Tnk. s.8/21)

Çeltikçiler bir gün o kadar üstüne vardılar ki, Resul Efendi, o halim selim adamcağız zıvanadan çıktı. (Tnk. s.8/28-29)

O günlerde bu teller üstüne ne Ankaradan, ne de Adanadan bir haber çıkmıyordu. (Tnk. s.9/33-34)

Yapılırken ev dillere destan oldu. (Tnk. s.15/3)

Vagonun kapısına geldiğinde şaşkınlığı bir kat daha arttı. (Tnk. s.17/27)

Tam saat dokuza on kala çıktı. (Tnk. s.23/25)

Kaymakam merdivenden yukarı çıkarken, yukarda bekliyordu. (Tnk. s.23/30-31)

Bir ay içinde evler çökuverdi. (Tnk. s.45/15)

Gün batarken, değirmenin ortadaki bende geldiler. (Tnk. s.64/21-22)

Hiçbir zaman dönmediler. (Tnk. s.71/25)

Sonra gözlerini bana dikti, gözlerimin içine beni yiyecekmiş gibi **bir zaman** baktı. (Tnk. s.75/9-10)

Sabah durgundu. (Tnk. s.77/4)

Ali Bey yarım saat sonra eve döndüğünde bütün ışıkları açık bırakmış. (K.H. s.13/25-26)

Koltukta oturduğum saatler içinde, “güzel ve kışkırtıcı” diye tanımlanan o genç kadını, **artık** “Arzu” olarak değil, “maktul” olarak düşünmeye başladığımı fark ettim. (K.H. s.17/16-17-18-19)

Sonra evde olmadığımı düşünüp vazgeçmiş ama **köşedeki bakkaldan benim evden pek çıkmadığım bilgisini alınca** şansını tekrar denemek için dönmüş. (K.H. s.22/23-24-25)

Svetlana'nın bu özenli bakımına rağmen **yaşlı kadın ölünce**, işsiz kalıp bir kez daha o şirkete başvurmuş. (K.H. s.43/13-14-15)

Eve girince duşun altına girip kaynar suyla uzun uzun yıkandı. (K.H. s.71/1-2)

O gece bir daha ses olmadı ve bu sayede beyaz bir kedinin tüyleri kadar yumuşak ve hafif bir uykuya dalabildim. (K.H. s.97/7-8-9)

Kollar hareket eder etmez küçük bir çığlık attı, **sonra** sustu. (K.H. s.104/24-25)

Cumartesileri benim sıramı alması ve para meselesi yüzünden birkaç kez kavga ettik onunla. (K.H. s.125/7-8)

Gördüğün zaman anlayacaksın, bu dünyaya ait değil o. (K.H. s.174/25-26)

Uzun bir süre böyle gidiyor, **sonra** hayatta kalmanın da bir işe yaradığını anladığın gün geliyor, ölümü her türlü acının ilacı olarak görmeye başlıyorsun ama kendini öldürmek için bir çare bulamıyorsun. (K.H. s.251-252/27-28-29-30-1)

3.1.4.3. Yer - Yön Zarfları

Yer-yön zarfları eylemin gerçekleştiği yönü bildirir. Yer-yön zarfları, eyleme sorulan “nereye” sorusuna cevap vermektedir. Yer-yön zarfı olabilecek kelimeler sınırlıdır: ileri, geri, içeri, dışarı, öte, beri, aşağı yukarı. Söz konusu kelimelerin zarf olabilmesi için yalın halde bulunmaları gerekir. Bu kelimeler hâl eki alırsa nesne veya dolaylı tümleş olurlar.

*Taşlıkta durmadan ayakkabılarını çıkarmadan **yukarı** yürüdü.* (Tnk. s.11/4)

*Resul Efendi bir iki adım daha **ileri** attı.* (Tnk. s.38/2)

*Hiç birisini **içeri** almayacaksınız.* (Tnk. s.40/21)

Ne kadar **aşağı** ekerse on bin dönümden, o kadar ziyandır. (Tnk. s.41/12-13)

Geri döndü hızla odasına girdi, kapandı. (Tnk. s.47/32)

Sular ha bire **aşağı aşağı** akıyordu. (Tnk. s.48/16-17)

Rıza Değnek hızla döndü, kapıyı açıp **dışarı** çıktı. (Tnk. s.52/5)

“Nasılsınız Okçuoğlunun ördekleri?” diyerek, **içeri** giriyordu. (Tnk. s.62/9-10)

Atın başını kasabaya **geri** çevirdi. (Tnk. s.65/11-12)

Murtaza Ağa, uzun boyuyla kalabalıktan dışarı yürüdü. (Tnk. s.75/27)

Kırgın bir sesle “Peki o zaman, madem beni **içeri** almıyorsunuz, gideyim bari” dedi. (K.H. s.24/20-21)

Aşağı indim, gidip kapıyı açtım; baktım ki karşımda bizim kız. (K.H. s.81/30-31)

Tekrar **aşağı** indim. (K.H. s.94/30)

Gel **aşağı** inelim. (K.H. s.102/21)

Askerlik bitirdikten sonra işine **geri** döndü. (K.H. s.128/19)

Tepside çay, sandviç ve aspirin olduğunu, kapının önüne bıraktığımı söyledim, iyi geceler dileyip **yukarı** çıktım. (K.H. s.163/12-13-14)

Bastonu ve ilaç torbasını aldı; bir şey söylemeden, yüzüme de bakmadan kalktı, topallaya topallaya **aşağı** inip odasına gitti. (K.H. s.170/18-19-20-21)

Hemen **aşağı** indim. (K.H. s.170/26-27)

Sonra Oksana, ablasına bir şeyler anlattı, hep birlikte **içeri** girdik. (K.H. s.181/18-19)

Ne olduğunu sordum, “Bilmiyorum” dedi, “bir sorun varmış galiba, şimdi anlarız.” Mehmetlerin oda kapısını çaldı, **içeri** girdi. (K.H. s.196/14-15-16)

***Dışarı** çıktım, Kerberos kukübesinin önünde bir şeyi kemirmekle meşguldü. (K.H. s.207/31-32)*

*Zayıf gövdesiyle **içeri** süzüldü. (K.H. s.215/1)*

*Gerçi benim saçım belime doğru geliyor **geri** dönmüyordu ama ben de yavaş yavaş o beyin uyuşukluğu içine giriyordum, (K.H. s.252/22-23-24)*

*Gece nöbetçisi **içeri** almak istemedi beni. (K.H. s.272/11-12)*

3.1.4.4. Miktar Zarfları

Bu zarf türü, eylemleri ölçü ve miktar açısından sınırlandırır. Miktar zarflarını bulmak için eyleme “ne kadar” suali yöneltilir.

*Çeltikçiler bir gün **o kadar** üstüne vardılar ki, Resul Efendi, o halim selim adamcağız zıvanadan çıktı. (Tnk. s.8/28-29)*

*Elli kuruşturu duyunca Resul Efendi olduğu yerde **birkaç kere** döndü. (Tnk. s.12/35-36)*

***Çok çok** teşekkür ederim. (Tnk. s.17/11)*

*Vagonun kapısına geldiğinde şaşkınlığı **bir kat daha** arttı. (Tnk. s.17/27)*

*Gelmeden önce kasabanız hakkında **epeyce** tahkikat yaptım. (Tnk. s.19/18)*

*Bu sefer Okçuoğlunun işi **daha çok** sarpa sarmıştı. (Tnk. s.69/17)*

***Çok çok** özür dilerim. (Tnk. s.97/8)*

*Demek **az** buldun, Mehmet Ali Efendi? (Tnk. s.134/10)*

***Çok** dorği söylersin, bacı. (Tnk. s.136/13)*

***Birkaç kere** bahçeden ‘Arzu, Arzu’ diye seslenmiş. (K.H. s.13/26-27)*

*Belli ki anlattıklarım onu **iyice** heyecanlandırmış, bir haber kokusu aldığına inanmıştı. (K.H. s.26/17-18-19)*

***Çok** da önemsemiyordum niyetini. (K.H. s.149/7)*

Beni, yanımda yabancı bir kızla görünce **çok** telaşlandı, karşımızda boylu boyunca yatıyor olmaktan utanarak doğrulup ayağa kalkmaya çalıştı ama onu bir el işaretiyle durdurdum. (K.H. s.153/13-14-15-16)

Sadece korktun **biraz** o kadar. (K.H. s.162/14-15)

Hem **birkaç gün** dinlenir hem de davanın ayrıntılarını öğrenirlermiş. (K.H. s.168/2-3)

Hiç gülmedi. (K.H. s.170/14)

Ama anlaşılan kız yemek konusunda olduğu gibi giysi seçiminde de **aşırı** titizdi. (K.H. s.170/17-18)

O gece **çok** içki içti, yalnız o gece değil bütün hafta içti, işleri aksattı, Dinç Abi'ye durumu anlatmak zorunda kaldım. (K.H. s.177/6-7-8)

Doğu Almanya'daki Kızıl Ordu birliklerinin gelmesine **çok az** kalmıştı, inşaatı bitirmek için neredeyse saatlerle yarıştık. (K.H. s.202/20-21-22)

Tek taraflı, **epey** duygusal bir veda töreni. (K.H. s.303/21-22)

3.1.4.5. Soru Zarfları

Soru zarfları, eylemlerin manasını soru açısından tamamlayan zarflara verilen isimdir. En yaygın kullanılanlar: ne zaman, neden, niçin, nereye, ne kadar, ne (niçin anlamında), nasıl soru sözcükleridir.

Bir sürü adam öldürmüş, **nasıl** yatmış bu kadar cinayetin üstüne, bilirdi. (Tnk. s.13/11)

Candarma zabiti Şükrü Beyi tuzağa **nasıl** düşürtüp öldürtmüştü, bilirdi. (Tnk. s.13/12-13)

Uzun uzun Milli Mücadeleden, o ve arkadaşlarının Milli Mücadelede **ne kadar** yararlıklar yaptıklarını, düşmanı kovup, bu mukaddes vatan parçasını **nasıl** kurtardıklarını, Belediye Reisliği zamanında kasabaya park yaptırdığını, kasabayı böyle yemyeşil hale kendisinin getirdiğini, kasabanın yarın genç Cumhuriyet çocuklarının idaresinde daha güzel, müreffeh olacağını söyledi. (Tnk. s.21/28-29-30-31-32-33-34)

Yurdun **nasıl** kalkınacağını araştırıyorlar. (Tnk. s.25/30-31)

Elimizde, dedi, pirinç gibi bir mahsul olduktan sonra **neden** cennet olmasın bu kasaba? (Tnk. s.28/24-25)

Eyisin, hassın, can adamsın Ağa, amma velakin köyde **nasıl** dururuz? (Tnk. s.31/14-15)

Bir gün değil, iki gün değil, tam altı ay çamur içinde **nasıl** yaşanır? (Tnk. s.31/25-26)

Anasından **nasıl** doğmuşsa öyle temiz duruyor. (Tnk. s.37/7)

Ne kadar aşağı ekerse on bin dönümden, o kadar ziyandır. (Tnk. s.41/12-13)

Nasıl vermez ruhsatı? (Tnk. s.53/36)

Ne kadar istersen verirler. (Tnk. s.135/14)

Önce kim olduğumu, **neden** Podima'da oturduğumu, ne iş yaptığımı, geçimimi **nasıl** sağladığımı, Arzuları nerden tanıdığımı sordu. (K.H. s.29/14-15-16)

Anahtarı vardı, **niye** kapıyı çalsın ki? (K.H. s.81/26-27)

Gazete bile okumayan ben, **niçin** hayatımı gözler önüne serecek de huzurumu kaçıracaktım. (K.H. s.100/24-25)

Niye yapıyordum bunu acaba? (K.H. s.102/26)

İnsanlar **neden** durmadan bu konuyu düşünür ki? (K.H. s.145/20-21)

Ne zaman gitmiştim, kimleri görmüştüm, kimlerle konuşmuştum, Svetlana'yı görmüş müydüm, ayrılırken dikkatimi çeken bir şey olmuş muydu? (K.H. s.148/28-29-30)

Anlayın bakalım o zaman; nasıl biriymişim, beni **ne kadar** tanımışsınız. (K.H. s.156/3-4)

“O kadar terbiyesizce saldırmama, hatta size vuracak olmama **niye** aldırmadınız. (K.H. s.160/1-2)

“Ben bu halde eve **nasıl** gideceğim, ne diyeceğim onlara?” (K.H. s.167/1-2)

Sorsan ineğe, desen ki, ‘**Niye** bana mutluluğundan söz etmiyorsun da öylece bakıp duruyorsun?’, sana der ki: ‘Ne söyleyeceğimi hep unutuyorum.’ (K.H. s.189/9-10-11)

“İyi de, **niye** gittin dünyanın öbür ucuna?” (K.H. s.216/32)

“Madem adam öldürülmüş, o zaman **niye beni serbest bırakmamışlar?**” (K.H. s.265/27-28)

Hadi büyükbaşları, evcil hayvanları anladık da dağa gelen yaban hayvanlarını, uçan kuşları **nasıl** engelleyeceklerdi. (K.H. s.217/22-23-24)

3.1.5. Yer Tamlayıcısı

Yönelme, bulunma, çıkma (ayrılma, uzaklaşma) durum eklerini alarak eylemin hareketini yer ve zaman açısından ifade eden tümce ögesidir. Bu öge, isim türünden bir sözcük ya da sözcük grubu olabilir. Dolaylı tümleşç olarak da isimlendirilir.

Tümce analizlerinde yer tamlayıcısını elde etmek için eyleme “neye, nede, neden, nereye, nerede, nereden, kime, kimde, kimden soruları sorulur.

Yer tamlayıcısı ile ilgili Rasim Şimşek şu şekilde tanımlamalar yapmıştır:

Tümcede yüklemle dile getirilen kılış, varlıkları / kavramları doğrudan ya da dolaylı etkileyebilir. İşte tümcede yüklemle dile getirilen kılışın doğrudan etkilediği varlığı gösteren ögeye nesne, dolaylı etkilediği varlığı gösteren ögeye dolaylı tümleşç denir: *Çocuğa önlük aldım. / Evde ödevlerini hazırlıyor. / Gelirken fırından tepsiyi al.* örneklerindeki gibi. (Kılıştan doğruca etkilenenler aralıklı italik, dolaylı etkilenenler italik dizildi.)

Kalmalı dolaylı tümleşç, doğrudan yer bildirmesi nedeniyle, her tümcede bulunabilir. Yönelmeli ve çıkmalı tümleşçler ise, genellikle, ad tümleşçlerinde bulunmaz. Bunun başlıca nedeni, bu tür dolaylı tümleşçlerin biraz nesne özelliği göstermesi, ad tümcesinin ise -yükleminin niteliği gereği- nesneye kapalı olmasıdır.

Dolaylı tümleşçler, önem bakımından, geçişli eylem yüklemiyle kurulan eylem tümcelerinde dördüncüsü; geçişsiz eylem yüklemeleriyle kurulan eylem tümleşçleri

ile ad tümcelerinde üçüncü öge durumundadır. Kimi dolaylı tümleçlerin nesne ya da örtülü özne (mantıkça) niteliği taşıması, bu kurucu ögelerin ne denli önemli olduğunu göstermeye yeter (Şimşek, 1987: 120 - 121).”

“Yer tamlayıcıları yapılarına ve bu yapılara bağlı anlam özelliklerine göre üç başlık altında incelenir: Yönelme tümleçleri, kalma tümleçleri, çıkma tümleçleri (Dizdaroğlu, 1976: 95 - 99).” Biz de yapacağımız çalışmada bu tasnifi inceleyeceğiz.

3.1.5.1. Yönelmeli Yer Tamlayıcısı

Yönelmeli yer tamlayıcıları, eylemin yapılma yönünü, gayesini belirleyen tümleçlere denir. Bu gibi dolaylı tümleçler, -e, -den... -e durum eklerini alır.

*Ön üst iki dişi çok büyüktü, **dudaklarının üstüne** taşıyordu. (Tnk. s.10/22-23)*

*Hemen **trene** atladı. (Tnk. s.16/29)*

*Ben bütün servetimi işte **bu toprağa** döktüm. (Tnk. s.30/14)*

***Sana** bunu **sormaya** geldim. (Tnk. s.44/13-14)*

***Savrun kenarına** gitti. (Tnk. s.76/36)*

***Bir tepeye** sırtını dayamış birkaç toprak adam... (Tnk. s.108/37)*

*Get **onların yanına**, Mehmed Ali. (Tnk. s.119/11)*

***Bu çamurlara mı** bakıyorsun, o da senin güzel marifetin. (Tnk. s.123/30)*

***Bir çocuğun kara gözlerine** değer yüz bin. (Tnk. s.124/29-30)*

*Okçuoğlu **bu feci hallere** dayanamaz! (Tnk. s.138/19)*

***Çamur içine** saplanmış. (Tnk. s.139/2)*

*Yanıt alamayınca **eve** girmiş işte. (K.H. s.13/27)*

*Sonra doğrulup panik içinde **üst kata doğru** kaçmaya çalışıyor. (K.H. s.57/24-25)*

*Duvarın üstündeki sessiz, tehdit edici gerginliğiyle, **ihamet eden ama bunu bütün zalimliği içinde gururla savunan bir kadına** benziyordu. (K.H. s.96/11-12-13-14)*

*Merakla, heyecanla **yüzüme** bakıyordu. (K.H. s.110/31)*

*İyi ama uyumuş bu kız; başı **omzuna** düşmüş; gözleri kapanmış, dalıp gitmiş **derin uykulara**. (K.H. s.133/12-13)*

***Bunca acıya, bunca cinayete, bunca intihara** değer miydi bu ruh hali? (K.H. s.144/21-22)*

*Eve gelip kahvaltı hazırladığım sırada kız topallaya topallaya **mutfağa** geldi.(K.H. s.165/22-23)*

*Mehmet çaresizlikten **bana** telefon etmiş ve Ludmilla'yı çağırmış, Olga'nın ne dediğini sormuş. (K.H. s.201/9-10)*

*Kasabaya vardığım zaman doğruca **pembe rengi, ciddiyetiyle hiç bağdaşmayan adliyeye** gittim. (K.H. s.229/9-10)*

*Birisi bu sözleri Türkçe söylemişti **bana**. (K.H. s.263/15-16)*

3.1.5.2. Kalmalı (Bulunmalı) Yer Tamlayıcısı

Kalma (bulunma) tümleçleri, eylemin gerçekleşme yerini, geçtiği yeri bildiren tümleçlere denilmektedir. Bu şekildeki dolaylı tümleçler -de durum ekini alır.

“Dolaylı tümleç, fiille ilgili bir durum olduğu için doğal olarak isim cümlelerinde pek bulunmaz. Yalnızca, yüklemi genellikle ‘var’ veya ‘yok’ yüklemlerinden biri olan isim cümlelerinde yer göstermesi bakımından +DA ekli dolaylı tümleç bulunabilir (Özezen, 2000: 29).”

***Bahçede** beş tane ulu okalıptüs dikiliydi. (Tnk. s.10/7)*

***Nüzhetin dudaklarında** daima bir tango bulunurdu. (Tnk. s.17/25)*

*Bir zaman **kocaman bir evin içinde** gitti geldi. (Tnk. s.24/22-23)*

***Elimizde** mukavele var mı? (Tnk. s.30/1)*

***Etrafında** her şey silindi. (Tnk. s.76/18)*

Dağlarda eşkıyaları, **hükümette** adamları var. (Tnk. s.89/17-18)

Kaymakam dediğin **yataklılarda** gelmeli. (Tnk. s.99/4-5)

Senin anan baban rahat **mezarlarında** yatacaklar mı? (Tnk. s.124/1-2)

Tükürdüğünü yalamak **yiğitlikte** var mı? (Tnk. s.128/25-26)

Ve de bu genç adamın istikbalisi sönecek, **köyde** hiçbir adam bulunmazsa. (Tnk. s.139/27-28)

Vekalette demek dayınız var. (Tnk. s.155/26)

Artık **basında**, **mahkeme dosyalarında** hep böyle anılacaktı. (K.H. s.17/20-21)

Arzu'nun ortadan kaybolduğu bir gün **aralarında** bir yakınlaşma oluyor ve Ali, Svetlana ile **kendi yataklarında** sevişiyor. (K.H. s.56/9-10-11)

Nasıl bir intikam duygusu vardı **bu hayvanda** böyle. (K.H. s.96/9-10)

Bir süre sessizlik oldu **aramızda**. (K.H. s.108/26)

Odadan çıkarken bize bir şey söylemek istediğini fark ettim, sesi pek çıkmıyordu ama **ağzının içinde** bir şeyler geveliyordu. (K.H. s.153/20-21-22)

İzmir'de sevgisine karşılık alamayan genç, pompalı tüfekle dehşet satı. (K.H. s.199/3-4)

Yol kıyısında geniş, yeşil bir çayır var, ötesi de deniz. (K.H. s.226/2-3)

Bu amaçla **Çeçenistan'da** dolaşıyor, yetkililerle olduğu kadar direniş hareketi lideriyle de görüşüyormuş. (K.H. s.255/5-6-7)

Pelin SOYSAL adlı gazeteci kız **tanık olarak verdiği ifadesinde;** notlarda yazan her şeyin kelimesi kelimesine doğru olduğunu belirtmiş ve maktul-şüpheli Mehmet ARSLAN için “Hayatımda tanıdığım en garip insandı” ifadesini kullanmış, ölümünden ise büyük üzüntü duyduğunu, son gece yanında yatıp yatmadığı konusunda hiçbir fikrinin olmadığını belirterek, şahsın kendisine hiçbir zarar vermediğini söylemiş, aşırı duygulanarak gözyaşlarına hakim olamadığı görülmüştür. (K.H. s.321/18-19-20-21-22-23-24-25-26)

3.1.5.3 Çıkmalı Yer Tamlayıcısı

Çıkma (ayrılma, uzaklaşma) tümleçleri, eylemin hem çıkış noktasını hem de başlangıcını bildiren tümleçlere verilen isimdir. Bu gibi dolaylı tümleçler -den durum ekini alır.

Pencereden sütbeyaz, sakız gibi sütbeyaz perdeler sarkardı. (Tnk. s.10/12-13)

Kasabadan bir hay-ü-huy içinde çıkıldı. (Tnk. s.16/24)

İçinden bir aydınlık su boşalmıştı. (Tnk. s.24/31)

Bir an **Okçuoğlunun kafasından** eski Mehmed Ali geçti. (Tnk. s.31/3)

Köyün içinden, gübrelerin üstünden sapsarı bir saman,gübre suyu akıyordu. (Tnk. s.44/37-45,1)

Efendiden de ayrılmıyor. (Tnk. s.59/24)

Benim ölisi çıkmışdır **köyden**. (Tnk. s.68/19-20)

Sağlam yerden haber aldım. (Tnk. s.89/8)

Kaymakam **bundan** hoşlandı mı? (Tnk. s.99/12)

Osmanlıdan dost olmaz, **uyuz itten** post olmaz. (Tnk. s.123/33-34)

Biz İstiklal cephesini tutarken **böyle bir kedi bacağından** yaralanmış. (Tnk. s.138/19-20)

Ekerler ama **iflastan**kurtulamazlar. (Tnk. s.156/28-29)

Başlangıçta **psikolojiden, felsefeden, bilimden** medet ummuş ama onlarda aradığımı bulamamıştım. (K.H. s.20/19-20)

O da bu arada **önündeki şarap kadehinden** bir yudum içti, yine yüzünü buruşturdu. (K.H. s.51/24-25-26)

O günden sonra işler daha da **çığırından** çıkıyor. (K.H. s.56/14)

Binanın alt katına indirdiler, nemli karanlık bir odaya sokup kapıyı **üstünden** kilitlediler. (K.H. s.69/9-10)

***Lokantadan** kalktık, arabayla eve giderken bir büfe vardı **oradan** ıslak hamburger aldık. (K.H. s.110/7-8)*

*Dönüş yolu **hafif bir tepeden** geçiyordu, Karadeniz o noktadan harika görünürdü. (K.H. s.154/6-7)*

***Arabadan** inmedi, ben de inmedim. (K.H. s.159/3)*

***Mehmet'ten** haber yoktu, kaybolmuştu, izi bulunamıyordu. (K.H. s.212/26-27)*

***İç cebinden** bir gazete kupürü çıkarıp uzattı Nazım Bey. (K.H. s.265/4-5)*

Hayatımızı değiştiren o kazadan, annemle babamdan, Ankara'daki okul yıllarımızdan, Nikola Tesla'dan, anneannemden, dedemden yani ilgisini çekebilecek her şeyden söz ettim. (K.H. s.301/2-3-4-5)

3.1.6. Cümle Dışı Öge

Cümle dışı ögeler, tümcenin diğer ögelerinin tersine yüklemle bağı olmayan fakat cümle ögeleri ve cümleler arasında bağlantı kurarak cümlelerin anlamını açıklayan, pekiştiren ve tamamlayan ögelerdir. Seslenme kelimeleri, ünlemler, ünlem grupları, bağlama ilgeçleri, ara söz ve ara cümleler tümce dışı öge durumundadır.

Mehmet Özmen, “Cümlelerin Altıncı Ögesi ve Bir Terim Önerisi” isimli makalesinde cümle dışı ögeleri karşılamak üzere “bağımsız tümleç” terimini önerir (Özmen, 1995: 226).

3.1.6.1. Seslenme (Hitap) Unsurları

Hitap unsurlarıyla kurulan cümlelerdir. Bu unsurlar bir şahıs adıyla kurulabildiği gibi

“efendi, ağa, kızım, yavrum...” sözcükleriyle oluşturulur.

Eee İrasul Efendi, İrasul Efendi, duyduk ki, gumisyona irest çekmişsin. (Tnk. s.8/1)

*Gözümün çiçeğini ye, **Gaymakamım**, diyordu. (Tnk. s.22/17)*

Ne diyordu **Hüsnü Bey**? (Tnk. s.23/14)

Peki Okçuoğlu, seni reddedecek değiliz. (Tnk. s.26/7)

Ne yaparsın **Mehmed Ali**? (Tnk. s.32/21)

Oğlum, evladım, güzel **Kaymakamım**, gençsin, uğraşma, diyorum.
(Tnk. s.55/22-23)

Neden gülümsediniz **Resul Bey**? (Tnk. s.79/12)

Anlamıyorsun, **hanım**. (Tnk. s.88/6)

Öyle değil mi **Zeyno**? (Tnk. s.119/12)

Sen de sus, **Zeyno Bacı**. (Tnk. s.133/2)

Korkunç **Ahmet Bey**! (K.H. s.12/3)

Gözlerimin içine sert sert baktı: “Siz benimle oyun mu oynuyorsunuz **Ahmet Bey**?” dedi. (K.H. s.27/18-19)

Tanrım, ben bu adamı ne kadar çok seviyorum diye üst üste tekrarlardı.
(K.H. s.143/3-4)

Lütfen Ahmet! Çekinmene gerek yok. (K.H. s.143/10)

“Kıskanmış gibi bir hali var **birader!**” dedi yine gülerek ve devam etti:
“Hayır, Porfiro onlardan biri değildi, çünkü hiç yemek yemiyordu. ... (K.H. s.119/7-8-9-10)

“**Sayın Savcım**” dedim, “Podima cinayetiyle ilgili önemli bir ayrıntı aklıma geldi ama önce bundan emin olmam lazım.” (K.H. s.229/28-29-30)

Bunları ilk ve son kez anlatıyorum **Ahmet**. (K.H. s.240/9-10)

Gelmiyor **Mehmet**. (K.H. s.244/27)

Artık “Neredesin **Mehmet**?” diye sormadığım bir hayat. (K.H. s.249/1-2)

Fısıldayarak “Sabah oldu **mister!**” dedim. (K.H. s.257/11-12)

Hem kapalı kaldığım onca günün karanlık anısı otel odasında içimi daraltıyordu hem de omuzlarıma biriken karlara, yerdeki buza, insanın ciğerine

*dolan soğuğa aldırmadan el etek çekilmiş تنها sokaklarda yürüyerek “Neden **Ludmilla?**” sorusunun cevabını arıyordum. (K.H. s.273/3-4-5-6-7-8)*

*O gecem çok zor geçti **Ahmet**; tahmin edeceğin nedenlerden dolayı çok zor geçti. (K.H. s.275/14-15)*

*Anla lütfen **Ludmilla**. (K.H. s.286/25)*

*“Ne oluyor **Ludmilla?**” dedim. (K.H. s.290/11)*

*Şu anda hapishanede tutulmakta olan ve katil olduğuna kesin gözüyle bakılan Stevlana Kurumova tamamen suçsuzdur **Savcı Bey**. (K.H. s.308/1-2-3)*

3.1.6.2. Ünlem Unsurları

Ünlem unsurlarıyla oluşturulan cümlelerdir.

***Uuy** ocakları sönesiceler, **uyy!** (Tnk. s.11/22)*

***Vay** beni sivrisinek ısırdı, **vay** evim su içinde kaldı, **vay** hava zehirlendi, **vay** sıtma kırıp geçiriyor bizi... (Tnk. s.28/34-35-36)*

***Tuu** size utanmazlar, utanmazlar. (Tnk. s.63/27)*

***Eeee?** (Tnk. s.76/12)*

***Vay** başım üstünde gedesen, gözüm üstünde gedesen Kaynukaymım. (Tnk. s.81/18-19)*

***Haydi**, durma. (Tnk. s.93/34)*

*Ocağın batar **ha!** (Tnk. s.134/22-23)*

***Yaa**, bilemezsin iki gözümün çiçeği kardaşım. (Tnk. s.148/4)*

***Vay** benim gözüm üstünde gidesen. (Tnk. s.158/5-6)*

*“**Yaa...** Demek ikisi de hayatta değil!” dedi üzüntülü bir ifadeyle. (K.H. s.30/11-12)*

*“**Hayır**, anlatamam, ısrar etmeyin lütfen, Mehmet konusunu da kapatın.” (K.H. s.32/18-19)*

Eh eline yüzüne bakılır tipler sayılırdık, iyi bir eğitim görüyorduk, geleceğimiz parlaktı; kız anneleri için “gözde bekar” sayılabilecek bütün özelliklere sahiptik. (K.H. s.124/29,30,31,32)

“Yoo, niye kızayım?” dedim. (K.H. s.157/18)

Eeee, ne oldu sizin o hipofiz soğanı teorilerinize? (K.H. s.180/30)

“Eeee, sen ne yaptın bütün gün bakalım?” (K.H. s.189/3)

“Tüh!” dedi bakkal. (K.H. s.208/30)

“Eee” dedi savcı sabırsızlıkla. (K.H. s.231/25)

“Peki” dedim, “niye sorgulamadılar?” (K.H. s.265/19)

3.1.6.3. Ünlem Grupları

Ünlem unsurlarıyla oluşan söz gruplarıdır.

Eee İresul Efendi... (Tnk. s.8/11)

Yaa Hanım! (Tnk. s.11/16)

Vay namussuzlar vay! (Tnk. s.39/26)

Vay oğlum vay! (Tnk. s.73/16)

Yaa Resul Bey. (Tnk. s.79/14)

Yaa, yavru... (Tnk. s.127/36)

Allah Allah, inşallah! (Tnk. s.151/16)

Vallahi çok korkunç! (K.H. s.12/3)

“Bu ne be!” dedi. (K.H. s.51/30)

“Yok yaaa!” (K.H. s.53/19)

“Hayret valla!” dedi. (K.H. s.158/4)

Birden avazı çıktığı kadar “Yaşlı bunak! Serseri! Kart zampara!” diye haykırdı bana. (K.H. s.158/20-21)

“Bıraaaak, hemen şimdi! Kalk, kaaaaalk!” (K.H. s.161/20)

*O çocuk sesiyle “**Hadi öptüüüüüm!**” dedikten sonra sesi ve yüz ifadesi yine sertleşti. (K.H. s.168/6-7)*

*Bunun üzerine yıllarca bu anı bekleyen şeker tüccarının kan beynine sıçramış, “**Nankör şey!**” diyerek kadına bir tokat atmış. (K.H. s.212/12-13-14)*

*“**Vay be!**” dedi kız. (K.H. s.213/19)*

*“**Uyan artık! Hadi uyan artık!**” (K.H. s.257/19)*

***Vay be!** (K.H. s.271/2-3)*

*Şaşkınlıktan gözleri açılarak, sık sık “**Allah Allah! Allah Allah!**” diyerek dinledi beni. (K.H. s.276/17-18)*

*“**Hay Allah!**” dedim. (K.H. s.289/29)*

3.1.6.4. Bağlama Edatları

“ne...ne, ve, tıpkı, bile, yahut, eğer...” bağlama edatlarıyla kurulan cümlelerdir.

*Onun **da ha** varlığı **ha** yokluğu... (Tnk. s.7/2)*

***Ne** sakz kirini **ne** kurt yeniğini gördü. (Tnk. s.25/2)*

*Öyle sahalara ruhsat verdi **ki** akli başında olan, bunlara izin verir mi? (Tnk. s.35/15)*

*Islanmasa **bile** su içinde odun yakılamazdı. (Tnk. s.42/11)*

*Bu çeltikçi milletin karşısında hükümet **bile** pes etmiş, diyorum. (Tnk. s.55/24-25)*

*Neden sonradır **ki**, Kaymakamın boğazındaki düğüm çözüldü. (Tnk. s.81/26-27)*

***Ya** ruhsatileri güzelce imza edeceksin, **ya da** şu diyardan gideceksin. (Tnk. s.87/3-4)*

*Canım **da** malım **da** öyle babayiğide helal olsun! (Tnk. s.102/34-35)*

*V ar efendim, var **ama** onlar bizim aramızda yaşamazlar. (Tnk. s.111/15)*

Halbuki, işte görüyorsun, köyler var. (Tnk. s.123/12)

Ve de Allahlarını sevmeyenler. (Tnk. s.139/18)

Ekerler **ama** iflastan kurtulamazlar. (Tnk. s.156/28-29)

Hatta benim “dokunmama” şartımı **bile** kabul etmişti. (K.H. s.45/30-31)

Aslında kasada hacı babası otururdu **ama** geçen yıl gırtlak kanserinden öldü. (K.H. s.48/3-4-5)

Belki var, **belki** yok, **belki** olmak üzere, **belki** hiç olmayacak. (K.H. s.54/11-12)

Ya yaladığı kan hâlâ duruyordu **ya da** Svetlana’dan yediği sopalar yüzünü kanatmıştı. (K.H. s.78/10-11-12)

Ne hüznün var, **ne** merak, **ne** kaygı, **ne de** can sıkıntısı. (K.H. s.189/8-9)

Hem gösteriş yapar **hem de** milletin gözü kalmasın diye kurban kesmek, kan akıtmak gibi pagan ayinlerine, nazar boncuğu takmaya, **hatta** kurşun döktürmeye kadar başvurmadıkları rezalet kalmaz. (K.H. s.251/1-2-3-4)

Hem kapalı kaldığım onca günün karanlık anısı otel odasında içimi daraltıyordu **hem de** omuzlarıma biriken karlara, yerdeki buza, insanın ciğerine dolan soğuğa aldırmadan el etek çekilmiş تنها sokaklarda yürüyerek “Neden Ludmilla?” sorusunun cevabını arıyordum. (K.H. s.272/2-3-4-5-6-7)

Kız dudaklarımda uyurken gözlerimden yaşlar boşalmaya başlamış demek **ki**. (K.H. s.305/20-21-22)

Olay günü sabah dokuz sularında, kendisinde bulunan anahtarla kapıyı açıp içeri girdiğini, her zaman yaptığı temizlik işlerini yapmaya başladığını, alt kata girişte sağdaki ilk odada o gece birisinin yattığının anlaşıldığını, o sırada gitmiş olan bu kişinin “gazeteci kız” olarak tanıdığını, adını bilmediği İstanbullu bir gazeteci olduğunu tahmin ettiğini, kahvaltı hazırlamak üzere Ahmet Bey’e seslendiğini **ama** ısrarlı seslenmelerine bir cevap alamayınca üst kata çıkıp yatak odasına **ve** diğer bölümlere baktığını, Ahmet Bey’i bulamaması üzerine herhalde evde olmadığını, **belki de** gazeteci kızla gittiğini düşünmüş

olduğunu **ama** daha sonra temizlik yapmak üzere alt kattaki ikinci odaya girdiğinde, tuhaf bir çekyat olduğunu sandığı o alet içinde maktul-şüphelinin kıpırdamadan yattığını gördüğünü, bunun üzerine kendisine birkaç kez seslendiğini, herhangi bir cevap alamaması üzerine maktulün yanına gittiğini, o sırada nefes almadığını fark ettiğini, alnına dokunduğu zaman soğumuş olduğunu gördüğünü, korkarak odadan dışarı çıktığını **ve** evdeki telefondan jandarmayı aradığını söylemiştir. (K.H. s.314/315,31-32-1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18-19)

3.1.6.5. Ara Söz ve Ara Cümleler

Ara söz ve tümceler, çoğunlukla iki virgül ya da iki çizgi arasında gösterilir. Ayrıca bu öğeler parantez içerisinde de yer alabilir.

Mesela Sazlıdere köyünün yanındaki Okçuoğlunun çeltik ekmek istediği sahaya ruhsat verse, **verse değil**, çeltik komisyonunun kararına bir imza bassa yirmi bin lira rüşvet alabilir. (Tnk. s.7/15-16-17-18)

Az kendine gelen Resul Efendi, **her zamanki halini**, gülümsemesini takındı, hürmetle şapkasını çıkardı. (Tnk. s.13/7-8)

Böylesi genç, **kim olursa olsun**, al kullan, maşa yap. (Tnk. s.16/4-5)

Kaymakam, Resul Efendinin, memurların, hademelerin, oradaki birkaç köylünün ellerini sıktıktan sonra, **başı yerde**, hiçbir yanına bakmadan Hamza Dayının yanına bindi. (Tnk. s.80/8-9-10)

Kasabada her kaymakam değiştikçe, **haşa huzurunuzdan**, değiştikçe değil, sürüldükçe, memnuniyetimiz artar. (Tnk. s.86/1-2-3)

Ama o Karadağlıoğlu Murtaza Ağa, **o canavar ruhlu adam yok mu**, Kel Kaymakamın da arzuhalini çıkar, yaz dedi. (Tnk. s.92/19-20-21)

Çünkü **–dedim ya–** elime geçen emekli maaşıyla kıt kanaat yaşıyor, parayı kitapların ucuz baskılarına yatırıyordum. (K.H. s.39/15-16-17)

Hatice Hanım'ın **–pek de bir şeye benzemeyen–** ayranını içerken, bir yandan bana ettiği dualardan oğlanın bugün daha iyi olduğunu öğrendik. (K.H. s.153/7-8-9)

Hani Tolstoy, Anna Karenina'ya “Bütün mutlu aileler birbirine benzer” diye başlar ya, **o ilk cümleyi okudun mu bilmem**, işte biz de o mutlu aileler gibi olmuştuk. (K.H. s.192/26-27-28-29)

Canım çok sıkıldı, beni gözetliyor, dinliyor olmaları ihtimalini göz ardı etmeden **–ki ihtimal değildi, kesindi–** bağırp çağırdım, duvarları tekmeledim, kapıyı yumrukladım ama hiçbir şey değişmedi. (K.H. s.138/18-19-20-21)

Olan bitenlerden yorgun düşmüş, gözleri kapanıyormuş, zaten söylediklerimi anlamazmış ama söz, ertesi sabah can kulağıyla dinleyecekmiş beni ve yine söz veriyormuş ki dışarı çıktığında **–ki muhakkak öyle olacaktı–** benim için yapabileceği bir şey varsa, bundan kaçınmayacak, yardımcı olmaya çalışacaktı. (K.H. s.255/24-25-26-27-28-29-30)

Sizi nasıl olsa çıkarırlar, dışarıdakilere **–her kimse onlar–** beni anlatın. (K.H. s.258/19-20)

Yeniden doğmak üzere ana rahmine gömülür gibi sıcak suyun şefkatine bıraktım kendimi ve o anda **–hayır söylemekten çekinmeyeceğim–** içim boşaldı, hüngür hüngür ağladım. (K.H. s.267/21-22-23-24-25)

Bu dünyadan kendi isteğimle ayrılmadan önce bu notları ve mektubu başucumda bırakırken, şahsınıza yönelmiş olduğum incitici sözleri **–ki bunları düzeltmek için vaktim ve takatim yok–** telafi edebilmek amacıyla size **–belki de öbür dünyadan gönderildiğini düşüneceğiniz–** bir hediye vermek istiyorum. (K.H. s.307/18-19-20-21-22)

4. BÖLÜM: CÜMLE ÇEŞİTLERİ

4.1. Cümle Çeşitleri Üzerine

Cümle; bir duyguyu, düşüncüyü, ve oluşu tam olarak ifade etmesi açısından Türkçenin söz diziminde önemli bir yere sahiptir. Aktarılmak istenenlere göre yargının kapsamı genişleyebilir, söz konusu durumda fiilimsi ögelerden ve yardımcı tümcelerden faydalanılır. Yargı yüklemle belirtilir ve yüklem tümcenin temel ögesi konumunda olduğundan cümlenin diğer ögeleri ile doğrudan bağlantılıdır. Tümcenin özellik ve türleri de yüklemnin manasına, çeşidine, sayısına ve konumuna bağlıdır.

Yapıları bakımından farklı özellikler taşıyan cümleler, dilciler tarafından farklı şekillerde incelenmiş ve tasnif edilmiştir:

Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi isimli eserinde cümle çeşitlerini farklı bir başlık altında incelememiştir. “Cümleler” başlığı altında İsim Cümlesi, Fiil Cümlesi ve Birleşik Cümleye yer vermiştir. Birleşik cümleyi üç grupta ele almıştır:

“1. Şartlı birleşik cümle

2. Ki’li birleşik cümle

3. İç içe birleşik cümle (Ergin, 2013: 401 – 407).”

Leyla Karahan, Türkçede Söz Dizimi isimli eserinde cümle çeşitleri başlığı olmaksızın bu konuyu şöyle incelemiştir:

“1.Cümlelerin Bağlanma Şekilleri

a) Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler

b) Ortak Cümle Ögeleriyle Bağlanan Cümleler

c) Ortak Kip / Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler

d) Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler

2. Yüklem Türevine Göre Cümleler

a) Fiil Cümleleri

b) İsim Cümleleri

3. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

a) Kurallı (Düz) Cümleler

b) Devrik Cümleler

4. Cümlelerin Anlam Özellikleri

a) Olumlu ve Olumsuz Cümleler

b) Soru Cümleleri (Karahana, 2014: 85-110).”

M. Kaya Bilgegil, Türkçe Dil Bilgisi isimli eserinde Cümle Çeşitleri başlığı ile cümleleri şu şekilde gruplandırır:

I. Ögelerinin Dizilişine Göre Cümle Çeşitleri

II. Yüklemlerine Göre Cümle Çeşitleri

1. İsim Cümleleri

2. Fiil Cümleleri

III. Anlamlarına Göre Cümle Çeşitleri

IV. Yapılarına Göre Cümle Çeşitleri

1. Basit Cümleler

2. Bileşik Cümleler

a) Girişik Bileşik Cümleler

b) Şartlı Bileşik Cümleler

c) Sıralı Cümleler

d) Bağlı Cümleler

e) Ki Bağlacıyla Kurulan Cümleler

f) Ara Cümlecisi (Bilgegil, 2009: 53-98).”

Türkçenin Söz Dizimi isimli eserinde Günay Karaağaç, Cümle Türleri başlığıyla şöyle bir tasnifte bulunmuştur:

I. Yapılarına Göre Cümleler

1. Basit Cümle

2. Birleşik Cümle

a) Şartlı Birleşik Cümle

b) İç İçe Birleşik Cümle

c) Ki'li Birleşik Cümle

3. Bağlı Cümle

a) Sıralı Bağlı Cümleler

b) Açıklamalı Bağlı Cümleler

4. Eksiltili Cümle veya Söz Cümle

I. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

1. Fiil Cümlesi

2. İsim Cümlesi

II. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

1. Kurallı Cümle

2. Devrik Cümle

III. Anlamına Göre Cümleler

1. Olumlu Cümle

2. Olumsuz Cümle

3. Soru Cümlesi (Karaağaç, 2009: 197-209)

Veysi Sevinçli ve Mustafa Özkan'ın birlikte kaleme aldığı Türkiye Türkçesi Söz Dizimi adlı eserinde cümle türlerini şu şekilde inceler:

I. Yüklemlerine Göre Cümleler

1. İsim Cümlesi

2. Fiil Cümlesi

II. Anlamlarına Göre Cümleler

1. Olumlu Cümle

2. Olumsuz Cümle

3. Soru Cümlesi

4. Emir Cümlesi

5. Ünlem Cümlesi

III. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

1. Kurallı Cümle

2. Devrik Cümle

IV. Yapılarına Göre Cümleler

1. Basit Cümle

2. Birleşik Cümle

a) Şartlı Birleşik Cümle

b) İç İçe Birleşik Cümle

c) Ki'li Birleşik Cümle

d) Girişik Cümle

3. Sıralı Cümle

a) Bağımlı Sıralı Cümle

b) Bağımsız Sıralı Cümle

4. Bağlı Cümle

5. Ara Sözlü (Cümleli) Cümle

6. Eksilteli Cümle (Kesik Cümle) (Özkan ve Sevinçli, 2008: 127-179)

Dil bilimciler farklı sınıflandırmalar yapmış fakat yüklemin türü, yeri ve anlamı açısından farklı sınıflandırmalarda bulunmamışlardır. Dilcilerin en fazla ihtilafa düştüğü bölüm cümlelerin yapı bakımından incelenmesi konusudur.

4.1.1. Yüklemlerine Göre Cümleler

4.1.1.1. İsim Cümlesi

Eski Türkçede yapma veya olma değil, yalnızca var oluş ifade eden eylemi tarihi süreç içerisinde er->ir->i- şekline dönüşmüştür. Tek başına kullanılmayan bu eylem, adların yüklem olmasına vesile olur. i- eylemi; görülen (bilinen) geçmiş zaman, öğrenilen (duyulan) geçmiş zaman, şimdiki zaman ve şart olmak üzere dört kipte çekimlenir.

“İsim cümlesi de bir fiil unsuru ihtiva etmesi bakımından fiil cümlesinden ayrı bir şey değildir. Onun için fiil cümlesinin hususî bir şekli olarak değerlendirilebilir (Çatıkkaş, 2001:216).”

“Ad tümleçleri yapı bakımından değişik tümce türlerinde olabildiği gibi, sözcük dizilişi yönünden devrik ve kesik tümce biçiminde de olabilir (Atabay vd., 1981:77).”

İsim cümlelerinde anlamı güçlendirmek ve cümleye olasılık manası kazandırmak için --DIr/-DUr ekinden faydalanılır.

İsim tümcelerinin olumsuzu “yok”, “değil” kelimeleri, -sIz, -sUz eki ve ne...ne bağlacı ile yapılır.

İsim tümcelerinde yüklem; ad, sıfat, adıl, zarf, eylemsi, edat türünde bir sözcük olabileceği gibi sözcük grubu da olabilir.

“İsim cümlelerinde, bir yapma olmadığı için nesne, bir hareket olmadığı için yaklaşma ve uzaklaşma çekimli yer tamlayıcısı ve zaman zarfı dışında zarf bulunmaz. İsim cümlesinde, var oluş bilgisi için yer ve zaman önemli özellikler olduğu için zaman zarfı ve bulunma hali çekimli yer tamlayıcısı bulunabilir (Karaağaç, 2009: 204).”

Ad tümcelerinde ek-eylem bazı durumlarda düşürülebilir; fakat ek-eylem kendini tümcenin anlamında gösterir. En fazla düşürülen ek-eylem, şimdiki zamanın üçüncü tekil şahıs eki olan -DIr/-Dur ekidir. Ek-eylem daha çok “var”, “yok” sözcüklerinin yüklem olduğu tümcelerde ve arka arkaya gelen ad cümlelerinin öndeki cümlelerinde düşer, en sondaki tümcede kullanılan ek-eylem ise düşenleri de temsil eder.

İsim cümleleri nesne almaz. Yalnız, yüklemi geçişli çatıdaki eylemsilerden oluşan isim tümceleri nesne alabilir. Yüklemeleri ‘var, yok, gerek, değil, lazım’ kelimeleriyle kurulu isim tümceleri de nesne alabilir.

Ölmek **hayatı** tazelemektir. (Tevfik Fikret)

Bundaki güzele niçün kıyarlar

Güzeli balınan beslemek gerek (Karacaoğlu)

Ettiğin işleri bilmez belleme

Kara karıncayı gece gören var (Ruhsatî)

Ali **hasta** değilmiş. (Ahmet Cevat Emre) (Dizdaroğlu, 1976: 78).”

İsim cümlelerinde genellikle nesne bulunmaz. Yükleme yapma ve yaptırma bildir-meyen bir cümlede yüklem nesneye ihtiyacı yoktur. Buna rağmen yükleme “borçlu” kelimesi olan cümleler nesne almaktadır.

“**Ben en güzel ve en dinlendirici uykularımı** sinemanın ipek yastıkları gi-bi başın arkasına yığılan yumuşak karanlığına borçluyum. AH” (Karahana, 2014: 98)”

Ad tümcelerini, ek-eylemi kullanımı bakımından iki grupta inceleyebi-liriz:

4.1.1.1.1. Basit Zamanlı İsim Cümlesi

Hikmet Dizdaroğlu, Tümce Bilgisi’nde basit zamanlı ad tümcelerinde zaman bildiren bir ek olmadığını ve ek- fiilin basit şeklinin geniş zaman kav-ramı ifade ettiğini belirtir (Dizdaroğlu, 1976: 166).

Rasim Şimşek, Örneklerle Türkçe Söz Dizimi adlı eserinde ad tümcele-rinde basit zamanlı çekimlerle alakalı şu bilgileri aktarır:

Ek eylemin, hepsi yalın çekimli olmak üzere, başlıca dört kipi vardır: Geniş zaman, belirli geçmiş zaman, belirsiz geçmiş zaman, koşul.

Ek eylemin geniş zaman çekiminin birinci, ikinci kişilerinde kip eki, daha oluşum aşamasında erimiş olduğundan, bu ekin belirttiği “zaman” kavramı kişi ekine geçmiştir. Böylece kişi eki, iki işlevli bir ek durumuna gelmiştir. Yüzyıllar önce ger-çekleşen bu değişim, var sayılan bir örnekle, şöyle gösterilebilir:

gözel er- ür ben/ men > güzel- im

gözel er- ür biz > güzel- iz

gözel er- ür sen > güzel- sin

gözel er- ür siz > güzel- siniz (?) vb.

Ek eylemin geniş zamanının üçüncü kişilerindeki -dir eki ise “tutmak”

yardımcı eyleminden geldiği için kip ekidir:

gözel dur- ur ol > güzel- dir

gözel dur- ur olar> güzel- dir- ler vb.

Ekeylemin öteki çekimlerinde kullanılan -di, -miş, -se ekleri de

doğrudan doğruya “ermek” yardımcı eyleminden gelen kip ekleridir:

gözel er- di> güzel- di

gözel er- di men > güzel- di- m

gözel er- miş> güzel- miş

gözel er- mişolar> güzel- miş- ler

gözel er- ser > güzel- se vb.” (Şimşek, 1987: 182).”

*Üç aydır kasabada kaymakam **yok**. (Tnk. s.7/1)*

*Kaymakam dedi ki, ben de **köylüyüm**. (Tnk. s.28-29/37-1)*

*Sizi ihmal etmek büyük bir **suçtur**. (Tnk. s.51/25)*

*Köy **boşdır**. (Tnk. s.68/14)*

*Hayati bir **mevzudur**, efendim. (Tnk. s.91/9-10)*

*Elli kuruluşunda bizim yanımızda hiçbir kıymeti kanuniyesi **yoktur**. (Tnk. s.106/10-11)*

*Ben **Mehmet Ali değilem**. (Tnk. s.118/21)*

*Onun da madalyası **yoktu**. (Tnk. s.154/11)*

*Tavşanlar her gün olduklarından daha **hızlıydılar**. (K.H. s.11/13)*

***Köyün yerlilerindendi**. (K.H. s.18/7)*

*Ama Arzu’nun onu rahat bırakmaya niyeti **yok**. (K.H. s.57/10-11)*

*Herhalde şaka yapıyordu, belki beni rahatsız ettiğini düşündüğü için, **tersi birdurum varmış türünde bir espriydi** bu. (K.H. s.82/7-8-9)*

*Avucunun içi gibi bilirmiş buraları, çünkü **doğma büyüme Minksliymiş**. (K.H. s.89/2-3)*

*Bir süre sonra düğmeye basarak makineyi durdurduğumda, nerdeyse devam etmemi istemeyecekmiş gibi bir hali **vardı**. (K.H. s.105/8-9-10-11)*

*Öylesine **doğal bir şeydi** bu benim için. (K.H. s.119/14)*

Bu bölüm başlığını sara hastalığından mustarip Petersburğlu bir yazardan ödünç aldığımı gizleyecek değilim, ama bu kıt yeteneğimle o sabah önce telefon edip, sonra kapıma dayanan Ali'nin ruh durumunu daha iyi anlatmama olanak yok. (K.H. s.141/1-2-3-4-5)

***Tuhaf bir varlıktı** bu. (K.H. s.179/3)*

*Dinç Abi **Boşnak asıllı, uzun boylu, sarışınıyakışıklı bir mimardı, hal-den anlayan, babacanbiri**di. (K.H. s.202/24-25)*

***Neredeymişim**, onu bırakıp da gitmeye ne hakkım **varmış**, hem **neymiş** bu önemli iş falan filan. (K.H. s.232/14-15)*

***Bir azizelertablosuydu** bu. (K.H. s.296/22-23)*

*Söylediklerine göre yediği at çiftesinden dolayı bir beyin travması geçiriyordu ama tehlikeli bir durum **yoktu**. (K.H. s.300/20-21-22)*

*Ve birden susup **ciddileşti**. (K.H. s.289/15)*

4.1.1.1.2. Birleşik Zamanlı İsim Cümlesi

Ek- eylemin rivayet, hikâye ve şart birleşik zaman olmak üzere üç çekimi bulunmaktadır.

İncelenen eserlerde bu cümle çeşidine rastlanmamıştır.

4.1.1.2. Fiil Cümlesi

Kip ve kişi ile çekimlenmiş bir eylem ya da birleşik eylemin yüklem olduğu tümcelerdir.

“Fiili geçişli fiil olan fiil cümlesinde bütün cümle unsurları bulunabilir. Fiili geçişsiz fiil olan fiil cümlelerde ise nesne bulunmaz.” (Çatıkkaş, 2001: 216).

Eylem çekiminde kip eki olarak bildirme (haber) kipi veya dilek (tasarı) kipi kullanılır. Haber (bildirme) kiplerinde eylemin oluş, yapılış zamanı ön

plandayken dilek (tasarı) kiplerinde eylemin yapılma, gerçekleşme isteği ön plandadır.

Bir eylemin basit veya birleşik şart çekimli halleri bağımsız tümce oluşturmazlar. Lakin yüklemi yönünden eylem tümcesi sayılırlar. Çünkü bunlar bir tümcenin şartlı yan yargısını (cümlesini) oluşturabilirler. Fakat gereklilik veya arzu (istek) ifadesiyle kullanıldığında durum biraz farklıdır:

“Sen **bir ceylan olsan** ben de bir avcı (Yüklem)

Avlasam çöllerde sazile seni...” (Yüklem) (Erten ve Özçelik, 2005:

217- 218)

4.1.1.2.1. Basit Fiillerle Kurulan Cümleler

Bu eylemler yapım eki almamış, kök halindeki eylemin yüklem olduğu tümcelerdir. Basit eylemler kip eki ve kişi eki alabilirler.

*Tahrirat katibi Resul Efendi vekillik **ediyor.** (Tnk. s.7/1-2)*

*Az sonra Ziraat Teknisyeni koltuğunda bir sürü dosya **geldi.** (Tnk. s.25/3)*

*Mehmet Ali sırtını dut ağacından **ayırdı.** (Tnk. s.44/15)*

*Tüfekleri **getirsin.** (Tnk. s.64/35)*

*Başımı alır da bu kasabadan **giderim.** (Tnk. s.87/20-21)*

*Kel Kaymakam için yazdığın teli de **çektin mi?** (Tnk. s.92/8-9)*

*Şimdi izninizi **aldık.** (Tnk. s.132/17)*

*Ne **dedi?** (Tnk. s.151/22)*

***Anlamadım.** (Tnk. s.153/7)*

*Kaşları, siyah gözleri, yüzünün biçimi, omuzları, ince ve gergin vücudu çok güzeldi ama daha önce dediğim gibi, benim dikkatimi en çok alt dudağı **çekiyordu.** (K.H. s.28/12-13-14)*

*Svetlana Ali'yle edebiyat, siyaset, hayat, resim konularında konuşabiliyor ama Arzu'yu son derece kafasız, cahil ve yaşadığı o mutlu hayatı hak etmeyen biri olarak **görüyordu.** (K.H. s.55/16-17-18-19-20)*

Gözlerimi başka yere çevirdim ama o duvar yine bana **bakıyordu**. (K.H. s.69/18-19)

Üstelik bunların hepsi Rusça **konusurdu**. (K.H. s.88/20-21)

Sanki üstüne gelen hafif dalgalardan ürker gibi, ayaklarını **soktu** suya. (K.H. s.109/8-9)

Bu arada günlerimiz sadece okumayla yazmayla **geçmiyordu** elbette. (K.H. s.124/17-18)

Kız bir yandan gülerek bir şeyler anlatıyor, bir yandan da iştahla simidini **yiyordu**. (K.H. s.150/21-22)

Bir Pazar günü, nasıl olsa iş güç yok diye oyalanmak için oraya **gitmiş** Mehmet. (K.H. s.173/12-13)

Bina sadece lahana ve patates **kokuyordu**, belli ki bütün subay aileleri sürekli bunları haşlayıp **iyorlardı**. (K.H. s.191/9-10-11)

Uçakta da, kamyonunda da bir şey söylemeye kalktığımda gövdemin herhangi bir yerine korkunç bir tekme **iniyordu**. (K.H. s.241/20-21-22)

4.1.1.2.2. Türemiş Fiillerle Kurulan Cümleler

Bu eylemler yüklemi ad ya da eylem kök ve gövdelerine yapım eki ilave edilerek türetilen tümcelerdir. Yapım eki aldıktan sonra kip ve kişi ekilirlir.

Bu adamla hiçbir iş **görülmez**. (Tnk. s.7/3-4)

Yalnız **gülümsedi**. (Tnk. s.24/13)

Çamuru az olanlar çamur **sürünsünler**. (Tnk. s.46/2)

Etrafında her şey **silindi**. (Tnk. s.76/18)

Ben de ona **veriştirdim**. (Tnk. s.93/20-21)

Sürülmüş tarla, çimento, kanallar. (Tnk. s.110/21)

İşte ben de size bu fakir fukaranın çocuğunu **öldürtmeyeceğim**. (Tnk. s.132/21-22)

Kaymakamı uçurdular. (Tnk. s.152/7)

Bu işleri bitirdikten sonra mutfağa geçip, buzdolabından bir parça soğuk et ve salatalık malzeme çıkardım, öğle yemeğimi hazırlamaya koyuldum. (K.H. s.39/23-24-25)

O davet gecesini de, çocuğun odasında, eğlenen insanların seslerini ve Arzu'nun her yerden duyulan şen şakrak kahkahalarını dinleyerek geçiriyor. (K.H.s.56/23-24-25)

Binanın alt katına indirdiler, nemli karanlık bir odaya sokup kapıyı üstünden kilitlediler. (K.H. s.69/19-20)

Bu konuda hiçbir şey bilmiyordum ama galiba tam isabet kaydetmiştim ki, bir an yüzü gölgelendi, şaşaladı. (K.H. s.83/7-8-9)

O zamanlar ultrasonla bakıp, anne karnındaki bebekleri göremiyorlardı elbette ama annemin ikiz doğurması hiç kimseyi şaşırtmamış. (K.H. s.119/2-3-4)

Bu durum hepimizi yakınlaştırıyor. (K.H. s.143/24-25)

Çünkü savcı, bir yandan bana sorular sorarken, bir yandan da bu konuştuklarımızı nasıl yazacağını kâtibeye söylüyor, benim anlatma kabiliyetim yokmuş gibi cümlelerimi değiştirerek yazdırıyordu. (K.H. s.150/4-5-6-7-8)

Kimse maaş alamıyor, yiyecek bulamıyor, herkes hayatta kalmanın çarelerini araştırıyordu. (K.H. s.175/19-20-21)

Yani 1900'lerde doğmuş bir Rus erkeği hiç gün yüzü görmemişti; kadını da yoksulluk ve korku içinde yaşamıştı. (K.H. s.191/17-18-19)

Şimdi şirketin Rusya'daki birçok şantiyesinin koordinasyonunu yürütüyormuş. (K.H. s.276/11-12-13)

4.1.1.2.3. Birleşik Fiillerle Kurulan Cümleler

Yüklemi şu iki kurala göre oluşturulan birleşik eylemlerin oluşturduğu tümcelerdir.

1. İsim + yardımcı eylem

2. Fiil + zarf- eylem + yardımcı eylem

*Mesela Sazlıdere köyünün yanındaki Okçuoğlunun çeltik ekmek istediği sahaya ruhsat verse, verse değil, çeltik komisyonunun kararına bir imza bassa yirmi bin lira rüşvet **alabilir**.* (Tnk. s.7/15-16-17-18)

*Genç Kaymakamı görür görmez, Okçuoğlunun yüreğine **tıp etti**.* (Tnk. s.27/6-7)

*Çeltikçiler meydanda **görünmez oldular**.* (Tnk. s.54/7-8)

*İşinden de **edemezlerdi**.* (Tnk. s.76/28)

***Göz göze geldiler**.* (Tnk. s.81/15)

*Döne Karı size **kurban olsun**.* (Tnk. s.115/32)

*Yoksa kanun **izin vermiyor**.* (Tnk. s.123/10-11)

*Akrepler **ihtiyar olmasın?...*** (Tnk. s.146/15)

*Son nefesime kadar bir mumya gibi **bekleyebilirdim**.* (K.H. s.29/10-11)

*Masadaki incir reçeline baktığını **fark ettim**.* (K.H. s.51/18)

*Başka hiçbir şey değildi ama niye **böyle oluyordu**, bir anlam **veremiyordum**.* (K.H. s.69/17-18)

*Bak işte, Svetlana teorim olduğu gibi çökmüş, gazeteye yazması için onu **iknaetmişim** ama **fos çıkmış**.* (K.H. s.81/14-15-16)

*Ayrıca, gelecekte insanların gündelik hayatta bile kablosuz aletler kullanılarak birbirleriyle konuşacaklarını, ses ve görüntüleri çok daha gelişmiş şekilde aktaracaklarını, bütün bunların da Tesla'nın buluşları sayesinde gerçekleşeceğini **ileri sürmüştü**.* (K.H. s.123/21-22-23-24-25)

*Ev dağınıkmış, kusuruna bakmamalıymışım, yemek yapıyormuş, herif kahveye gitmiş, şimdi çayımı kahvemi **hazır edermiş**.* (K.H. s.139/8-9-10)

*Külüstür arabamı, adliyenin yan sokağına **park etmiştim**.* (K.H. s.151/21-22)

*Duygularını fazla **belli etmez**, hatta hafif bir alaycılık perdesi altına gizlerdi ama iyi tanıdığım için onun da memnun olduğunu **anlayabiliyordum**.* (K.H. s.172/13-14-15)

*Hatta hiçbir yerde görmediğim bir icat çıkarmıştı; piyanonun bir ayağına yay koydurmuş herhalde, hareketli parçaların en heyecanlı yerinde diziyle kocaman çağlının bir ucunu **kaldırıveriyordu**.* (K.H. s.194/5-6-7-8)

*O mahalleden hayal kırıklığı içinde ayrılırken, beni daha da büyük bir hayal kırıklığınbeklediğini tahmin ettiğim şantiye bölgesini **tarif ettim**.* (K.H. s.274/20-21-22)

4.1.1.2.4. Basit Zamanlı Fiillerle Kurulan Cümleler

Yüklemi yalnız bir kip eki ile çekimlenmiş tümcelerdir. Bu yapı zaman anlamı taşıyan bildirme (haber) kipleri ve tasarı anlamı taşıyan dilek kipleriyle kurulabilir. Bildirme (haber) kipleri görülen (bilinen) geçmiş zaman, duyulan (öğrenilen) geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zaman olmak üzere beş şekilde oluşur. Tasarlama (dilek) kipleri ise dört şekilde oluşur: İstek, emir, şart-dilek, gereklik.

*Gölgesinden **ürküyor**.* (Tnk. s.7/3)

*Yataktan ağır ağır **kalktı**.* (Tnk. s.23/21)

*Köy göl **oldu**.* (Tnk. s.44/11)

*Bir daha **okudu**.* (Tnk. s.76/28)

***Sus** ulan köpek!* (Tnk. s.97/4)

*Suların altında köyler **kaldı**.* (Tnk. s.113/4)

*Sen **imza ettin**.* (Tnk. s.128/29)

*Bir umudumuz şu dağın ardında **kaldı**!* (Tnk. s.150/26)

***Anladım**!* (Tnk. s.157/24)

İnsanı sadece biyolojik bir varlık olarak görmediğimiz, onun varoluşuna çeşitli yüce anlamlar yüklediğimiz için, gövdeden akan kanın, can denilen

şeyi çekip almasını, dolayısıyla o kişinin “ölmüş” olmasını bir türlü kavrayamadığımızı **düşünüyorum**. (K.H. s.16/9-10-11-12-13)

Telefon konuşmanızdan anne babanızla oturduğunuzu ve onlara sürekli nerede olduğunuzu rapor ettiğinizi **anladım**. (K.H. s.53/30-31-32)

İçimden Arzu'nun ilgiyi benden başka bir yöne çevirmesini dilerken yeni bir geldive doğal olarak ilgi **dağıldı**. (K.H. s.74/7-8-9)

Genç kadın öne geçip şoförün yanındaki koltuğa **oturmuş**, ilerideki karanlık yolu işaret edip oraya gitmelerini **istemiş**. (K.H. s.90/16-17-18)

Düşünceli düşünceli odasına **gitti**, çantasını **topladı**, ben de bu arada kapıda **bekledim**. (K.H. s.111/18-19)

Hayatta rejimlerin çökmesi de **gerekmez**, İkinci Dünya Savaşı sırasında büyük yıkıma uğrayan bazı Avrupa ülkelerinde yaşanan onca dramı herkes **biliyor**. (K.H. s.130/22-23-24-25)

Tam yanına varmıştım ki arabanın ön camına, benim görüntümle birlikte kızın yüzünün de yansıdığını **gördüm**. (K.H. s.151/22-23-24)

Akşam olmak üzereyken, adının Oksana olduğunu öğrendiğimiz kızın gösterdiği kapıyı **çaldık**. (K.H. s.178,27-28-29)

Ertesi sabah kızı oldukça canlı **gördüm**. (K.H. s.198/1)

Sevgili, her zaman olduğu gibi **gevşetti** beni, kollarıma, bacaklarıma **sarıldı**, beni göğsünde **sıktı, ısıttı, rahatlattı**. (K.H. s.214/9-10-11)

Bu arada apartmanın otomatik ışığı **söndü**, yakmadım, pusuya yatmış bir kedi sessizliğiyle karanlıkta kıpırtısız **bekledim**. (K.H. s.283/15-16-17)

Dolayısıyla bu tür hastalar başlarına gelen olaylar sonucunda kendilerini çeşitli durumların yaratacağı üzüntülere, yaralanmalara karşı korumak amacıyla bu insani duygulara beyinlerini tamamen **kapatmıştır**. (K.H. s.318/22-23-24-25-26)

4.1.1.2.5. Birleşik Zamanlı Fiillerle Kurulan Cümleler

Basit zamanlı çekimli bir fiilden sonra ek- fiilin -di (< i- di), -miş (< i-miş), -se (< i- se) şekillerinden birisinin getirilmesiyle oluşturulan zamana birleşik zaman

adı verilir. Yani birleşik zaman iki çekimli fiilin bir araya gelmesinden, birlikte kullanılmasından meydana gelir. Buna birleşik çekim de denir.

“Birleşik zamanın hikâye, rivayet ve şart olmak üzere üç şekli vardır (Özkan, 2004: 166).”

*Müdürü teli çekmeden önce bir örneği de yanına **alıyordu**.* (Tnk. s.9/31)

*Ev işiyle Murtaza Ağa, kendisi **uğraşıyordu**.* (Tnk. s.15/1)

*“Oğlum Fikret Bey,” **diyordu**.* (Tnk. s.23/14)

***Söyleniyordu** habire.* (Tnk. s.37/23)

*Okçuoğlu, beş gün önce, köylüyle çekiştiğinin akşamı, sahaya su **bırakmıştı**.* (Tnk. s.41/20-21)

*“Evelallah,” **diyordu** da başka bir şey **demiyordu**.* (Tnk. s.51/15)

*Öfkeli ses köyün üstünde **çınliyordu**.* (Tnk. s.62/36)

*Müthiş bir gürültü Kaymakamın kulaklarında **uğulduyordu**.* (Tnk. s.80/30-31)

*Paramız çok **olsaydı**, yüz milyon lira **kazansaydım** çeltikten, ona bir oda **döşerdim** ki, İran Şahının da parmağı ağzında **kalırdı**.* (Tnk. s.100/18-19-20)

*Odanın içerisinde her birisi cirit atı olmuş oradan oraya **koşuyorlardı**.* (Tnk. s.144/23-24)

*Karadeniz’in lacivert dalgalarıyla baş başa kalmış olan bu ıssız köyde geçen her gün birbirinin aynısı olduğu için burada insanların heyecanla konuşacağı olaylara pek sık **rastlanmazdı**.* (K.H. s.11/2-3-4-5-6)

*Hazır aldığım kulübelerin hiçbirine sığmadığı için, bir marangoza gidip çizmelerimi göstererek deyiş yerindeyse bir köpek villası **yaptırmıştım**.* (K.H. s.38/5-6-7-8)

*Bu meydan okuyan yarı argo tavırlar, etkisini henüz üstünden pek atamadığı üniversite yıllarından **kalmış olmalıydı**.* (K.H. s.53/20-21-22)

*Arzu onları da bana bilmem hangi televizyonun sunucusu, bilmem hangi gazetenin yazarı diye tanıştırdıkça elimi sıkmak için ellerini **uzatıyorlardı**. (K.H. s.73/21-22-23)*

*Her genç insan gibi aşk konusu çok ilgisini **çekiyordu**, aşkı mutlulukta ulaşılacak en son nokta olarak **görüyordu** ama sözlerim aklını **karıştırmıştı**. (K.H. s.106/3-4-5)*

*Zaten son zamanlarda, bu uzak köşede kendime kurduğum, mağarasına çekilmiş keşiş yalnızlığı, her gün kalabalık banyosu yapmaya meraklı bir politikacı hayatına benzemeye **başlamıştı**. (K.H. s.146/2-3-4-5-6)*

*Koşu bandının ayarı en yüksek hıza getirilmiş olmalıydı ki, aygır, modern lokomotifleri kışkandıracak bir süratle koşuyor, havayı ritmik olarak döven ayakları zorlukla **görülebiliyordu**. (K.H. s.164/11-12-13-14)*

*Pavel askeri hastaneden çıktıktan sonra garnizondaki evine gelmiş, iki kıızıyla yarı aç yarı tok yaşamaya **çalışıyordu**. (K.H. s.191/7-8-9)*

*Bir an acaba kız uyanıp bahçeye mi çıktı diye düşündüm ama böyle bir şey mümkün değildi, gece karanlığında Kerberos'un bulunduğu bahçeye adını **atmazdı**. (K.H. s.214/15-16-17-18)*

***Ezilmiştim**, günden güne hayvani özüme doğru alçalmamı **sürdürüyordum**. (K.H. s.245/26-27)*

*Anlattıklarımın aklını daha da karıştırdığını, belki de bir meczupla konuşmakta olduğunu düşünüp benimle uğraşmaktan vazgeçme ihtimalinin belirdiğini **görüyordum**. (K.H. s.259/19-20-21-22)*

4.1.1.2.6. Geçişli Fiillerle Kurulan Cümleler

İş yani kılış fiilleriyle cümlede nesnenin kullanılıp kullanılmadığına bakılmaksızın anlamı açısından nesne alabilen fiillerle kurulan cümlelerdir. Geçişli fiillerin yüklem olduğu cümlelerde her tür öge (yüklem, özne, nesne, zarf, yer tamlayıcısı) bulunabilir. Geçişli fiillerle kurulan cümlelerde somut olarak nesne bulunma zorunluluğu yoktur.

*Altından ne çıkacağını **bilmez mi?** (Tnk. s.7/12)*

*Yarın sabah daireye varır varmaz, ilk iş mutlak **söyleyecek** dedikoduları. (Tnk. s.36/16-17)*

*Çık da **gör** halimizi. (Tnk. s.46/27)*

*Dünyanın en namuslu, en temiz adamı bile olsa memur, Rıza Değnek en çok bir hafta içinde baştan **çıkarırdı** onu. (Tnk. s.51/2-3-4)*

*Kaymakamsa İlden candarma **bekliyordu**. (Tnk. s.60/6)*

*Bu sırada köyün öbür ucundan birisinin geldiğini **gördüler**. (Tnk. s.68/5-6)*

*Bana tahrirat katibi beyi **çağırır mısınız?** (Tnk. s.107/3)*

***Sorun da öğrenin**. (Tnk. s.112/28)*

*Ev başına köyden çıkma parası olaraktan sana üç yüz lira **veriyorum**. (Tnk. s.113/12-13)*

*Git **getir** kediye. (Tnk. s.138/17)*

***Basın** suyu. (Tnk. s.141/24)*

*Bu ışık izleri, soygun filmlerinde sık sık rastlanan, çok iyi denetlenen bankaların kasa dairelerinde birbirini keserek güvenli bir kafes oluşturan kızı-lötesi ışınları **andırıyor**. (K.H. s.11/18-19-20-21)*

*Ama –dedim ya- bütün heybetiyle bahçedeki kulübenin önünde yatmakta olan Kerberos **uyarmamıştı** beni. (K.H. s.22/12-13-14)*

*Arzu o görkemli davete hazırlanırken bir ölüm meleği ona cinayet saatini **söyleseydi**, öyle mutlu bir şekilde **karşılabilir miydi** konuklarını? (K.H. s.31/5-6-7)*

*Dudaklarını **yalıyor**, nereden başlayacağını **bilemiyordu**. (K.H. s.35/22-23)*

*Hafifçe yürüyerek telefonunu **salladı**. (K.H. s.61/9)*

*Sayfaları **çeviriyordum** ama bir yandan da o nem lekeleriyle dolu duvarı **düşünüyordum**. (K.H. s.79/3-4-5)*

*Kız, peçete içindeki hamburgeri iki eliyle tutarak, yüzüne yayılan mutluluk gülümsemeleriyle **yedi**. (K.H. s.110/8-9-10)*

*Vay efendim ben onu **kandırmışım** da, hani hayatında duyduğu en acayip aşk hikâyesini **anlatacaktım** da, gece kalması için yalan **söylemişim** de, aile hikâyesinden başka bir şey **duymamış** da, ona neymiş benim ailemden de kardeşimden de, hayal meyal Rusya falan bir şey **duymuş**, onu da doğru dürüst **dinleyememiş** de, içkisine ilaç falan mı **koymuşum**, sabaha kadar sızıp kalmış da... (K.H. s.134/7-8-9-10-11-12-13-14)*

*Duyguları tanımadığım için Ali'nin söylediklerini **anlayamıyordum**. (K.H. s.144/8-9)*

*O zaman ağlamakta olduğumu **anladım**. (K.H. s.304/9)*

4.1.1.2.7. Geçişsiz Fiillerle Kurulan Cümleler

Durum ve oluş filleriyle kurulan cümlelerdir. Bu fillerle kurulan cümleler nesne alamazlar. Geçişsiz bir fiilin başına ‘onu’ zamiri getirildiğinde anlamın bozulması fiilin geçişsiz olduğunu bildiren bir diğer unsurdur.

*Çeltik ekmek için ruhsatiye müracaatları **başladı**. (Tnk. s.7/4-5)*

*Resul Efendi gene o eski çocuksu gülümsemesiyle pırıl pırıl **duruyordu**. (Tnk. s.14/5-6)*

*Her zamanki gibi sabahleyin erkenden **kalktı**. (Tnk. s.36/26)*

*Köpekler **ürüşüyor**, eşekler **anırıyor**, atlar **kişniyor**, sığırlar **böğürüyor**, insanlar **bağrışıyorlardı**. (Tnk. s.42/3-4-5)*

*Müftü Kaymakamlık dairesinden dualar okuyarak **çıktı**. (Tnk. s.50/19)*

*Sazlıderenin evleri yağmurda bu yüzden **akmazdı**. (Tnk. s.61/5-6)*

***Dur** sana ki **dur**! (Tnk. s.94/16)*

*Bir iyice **bak** arkadaş! (Tnk. s.105/20)*

*Sular sahadan çekildikten sonra kırk sekiz saat o saha **susuz kalır**. (Tnk. s.110/25-26)*

*Candarma efendi kardeşim, **gidin** ev ev **bakın**. (Tnk. s.138/5)*

*Allah, Allah, inşallah, karım **ölüyor**, Resul Efendi. (Tnk. s.148/23-24)*

*Böyle durumlarda, yani birisi korkunç bir sesle “korkunç” diye bağırdığı zaman korkmak gerektiğini anlarım ve aklıma hemen ikiz kardeşim Mehmet **gelir**. (K.H. s.12/5-6-7)*

*Eskiden, duyguları öğrenme eğitimimde kitaplara ek olarak müziğe de **yerveriyordum**. (K.H. s.21/7-8-9)*

*Hem kardeşi Mehmet’le ilgili sorulara cevap verememe ısrarım nereden **kaynaklanıyormuş**. (K.H. s.36/16-17)*

*Sabah İstanbul’a gidecek ve cinayet hikâyesi de kapandığına göre bir daha buralara **gelmeyecekti**. (K.H. s.60-61/31-32-1)*

*Bir ikisi kediye **isabet etti**, kedi **sarsıldı** ama aşağı **düşmedi**. (K.H. s.78/25-26)*

*Merakla, heyecanla yüzüme **bakıyordu**. (K.H. s.110/31)*

*Ertesi gün bir kavga **koptu** ki aman Allah, meğer ne kadar sert **olabilmiş** bu narin kız böyle. (K.H. s.134/1-2)*

*Gerçi hiç kişiliğiyle bağdaşan bir şey değildi ama belki de intikam almak isteyebileceği **aklıma geldi**. (K.H. s.143/19-20)*

*Kendine iyice **gelmiş**, uykusu **açılmış** olan adam yine sedire **oturdu**, ben de karşısına **çömeldim**. (K.H. s.258/12-13)*

*Sessizce, yanaklarımdan kayarak **süzülüyordu** yaşlar. (K.H. s.304/11-12)*

4.1.1.2.8. Etken Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

Gerçek veya gizli özne alarak yüklemde bildirilen işi, hareketi gerçekleştirenin cümlede açıkça hissedildiği, belirtildiği cümlelerdir. Bu cümlelerde gizli özne şahıs ekleri aracılığıyla tespit edilir.

*Tam beş daktilo sayfası **yazdı**. (Tnk. s.8/33)*

*Bu arsayı on yıl önce **almıştı**. (Tnk. s.12/10)*

*Bu Kaymakam kanına **susamış**. (Tnk. s.57/6)*

Haydi **yürüyün** bende. (Tnk. s.64/7)

Şimdi candarmayı **gönderirim**. (Tnk. s.78/37)

Yüksek saygılarımı **sunarım**. (Tnk. s.86/14)

Ulan Kaymakam değilsin de neden o makama **oturursun?** (Tnk. s.95/16-17)

Ben **duymadım**. (Tnk. s.105/2)

Ne **edeceksin** bana? (Tnk. s.118/6)

Gördünüz mü olanı? (Tnk. s.130/2)

Hatice Hanım'la telefonda konuştuğundan sonra bir kedi gibi uzun uzun gerinme hareketleri yapıp kendime koyu bir filtre kahve **hazırladım**. (K.H. s.14/22-23-24)

Sonra evde olmadığımı düşünüp **vazgeçmiş** ama köşedeki bakkaldan benim evden pek çıkmadığım bilgisini alınca şansını tekrar denemek için **dön-müş**. (K.H. s.22/23-24-25)

Haddini bilemeyip de ay tanrıçasına âşık olan çobana verilen cezayı **bi-liyor musunuz?** (K.H. s.31/11-12)

Bir an **durdu**, karar vermediği **belliydi**. (K.H. s.50/8)

Devam etmesini **işaret ettim**. (K.H. s.63/14)

Gözlerini önüne **dikti**, beni **unuttu** ve yine derin derin düşünmeye **baş-ladı**. (K.H. s.84/15-16)

O gece bir daha ses **olmadı** ve bu sayede beyaz bir kedinin tüyleri ka-dar yumuşak ve hafif bir uykuya **dalabildim**. (K.H. s.97/7-8-9)

Kapıyı açınca karşımda yine o jandarmaları **gördüm**. (K.H. s.146/7)

Böylece dalıp **gitmişim**; saati de, kızın varlığını da **unutmuşum**; zaten unutma üstüne **değil miydi** çalışma? (K.H. s.187/15-16-17)

Yüzümdeki ciddi ifadeyi görünce **durakladı**. (K.H. s.204/2)

4.1.1.2.9. Edilgen Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

Sözde özne alan bu cümlelerde yüklemde bildirilen işi, hareketi gerçekleştirenin bilinmediği ve belirtilmediği yani öznesi belli olmayan cümlelerdir. Bu cümlelerde aslında nesne olan öge özne görünüşündedir. Bu tür öznelere “sözde özne” denir. Etken çatıdaki fiillere -l, -n getirilerek edilgen fiiller oluşturulur. İşin kim tarafından yapıldığı belli olmayan fiillerdir. Edilgen çatılı her fiilde sözde özne bulunmaz.

*Bu adamla hiçbir iş **görülmez.** (Tnk. s.7/3-4)*

*Avlu kapısı kahverengiye **boyanmıştı.** (Tnk. s.10/14)*

*Otomobiller Ceyhan istasyonunun önüne sırayla, güzelce **dizildi.** (Tnk. s.16/25-26)*

*Nazifoğlunun lokantasında yüz kişilik bir ziyafet için hazırlıklar **yapılmıştı.** (Tnk. s.21/21-22)*

*Öğleden sonra komisyon **toplandı.** (Tnk. s.25/10)*

*Karar **verildi.** (Tnk. s.25/16)*

*Hiçbirisi de **sürülmemişti.** (Tnk. s.49/21,22)*

*Perşembe günü erkenden bütün sahalara su **bırakıldı.** (Tnk. s.54/15)*

*İşte bunun şerefine üç yüz çocuğun eline üç yüz teneke verilerekten Kaymakamımız **uğurlanacaktır.** (Tnk. s.152/16-17)*

*Karadeniz’in lacivert dalgalarıyla baş başa kalmış olan bu ıssız köyde geçen her gün birbirinin aynısı olduğu için burada insanların heyecanla konuşacağı olaylara pek sık **rastlanmazdı.** (K.H. s.11/2-3-4-5-6)*

*Artık basında, mahkeme dosyalarında hep böyle **anılacaktı.** (K.H. s.17/20-21)*

*İnsanlık tarihi boyunca milyarlarca kişi “normal” denilen şekilde yaşlanıp ölmemiş, **öldürülmüş.** (K.H. s.18/1-2-3)*

*Ailemizin İstanbullu olduğu **söylenir.** (K.H. s.30/3-4)*

Ortalığa yaz akşamının ılık yumuşaklığı çökmüştü, dalgaların sesi daha çok duyuluyordu. (K.H. s.52/22-23)

Ama her gün sıkı sıkı bağladığı topuzu, yeşile çalan gözlerini gizleyen bağa çerçeveli gözlüğü, her zaman dimdik duruşu ve herkesle arasına mesafe koyan ciddiyetiyle, kimsenin aklına başka bir şey gelmiyor, disiplinli bir iş arkadaşı gibi düşünülüyordu. (K.H. s.131/8-9-10-11-12)

Ustaca aydınlatılmış, modern bir sergi salonu görüyorum. (K.H. s.183/3-4)

Duvarda hepsi aynı boy onlarca tablo asılmış, bu tablolar üstlerindeki özel lambalarla aydınlatılmışlardı. (K.H. s.183/4-5)

Ama işin garip tarafı, tabloların tamamının Mona Lisa olmasıydı; onlarca Mona Lisa yan yana dizilmişti. (K.H. s.183/6-7)

4.1.1.2.10. Ettirgen Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

Bu yapıda -r-, -t-, -Dİr-, -DUr- ekleriyle geçişsiz fiiller geçişli hale getirilir veya geçişli fiillerin derecesi arttırılır. Bir diğer amaç ise bu eklerle işi bir başkasına yaptırma anlamı sağlanabilmektedir.

Ona da okuttu... (Tnk. s.13/24)

Uzun Rahmet evi geçen yıl yaptırdı. (Tnk. s.15/2-3)

Köyün içine çeltik ettirmem. (Tnk. s.32/18)

Tabii bu arada Rıza Değneki de ihmal etmemiş, cemazüylevvelini anlattıktan sonra mesleğini, şimdiki vazifesini de anlatmış, yakında kendisini ziyaret edeceğini de hatırlatmıştı. (Tnk. s.51/17-18-19-20)

Kuruyan çeltiği sana ödetirim. (Tnk. s.128/28)

İşte ben de size bu fakir fıkaranın çocuğunu öldürtmeyeceğim! (Tnk. s.132/21-22)

Bir kaymakamı değil, bakanı attırırdı Tevfik Ali Bey! (Tnk. s.151/2-3)

Sadece alt kattaki bir odaya kapı yaptırmıştım. (K.H. s.19/16)

*Ne kadar zor beğenen bir kız dedim içimden, annesine **kök söktürmüş** herhalde çocukluğunda, şimdi de **çektiriyordu**; her şeye dudak büküyor. (K.H. s.110/4-5-6)*

*Sucuklu kaşarlı iki tost, iki de ıslak hamburger **paketlettim**. (K.H. s.232/5-6-7)*

*Hatta tekrar mahkemeye başvurarak beni **tutuklattırsa** bile önemi yoktu. (K.H. s.235/18-19)*

*Bu değerli konuğumu kaybederim, **küstürürüm**korkusuyla sustum. (K.H. s.253/30-31)*

4.1.1.2.11. İşteş Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

Fiile -ş- fiilden fiil yapım ekinin eklenerek oluşturulduğu bu yapıda iki anlam özelliği görülür:

a) Birden çok kişinin biri işi karşılıklı yaptığını ifade eder: görüş-, karşılaş-,

bakış-, buluş-, tanış-...

b) Birden çok kişinin hep birlikte bir işi yaptığını gösterir: kaçış-, uçuş-, üşüş-, gülüş-...

*Sonra ağalarla hırsızlarla, eşkıyalarla **cebelleşmeler**. (Tnk. s.17/17-18)*

*Kaymakam elini otomobilin penceresinden uzatarak onları teker teker **selamladı**. (Tnk. s.20/29-30)*

*Trenden beri öyle inanılmaz şeylerle, öyle iltifatlarla **karşılaşmıştı** ki, bunu da bir iltifat saydı, sebebini sormadı. (Tnk. s.21/11-12) (Yan cümlede)*

*Doktorla Kaymakam birbirinden **hoşlanmışlardı**. (Tnk. s.25/32-33)*

*Şimdi hangi eve girsen, bir kocaman pirinç çuvalıyla **karşılaşırsın**. (Tnk. s.26/23-24)*

*Her zaman, hep güler, **şakalaşırdı**. (Tnk. s.61/19)*

*Bu canavarlarla yıllarca **cebelleşmişti**. (Tnk. s.77/11)*

*Hala da **cebelleşiyordu**. (Tnk. s.77/11)*

*Buralarda altmış yıl önce on beş pare köy vardı, ama bırakıp başka yerlere **yerleştiler**. (Tnk. s.141/5-6)*

*Kendime yeni bir hayat kurduğum bu sahil köyünde uzun yıllar geçirdiğim halde, daha önce böyle bir durumla **karşılaşmamıştım**. (K.H. s.16/4-5-6)*

*Arzu'nun kocası Ali'yle ise burada **karşılaştım**. (K.H. s.33/6)*

*Arzu'nun ortadan kaybolduğu bir gün aralarında bir yakınlaşma oluyor ve Ali, Svetlana ile kendi yataklarında **sevişiyor**. (K.H. s.56/9-10-11)*

*Bebeğin uyumasından yararlanarak bir dakikalığına odadan ayrılıyor, alt kata inip mutfaktan bir bardak süt almak istiyor ama salona indiğinde sarhoş durumda, merdiven tirabzanına tutunmuş Arzu'yla **karşılaşıyor**, elinde bir şampanya kadehi var. (K.H. s.56/26-27-28-29-30-31-)*

*Zaten o sıralarda çöken rejimin mallarından üç beş kuruş elde etmek için Rusların çoğu birbiriyle **yarışıyordu**. (K.H. s.131/21-22-23)*

*Sabah uykuyla uyanıklık arasında daha önce hiç başıma gelmeyen ilginç bir görüşle **karşılaştım**. (K.H. s.183/1-2)*

*Bir sürü gazeteci **doluşt**u buralara. (K.H. s.220/16)*

*Arada bir **itişip kakışıyoruz** ama yine de ilginç günler geçirmekte olduğumu saklayamayacağımsenden. (K.H. s.222/5-6-7)*

*“Kerberos **çiftleşti mi** hiç?” (K.H. s.222/22)*

4.1.1.2.12. Dönüslü Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

Bu tarz cümlelerde özne işi yapan ve de o işten etkilenen durumundadır. Edilgen yapıdaki gibi bu yapıda da fiillere -l-, -n- ekleri eklenir. Edilgen fiillerde sözde özne varken dönüslü fiillerde gerçek özne vardır. Bunun yanında -ş- ve -len- eki ile de dönüslü fiiller oluşturulabilir: sinirlen-, öfkelen-, donuklaş- vb.

*Suları kırmızıya **boyanmıştı**. (Tnk. s.15/16-17)*

*Murtaza Ağa **irkildi**. (Tnk. s.20/18)*

*Sinirleri **gerildi**. (Tnk. s.20/18)*

*Adamlar bavulları **yüklendiler**. (Tnk. s.17/9)*

*Yüreği daralacak kadar **heyecanlandı**. (Tnk. s.17/28)*

*Yarı kurumuş çamurlar da **beyazlaşmıştı**. (Tnk. s.46/16-17)*

*Oda **hazırlanmıştı**. (Tnk. s.49/24-25)*

*Nermin görse bu halimi, müthiş **sevinirdi**. (Tnk. s.58/4)*

*Ağalar iyice **öfkелendi**. (Tnk. s.130/5)*

*Yerlerinde duramıyor, az görülür bir telaşla o kayanın arkasından çıkıp bu kayanın arkasına koşturmak için **sabırsızlanıyorlardı**. (K.H. s.11/13-14-15-16)*

*Sonsuza kadar hıçkırarak değildi ya, nasıl olsa **sakinleşecekti**. (K.H. s.14/1-2)*

*O sırada aklım yine aynı konuya **takıldı**. (K.H. s.22/3)*

*Bu hayat dolu kıza körkütük âşık olan Ali karısından ayrılmış, Arzu'yla **evlenmiş**. (K.H. s.33/17-18-19)*

*“Bi dolu para ister doktor” diye **yakındı**. (K.H. s.138/29)*

*Kapıyı Hatice Hanım açtı ama daha önce geleceğimi söylemiş olmama rağmen bir **telaşlandı**, bir **telaşlandı**, görmelere değerdı. (K.H. s.139/6-7-8)*

*Hâlâ yüreğin **sakinleşmedi mi**? (K.H. s.222/17)*

*Ve birden susup **ciddileşti**. (K.H. s.289/15)*

*Hemen **irkildi**, gözlerini açtı, soru sorarcasına “Hııı?” gibi bir ses çıkardı. (K.H. s.301/23-24)*

4.1.2. Anlamlarına Göre Cümleler

4.1.2.1. Olumlu Cümle

İyi veya kötü bir durum olduğuna bakılmaksızın yüklemi bir eylemin ya da durumun gerçekleştiğini bildiren cümlelerdir. Bu cümleler yüklem türüne göre olumlu isim cümlesi ve olumlu fiil cümlesi olmak üzere ikiye ayrılır:

4.1.2.1.1. Olumlu İsim Cümlesi

Olumlu isim cümleleri isim unsurunun ek- fiil alarak, olumlu bir yargı bildirdiği cümlelerdir. Bu tür cümleler kuruluşlarına göre iki çeşittir:

a) Biçim ve Anlamca Olumlu İsim Cümlesi

Sen hayatımın en nadide köşesisin.

b) Biçimce Olumsuz Anlamca Olumlu İsim Cümlesi

Birkaç farklı şekilde oluşturulabilir:

İki olumsuzluk ifadesinin bir cümlede kullanılması cümlenin anlamını olumlu hale dönüştürür. İkinci olumsuzluk anlamı “yok” ve “değil” sözcükleriyle sağlanır.

Yaptığım her işte mükemmelliği aradığımı bilmeyen yoktur.

Gayet başarılı bir öğrenci yalnız başarısız olduğu noktalar da yok değil.

“-dan başka” kalıbı değil edatı veya bir soru kelimesi ile cümleyi olumlu

yapar (Karahana, 2014: 104).

Bu işimizi zorlaştırmaktan başka nedir?

Bu terbiyesizlikten başka bir şey değil!

“Olumsuz sorulu ad tümceleri de anlamca olumludur (Dizdaroğlu, 1976:284).”

Yaptığı resim çok güzel değil mi?

Bildirme kiplerinden birini almayan ve doğrudan “değil” koşacıyla kurulan cümleler ile gereklilik kipinden sonra “değil mi” sorusu ile devam eden cümleler de biçimce olumsuz anlamca olumlu cümlelerdir:

Önümüze konan yemek hiç tuzsuz değildir. (Tuzludur)

Her serseri ruh; yersiz, kimsesiz değildir. (Ahmet Rasim) (Yeri vardır, kim-sesi vardır)

Her gün derslerimizi çalışmalı değil miyiz? (Çalışmalıyız)” (Dizdaroğlu, 1976: 284)

Sorunun cevabı bilinmeli değil mi? (Bilinmeli)

Yaşlı sümsük bir adam. (Tnk. s.7/2-3)

*Yeniden tarla kiralamak, pamukları, susamları, bostanları satın almak köylüyü susturmak **vardı**.* (Tnk. s.27/18-19-20)

*Osman Ağa **kısa boylu, kırmızı, benekli yüzlü, sütbeyaz saçlı çelimsiz bir adamdı**.* (Tnk. s.29/26-27)

Ters cenabetin biridir Kürt. (Tnk. s.44/4-5)

*Kanun da **var**, hükümet de **var**.* (Tnk. s.46/4)

*Biz de **vatanız**.* (Tnk. s.47/24)

*Yüzü **sapsarı**, her zaman **düşünceli**, **yorgun**, **kırılmış**, **kederliydi**.* (Tnk. s.49/2-3)

*Kaymakam mücadelesinin sarhoşluğu **içindeydi**.* (Tnk. s.55/1)

*İnce bir karanlık **var**.* (Tnk. s.57/18)

*Zeyno **erkek gibiydi**.* (Tnk. s.61/24)

Konuşkan bir adamdı. (Tnk. s.72/13-14)

*İşimden **memnunum**.* (Tnk. s.85/7)

*Ve de memleket için, vatanımız için fayda **vardır**.* (Tnk. s.98/24)

*Ben Sazlıdere **muhtarıyım**.* (Tnk. s.122/33)

*Tanıdığım bir kadının öldürülmüş olması benim için **yeni bir durumdu**.* (K.H. s.16/3-4)

*Aklının iyice karıştığı **belliydi.** (K.H. s.26/1)*

*Svetlana'nın en yakın arkadaşı da bir **Türk'müş.** (K.H. s.42/24-25)*

*Herhalde şimdi İstanbul'da annesi babasıyla **birlikteydi.** (K.H. s.71/5-6)*

*Bir süre sonra düğmeye basarak makineyi durdurduğumda, nerdeyse devam etmemi isteyecekmiş gibi bir hali **vardı.** (K.H. s.105/8-9-10-11)*

*Bizim çocukluk resimleri de **var.** (K.H. s.122/30)*

*Bu kadar derinden aşık olmayan insanlar kendilerini kıskançlığa kaptı-rır; sevdiğinin bir başka bedenden zevk almasını istemez ama bu, **aşk ile sahip olmanın birbirinekarışmış halidir.** (K.H. s.143/25-26-27-28)*

*Da Vinci'nin Mona Lisa'sı en **baştaydı.** (K.H. s.183/14-15)*

*Senin, **Dinç Abi'nin, Ludmilla'nın numaralarıydı bunlar.** (K.H. s.266-267/32-1)*

*Ural Dağları'nın ardından olduğunu söylese bile hemen yola çıkmaya **hazırdım.** (K.H. s.282/4-5)*

*Gece mahremiyetinde onun en yakınındaki kişi olmak **bir ayrıcalıktı.** (K.H. s.302/22-23)*

4.1.2.1.2. Olumlu Fiil Cümlesi

Bu cümleler bir iş, oluş ve hareketin gerçekleştiğini bildiren eylem cümleleridir.

Olumlu cümleler, kuruluşları bakımından iki türde sağlanabilir:

a) Biçimce ve Anlamca Olumlu FiilCümlesi

Belki sen de bir gün beni üzeceksin.

Adam iki yıl önce öldü.

Bayıltana dek dövdüler.

b) Biçimce Olumsuz Anlamca Olumlu Fiil Cümlesi

Biçimce olumsuz iki yükleme sahip olan cümleler, anlamca olumludur.

Seni anlamıyorum, demedim.

Adamın payını vermem, diyemez.

Biçimce olumsuz olan soru cümleleri anlamca olumludur.

Olanlarda senin payın olmaz olur mu?

*Tahrir katibi Resul Efendi **vekillik ediyor.** (Tnk. s.7/1-2)*

*Derken, Kaymakamı getiren ekspres istasyona **girdi.** (Tnk. s.16/28)*

*Uzun uzun duvardaki resimlerin önünde **durdu.** (Tnk. s.23/21-22)*

*Tanyerleri usul usul **ıştıyordu** artık. (Tnk. s.43/30)*

*O gün bu gündür **duruldu.** (Tnk. s.61/20)*

*Benim de onların bu teklifi **zoruma gitti.** (Tnk. s.72/28)*

*Ve kırk yıldır bu kasabada icrayı **sanat eylerim.** (Tnk. s.85/6)*

*Mesai satı **geçiyor.** (Tnk. s.97/7)*

*Efendim, o ev size çeltikçilerce **tahsis edildi.** (Tnk. s.108/3)*

*Suların altında köyler **kaldı.** (Tnk. s.113/4)*

*Köyün içine kadar çeltik **ektiler.** (Tnk. s.123/4)*

*İnsanı sadece biyolojik bir varlık olarak görmediğimiz, onun varoluşuna çeşitli yüce anlamlar yüklediğimiz için, gövdeden akan kanın, can denilen şeyi çekip almasını, dolayısıyla o kişinin “ölmüş” olmasını bir türlü kavrayamadığımızı **düşünüyorum.** (K.H. s.16/9-10-11-12-13)*

*Podima'ya akın eden onca gazeteci arasında bir tek o, öldürülen kadının sevgilisini **bulmuş, konuşturuyordu.** (K.H. s.27/7-8-9)*

*Bütün uyarılarına rağmen, zincirlerle engellenmiş olan korkunç enerjisini boşaltmak için kafayı yemiş bir ejderha gibi fırlayacağını, bahçe duvarına doğru yıldırım hızıyla koşup, tam çarpmak üzereyken kıvrak bir hareketle dönüp ters yönde koşmaya başlayacağını, toprakları eşeleyeceğini, her sert nesneyi ağzına alıp kemireceğini **biliyordu.** (K.H. s.44/21-22-23-24-25-26-27)*

*Saf saf **teşekkür etti.** (K.H. s.75/1)*

Babam yola geç çıkmayı hiç sevmez, trafiğin kalabalıklaştığını söylerdi. (K.H. s.120/7-8)

Kış yaklaşırken sonbahar renkleri Borisov çevresini daha güzel bir hale soktu. (K.H. s.132/17-18)

Her tablonun önünde durup uzun uzun bu kadınlara bakıyordum. (K.H. s.184/1-2)

Dolayısıyla bana söylemeye korktuğu bir şey daha biliyormuş ama bu bilgiyi gizli tutulmuş. (K.H. s.270/13-14-15)

Güneş yükselmeye başladığında aşağıdan tıkırtılar geldi. (K.H. s.306/5-6)

4.1.2.2. Olumsuz Cümle

4.1.2.2.1. Olumsuz İsim Cümlesi

Olumsuz isim cümleleri oluşumları açısından iki çeşittir:

a) Biçimce ve Anlamca Olumsuz İsim Cümlesi

Biçimce ve anlamca olumsuz isim cümleleri “değil” ilgeci ile “yok” adı, “-sız, -suz” eki ile oluşturulabilir.

Onun eve erkenden gitmesi bizim sorunumuz değil.

Yarınları için fazlasıyla umutsuz.

Aileler olay yerinde yok.

b) Biçimce Olumlu Anlamca Olumsuz İsim Cümlesi

Bu cümleler ne ...ne bağlacı ile oluşturulabilir.

Başarılı olmak için ne isteği var ne çabası.

“Yüklemi var sözcüğüne ya da ad soylu bir başka sözcüğe dayalı olumlu sorulu tümceler de biçimce olumlu anlamca olumsuz ad tümcesidir.

Şu Boğaz harbi nedir? Var mı ki dünyada eşi? (M. Akif Ersoy) (Yok) (Dizdaroğlu, 1976: 290).”

Bundan güzel yer mi var? (Yok)

Üç aydır kasabada kaymakam **yok**. (Tnk. s.7/1)

Esvap değiştirmek **yok**. (Tnk. s.45/37)

Elbisesinin ütüsüz olduğu **görölmüş değildi**. (Tnk. s.50/33)

Onun elinden kurtulmuş memur **yoktu**. (Tnk. s.50/36)

Kimsede çıt **yok**. (Tnk. s.62/14)

Bastonu bile eksik **değildi**. (Tnk. s.72/4)

Hiç de **değil**. (Tnk. s.85/27)

Bir şey **yok**. (Tnk. s.97/27)

Heyecan **yok**. (Tnk. s.126/16)

Bizim için hiçbir kıymetliği **yok**. (Tnk. s.127/37)

Bir şart ileri sürmenize hiç gerek **yok**. (K.H. s.29/4-5)

Aslında bu soruyu hiç sormamış olmanızı yeğlerdim, çünkü Mehmet'i size anlatmaya **hazır değilim**. (K.H. s.32/13-14-15)

Uğraşacak halim **yoktu**. (K.H. s.46/18-19)

Hemen bu evi terk et, sabahı falan beklemek yok, topla pılını pırtını hemen defol, senin gibi yüz tane hizmetçi bulurum ben, hem de namuslu olanlarından, senin gibi şıllıklardan **değil**. (K.H. s.57/16-17-18-19)

O gün minerallerin su içmeleriyle uyandığımı kıza anlatmaya niyetim **yoktu**. (K.H. s.99/24-25)

Üç gündür aralıksız yağmakta olan kar evin önünde epey birikmişti, kapının önünde lekesiz bir kar birikintisi uzanıyordu ve üstünde hiç ayak izi **yoktu**. (K.H. s.216/20-21-22)

Bu konu açıldığı zaman yüzlerine yayılan gülümsemenin ve suskunluklarının nedeni **buymuş**. (K.H. s.130/8-9-10)

Her şey **iyiydi, temizdi, hoştu**, dünyada insanın sevdalanmayı ve çocuk yapmayı bile düşünebileceği bir cennet bulmuştum, çok da mutluydum ama aklım **Mehmet'teydi**. (K.H. s.132/22-23-24-25)

Kerberos'un aşıları tamamdır, hiçbir tehlike yok. (K.H. s.166/25-26)

4.1.2.2.2. Olumsuz Fiil Cümlesi

Olumsuz fiil cümleleri, oluşumları bakımından iki çeşittir:

a) Biçimce ve Anlamca Olumsuz Fiil Cümlesi

Bu cümleler –ma olumsuzluk ekiyle kurulabilir.

İşe zamanında yetişemeyecekmiş.

Anlatım bozukluğu içerse de bazen ne ...ne bağlacıyla kurulan cümlelerde de –ma olumsuzluk eki kullanıldığı görülür.

Ne onlar ne ben bir zorluğa maruz kalmıyorduk. (Halit Ziya Uşaklıgil)

Mehmet Özmen, Türkçenin Söz Dizimi isimli kitabında fiillerin “değil” edatıyla yapılan olumsuzluğuna şu örnekleri verir (Özmen, 2013: 226):

Hak şahittir, yolu da kapamış değilim (Göktulga, 1973, 255).

Bunu düşünmedim değil (Bener, 2000, 163).

Fiil cümlelerinde olumsuzluk kavramı bazen “yok” kelimesi ile de sağlanabilir (Özkan ve Sevinçli, 2008: 144).

b) Biçimce Olumlu Anlamca Olumsuz Fiil Cümlesi

Bu cümleler ne ...ne bağlacı ile oluşabilir.

Ne senden öncesi güzel ne senden sonrası güzel.

“Olumlu bir cümleye eklenen soru eki veya soru ifade eden kelimeler cümleyi anlam bakımından olumsuz yapabilir:

Ben bunu nasıl okuyayım? (okuyamam)

Ben böyle mi söyledim? (böyle söylemedim)” (Erten ve Özçelik, 2005: 226)

“Yüklemi buyruk kipinin üçüncü tekil ya da çoğul kişilerine dayalı ve kökteş iki eylemden oluşan tümcelerde, birincisi yeterlik eyleminin koşul biçimindeyse, tümce biçimce olumlu anlamca olumsuz eylem tümcesidir.

Bu yağmurda dışarı çıkabilirsen çık. (çıkamazsın) (Dizdaroğlu, 1976: 294)”

*Bu adamla hiçbir iş **görülmez.** (Tnk. s.7/3-4)*

***Yeme** kendini böyle. (Tnk. s.44/23)*

*Karadağlıoğlu Murtaza Ağanın beşer bin dönümlük iki sahasına da **izin vermedi.** (Tnk. s.49/17-18-19)*

*Şimdiye kadar böyle bir şey de **olmamıştı.** (Tnk. s.54/19)*

*İki gündür ise **ağzını bıçak açmıyordu.** (Tnk. s.62/11)*

*Öteki oralı bile **olmuyor.** (Tnk. s.70/10)*

***Üzülme**yin bizim adımıza. (Tnk. s.86/17)*

***Duy**masınlar. (Tnk. s.96,27)*

*Yoksa kanun **izin vermiyor.** (Tnk. s.123/10-11)*

*Osmanlıdan **dost olmaz,** uyuz itten **post olmaz.** (Tnk. s.123/33-34)*

*Ama bunu **unutma.** (Tnk. s.134/35)*

*Yani beynim biliyordu ama kalbim **bilmiyordu.** (K.H. s.12/23)*

*Konuşmalarındaki çelişkileri yakalamaya, beni anlamaya çalışıyor ama **başaramıyordu.** (K.H. s.25/31-32)*

*Ağzındaki tadı gidermek için bir yudum daha şarap aldı ama onu da **beğenmedi.** (K.H. s.52/1-2)*

*Planlı harcamasam para sıkıntımın olacağını, şirketten aldığım ikrami-yenin ve emekli maaşımın hep kitaplara gittiğini, tükürdüğü foie gras'ı kendi paramla alamayacağımı **anlatmadım.** (K.H. s.59/29-30-31-32)*

*Ortalık kalabalıklaşınca hiç kimse böyle bir olayın **farkında olmadı.** (K.H. s.99/12-13)*

*Hepsini de sükûnetle, ayakta ona kahve fincanı uzatırken dinledim, yüz-üzünden gülücük hiç eksik olmadı ama bu onu daha mı çok kızdırıyordu **bil-mem.** (K.H. s.134/15-16-17)*

*Arabadan **inmedi**, ben de **inmedim**. (K.H. s.159/3)*

*Gece nöbetçisi içeri almak **istemedi** beni. (K.H. s.273/12-13)*

4.1.2.3. Soru Cümlesi

Herhangi bir konuda bilgi edinmek maksadıyla kurulan cümlelerdir.

Soru cümleleri amaca göre iki türlü kurulurlar: Cevap verilmesi beklenen soru cümleleri gerçek soru cümlesidir. Cevap verilmesi beklenmeyen, dikkat çekmek duygu ve düşüncüyü daha güzel, etkili ifade etmek amacıyla kurulan soru cümleleriyse sözde soru cümlesidir. Sözde soru cümleleri cümleye şaşma, beklenmezlik, beğenme, yakınma, rica, çaresizlik, küçümseme vb. anlamlar katar.

“Soru eki -mI ile soru sıfatları, soru zamirleri, soru zarfları ve soru edatları bir cümleye soru anlamı kazandıran unsurlardır. Konuşma dilinde vurgu yoluyla da soru cümlesi yapılmaktadır (Karahana, 2014: 107).”

4.1.2.3.1. Soru Ekiyle Yapılan Cümleler

Bu cümleler “mı, mi, mu, mü” soru ekleriyle kurulurlar.

Sen misin dünyayı bana dar eden?

*Altından ne çıkacağını **bilmez mi**? (Tnk. s.7/12)*

***Olur mu**, İrasul Efendi? (Tnk. s.8/2-3)*

***Olmaz mı**? (Tnk. s.12/32)*

*Amanı **bilin mi**? (Tnk. s.21/3)*

*Sivrisineği sıtmayı **bilmez mi**? (Tnk. s.33/2-3)*

*Sen candarma **mısın**? (Tnk. s.57/15)*

*Tellal çağırmayı **mı** unuttum? (Tnk. s.86/17)*

*Resul böyle yapıyor dedin **mi**? (Tnk. s.92/9)*

*Çook öyle kaymakam görmedik **mi**? (Tnk. s.103/17-18)*

*Hiç kimse yok **mu**? (Tnk. s.139/22)*

*Telefon çektin **mi**? (Tnk. s.151/22)*

“Arzu Hanım’ı **duymadınız mı?**” dedi ağlayarak. (K.H. s.12/11)

Ahmet Aslan sizsiniz **değil mi?** (K.H. s.22/30-31)

“Yani öldürülen Arzu Hanım sizin **sevgiliniz miydi?**” (K.H. s.27/4-5)

Haddini bilmeyip de ay tanrıçasına âşık olan çobana verilen cezayı **bi-liyor musunuz?** (K.H. s.31/11-12)

Görüyorum ki beş duyunuz yerinde ama duygularınız **var mı** sizin? (K.H. s.85/2-3)

Feriha’yı bulup **konuşturabilir miyiz** acaba? (K.H. s.112/25-26)

“Benden **söz eder miydi** hiç?” (K.H. s.142/30)

“Aşkın gözü kapalı uçurum kıyısında yürümek olduğunu bilen biri **âşık olur mu** hiç?” deyip sustum. (K.H. s.222/12-13)

“Beni **tanıdın mı?**” (K.H. s.284/26)

“Kendisi durumu **anlatmamış mı?**” (K.H. s.300/16)

4.1.2.3.2. Soru Sıfatıyla Kurulan Cümleler

Bu tür cümleler “nasıl, ne, kaç, kaçar, kaçınıcı, kaçta kaç, hangi...” soru sıfatlarıyla yapılır.

Nasıl bir ev almışsın?

Ne gün dönecekler okula?

Hangi olaylar seni daha çok üzdü?

Kaçar pay alacaksınız mirastan?

Kaç gece beni bekledin bu ıssız yerde?

Siz **ne** güneduruyorsunuz? (Tnk. s.63/28-29)

Bu insanlar **ne** insanlarböyle? (Tnk. s.70/1-2)

Kaymakamın evi **nasıl?** (Tnk. s.102/17)

Söyle bana, ben bu kasabadan **kaç** kaymakamuçurdum? (Tnk. s.148/1)

Kaç kaymakammücadelesinde muzaffer çıktım? (Tnk. s.148/2-3)

Benim akreplerim **kaç** kaymakam sürgün eyledi? (Tnk. s.148/18-19)

Ankaraya gideli **kaç** günoldu? (Tnk. s.150/19)

O Ankaraya gideli **kaç** günoldu? (Tnk. s.150/27-28)

Nasıl ev? (K.H. s.25/5)

“Mehmet **nasıl** biri?” (K.H. s.32/12)

“**Nasıl** bir kızdı peki?” (K.H. s.34/5)

Gördünüz mü beni **ne** hale getirdiniz? (K.H. s.36/10)

Kerberos alaycı bir halle “**Ne** haber?” dedi. (K.H. s.44/15)

“**Hangi** konuda?” (K.H. s.85/6)

“**Kaç** yaşındaydı bu kız?” (K.H. s.180/27-28)

Ne aşkmış bu böyle? (K.H. s.237/3-4)

Neredeyiz ve **hangi** tarihteyiz? (K.H. s.254/28-29)

“**Nasıl** bir yanlışlık?” dedim. (K.H. s.264/3)

4.1.2.3.3. Soru Zamiri ile Kurulan Cümleler

Bu tür cümleler “kim, kimi, kime, kimde, kimden, ne, neyi neye, hangisi, nereyi, nereye nerede...” soru zamirleriyle oluşturulur.

Kulağına eğilip sana ne dedi?

Hangisi daha çok konuşuyor?

Kimden öğrendin bu yanlış bilgileri?

Neyi gördün?

Ne istersiniz benim gibi bir Resulden? (Tnk. s.8/25-26)

N’oldu sana böyle, Resul Efendi? (Tnk. s.11/9)

Kim o? (Tnk. s.13/37)

Daha **ne yapacaksın** yezid? (Tnk. s.13/6)

Ne edelim? (Tnk. s.31/18)

Ne yaparsın Mehmet Ali? (Tnk. s.32/21)

*O zaman halimiz **neye** varır? (Tnk. s.36/7)*

***Kim** görmüş çeltiğin sıtma yaptığını? (Tnk. s.54/5)*

***Nereye?** (Tnk. s.71/28)*

***Kimdir** o? (Tnk. s.89/3)*

***Kim** dövecek onu? (Tnk. s.104/36)*

*Biraz önce kapıyı o kadar uzun süre ısrarla çalan **kimdi** acaba? (K.H. s.22/3-4-5)*

*Peki **nedir**? (K.H. s.23/5)*

***Neyi** söylemediniz? (K.H. s.24/23)*

*“Bu **ne** böyle?” diye inledi. (K.H. s.25/3)*

*“**Ne** yapardınız o bir saatte?” (K.H. s.25/27)*

*“**Nedir** o şartınız? (K.H. s.28/25)*

***Neresi** gerçek, **neresi** uydurma bunların? (K.H. s.59/8-9)*

*“Şimdi size küfür edip, şu kaynar kahveyi başınızdan aşağı döksem **ne** yaparsınız?” diye sordu. (K.H. s.85/28-29)*

*Evin önüne geldiğimizde tam kapıyı açarken “**Kimin** hikâyesi bu?” diye sordu hafif bir sesle. (K.H. s.110/24-25-26)*

*“Peki **neymiş** o gerçek?” (K.H. s.292/16)*

4.1.2.3.4. Soru Zarfıyla Kurulan Cümleler

Bu tür cümleler “nasıl, ne kadar, nereye, ne, niçin, ne zaman...” soru zarflarıyla oluşturulur.

Ne sessiz sessiz bakıp duruyorsun?

Nasıl böyle sert davrandın?

Ne zaman döneceksin gönül bahçesine?

***Neden** olmasın? (Tnk. s.28/27)*

*Eyisin, hassın, can adamsın Ağa, amma velakin köyde **nasıl** dururuz?*
(Tnk. s.31/13-14)

***Ne** durmuş süzüyorsun öyle yavrum? (Tnk. s.47/16)*

***Nasıl** vermez ruhsatı? (Tnk. s.53/36)*

*Ya sen **ne** geziyorsun burada? (Tnk. s.68/17)*

*Kanuni ödevimi yapmışım diye **nasıl** atarlar? (Tnk. s.73/37)*

***Neden** gülümsediniz Resul Bey? (Tnk. s.79/12)*

***Ne** gözlerinizi üstüme diktiniz öyle? (Tnk. s.86/19)*

*Aaaa, hala **ne** bakıyorsunuz öyle? (Tnk. s.86/18-19)*

*Ulan Kaymakam değilsin de **neden** o makama oturursun? (Tnk. s.95/16-17)*

*Haydiyin, haydiyin, **ne** duruyorsunuz? (Tnk. s.119/21)*

***Niçin** bırakmışlar köyleri su altında? (Tnk. s.123/8-9)*

*İyi de **ne** kadar yapacaktım bunu, **nasıl** yapacaktım? (K.H. s.12/29)*

***Nasıl** olmuş? (K.H. s.12/31)*

*Ama **nasıl** olur? (K.H. s.23/1)*

*“**Nasıl** çözülüyor mesele?” (K.H. s.34/29)*

*“**Neden**?” (K.H. s.115/14)*

*“Oğlun **nasıl** oldu Hatice Hanım?” diye sordum. (K.H. s.138/24)*

*“Dün gece **nasıl** idare ettin?” dedim. (K.H. s.167/22)*

*“**Nasılolabilir** bu?” (K.H. s.219/11)*

***Nasıl** olmuştu da buraya gelmişti? (K.H. s.234/16)*

*“**Neden** ki?” (K.H. s.280/10)*

4.1.2.3.5. Soru Edatıyla Kurulan Cümleler

Bu tür cümleler “niye, hani, acaba, ha, aceb...” sözcükleriyle kurulur.

Hani o geçmiş, hani o mutluluk?

Niye tüm sokaklar çıkmaz sokak?

Geçti ha o güzelim yıllarım?

*Gözünden **ha**? (Tnk. s.27/16)*

***Ya** satmazsak? (Tnk. s.30/29)*

***Eeee**? (Tnk. s.76/12)*

***Ha** Resul Bey? (Tnk. s.77/19)*

***Haa**? (Tnk. s.77/23)*

***Ya** mektupları açmasaydım? (Tnk. s.89/32)*

*Kel Kaymakam hakkında olanı **da**? (Tnk. s.92/5)*

*Demek böyle **ha**? (Tnk. s.92/30)*

*Elli **ha**? (Tnk. s.97/10)*

***Ya** eşraf? (Tnk. s.109/2-3)*

*Demek öyle **ha**? (Tnk. s.111/34)*

*Neyse, **niye** arıyorsunuz beni? (K.H. s.23/16-17)*

*“**Niye** olmasın?” (K.H. s.35/12)*

*Ama **niye** ayağa kalktınız, vaktiniz mi doldu? (K.H. s.43/12)*

*Ne oldu, **niye** bu kadar şaşırdınız? (K.H. s.58/7)*

*“**Niye** saklıyorsunuz onu?” (K.H. s.60/8-9)*

*“Eee, **niye** sustunuz?” (K.H. s.87/6)*

*“Madem seviyordun... o zaman... **niye** âşık olduğun insanı zindana gönderdin?” (K.H. s.289/10-11)*

4.1.2.4. Emir Cümlesi

Bir cümlemin fiil olan yüklemnin emir kipiyle çekimlenmesiyle kurulan cümlelerdir.

Emir cümlelerinde bir eylemin yapılması ya da yapılmaması emredilir.

“Yüklemi emir kipiyle çekimlenmiş bütün cümleler emir cümlesi değildir. Bu tür kullanımlar kalıplaşmış ifadelerde, deyimlerde sıkça görülür. Deyimlerin yanı sıra yaklaşma fiili yerine “az kalsın” kalıbı da emir bildirmez (Dizdaroğlu, 1976: 325-326).”

Bütün iyilikler benim olsun istedim.

Kolay gelsin.

Allah yardımcın olsun.

Az kalsın sana inanacaktım.

Sokmayın beni bu işe... (Tnk. s.8/27)

*Gelen genç **olsun**, bir kasabaya o kadar kötü ihtimalleri göze alarak **gelsin**, sonra da böyle güzel, cennet parçası gibi bir eve **girsin**.* (Tnk. s.16/1-2-3)

Müsaade **buyurun** da adamlar **alsınlar**. (Tnk. s.17/1-2)

Yeter ki bu mili, vatani mahsul zarar **görmesin**. (Tnk. s.29/11)

Köylülerimiz de **kazansınlar**. (Tnk. s.30/15)

Osman Ağa, **söyle** de atımı **getirsinler**. (Tnk. s.33/19-20)

Buyurun, buyurun oturun Resul Bey. (Tnk. s.38/10)

Onu **düşünün**. (Tnk. s.45/16)

Çocukları iyicene çamura sokup kucağınıza **alın**. (Tnk. s.46/1-2)

Gözünü seveyim sağlam **dur**. (Tnk. s.73/19-20)

Yaaa, Allah **olsun**. (Tnk. s.86/12)

Haydi **yetiş** arkasından. (Tnk. s.93/33)

Şuraya **koy** yavrum. (Tnk. s.102/10)

Döne Karı size **kurban olsun**. (Tnk. s.115/32)

Sus da kimse **duymasın**. (Tnk. s.133/2)

*“**Korkmayın** ayakta kalmazsınız, bir koltuk, sandalye bulunur” dedim. (K.H. s.25/8-9)*

*Konuşalım, istediğinizi **sorun**? (K.H. s.27/29)*

***Bakın**, tartışmayı boşuna başka yönlere **çekmeyin**. (K.H. s.29/1)*

*“Ama kabul ettiniz bir kere, sorularımı **yanıtlayın** lütfen.” (K.H. s.32/16-17)*

*“Hayır, anlatamam, **ısrar etmeyin** lütfen, Mehmet konusunu da **kapatın** lütfen.” (K.H. s.32/18-19)*

***Bozulmayın** hemen canım, bir tahminde bulundunuz tutmadı. (K.H. s.35/6-7)*

*“Öğrenmeye **çalışın**” dedim. (K.H. s.37/1)*

*Başaramazsanız öğleden sonra yine **gelin**. (K.H. s.37/1-2)*

***Bırakın** bunları da, evde aileden başka kimin yaşadığını öğrenebildiniz mi? (K.H. s.41/11-12)*

*“**Durun**” dedim, “o kadar **heyecanlanmayın**. Az önce gerçek değil diye kaygılanıyordunuz ya!” (K.H. s.59/6-7)*

*“**Sakin olun!**” dedim. (K.H. s.82/32)*

*“Dalga **geçmeyin** lütfen” dedi. (K.H. s.100/16)*

4.1.2.5. Ünlem Cümlesi

İnsanların değişik duygularını, coşkunluklarını ve hayretlerini anlatan cümle ünlem cümlesi denir. Her tür isim ve fiil yüklemi ile ünlem cümlesi kurulabilir. Bununla birlikte ünlem cümlelerinin büyük bir bölümü emir kipindeki fiil yüklemleri ile kurulur. Özellikle seslenmeler, ünlemler, yakarışlar, ilenmeler ve dilekler; emir kipine dayalı ünlem cümleleriyle anlatılır. Ünlem olan kelime cümlelerin her yerinde bulunabilir.

“Her tür isim veya kelime grubu ile vurgu ve tonlama yapıp cümleye coşku ve duygu katarak ünlem cümlesi kurulabilir (Aktan, 2009: 124- 125).”

Yargılı bildiren veya yargı bildirmeyen bu cümle türü ile ilgili bazı dil bilimciler görüş bildirmişlerdir:

“Çoğu ünlem cümlelerinin yüklemli yoktur. Bu nedenle cümle çözümle-
nirken cümle dışı unsur sayılırlar. Yüklemi olanlar ise yapı bakımından yargılı anla-
tım sayıldıklarından çeşitli özellikleri bakımından ait oldukları yerde de ele alınırlar.
Bu yüzden Ünlem Cümleleri başlığında anlam bakımından cümleleri incelemiyoruz
(Erten ve Özçelik, 2005: 227).”

“Ünlem tümcesinin tek sözcükten oluşması, tümce kavramı taşıması-
na engel değildir. Çünkü ünlemler, ünlem görevindeki sözcükler, tümce değe-
rinde anlatışlardır (Dizdaroğlu, 1976: 334).”

*Bu cana yakınlığın yok mu, adamın elini ayağını bağlayan bu değil mi,
İrasul Efendi! (Tnk. s.8/11-12-13)*

***Yaa Hanım!** (Tnk. s.11/16)*

*Yani evi öyle döşediler dayadılar ki, **sorma!** (Tnk. s.15/13)*

*Yarın gel uruskatiyeni **al!** (Tnk. s.21/13)*

***Ne güzel!** (Tnk. s.23/2)*

*Amanı bilin mi, **kardaş!** (Tnk. s.27/10-11)*

*Söyle **Osman!** (Tnk. s.30/33)*

*Kürt aklı **işte!** (Tnk. s.32/12)*

*Ne adammış **be!** (Tnk. s.36/35)*

***Aaaaaah** Zeyno Anne! (Tnk. s.44/20)*

*Okçuoğlunun yaptıklarını gördünüz **ya!** (Tnk. s.48/9)*

***Vay anasını,** resmen kovdu **be!** (Tnk. s.52/10)*

***Vay anam** **vay** ne pişmiş herif! (Tnk. s.58/8)*

***Vay oğlum** **vay!** (Tnk. s.73/16)*

*Anladım **canım!** (Tnk. s.86/22)*

*Ne deyim sana, **alçak!** (Tnk. s.92/34)*

*Ne güzel oda bu **be!** (Tnk. s.104/18)*

***Duuur** Resul! (Tnk. s.147/13)*

“Korkunç Ahmet Bey! Vallahi çok korkunç!” (K.H. s.12/3)

“Ahmet Arslan!” (K.H. s.23/6)

“Evet!” dedim. (K.H. s.37/12)

Kollarını çaresizce iki yana bırakıp dudaklarını şişirerek **“Pufffff!”** diye bir ses çıkardı. (K.H. s.41/28-29)

“Yok yaaa!” (K.H. s.53/19)

“Başın sağ olsun Ali!” dedim. (K.H. s.67/24)

“Anlatın ne olur!” dedi. (K.H. s.87/9)

“Yapmayın!” diye inledi ama bu yalvarmanın benim üzerimde bir etkisi olmayacağını biliyordu. (K.H. s.103/28-29)

Mehmet **“Ölmüşler!”** dedi. (K.H. s.121/24)

Allahtan tam o sırada aşağıdaki kapının kilidinde bir anahtar döndü, Hatice Hanım **“Ben geldiüüüim!”** diyerek içeri daldı da kızın salvolarından biraz kurtulabildim. (K.H. s.135/3-4-5)

“Ben de vardır diyorumsize!” (K.H. s.158/11)

Kız yüzünde endişeli bir ifadeyle **“O hayvan kuduza benziyor!”** diyerek yaşlı doktoru güldürmeyi başardı. (K.H. s.168/24-25)

“Tercüman aracılığıyla aşk!” diye güldü kız. (K.H. s.203/27)

“Vay be!” dedi kız. (K.H. s.213/19)

“Ama sen bunları hiç kimseye anlatmazsunki!” dedim. (K.H. s.218/4-5)

“Uyan artık! Hadi uyan artık!” (K.H. s.257/19)

“Kabul etmek istemiyorsunama gayet basit!” dedi Ludmilla. (K.H. s.290/14-15)

4.1.3. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

4.1.3.1. Kurallı Cümle

Türk dilinin köklü bir geçmişe sahip olması kendine özgü bir anlatım sistemini de oluşturmuştur. Bu yapı Türkçe söz diziminde oldukça belirgindir. Türkçede asıl öğelerden önce yardımcı öğeler gelir. Bu kural doğrultusunda cümlelerin temel ögesi olan yüklem cümlelerin sonunda bulunur. Bu cümlelere “kurallı (düz) cümle” denir. Temel öge olan yüklemden önce gelen öğeler belirli bir diziliş kuralına sahip değildir. Önem derecesine göre öğeler, yükleme yaklaştırılır; yükleme en yakın öge en çok belirtilmek, vurgulanmak istenen öge durumuna geçer.

Kurallı cümlelere “düz cümle” ifadesini kullanan dilcilerimiz de bulunmaktadır. Mehmet Özmen kullandığı düz cümle terimiyle ilgili şunları söylemektedir: “Düz cümleye kurallı cümle de denebilir; ancak, düz cümleye kurallı demek, devrik cümlelerin kuralsız olduğu anlamına gelmez (Özmen, 2013: 213).” Dizdaroğlu da Özmen ile aynı görüşleri aktararak; düz cümle gibi, devrik cümlelerin de yargılı bir anlatım türü olduğunu ve belirli bir düzeni, kuralı bulunduğunu belirtir (Dizdaroğlu, 1976: 248,250).

*Gölgesinden **ürküyor**.* (Tnk. s.7/3)

*Dudakları usuldan **araladı**.* (Tnk. s.11/13)

*Yüreğiniz **parçalanacak**.* (Tnk. s.20/15)

*Hemen yeni bir kroki **yaptıralım**.* (Tnk. s.27/9)

*Hiçbirisinden ses, soluk **çıkıyordu**.* (Tnk. s.33/36-37)

*Meğersem karnında kırk yılan **yattıyormuş**...* (Tnk. s.54/1-2)

*Kapıyı hızla çekerek **çıktı**.* (Tnk. s.66/2)

*Az sonra Hamza Dayı **geldi**.* (Tnk. s.79/16)

*Vazifeden kaçmak, **askerlikten kaçmakla birdir**.* (Tnk. s.92/31-32)

*Bana tahrirat katibi beyi **çağırır mısınız**?* (Tnk. s.107/3)

*Ocağımıza çeltik **ekerler**.* (Tnk. s.116/2)

Romatizma **olur!** (Tnk. s.139/2-3)

Kaymakamı **uçurdular.** (Tnk. s.152/3-4)

Bir süre sessiz kaldıktan sonra, çaresizce, onayladığını belli eden bir baş işaretiyle kayıt cihazının düğmesine **bastı.** (K.H. s.29/12-13-14)

Bunun için her gün kullandığım besin takviyelerini planlıyordum, internette bu konuda bilimsel makaleler **okuyordum.** (K.H. s.40/8-9-10-11)

Baktılar ki ben hiçbir eli sıkıyıyorum, sadece hafif bir baş selamı veriyorum, bir iki kişi bozum olduktan sonra ellerini uzatmaktan **vazgeçtiler.** (K.H. s.73/23-24-25-26)

Ama bilmediğin şey, Sovyetler Birliği yurttaşlarının çeşitli ırklara mensup olduğu; o şoför, hay Allah, şoför dedim, oysa daha hikâyenin burasını anlatmamıştım sana, ama evet bir şofördü adam, şimdilik bu kadarını **söylemiş olayım.** (K.H. s.89/12-13-14-15-16)

Aileler mühendis koca arardı kızlarına, annemle babam da bu akıma kapılmışlardı ve bizi daha küçücükken büyüdüğümüz zaman ikimizin de mühendis olacağını **hayal ediyorlardı.** (K.H. s.120/19-20-21-22-23)

Nallanmış ayakları koşu bandında o bildiğimiz dörtnal sesi **çıkartıyordu.** (K.H. s.164/16-17)

Mehmet'in umurunda değildi bunlar ama ben, biraz da onun durumunu affettirebilmek için gece gündüz **çalışıyordum.** (K.H. s.207/11-12-13)

Kalın duvarlı hücrede hiç ses duyamıyor, nerede olduğunu anlatacak bir işaret, bir konuşma, doğal bir ses **yakalayamıyordum.** (K.H. s.242/22-23-24)

Gerçekten de benliğimin en derin pişmanlığıyla ondan özür dileyerek yataktan çıktım, odama **gittim.** (K.H. s.305/7-8-9)

4.1.3.2. Devrik Cümle

Devrik (kuralsız) cümle, yargının yani cümlelerin yüklemine sonda bulunmadığı cümlelerdir. Devrik cümleler vurguyu yükleme çekmek, cümleyi daha etkili ihale getirmek için oluşturulur.

“Yargıdaki önemi belirtmek ve dikkati yargıya çekmek için, yüklemi, özne veya nesne ya da tümleçlerden önce kullanılan tümceye devrik tümce denir(Hatiboğlu, 1972: 158).”

Devrik cümle, Türkçenin her döneminde kullanılırdı; fakat devrik cümlelerin kullanım sıklığı, kullanılış yerine göre farklılık gösterir. Devrik tümce, yazı diline göre konuşma dilinde, konuşma diline göre ise şiir dilinde daha fazla kullanılırdı. Devrik cümlelerin en fazla kullanıldığı alan, şiir dilidir. Konuşma dilinde de heyecanın arttığı durumlarda, devriklemelerin arttığı görülür. Ayrıca, devrik cümlelerin kullanım sıklığı, döneme, kişinin üslubuna, yazı türüne ve dilin kullanıldığı alana göre de farklılıklar gösterebilir. Devrik cümle, edebiyat diline göre, bilim ve hukuk dilinde yok denecek kadar azdır. Edebiyat dilinde de sohbet ve denemeye göre makale dilinde daha az kullanılır.

Türkçenin başka dillerle yoğun temas ettiği yerlerde ve Türklerin azınlık olarak yaşadığı ülkelerdeki Türkçelerde de devrik cümlelerin arttığı görülebilir. Buradaki devriklerin oranı, temas edilen dilin durumuna, baskın dilin özelliğine ve Türkçe konuşanların yoğun olarak bir arada yaşayıp yaşamamalarına göre değişir. (Özmen, 2013: 213- 214).

Türkçenin son döneminde devrik tümce çok tartışılan bir konu olur. Kimileri, devrik tümcenin Türkçenin yapısına aykırı olduğunu ileri sürer. Buna karşı Ataç ve genç kuşak bu tür tümceyi bol bol kullanır. Genç yazarlar, yazı dilini konuşma diline yaklaştırmaya doğru yönelen Türkçenin gereksindiği doğal bir gelişim olarak görürler ve “Kuralsız tümce” savına karşı çıkarlar (Bozkurt, 2009: 111).

*Öyle **duyduk** İrasul Efendi. (Tnk. s.8/5)*

*Sahiden mi **söylüyorsun** Ağa hazretleri? (Tnk. s.13/3)*

***Mübalaga etmişler** Kaymakam Bey. (Tnk. s.20/22)*

***Akılları ermez** onların milli işlere. (Tnk. s.29/4)*

*On günde kırk sekiz saat **kesilecek** su. (Tnk. s.32/31-32)*

*Altı **kaynıyordu** toprağın. (Tnk. s.41/25)*

*Sürgün **ediyor** bizi. (Tnk. s.44/12)*

*Ama işe **yarardı** teller. (Tnk. s.53/28)*

*Kim bilir Memed Ali ne **söylüyor** türkülerinde. (Tnk. s.62/25-26)*

*Saat on bire doğru Resul Efendi birtakım kağıtlar **getirdi** onlara. (Tnk. s.77/12-13)*

*İnsan **hayvandır**, mektup yazan tabii. (Tnk. s.97/33)*

*Kaymakam **bastı** imzayı.(Tnk. s.112/31)*

*Ulan ne **istiyorsun** benden? (Tnk. s.147/14)*

***Gel karış** aralarına... (Tnk. s.158/14)*

*Evet, üzüntü ifade eden bir şeyler söylemeliydim ama duyguları öğrensem bile, dozunu ayarlamayı **bilmiyordum** henüz. (K.H. s.12/20-21-22)*

*İnsanlara bırakın bıçakla, ressam fırçasıyla bile **dokunamaz** o. (K.H. s.35/1-2)*

*Onu kuş beyinli bir kadın yüzünden terk eden erkek arkadaşı **geliyor aklına** sık sık. (K.H. s.56/3-4-5)*

*Neden bilmem, şairlere, âşıklara yürek kanırtıcı ilhamlar veren dolunay bana bir ameliyat masası ışığı gibi **gelir** hep. (K.H. s.75/21-22-23)*

*Sonra Minsk'teki otelin adını sordu, hikâyenin geçtiği yerlere **bakacakmış** uyumadan önce. (K.H. s.95/18-19)*

*“Saçlarımın ıslanmasını istemiyorum” diye **açıklıyordu** bunu. (K.H. s.109/16-17)*

*Hem çok az elektrik harcıyormuş, hem de daha çok ısı **veriyormuş** söylediğine göre. (K.H. s.124/6-7)*

*Kızı o halde görünce çok merak etmiş, üzölmüş, vah garipçik, o koca Kırbaş'ın yanında el kaldırmış zaten, o hayvan da hiç öyle yapmazmış, kendi Muharremiyle kardeş gibi oynarlarmış ama ne olmuş da acep kızcağızı **perişan etmiş** böyle. (K.H. s.184/16-17-18-19-20-21)*

*Bedeninden ve saçlarından yayılan taze kokuyu içime çekerek bir süre **yattım** orada. (K.H. s.302/13-14)*

4.1.4. Yapılarına Göre Cümleler

4.1.4.1. Basit Cümle

Tek yargı bildiren yani içerisinde tek yüklemi bulunan tümcelere basit cümle denir.

Bu cümlelerle ilgili en büyük sorun eylemsi barındıran tümce yapılarının bu gruba dâhil edilip edilmemesi hususunda yaşanmıştır. Konuyla ilgili araştırmalarda, eylemsi barındıran cümleler araştırmacılar tarafından farklı şekillerde ele alınmıştır. Bazı araştırmacılar eylemsi barındıran cümleleri girişik cümle, bazı araştırmacılar birleşik cümle adı altında değerlendirirken bazı araştırmacılar ise basit cümle kavramı ile ele almıştır.

“Yalın anlatım, katışık anlatım” başlığı altında bir örnek üzerinde üç yalın anlatımın fiilimsiler aracılığıyla katışık ifadesini gösterir.(Ahmet Cevat Emre, 1945:272).

Bir temel tümce ile birlikte bir veya birkaç eylemsiden kurulan tümce şeklinde tanımladığı girişik cümleyi basit ya da birleşik cümle içerisinde ele almaz, ayrı bir başlık altında inceler.(Vecihe Hatiboğlu, 1972: 152-153),

Türk Dil Bilgisi adlı eserinde cümleleri yapılarına göre incelerken basit ve birleşik olarak ikiye ayırır, girişik cümle konusuna yer vermez.(Muharrem Ergin, 2013: 404-407).

Tahir Nejat Gencan (2001: 156), Tahsin Banguoğlu (2011:562), Hikmet Dizdaroğlu (1976: 193), Rasim Şimşek (1987: 253), Haydar Ediskun (1996:382) gibi araştırmacılar fiilimsilerle oluşturulan cümle yapılarını genellikle girişik cümle adıyla birleşik cümle başlığı altında incelemişlerdir.

Bazı araştırmacılar, bütün fiilimsilerin birleşik tümce kuramayacağını fakat bazı fiilimsi türleri ile birleşik tümce kurulabileceğini belirtir. Ata Çatıkkaş asıl birleşik cümle yapılarının sıfat-fiil ve zarf-fiil ekleri ile oluşturulacağını belirtirken isim- fiillere değinmez (Çatıkkaş, 2001:221). Doğan Aksan yönetiminde Atabay, Özel ve Çam’ın hazırladığı söz dizimi kitabında ise girişik cümlelerin yalnızca zarf-fiil ekleri ile oluşturulabileceği ifade edilir (Atabay vd., 1981:109).

Serdal Kara, Girişik Cümle Problemi Üzerine Bir İnceleme isimli makalesinde eylem ve eylemsilerin ortak özelliklerine değinerek eylemsilerin birleşik cümle oluşturduğunu ileri sürer: “Fiilimsilerin fiil özelliklerini devam ettirmeleri, çatı ve olumsuzluk eklerini alabilmeleri, yeterlilik fiilleriyle kullanılabilmeleri ayrıca kendilerine bağlı ögeler taşıyabilmeleri yüklem durumundaki fiiller gibi kullanılabildiklerini ve yargı anlamını taşıdığını göstermektedir. Diğer isim ve isim soylu sözcüklerin bu tür kullanımları yoktur (Kara, 2012: 647).”

Leyla Karahan (1994: 23), Metin Karaörs(1993: 48), Bilal Aktan (2009:130), Günay Karaağaç (2009: 197), Hamza Zülfikar (1995: 648), Mustafa Özkan-Veysi Sevinçli (2008: 168), Mehmet Özmen (2013: 143) gibi dil bilimciler fiilimsilerin yer aldığı tümce yapılarını basit cümle kapsamında incelemiştir.

Leyla Karahan, uyumsuzluğun en önemli sebeplerinin “yargı” ve “yapı” kavramlarıyla ilgili farklı yaklaşımlardan kaynaklandığını belirtir. Yargı kavramındaki “bitmişlik” ifadesinin fiilimsilerde bulunmadığını, fiilimsilerin cümle oluşturmadığı için birleşik cümle oluşturamayacağını belirtir. Tahsin Banguoğlu (2011:521) gibi bazı dilcilerin fiilimsiler “yarı bitmişlik” ifade eder ve temel yükleme bağlanarak yan cümle oluşturur görüşüne karşı çıkar, bitmemişliğin yarımı olmaz, der. Yargı bildiren birimler cümledir, bildirmezse değildir. Türkçede iç yapı-dış yapı kavramlarını inceleyen araştırmacı iç yapıda bulunan iki cümlenin dış yapıda tek cümle olarak görüldüğünü bundan dolayı cümlelerden söz etmenin mümkün olmadığını söyler. Karahan’a göre iç yapı değil dış yapı baz alınmalıdır. Bu doğrultuda şunları söyler: “Tek yargılı her cümle, basit cümledir. İsim- fiil, sıfat- fiil ve zarf- fiillerin diğer isim, sıfat ve zarflardan görev bakımından hiçbir farkları yoktur ve bu kelimelerin varlığı basit cümlenin yapısını etkilemez (Karahan, 1994: 19-23).”

Hamza Zülfikar da Leyla Karahan’ı destekleyen fikirlerini “Girişik Cümle Sorunu” isimli makalesinde şöyle ifade eder: “Cümlede fiilden yapılmış isim, zarf ve sıfat görevindeki şekillerin bir yargı taşımadığı ve bir zamana

bağlı bulunmadığı göz önüne alınırsa, bunlarla kurulan gruplara yan cümle deneme dolayısıyla bu yapılar birleşik bir cümle diye gösterilemez (Zülfikar, 1995:648).”

Girişik birleşik cümle sorununu Bilal Aktan ise Türkiye’de batılı anlayışla hazırlanmış olan -özellikle Fransızca- dil bilgisi kitaplarının tesiriyle Türkçe söz diziminin dikkate alınmamasından kaynaklandığını ifade eder.

Altay dil grubuna mensup olan Türkçenin cümle yapısı, Hint-Avrupa dil ailesine göre yorumlanması Türkçenin kendine özgü kurallarına aykırı bir durumdur (Aktan, 2009: 129- 130).

“Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine” isimli makalesinde Leyla Karahan: “Cümledeki unsurların yeri, sayısı ve niteliği değişik olabilir; ancak başka yapılar olmadığına göre cümleyi yapı bakımından sınıflandırmaya ihtiyaç yoktur.” der (Karahan, 2000: 23). “Türkçede Söz Dizimi” adlı eserinde de cümleleri yapılarına göre değil bağlanma şekillerine göre inceler (Karahan, 2014:84-95).

*Biz seninlen baba **dostuyduk.** (Tnk. s.8/3)*

*Onun işi **tamamdır.**(Tnk. s.16/3)*

*Yataktan ağır ağır **kalktı.** (Tnk. s.23/21)*

*Ben sizin **düşmanınızım.** (Tnk. s.38/23)*

***Dinlemiyor** efendim. (Tnk. s.55/25)*

*Öfkeli sesi köyün üstünde **çınliyordu.** (Tnk. s.62/36)*

*Neden **gülümsediniz** Resul Bey? (Tnk. s.79/12)*

*De **yazma!** (Tnk. s.92/24)*

*Tozdan nefes **alamazsın.** (Tnk. s.109/2)*

*Ne **edeceksin** bana? (Tnk. s.118/6)*

*Size **güvenemem.** (Tnk. s.130/8)*

*Romatizma **olur!** (Tnk. s.139/2-3)*

*Yemek **iyemiyormuş.** (Tnk. s.150/18)*

*Hayatını çok zor yollardan **kazanıyor**. (K.H. s.56/4-5)*

*Herhalde şimdi İstanbul'da annesi babasıyla **birlikteydi**. (K.H. s.71/5-6)*

*Üzerinde dışarının soğuğu **vardı**. (K.H. s.88/6-7)*

*Tekrar aşağı **indim**. (K.H. s.94/30)*

*Herhalde onlar da havuzlardan veya nehirlerden **içiyorlardı** sularını. (K.H. s.99/6-7)*

*Anneannemle **ürperdik**. (K.H. s.126/24)*

*Başımı olumsuz anlamda **salladım**. (K.H. s.136/18)*

*Nedense bu ikisi **yoktu** sergide. (K.H. s.184/10-11)*

*Sonra odanın öteki köşesine doğru **çekildi**. (K.H. s.253/13)*

*Onun bu garip hallerini **biliyorsun** zaten. (K.H.s.292/27-28)*

4.1.4.2. Birleşik Cümle

“Bu tür cümlelerde, birden çok yargı vardır. Yargılardan biri esas cümlelerin yargısıdır. Ötekiler ise, bu esas cümleyi çeşitli yönlerden tamamlar ve açıklığa kavuştururlar. Yan yargılar esas yargının anlam yönünden tamlayıcılarıdır (Ercilasun vd., 2001: 192).”

“Birleşik cümlelerde, yardımcı cümleler, basit cümlelerin ögeleri gibi çalışırlar. Yardımcı cümleler, asıl cümlelerin öznesi, nesnesi veya zarfı gibi görev yaparlar (Karaağaç, 2009: 198).”

Dilciler, birleşik cümle tanımlamalarında genelde aynı fikirde olup gruplandırmalarda farklı fikirler belirtmişlerdir. Aynı zamanda bu yapılar için farklı kavramlar da kullanılmıştır. En fazla tartışma fiilimsilerin basit tümce kategorisinde mi yoksa birleşik cümle kategorisinde mi inceleneceği üzerinedir.

Temel Cümle

Birleşik tümcelerde ana fikri taşıyan ve diğer tümcelerin bağlandığı tümceye temel tümce denir.

Yan Cümle

Temel cümleyi farklı yönlerden açıklayan, tamamlayan veya bir koşula ve nedene bağlayan tümcelere yan cümle denir. Kuruluş yönünden tamamen bir cümle görünümündedirler.

Yan tümceyle asıl tümce farklı yollarla ilişki oluşturulur:

- 1-Yan tümcenin yüklemi dilek- koşul kipiyle kurularak temel cümleye bağlanır.
- 2- Yan tümce ile temel tümce arasında ki bağlacı kullanılır.
- 3- mi soru eki kimi yan tümceleri temel tümceye bağlar.
- 4- Yan tümceler temel tümceye ilgeçlerle de bağlanır.
- 5- Değil olumsuzluk koşacı, yan tümceyi temel tümceye bağlar. (Atabay vd., 1981:94)

4.1.4.2.1. Şartlı Birleşik Cümle

Bu çeşit tümcelerde yan cümle, şart ifadesi taşımaktadır. Yan cümleler, temel cümleye şart, sebep gibi anlamlar ile bağlanır.

“Şart kipi, bütün fiil çekimlerinin aksine, hüküm ifade etmez, bitimli bir hareket göstermez. Bu yüzden müstakil cümle yapamaz. Şart şekli ancak istek ve temenni ifade ettiği zaman bitimli bir hareket, dolayısıyla bir hüküm gösterir ve müstakil cümle yapabilir: dizinde ağlasam, otursana misallerinde olduğu gibi. Şart şeklinin bu istek ve temenni fonksiyonunda bile bir kısalma ve klişeleşme vardır. İşte şart kipinin bu durumu onun yaptığı cümlelerin müstakil olmasına izin vermemekte ve onları asıl cümleleri tamamlayan yardımcı cümleler hâline sokmaktadır (Ergin, 2013: 405).”

Böyle tümcelerin başında anlamı güçlendirmek için eğer, her ne kadar, şayet gibi kelimeler de kullanılır.

Anlam özelliklerine göre şartlı cümleler iki türlüdür: Biri geçmiş zaman anlamı taşımayan şartlı birleşik cümlelerde, şartın yerine gelmesi ve ana cümledeki eylemin gerçekleşmesi olanaklı olduğu için, cümle, “olası şart cümlesi”dir. Diğeri ise geçmişte olan ve artık gerçekleşme olanağı bulunmayan “olmayası şart cümlesi”dir (Özmen, 2013: 152).

*Valinin beni yerimden atacağını **bilsem**, burnumu sokmam.* (Tnk. s.7/8-9)

Yoksa basarım suyu. (s. 31,28)

*Kanunu **okursanız** haklı olduğumu anlarsınız. (Tnk. s.39/6-7)*

***Islanmasa** bile su içinde odun yakılamaz. (Tnk. s.42/11-12)*

*Mayısı **geçirirlerse**, çeltik ekmezlerdi. (Tnk. s.50/3-4)*

*Çeltik **olmasaydı**, sinek olmazdı. (Tnk. s.55/5-6)*

*O Kürdü **sürgün etmezsem** Çukurovadan, bana da Okçuoğlu demesinler. (Tnk. s.60/1-2)*

*Bir gün daha **kalırsa** ümit yok sahamdan. (Tnk. s.67/31)*

*Sen de kaymakam vekilliğinden **istifa edersen**, ben de mahallenin yüzüne bakmam. (Tnk. s.87/20-21)*

***Duyarlarsa** seni öldürüverirler. (Tnk. s.133/3-4)*

***Ama bana az ya da çok tehlike oluşturabilecek biri gelse** bahçede bağlı olan köpeğim Kerberos hemen uyarırdı. (K.H. s.17/13-14-15)*

***Sevgiliniz olsa** durmadan arardı sizi. (K.H. s.54/5)*

***Planlı harcamasam** para sıkıntımın olacağını, şirketten aldığım ikramiyenin ve emekli maaşımın hep kitaplara gittiğini, tükürdüğü foie gras'ı kendi paramla alamayacağımı anlatmadım. (K.H. s.59/30-31-32-33)*

***Eğer şimdi gidersem** Svetlana haberini kaçıracağım. (K.H. s.113/24-25)*

*Kızıma kavuşurum orada, ölüm bana kurtuluş gibi geliyor; bunca yıldır kızımın emanetlerini büyütmek için yaşadım ben, **siz olmasanız** çoktan ölürdüm ama artık gözüm arkada değil. (K.H. s.126/29-30-31-32-33)*

***SSCB başkanının maaşının 40 dolar olduğu düşünülürse**, kendilerini milyoner gibi hissetmeleri doğaldı. (K.H. s.129/24-25)*

*Ne sebeple olursa olsun geliyordu; bunun için seviniyordum ama **başımıza gelecekler bilsem** sevinmekte acele etmezdim doğrusu. (K.H. s.133/8-9-10)*

O anda not alabilseydim, kim bilir defterime ne güzel sözler yazardım.(K.H. s.144/30-31)

*“Hastalık gibi bir şey; Allah korusun, **bir terslik olursa** bu çocuk mahvolur.”*(K.H. s.202/28-29-30)

Ne de olsa başka bir dünyadan, gençlerin dünyasından geliyor.(K.H. s.222/3-4-5)

4.1.4.2.2. İç İç Birleşik Cümle

Bir tümcenin başka bir tümce içerisinde bulunmasıyla oluşan cümle çeşididir. Bu cümle türü için Hikmet Dizdaroğlu (1976: 449), Rasim Şimşek(1987: 277) kaynaşık tümce kavramını kullanır.

İç iç birleşik tümce aktarma ve alıntı cümlelerinin yanı sıra iç konuşmalarda ve karşılıklı konuşmalarda da fazlasıyla kullanılır.

Asıl tümcenin yüklemi söylemek, demek, saymak, sayılmak, farz etmek, zannetmek, ummak, sanmak, bilmek, düşünmek, görmek, görünmek, addetmek, hissetmek, işitmek, duymak, sormak, hatırlamak, haykırmak, vb. fiillerden oluşmaktadır.

Türk Dil Bilgisi isimli eserinde Feyza Hepçilingiroğlu, iç iç birleşik cümleyle ara tümcenin karıştırılmaması gerektiğine bir örnek ile dikkat çekmektedir:

O çocuk, bu söylediğimi yaz bir kenara, senin başına iş açacak.

ara tümce

İç iç geçmiş gibi görünen iki tümce olmasına karşın bu, iç iç bileşik tümce örneği değil. Neden değil? Çünkü ara tümcenin temel tümce içinde görevi yoktur. Temel tümcenin arasına yerleştirilmiş başka bir tümcedir. Oysa iç iç tümcelerde içteki tümce, temel tümcede görev alır; onun bir ögesi olur (Hepçilingirler, 2006:301).

İç iç birleşik tümcelerde, yardımcı cümle, ana cümlelerin bir ögesi olabileceği gibi, bir ögesinin içinde de olabilir. Buna göre, yardımcı cümle, yüklem, öznenin, nesnenin, dolaylı tümlecin veya zarf tümlecinin içerisindeki bir sözcük grubu içinde de olabilir. Sözcük grubu, ad tamlaması, edat grubu veya fiilimsi grubu olabilir.

Yardımcı cümle, ana cümlelerin herhangi bir ögesi içerisinde yer alması durumunda, ana cümleye doğrudan doğruya değil, içinde bulunduğu kelime grubu aracılığı ile bağlanır (Özmen, 2013:184).

İçinde olasılık ve ikircimlik anlamında sorulu tümce bulunan tümceler de kaynaşık tümcedir.

Kadının düşüncesine katıldı mı katılmadı mı/ anlaşılamadı. (Necati Cumalı)

Hayırsızın biri mi değil mi, buna karar veremedim henüz. (Mehmet Seyda) (Dizdaroğlu, 1976: 207).

Sokmam da sokmam, diyor. (Tnk. s.7/9-10)

“Sayenizde Ağa hazretleri...” der, yürür. (Tnk. .8/16)

“Kaymakamıma da yakışmış, oğluma dalayık,” dedi. (Tnk. s.15/24)

Herkese, davulculara bile, aynı heyecanlı, aynı sıcak sesle, “Müşerref olduk, efendim,” dedi. (Tnk. s.18/18-19)

“Benim işlerim var, teşekkür ederim,” diye itiraz etti. (Tnk. s.26/9)

“Var Ağa,” dediler. (Tnk. s.30/10)

“Nankörler! Nankörler!” diye bas bas bağırdı. (Tnk. s.33/19)

“Öğleye kadar kimseyi içeriye almasınlar,” diye kapıyaemir verdi. (Tnk. s.39/23-24)

“Defolmuşdur it oğlu it! Defolmuşdur! Yürü” diye bağırdı. (Tnk. s.45/10)

“Kürt bir bok yiyecek,” dedi. (Tnk. s.42/28)

“Ne demek istiyorsunuz?” diye sertçe sordu. (Tnk. s.50/16)

“Gidin bir çaresine bakın o herifin,” dedi. (Tnk. s.68/30)

“Arzu Hanım’ı duymadınız mı?” dedi ağlayarak. (K.H. s.12/11)

“Bakın, tartışmayı boşuna başka yönlerle çekmeyin. Böyle bir şartım var sonuçta” dedim. (K.H. s.29/1-2)

“Nereye gideceğiz?” diye sorduğumda, köyün bağlı olduğu ilçenin adını verdiler. (K.H. s.65/9-10)

“Köpeği dışarıda bıraktım. Kalkmam lazım” diyerek aniden kalkıp çıktım, o hâlâ başını ellerinin arasına almış, ağlıyordu. (K.H. s.78/3-4-5)

“İnsan duygularının en tehlikelisi aşktır” dedim. (K.H. s.109/3)

“Ama bir şey daha var” dedim. (K.H. s.113/1)

“Ayrıca uyku ilacı falan da koymamıştım içkine, kendin uyudun” diye ekledim. (K.H. s.135/28-29)

“Hafif bir burkulmadır herhalde” dedim. (K.H. s.166/3)

Filozofun, hayran olduğu Kont Mirabeau için “Kendisine yapılan saldırıları ve aşağılık eylemleri affetmesi diye bir şey söz konusu değildi, çünkü zaten bunları unutmuştu” demesi de az şey değildi doğrusu. (K.H. s.186/3-4-5-6)

“Mesela ceza olarak siz de beni yiyebilirsiniz” diyorum. (K.H. s.228/6-7)

Aşağı indim, resepsiyondaki adama numaraları gösterdim, elimle telefon etme işareti yaparak birkaç kez “Telefon, telefon pajalusta, Borisov, Belarusya, spasiba” dedim. (K.H. s.267/3-4-5-6)

Çünkü “Sevgilimmm!” diye mırıldanarak dudaklarını dudaklarıma yapıştırdı. (K.H. s.303/26-27)

4.1.4.2.3. Ki’li Birleşik Cümle

Yabancı asıllı olan ve Türkçe için normal olmayan bu birleşik cümle Farsçadan geçmiş bulunan ki edatıyla ve onun Türkçesi olarak eskiden kullanılan kim edatıyla yapılan birleşik cümledir. Ki ya iki fiili, iki cümleyi veya bir isimle bir fiili, bir isim unsuru ile onun izahı olan bir cümleyi birbirine bağlar (Ergin, 2013:405).

Bu cümle yapısı için Hikmet Dizdaroğlu (1976: 216) ve Rasim Şimşek (1987:302) ilgi cümlesi kavramını kullanır.

Yapıları bakımından Ki’li birleşik cümlelerin gruplandırılması hususunda araştırmacılar arasında bir fikir birliği yoktur. Dil bilimciler genel olarak,

Muharrem Ergin (2013: 404), Hikmet Dizdaroğlu (1976: 216), Günay Karaağaç (2009: 199) bu tür yapıları birleşik cümleler başlığı altında inceler. Tahir Nejat Gencan (2001: 150), Haydar Ediskun (1996: 388) ki'li cümleleri bağlı cümleler grubunda incelemişlerdir. Ki'li cümlelerde temel unsurun yardımcı unsurdan önce geldiğine dikkat çeken M. Kaya Bilgegil (2009: 95) ve dış yapıca sıralı, iç oluşum bakımından birleşik cümle niteliği ile dış-ıçyapı uyumsuzluğuna dikkat çeken Rasim Şimşek (1987: 302) ise bu tümcelerin değişik özellikler gösterdiğini belirterek farklı bir başlık altında incelemişlerdir.

Yardımcı cümle bu türdeki tümcelerde genellikle sonda, temel cümle ise en başta yer aldığından Türkçenin söz dizimi yapısına aykırıdır.

“Bazen bağlaçlı yan tümce, temel tümceden sonra kullanılır: ‘Zil bozuk, çalmaz ki.’, ‘Yapı çökecek sandım, kalabalık o kadar çoktu ki.’, ‘Anlatamam, film öyle güzel öyle güzeldi ki.’ vb. (Hatiboğlu, 1972: 148).”

“Ki bir cümleyi bir cümleye ya da cümle topluluklarını birbirine bağlayarak bunlar arasında açıklama, sıralama, karşılaştırma, sebep, sonuç ve amaç gibi anlamlar çerçevesinde ilişkiler kurar (Aktan, 2009: 133).”

“Ki bağlacı, yalnız başına bir cümle sonunda yer alıyorsa, o cümleye mübalağa anlamı katar: Sizi öyle özlemiştim ki... Yolda bir terlemiş ki... (Bilgegil, 2009: 96).”

“İçinde ki bağlacı bulunan her cümle birleşik cümle oluşturmaz. Kalıplaşmış şu yapılar birleşik cümle oluşturmaz: ne yazık ki, tabii ki, muhakkak ki, elbette ki, öyle ki, o kadar ki, kaldı ki, ne çare ki, belli ki, demek ki, ne var ki, yeter ki, ihtimal ki, nasıl ki vb. (Ercilasun vd., 2001:194).”

Çeltikten dolayı, buncayıl başına o kadar çokışer gelmiştir ki hesapsız.
(Tnk. s.7/14-15)

Diyecekler ki arkamdan, bakın şu sümsük Resula, bir kaymakam vekilliğinin bile altından kalkamadı.(Tnk. s.9/20-21)

Vatka ki çeltik zıkkım çıktı. (Tnk. s.12/22)

Yarım saatlıkbir yol alabilmişlerdiki Kaymakam kendini toparlayabildi. (Tnk. s.18-19/37-1)

Trenden beri öyle inanılmazşeylerle, öyle iltifatlarlakaşlaşmıştı ki, bunu da bir iltifat saydı, sebebini sormadı. (Tnk. s.24/11-12)

Yeterki bu milli, vatani mahsul zarar görmesin. (Tnk. s.29/11)

Neden sonradırki, bir karara varabildiler. (Tnk. s.45/31)

İşte bundan sonradırki iş karıştı. (Tnk. s.52/19)

Osman da nedirki, boşuna sakal büyütmüş. (Tnk. s.71/21)

Dedimki efendim derebeylik öldü. (Tnk. s.74/33-34)

O kadar hızlıydılar ki onları takip edemiyor, daha çok arkalarında bıraktıkları mor ışık izlerini görebiliyordum. (K.H. s.11/16-17-18)

Belli ki kadın sık sık tembih geçiyordu. (K.H. s.50/24-25)

Buruşuk gömleğinin kolları da uzun olmalıydı ki, manşetleri ellerinin yarısına kadar iniyordu. (K.H. s.66/3-4-5)

Dün gece beni elimde komando bıçağıyla görünce sandın ki... (K.H. s.101/20-21)

İyi ki de yazmışım, çünkü onu buraya gelmeye ikna eden şey “sistemdeki bu altüst oluşu yakından gözleme imkânı” olmuş. (K.H. s.133/6-7-8)

İnsanlar neden durmadan bu konuyu düşünür ki? (K.H. s.145/20-21)

İyi ki gerçek bir dokunuş, bir sarılma, bir iç içe geçme hali değildi. (K.H. s.163/21-22)

Ön ayaklarla arka ayaklar öyle bir armoni içindeydi ki, dünyada bundan daha uyumlu bir şey olamaz diye düşünüyordu insan. (K.H. s.164/17-18-19)

İşe bak ki tam bunları düşünürken, parkın ortasındaki güzel yolda Mehmet’le Ludmilla’nın geldiğini gördüm. (K.H. s.175-176/32-1-2)

Herhalde sinirleneceğimi düşünüyordu ki, böyle davranmasının nede-nini açıkladı. (K.H. s.258/3-4)

Kız dudaklarımda uyurken gözlerimden yaşlar boşanmaya başlamış demek ki. (K.H. s.304/9-10-11)

4.1.4.2.4. Girişik Cümle

İçerisinde isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil öğelerini bulunduran cümleye “girişik cümle” denir.

Esasen filimsilerle kurulan cümlelerde tam bir yargı yoktur. Yargı, kendisinden sonra gelen çekimli şekillerle tamamlanır. Yargı bildirmediikleri için bu tür yapılar yardımcı cümle değil kelime grubu yapısındadırlar. Bu bakımdan filimsilerle tamamlanan cümleleri, birleşik cümle olarak değil, basit cümle olarak değerlendirmek gerekir (Özkanve Sevinçli, 2008: 168).

Altından ne çıkacağını bilmez mi? (Tnk. s.7/12)

Resul Efendi, istifanamesini kendini seven memurların, candarma komutanının önünde gözlerini kapatıp kemali ciddiyetle yırttı. (Tnk. s.9/1-2-3)

Resul Efendi başını kaldırıp gülümser. (Tnk. s.10/37)

Kasabaya geldiklerinde nerdeyse gün batacağı. (Tnk. s.20/26)

Bataklık, sinek, çamur diye veriyorum. (Tnk. s.31/22-23)

Aziz Ağa arkı on beş yirmi pınarın, bir o kadar da çağlayanın birleşmesiyle meydana gelir. (Tnk. s.41/1-2)

Tek inandığı insan şimdi Resul Efendiydi. (Tnk. s.49/5-6)

Okçuoğlunun sahası daha yerleşmeden kuruyacaktı. (Tnk. s.56/18-19)

Okçuoğlunun arzuhalinin doğru olmadığına, suyun akıtılmamasına karar verdi. (Tnk. s.68/24-25)

Emekli olmamıza ne kaldı ki? (Tnk. s.87/8-9)

Ben yapacağımı yaptım. (Tnk. s.93/26)

Siz de görmek ister misiniz? (Tnk. s.110/35)

Bun köyden evini alıp şimdi çıkacaksın. (Tnk. s.133/11)

İstanbul’un bunalıcı kalabalığından uzak kalmak için yıllar önce geldiğim Podima köyünde, iki katlı bir evin satılık olduğunu, hem de çok ucuza verildiğini öğrenince hemen almıştım burayı. (K.H. s.18/27-28-29-30)

Her halde eski çevresiyle ve sürekli kınayan bakışlarla karşılaşmak istemediği için Podima'da geniş bahçeli, iki katlı bir villa alıp yerleşmeye karar vermiş. (K.H. s.33/19-20-21-22)

Planlı harcamasam para sıkıntımın olacağını, şirketten aldığım ikramiyenin ve emekli maaşımın hep kitaplaragittiğini, tükürdüğümüfoie gras'yıkendi paramlaalamayacağımı anlatmadım. (K.H. s.59/30-31-32-33)

Ertesi sabah mor tavşanların koşuşturmaları, vızz vızz diye oradan orayagidipgelmeleri epey oyaladı beni. (K.H. s.62/1-2)

Bir an önce dönmesini diledim içimden, çünkü böyle sarsıla sarsıla ağlayanbir adamkarşısında ne yapacağımı bilemiyordum. (K.H. s.77/28-29-30)

Sonra genç kadın hiçbir şey söylemeden onun kucığına doğru eğilmiş... (K.H. s.90/21-22)

Girdiğim odanın tamortasında, üzerineyeşil beyaz karelimuşamba çakılmışkarebir masa duruyordu. (K.H. s.139/11-12-13)

Yanıma gelenjandarma, benim arabama binecekmış, onun için göndermişler onu. (K.H. s.147/6-7-8)

Bu yüzden hemen anlatmaya başlamalıymışım. (K.H. s.209/14-15)

Uçakla getirildiğimegöre Moskova'ya çok uzak bir yerde olmalıyım. (K.H. s.242/21-22)

4.1.4.3. Sıralı Cümle

Arka arkaya sıralanmış cümlelerden oluşur. Her cümle kendi başına bir yargı bildirmekle birlikte, öteki cümlelerle aralarında bir anlam ilişkisi olup, birbirlerine sıralama bağlacıyla veya virgül (,) ya da noktalı virgülle (;) bağlanırlar. Cümleler arasında temel cümle, yardımcı cümle ilgisi değil, art arda olma, eş zamanda olma veya karşılaştırma- denkleştirme ilgisi vardır. Sıralı cümleleri oluşturan cümlelerin her biri yapı ve anlam bakımından farklı özellikler taşıyabilir (Özkan ve Sevinçli, 2008: 169).

Cümle yapısı ile ilgili tartışılan konulardan biri de sıralı cümlelerle ilgilidir. Bazı dil bilimciler sıralı cümle konusuna hiç değinmezken, bazıları da bu cümle yapısına yer vermekte, ancak birbirinden farklı sınıflandırma yapmaktadır. Bu sınıflandırmalara bakıldığında sıralı cümleler birleşik cümlelerin bir türü olarak yer aldığı

gibi, bundan bağımsız bir tür olarak da yer almaktadır. Ayrıca bağlı ve sıralı cümlelerin birlikte ele alındığı sınıflandırmaların yanı sıra, bunların ayrı bir tür olarak ele alındığı sınıflandırmalar da bulunmaktadır. Bunun temel nedenlerinden biri bu tür cümlelerin bağlanış şekillerine göre farklı şekillerde değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır (Kara, 2012: 2164).

Aynı zamanda sıralı tümce çeşitleri konusunda da araştırmacılar arasında bir görüş birliği yoktur. Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli (2008: 169) bağımlı ve bağımsız sıralı cümle olmak üzere iki sınıfta ele alırken Rasim Şimşek (1987: 293) bağımlı, bağımsız ve karma sıralı tümce şeklinde üç grupta ele almıştır. Hikmet Dizdaroğlu (1976: 223) ise bu cümleleri dört başlık altında inceler: Bağımlı, bağımsız, karma ve açıklamalı sıralı cümle.

“Bağımlı veya bağımsız sıralı cümleler arasındaki bağlantı bazen bağlaçlarla da (ve, veya, da, ama, fakat, lakin, meğer, halbuki, çünkü, yoksa, hem, ne var ki, bununla birlikte, yani vb.) sağlanır (Özkan ve Sevinçli, 2008: 170).”

4.1.4.3.1. Bağımlı Sıralı Cümle

“En az iki cümleden meydana gelen, anlamca birbirine bağlı, öğeleri ortak olan sıralı cümle türüdür. Kip veya şahıs eki ortaklığı da görülebilen bu cümle türü virgül, noktalı virgül ya da bağlaçla birbirine bağlanarak çeşitli cümle türlerinden oluşabilmektedir (Kara, 2012: 2169).”

“Bu cümleler arasındaki yargıyı, herhangi bir kurucu öge, kişi eki, bildirme eki (-dır/ -dür), çokluk eki (-lar) vb. sağlar (Aktan, 2009: 135).”

Bağımlı sıralı cümlelerde tekrara yer düşülmemesi en az çaba yasası olarak nitelendirilebilir.

*Arkasından söylenen bu sözlere **Resul Efendi** döner yeniden, saygılıca şapkasını çıkarır:.. (Tnk. s.8/14-15) (Özne ortak.)*

*(**Onlar**) Karısının orospu olduğunu, kızını parayla sattığını, Resul Efendinin gece gündüz içerek kaymakamlık odasında nara atığını bile **yazdılar**. (Tnk. s.9/27-28-29) (Özne ve yüklem ortak)*

***Ön üst iki dişi** çok büyüktü, dudaklarının üstüne taşıyordu. (Tnk. s.10/22-23) (Özne ortak)*

(Onlar) Kasılarak, kemali ciddiyetle, konuşulanları dinler, ağır ağır başlarını sallarlar. (Tnk. s.26/1-2) (Özne ortak)

Hanım başını dikişten kaldırdı, Resul Efendiye uzun uzun baktı. (Tnk. s.35/19-20) (Özne ortak)

Mehmet Alinin yüzünü her gören bir ürperiyor, Okçuoğlunun sonu geldiğine hükmediyordu. (Tnk. s.45/2-3-4) (Özne ortak)

Murtaza Ağa kızmış, ateş saçıyordu. (Tnk. s.52/25) (Özne ortak)

(O) Kızlara çeyizler, delikanlılara güç **verirdi**. (Tnk. s.62/1-2) (Özne-yüklem ortak)

Çoğuna bir gün **su** veriliyor, iki gün verilemiyordu. (Tnk. s.70/17-18) (Özne-dolaylı tümleç ortak)

Bu kasaba seni daha büyük, daha mukaddesli, daha yücelikli günlere ulaştırır. (Tnk. s.94/23-24) (Özne-nesne-yüklem ortak)

Ben eşek ayağı sesi mi, inek ayağı sesi mi, at ayağı sesi mi, it ayağı sesi mi, kaz ayağı sesi mi, insan ayağı sesi mi hemen **bilirim**. (Tnk. s.142/20-21-22) (Özne-yüklem ortak)

(Ben) Öldüm, öldüm. (Tnk. s.155/3) (Özne ortak)

(Ben) Bir süre hiç sesimi çıkarmadan dinledim, sonra yatışmış olduğunu tahmin ederek “korkunç” sözüyle neyi kastettiğini sordum. (K.H. s.12/7-8-9-10) (Özne Ortak)

Podima’ya akın eden onca gazeteci arasında **bir tek o**, öldürülen kadının sevgilisini bulmuş, konuşturuyordu. (K.H. s.27/7-8-9) (Özne Ortak)

(O) Belki var, belki yok, belki olmak üzere, belki hiç olmayacak. (K.H. s.54/11-12) (Özne Ortak)

O gece uyuyamamamınsebebi, alt katta yatan kız değil, Kerberos oldu. (K.H. s.95/28-29) (Belirtisiz Nesne Ortak)

Sadece ikisinin ifadesi **var**, bir de Svetlana’nın Arzu’dan izin almış olduğu iddiası. (K.H. s.112/3-4-5) (Yüklem Ortak)

(O) Yanıt vermek için bir süre düşündükten sonra, yol kenarında bekleyen pikaba gitti, diğer jandarmayla bir şeyler konuştu. (K.H. s.146-147/22-231) (Zarf Tümleci, Özne Ortak)

Arabadan inmedi, ben de inmedim. (K.H. s.159/3) (Dolaylı Tümleç Ortak)

Gazetecikiz, tazınınağındaki yarıcanlı av kuşugibi tir tir titriyor, şok geçiriyordu. (K.H. s.161/22-23-24) (Özne ve Zarf Tümleci Ortak)

(O) Yol boyunca sıralanmış kadınların tam ortasında durdu; önemli bir bildiri okuyan parti komiseri edasıyla bağırarak bir şeyler söyledi. (K.H. s.178/7-8-9-10) (Özne Ortak)

(O) Uyuyan kızın kokusunu içine çekmiş, ipeksi saçlarını yüzünde hissetmiş, Olga'nın tenini kendi teninde biriktirmeye çalışır gibi sabaha kadar ona sarılıp durmuş. (K.H. s.202/8-9-10-11) (Özne Ortak)

4.1.4.3.2. Bağımsız Sıralı Cümle

“Ögeleri ortak olmayan, ancak anlam yakınlığı bulunan bu tür cümleler, bağımlı sıralı cümleler gibi değişik cümle türlerinin art arda sıralanmasından oluşabilmektedir. Şekilce birbirine bağlı olmayan bu cümle türü virgül, noktalı virgül veya bağlaçlarla birbirine bağlanmaktadır (Kara, 2012: 2170).”

Çeltikçiyle, bu namussuzlarla aşık atılır mı, bu ırzı kırıklarla bir ipte oynanır mı, bilmez mi? (Tnk. s.7/12-13-14)

Hatları bıçak gibi keskinleşmiş, gülümsemesi bir daha açılmamasına yüzünde donup kalmış gibiydi. (Tnk. s.11/6-7)

Bu kalabalığa istasyon halkı da birikmiş, kalabalık iki üç misline çıkmıştı. (Tnk. s.18/22-23)

Cin Hoca namussuzu duruyor, Alacalı Veli Ağa duruyor, Gümüşlüoğlu namussuzu duruyor. (Tnk. s.19/25-26-27)

Pırıl pırıl taksiler geçer, altın sarısı yapraklara konmuş güvercinler uçarlar. (Tnk. s.22/33-34)

Kalın kaşları çatılmış, alnı kırıkmıştı. (Tnk. s.44/16)

*Bütün servetimi buraya **yatırdım**, **kurudu** **getdi**.* (Tnk. s.58/22-23)

*Hükümet **var**, candarma **var**.* (Tnk. s.63/24)

*İyi **duy** beni, ben zort **atmam**,* Resul. (Tnk. s.96/32)

***Söyle** bana, ben bu kasabadan kaç kaymakam **uçurdum**?* (Tnk. s.148/1)

*Şimdi **gidiyorsun**, olan bana **oldu**.* (Tnk. s.157/27)

Bir yaz gecesi davetiydi, neredeyse insanın cildine sinecek kadar yoğun yasemin kokularının duyulduğu büyük bahçedeydik. (K.H. s.13/8-9-10)

*Bu köyde konuşabileceği fazla insan **yoktu**, o yüzden buraya **geliyordu**.* (K.H. s.26/12-13-14)

*Aslında kasada hacı babası **otururdu** ama o, geçen yıl gırtlak kanserinden **öldü**.* (K.H. s.48/3-4-5)

*Yüzüme garip bir ifadeyle **baktı**; biraz korku da **var mıydı** acaba bakışlarında **emin olamadım**.* (K.H. s.94/5-6)

*Bir şişe kırmızı şarap **açtım**, eline kadehi tutuşturduğumda nasıl olduysa **itirazetmedi**.* (K.H. s.114/1-2)

*Hatta rejimlerin çökmesi de **gerekmez**, İkinci Dünya Savaşı sırasında büyük yıkıma uğrayan bazı Avrupa ülkelerinde yaşanan onca dramı herkes **biliyor**.* (K.H. s.130/22-23-24-25)

*Benim için bir devrim **sayılırdı**, ağır bir travma **geçirmiştin**.* (K.H. s.163/20-21)

*Biraz sonra bunun da sebebi **anlaşıldı**; ondaki ve bendeki bütün yiyecekler, içecekler, torbalara doldurulup arabaya **taşındı**.* (K.H. s.178/22-23-24)

*Doğu Almanya'daki Kızıl Ordu birliklerinin gelmesine çok az **kalmıştı**, inşaatı bitirmek için neredeyse saatlerle **yarışıyorduk**.* (K.H. s.202/20-21-22)

*Sonra aşağı inip kendimi yarım saat kadar Sevgili'nin şefkatli masajına **bıraktım**, çünkü adalelerim çok **gerilmişti**.* (K.H. s.214/7-8-9)

4.1.4.4. Bağlı Cümle

Türkçenin kendine özgü yapısı, tümceler arasında bağlaçlara gereksinim duymaz. Başka dillerde bağlaçlı yan tümcelerle sağlanan anlatım olanağı Türkçede ulaç, ortaç, eylemlik gibi anlatım birimleri ile karşılanır. Ancak Türkçe yabancı dillerle kültür ilişkisine girince durum değişmeye başlar. Bu etkileşim Uygur dönemine dek uzanır. Dinsel metinler özüne uygun biçimde çevrilmek istenir. Sözcükler ve tümceler arasında bağlaç kullanılmaya başlar. Nitekim Abu Hayyan açıkça şöyle der: Türkçede bağlaç yoktur. Türkler iki ya da daha çok adı, birbirine bağlamak istediklerinde birbirine bağlamaksızın sıra ile dizerler (Bozkurt, 2017: 173).

Cümle başı bağlaçları ile birbirine bağlanan cümlelere bağlı cümle adı verilir. Cümle başı bağlaçları başlarında bulundukları cümleleri ya kendilerinden önce ya da sonra gelen cümlelere bağlarlar. İki cümle arasında çeşitli anlam ilişkisi kurarlar. Bu ilişkiler açıklama, sebep, sonuç, benzerlik, üsteleme, şaşırtma, istek vb. olabilir (Özkan ve Sevinçli, 2008: 175).

“Cümleleri sadece sıralama işleviyle birleştiren ve sıralı cümle yapan edatlar hariç, bağlama edatları yoluyla gerçekleştirilen cümle dizisidir. Bu cümle dizisini oluşturan cümleler yapıcı birbirinden bağımsız yüklemelere sahip olmalarına rağmen anlamca birbirlerine sıkıca bağlıdır. Bu bağı sağlayan biçimbirimler de bağlaçlardır(Delice, 2007: 168).”

“Türkiye Türkçesinde Bağlı Cümle” isimli makalesinde K. Mehmet Gece, bu cümle çeşidinin dilciler tarafından farklı şekillerde ele alındığını belirterek bağlı cümle konusundaki fikirlerini aktarır:

Kaya Türkay, “Türkiye Türkçesinde Sıralı Cümleler Sorunu Üzerine” yazısında bağlı cümlelerle ilgili olmak üzere tanımlamada, türle ayırmada ve yapı bakımından değerlendirmede birbirinden farklı çok çeşitli adlandırmalar yapıldığını gösteriyor. Temel biçimleri aynı özelliği gösteren dizimsel yapılar için böyle değişik adlandırma yapılmasının konuyu ne kadar karmaşık hâle getireceği meydandadır. Bize göre, dilcilerin çeşitli adlarla andıkları yalın ve birleşik cümle dışındaki cümle teşkillerini sadece “bağlı cümle” terimiyle karşılamak yeterlidir.

Birleşik cümleyi oluşturan cümleler arasında, biri diğerine öge olma dışındaki ilişkiler bağlı cümleyi oluşturur. Bağlı cümlelerde kendisini meydana getiren cümleler arasındaki ilişki, birleşik cümledeki ilişkiden farklıdır. Burada birleşik cümleyi teşkil etme bakımından, biri diğerine öge olma ilişkisi değil, birbirine bağlanma ilişkisi vardır. Zira aralarında az veya çok anlam ilişkisi olan cümleler, çeşitli şekillerde ve çeşitli vasıtalarla bağlanarak kullanılırlar. Ancak bağlanan cümlelerden

her biri kendi başına da yine tam bir cümledir. Bağlı cümleyi meydana getiren cümleler aynı haklara sahip, birbirleriyle aynı ölçüde alakalıdır. Çoğu zaman bağlıcümleler arasındaki ilişki şekle de yansır (Gece, 1998:333, 335).

Süer Eker, bağlı ve sıralı cümleler arasında net bir ayrım bulunmadığını belirtir. “Bağlama edatlarıyla (bağlaç) birbirine bağlanmış ve aralarında anlamca ilişki bulunan sıralı tümcelere bağlı tümce adı da verilir.” der (Eker, 2013:369).

*Diyor **da** başka bir şey demiyor. (Tnk. s.7/10)*

*O günlerde bu teller üstüne **ne** Ankaradan, **ne de** Adanadan bir haber çıkmıyordu. (Tnk. s.9/33-34)*

***Ha** şimdi geldiler, **ha** gelecekler diye. (Tnk. s.13/18-19)*

*Kasabalılar bu saatta Resul Efendinin böyle koşarcasına yürüdüğünü görseydiler, **yahut** dikkat etseydiler mutlak küçük dillerini yutarlardı. (Tnk. s.13/28-29-30)*

*Kanun **da** var, hükümet **de** var.(Tnk. s.46/4)*

*Kalın sazların ağırlığı, hele su çekince, ince kamış çitleri çökertmiş, köyün bütün huğlarının çitleri **ya** sağdan, **ya** soldan, **ya** önden, **ya** arkadan bir yerinden bel vermişti. (Tnk. s.61/6-7-8-9)*

*Var, derebeyi var **ama**, onlar köyleri pislerler. (Tnk. s.74/21)*

*Sen kaymakamlık **da** yaparsın, valilik **de**, sadrazamlık **da**. (Tnk. s.87/16-17)*

*Bu Kasaba Topalın oğlu gibi seni bakan **da** yapar, mebus **da** yapar. (Tnk. s.94/26-27)*

*Beni sevmişler **ya**, ben böyle bir evde rahatsız olurum. (Tnk. s.108/16-17)*

*Başınızı bacağınızın arasına alı **da** çeltikçilerin üstümüze gönderdikleri suya bakın.(Tnk. s.117/15-16-17)*

***Ya** o çamur içindeki insanlar, **ya** Sazlıdere köylüleri? (Tnk. s.129/7-8)*

Ne kaymakam çıkabilir, ne hükümet, ne de Ankaradaki başkumandan. (Tnk. s.135/5-6-7)

Buralarda altmış yıl önce on beş pare köy vardı, ama bırakıp başka yere yerleştiler. (Tnk. s.141/5-6)

Söyleyin hademelere de bavulumu hazırlasınlar. (Tnk. s.156/7-8)

Mantıksız gibi geliyor ama o sabah uyandığımda tuhaf bir haber alacağımı biliyordum. (K.H. s.11/1-2)

Şimdi hafif kayıtsız gibi duruyordu ama biraz sonra değişeceğinden, halden hale gireceğinden adım gibi emindim. (K.H. s.28/17-18-19)

Herkes içinde götürüp masaya koymaz ya da yere dökmezdim. (K.H. s.73/3-4)

Ya yaladığı kan hâlâ duruyordu ya da Svetlana'dan yediği sopalar yüzünü kanatmıştı. (K.H. s.78/10-11-12)

O gece bir daha ses olmadı ve bu sayede beyaz bir kedinin tüyleri kadar yumuşak ve hafif bir uykuya dalabildim. (K.H. s.97/7-8-9)

Her genç insan gibi aşk konusu çok ilgisini çekiyordu, aşkı mutlulukta ulaşılacak son nokta olarak görüyordu ama sözlerim aklını karıştırmıştı. (K.H. s.106/3-4-5)

Ne yazık ki, kadınlar her seferinde ilave acılar çekiyorlar. (K.H. s.130/25-26)

İntikam almak aşk acısını azaltabilir miydi ya da tam tersine, çoğaltır mıydı? (K.H. s.144/14-15)

Gece yarısı lojmanlarımıza gidiyorduk ama her akşam aile sofrasında buluşur gibi o masaya oturuyorduk. (K.H. s.193/10-11-12)

Arada bir itişip kakışıyoruz ama yine de ilginç günler geçirmekte olduğumu saklayamayacağım senden. (K.H. s.222/5-6-7)

Bu yüzden elinden geleni yapacakmış ama önce sakinleşmeli ve ona kim olduğumu, buraya nasıl düştüğümü anlatmalıyım. (K.H. s.258/26-27-28)

Bir akşamüstü otele döndüğümde oda anahtarımı alırken, ahşap bankonun arkasındaki mavi üniforma giymiş uzun boylu resepsiyoncu kız, bana bir not bırakıldığını söyledi ve elime bir zarf tutuşturdu. (K.H. s.281/20-21-23-24)

4.1.4.5. Ara Sözlü (Cümleli) Cümle

“Açıklama veya ek bilgi vermek amacıyla cümleye giren dil birliklerine „ara söz“ veya „ara cümle“ adı verilir. Bunlar cümleden çıkarıldıkları zaman cümlelerin anlamında bir eksiklik oluşturmaz, cümlelerin yapısında bir eksiklik yaratmaz (Özkan, 2013: 102).”

“Ara cümle, birleşik cümle konusu içinde, ele alınan kaynaklar arasında ender görülen cümle türüdür. Bu cümle türü, ara cümlecisi, ara cümleli cümle, saplama cümle ve arasözler terimleri ile ele alınmıştır (Barak Yılmaz, 2008: 124).”

Ara sözler; çoğunlukla iki kısa çizgi, iki virgül arasında gösterilebilir. Aynı zamanda bu çeşit tümceler parantez içinde de verilebilir.

Tahir Nejat Gencan (2001: 157), Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli (2008:177), Bilal Aktan (2009: 138) gibi araştırmacılar ara cümle ve sözlerin cümlelerin ögesi niteliği taşımadığını, cümle dışı unsur olduklarını belirtir. Lakin M. Kaya Bilgegil (2009: 98) ise ara cümleciklerin cümlede öge olduğunu örneklerle ifade eder:

“Siz bu işte sebat gösterdikten sonra, -geç de olsa- elbet başaracaksınız.” cümlesinin ara cümlecisi “geç de olsa” sözleridir; “başaracaksınız” yüklemine zarf tümlecisi göreviyle bağlanıyor.

“Halûk Karamağaralı; Erzurum’u, Bitlis’i, Van’ı, Ahlât’ı yalnız buraları mı? Bütün Doğu Anadolu’yu dolaşmış.” cümlesinin “yalnız buraları mı?” sözlerinden meydana gelen ara cümlecisi; hem zarf tümlecini hem de zahirde belirtili nesne, hakikatte zarf tümlecisi görevinde bulunan iki unsur ihtiva etmektedir (Bilgegil, 2009: 98).

Emir Çelikdemir, eşraftan, büyük çiftçilerimizden... (Tnk. s.18/14)

Şeref Bey, **Delihorozlu Şeref Bey**, büyük çiftçilerimizden... (Tnk. s.18/14-15)

Çeltikçiler, **o burunları Kafdağında çeltikçiler**, çarşıya düşmüşler önlere gelene dert yaniyorlar. (Tnk. s.53/33-34-35)

Bu, **çoktandır unuttuğu**, Dokuzuncu Senfoninin her zaman çaldığı bir parçasıydı. (Tnk. s.81/30-31)

Takip edeceğim uzun bir program yaparak **-Flaubert'den ödünç alacağım bir ifadeyle-** kendimi duygu eğitimine adadım. (K.H. s.20/28-29-30)

Ama **-dedim ya-** bütün heybetiyle bahçedeki kulübenin önünde yatmakta olan Kerberos uyarmıştı beni. (K.H. s.22/11-12-13)

Çünkü **-dedim ya-** elime geçen emekli maaşıyla kıt kanaat yaşıyor, parayı kitapların ucuz baskısına yatırıyordum. (K.H. s.39/15-16-17)

Hatice Hanım'ın **-pek de bir şeye benzemeyen-** ayranını içerken, bir yandan bana ettiği dualardan oğlanın bugün daha iyi olduğunu öğrendik. (K.H. s.153/7-8-9)

Hani Tolstoy, Anna Karenina'ya "Bütün mutlu aileler birbirine benzer" diye başlar ya, **o ilk cümleyi okudun mu bilmem**, işte biz de o mutlu aileler gibi olmuştuk. (K.H. s.192/26-27-28-29)

Canım çok sıkıldı, beni gözetliyor, dinliyor olmaları ihtimalini göz ardı etmeden **-ki ihtimal değildi, kesindi-** bağırıp çağırdım, duvarları tekmeledim, kapıyı yumrukladım ama hiçbir şey değişmedi. (K.H. s.138/18-19-20-21)

Olan bitenlerden yorgun düşmüş, gözleri kapanıyormuş, zaten söylediklerimi anlamazmış ama söz, ertesi sabah can kulağıyla dinleyecekmiş beni ve yine söz veriyormuş ki dışarı çıktığında **-ki muhakkak öyle olacaktı-** benim için yapabileceği bir şey varsa, bundan kaçınmayacak, yardımcı olmaya çalışacakmış. (K.H. s.255/24-25-26-27-28-29-30)

Sizi nasıl olsa çıkarırlar, dışarıdakilere **-her kimse onlar-** beni anlatın. (K.H. s.258/19-20)

Yeniden doğmak üzere ana rahmine gömülür gibi sıcak suyun şefkatine bıraktım kendimi ve o anda –hayır söylemekten çekinmeyeceğim- içim boşaldı, hüüngür hüüngür ağladım. (K.H. s.267/21-22-23-24-25)

Bu dünyadan kendi isteğimle ayrılmadan önce bu notları ve mektubu başucumda bırakırken, şahsınıza yöneltmiş olduğum incitici sözleri –ki bunları düzeltmek için vaktim ve takatim yok- telafi edebilmek amacıyla size –belki de öbür dünyadan gönderildiğini düşüneceğiniz- bir hediye vermek istiyorum. (K.H. s.307/18-19-20-21-22)

4.1.4.6. Eksiltili Cümle (Kesik Cümle)

Bilhassa günlük konuşma dilinde yer alan bir tümce yapısıdır. Genelde yüklem ögesinin bazen de başka unsurların kullanılmasıyla oluşur.

Bu cümle çeşidi için Vecihe Hatiboğlu (1972: 161), Rasim Şimşek (1987: 314) kesik cümle terimini kullanır.

Eksiltili cümle çeşidine Tahir Nejat Gencan (2001), Muharrem Ergin (2013), M. Kaya Bilgegil (2009) ve Ata Çatıkkaş (2001) gibi araştırmacılar gramer kitaplarında yer vermemiştir. Eksiltili cümle tipine eserlerinde yer veren dilcilerinse bunları farklı başlık altında incelediği görülmüştür. Hikmet Dizdaroğlu (1976: 248), Neşe Atabay vd. (1981: 111), Sadettin Özçelik ve Münir Erten (2005: 227) eksiltili cümleleri yüklemlerine göre veya ögelerinin dizilişine göre cümleler başlığı altında incelemişlerdir. Rasim Şimşek (1987: 244), Günay Karaağaç (2009: 197- 201), Fuat Bozkurt (2007: 163- 201) ise bu cümle çeşidini yapılarına göre cümleler başlığı altında incelemişlerdir.

Mehmet Özmen, “Bir Eksiltili Cümle Tipi Üzerine” isimli makalesinde Mehmet Özmen, dilde en az çaba kuralına bağlı olarak oluş yeri açısından üç farklı eksiltmenin bulunduğunu aktarır: 1. Kelimelerde eksilti. 2. Birleşik kelimelerde ve kelime gruplarında eksilti. 3. Cümlelerde eksilti. Özmen, bu makalesinde kendisinden önce gelen ilgili cümlelerin ögelerinden birinin ya da birkaçının cümle dışına taşınmasıyla oluşmuş eksiltili cümlelerin düşürülen yüklemnin de bir önceki cümle ile aynı olduğunu ifade eder. Eksiltili cümleyle bir ön-

ceki cümle arasında anlam bağıyla birlikte mantıkî bir yapı ilişkisi olduğunu da belirtir (Özmen, : 71- 72).

Kesik cümle çeşitlerini Hikmet Dizdaroğlu şöyle tasnif eder:

1. Yüklemsiz Kesik Tümce

2. Yüklemlı Kesik Tümce

a) Yanıtlı kesik tümce

b) Ortak yüklemlı kesik tümce

c) Dilekli kesik tümce

d) Bağlaçlı kesik tümce

e) Açıklamalı kesik tümce (Dizdaroğlu, 1976: 275- 279)

Cümle olup olmadıkları çokça tartışılan ünlemler, ünlem öbekleri, cümle başı edatları, ret ve kabul, onay ve inkâr sözlerinin tek başlarına kullanımları da eksilticicümle veya söz cümledir. Yapıca cümle olmayan bu unsurlar konuşanın önceki veya sonraki olay karşısındaki duruşunu bildirir. Hayır...; Evet...; Elbette...; Hey!...; Aferin!...; Bak şimdi!...; Çok güzel!...; Tabii ki...; Haydi!...; Marş!.. (Karaağaç, 2009:202).

Eee İrasul Efendi... (Tnk. s.8/3-4)

Onlar gibi sineklere yenmek... (Tnk. s.18/2)

Keşiftir, tavadır diye oyunları çıkarmasa... (Tnk. s.21/2-3)

Bostanlar elli... (Tnk. s.31/11)

Evet onun... (Tnk. s.38,13)

Telleri bir gün çeltikçiler, ikinci gün bütün köylerin muhtarları... (Tnk. s.53/1-2)

Daha çiçeği burnunda... (Tnk. s.56/7)

Türkü, yanık bir türkü... (Tnk. s.62/21)

Bir uğurlayacağım ki onu... (Tnk. s.75/20-21)

Yoğurtlu patlıcan tava... (Tnk. s.90/11)

Elli kuruş... (Tnk. s.97/18)

Yediden yetmişe... (Tnk. s.119/32)

Öküz değilse... (Tnk. s.142/23)

Onu... öylece... Aman Allahım, öylece... (K.H. s.13/28)

Ya aşk, ya kıskançlık, ya soygun, ya rekabet... (K.H. s.21/28-29)

Tek harflerin nelere yol açabileceğini bir bilerseniz... (K.H. s.23/15-16)

Bir şartla... (K.H. s.50/6)

Tam can alıcı noktaya geliyorum, dinleyin siz... (K.H. s.55/9-10)

“Cinayet saatinde nerede olduğunu ispat edemediği, şahit gösteremediği cihetiyle, ayrıca davranışlarındaki ve cevaplarındaki tutarsızlıklar sebebiyle soruşturmanın derinleştirilmesine ve sanığının delilleri karartma ve kaçma şüphesine karşı gözaltına alınarak tutuklanması talebiyle mahkemeye sevkine...” (K.H. s.68-69/28-29-30-31-32-1-2)

Yaşayarak derken... (K.H. s.84/25)

Dolunayın durumu, her şeyi toparlayıp gitmiş olan ikram şirketinin çimenlere düşürmüş olduğu bir çatal, sahile vuran dalga sesi... (K.H. s.102,4-5-6-7)

Bu konularda... (K.H. s.125/4)

Yere serili bir örtünün üstüne yerleştirilmiş bir ikona, birkaç şamdan, sallayınca kar yağın cam kürelerin içinde kiliseler, bez bebekler, matruşkalar, aynalar, işlemeli örtüler, masa saatleri, guguklu duvar saatleri, gümüş çerçeveli aile fotoğrafları, hatta eski üniformalar, askeri madalyalar, nişanlar... (K.H. s.131/15-16-17-18-19-20-21)

Vay efendim ben onu kandırmışım da, hani hayatında duyduğu en acayip aşk hikâyesini anlatacaktım da, gece kalması için yalan söylemişim de, aile hikâyesinden başka bir şey duymamış da, ona neymiş benim ailemden de kardeşimden de, hayal meyal Rusya falan diye bir şeyler duymuş, onu

da doğru dürüst dinleyememiş de içkisine ilaç falan mı koymuşum, sabaha kadar sızıp kalmış da... (K.H. s.134/7-8-9-10-11-12-13-14)

Kurbağanın bir öpücükle prense dönüşmesi, yaz ormanlarındaki kayın ağaçlarının serinliği, Olga'nın durgunluğa kapılmadan önceki o ilahi gülüşü, gençlik kahkahaları, "Via Con Me", işaretparmağımın nasır bağlamış ucu, şaha kalkan atın gökyüzünü kapatan yelesi, anladığım sözcükler, yeryüzünün beyaz bir yorgan gibi kaplayan kar... (K.H. s.305/22-23-24-25-26-27-28-29)

5.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İncelenen eserlerin iki farklı yazara ait olması ve eserlerin sayfa sayılarının birbirine oranı farklı olduğu için eserlerle ilgili cümle türleri ve belirtme gruplarıyla ilgili istatistiki veriler tablolar ve şekillerle gösterilmemiştir. Her bir eserin iki farklı yazara ait olmasından dolayı bu yazarların yaşadığı şehirler, yaşam şekilleri, aldıkları eğitim seviyesi ve kültürel farklılıkları eserlerde dil ve üslup açısından belirleyici unsurlar olduğu tespit edilmiştir.

Yaşar Kemal'in eserinde Van'dan Çukurova'ya göç etmesinin izleri eserdeki Kürt Mehmet Ali ve Zeyno Karı şahıslarında kendini göstermektedir. Türkçeyi tam olarak kullanmaması, cümlelerin yapısal bozukluğu bu şahısların kendilerini ifade edmemesi aslında göç ve beraberindeki dil sorununu yansıtmaktadır. Bu durum beraberinde ülkedeki kozmopolitik yapının göstergesi de olmuştur.

“Üç oğul, iki kızık, bir avradi vardır benim, köyden çıkmamışem.”
(Tnk.s. 68/21-22)

Zülfü Livaneli'nin eserinde böyle bir dil özelliği tespit edilmemiştir. Livaneli'nin kurduğu cümleler yer yer bir paragraf oluşturabilecek uzunluktayken Yaşar Kemal'in eserinde kısa ve net cümleler tespit edilmiştir.

“Sebep?” (Tnk.s.72/21)

“Aşklarına karşılık bulamadıkları için intihar eden kadınlar ve erkekler mi istersin, Kıbrıs kralı gibi içini yiyip bitiren yersiz kıskançlık krizleri sonunda çok sevdiği karısını elleriyle boğup öldürenleri mi, hapse düşenleri mi, toplu katliam yapanları mı, güzel Helena yüzünden çıkan büyük savaşı mı, düelloda ölenleri mi, işkencede sevgilisinin adını söylememek için dişleriyle dilini koparıp atanları mı, delirenleri, tımarhaneye düşenleri mi, bütün itibarını ayaklar altına alanları mı, yok olan servetleri mi?..” (K.H.s.107/13-22)

Yaşar Kemal Çukurova ağzına sıkça yer verirken aynı şey Livaneli'nin eserinde görülmemektedir.

“Getdim Dahiliye Vekilime efendim dedim, biz, dedim, bu vatanın evladıyık, dedim.” (Tnk.s.74/14-15)

Livaneli eserinde sıralı, bağlı ve karma birleşik cümle fazlasıyla varken Yaşar Kemal eserinde daha çok basit ve eksilteli cümle tespit edilmiştir.

“Kızıma kavuşurum orada, ölüm bana kurtuluş gibi geliyor; bunca yıldır kızımın emanetlerini büyütmek için yaşadım ben, siz olmasanız çoktan ölürdüm ama artık gözüm arkada değil.” (K.H.s. 126/29-30-31-32)

“Bütün uyarılarıma rağmen, zincirlerle engellenmiş olan korkunç enerjisini boşaltmak için kafayı yemiş bir ejderha gibi fırlayacağını, bahçe duvarına doğru yıldırım hızıyla koşup, tam çarpmak üzereyken kıvrak bir hareketle dönüp ters yönde koşmaya başlayacağını, toprakları eşeleyeceğini, her sert nesneyi ağzına alıp kemireceğini biliyordum.” (K.H.s.44/21-22-23-24)

“Gülümsüyordu.” (Tnk.s.81/29)

“Bir imzacık...” (Tnk.s.87/9)

“Bir de sivrisinek...” (Tnk.s.113/3)

Livaneli eserinde parantez cümleleri sıklıkla yer alırken Yaşar Kemal eserinde bu özellikte cümlelere rastlanmamaktadır.

“Mehmet el yordamıyla sergiden bir şey almış (sonradan gördük, pembe ve yeşil renkli, porselen bir çoban ve koyun biblosu), oradan sarhoş gibi uzaklaşmış.” (K.H.s.174/9-10-11)

“Bundan sonraki birkaç dakika onun hal hatır sormasını, kendisinin iyi olduğunu, çoluk çocuğun da iyi olduğunu, ne yapsınlar, hayat gailisi işte, yuvarlanıp gidiyoruz durumunda olduklarını, o hafta sonu gelecek olan misafirleri (telefonda konuşan adamı) dört gözle bekleyeceklerini, Podima’ya ya da Çilingöz’a gidip balık yemeyi planladıklarını dinlemek zorunda kaldım.” (K.H.s.230/26-27-28-29-30-31-32)

İncelenen iki eserin de olaya dayalı olması ve karşılıklı konuşmalara yer verilmesi sebebiyle fiil cümleleri ağırlıklıdır.

Yaşar Kemal eserinde ağırlıklı olarak devrik cümleler kullanmıştır. Devrik cümle kullanımının sebebi vurguyu arttırıp etkili anlatım sağlamaktan ziyade kişilerin dili kullanamamasından kaynaklanmaktadır. Livaneli'nin eserinde ise kurallı cümleler ağırlık kazanır.

İncelediğimiz bu iki eserin en belirgin özelliği ise Yaşar Kemal'in realist, Zülfü Livaneli'nin modernist yapısının dile hakim oluşudur.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, H., Yelten, M. (2005). *Kelime Grupları*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Ahmed, S. (2017). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Yaban Adlı Romanı Üzerinde Söz Dizimi İncelemesi*. (Yayımlanmış Doktor Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akbayır, S. (2010). *Cümle ve Metin Bilgisi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Akgül, B. (1967). Gene Edat Tümleçleri. *Türk Dili Dergisi*. 17 (195), 248- 249.
- Akbayır, S. (1967). Edat Tümleçleri. *Türk Dili Dergisi*. 16 (190), 800-803.
- Aksan, D. (1987). *Her Yönüyle Dil-Ana Çizgileriyle Dil Bilim I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aktan, B. (2009). *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Altun, V. (2015). *Köy Romanlarında Dinî ve Ahlakî Motifler: Yaşar Kemal Örneği*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atabay, N., Çam, A., Özel, S. (1981). *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atabay, N., Kutluk, İ., Özel, S. (1983). *Sözcük Türleri*. Ankara: Olgaç Basımevi.
- Banguoğlu, T. (1979). *Ana Hatlarıyla Türk Grameri*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2011). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baydar, T. (2013). İsim + Yardımcı Fiil Şeklinde Oluşan Birleşik Fiiller Üzerine. *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 49, 55-66.
- Baydar, T. (2001). Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları. *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 16, 27-47.
- Bayraktar, N. (2004). *Türkçede Fiilimsiler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bilgegil, M. K. (2009). *Türkçe Dil Bilgisi*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Bozkurt, F. (2009). *Türkçenin Gizemi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Bozkurt, F. (2017). *Türkiye Türkçesi*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Bulak, Ş. (2013). Özne Türleri Üzerine. *Turkish Studies*. 8 (1), 1101- 1127.

- Cemiloğlu, İ. (2001). *Cümle Bilgisi*. Ankara: Nadir Kitap Yayınları.
- Çatıkkaş, M. A. (2001). *Örnekli ve Uygulamalı Türk Dili Kılavuzu*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Çiftlikçi, R. (1993). *Yaşar Kemal Yazar-Eser-Üslup*. Malatya: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çotuksöken, Y. (2012). *Uygulamalı Türk Dili*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Delice, H. İ. (2007). *Türkçe Söz Dizimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Demir, N., Yılmaz, E. (2014). *Türk Dili El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Deny, J. (1943). *Türk Dili Grameri*. (Çev. Ali Ulvi Elöve). İstanbul: Maarif Vakfı Yayınları.
- Dizdaroğlu, H. (1963). *Türkçede Fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dizdaroğlu, H. (1976). *Tümce Bilgisi*. Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.
- Doğan, E. (2012). *Türkçe Cümle Bilgisi-I*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Ediskun, H. (1996). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eker, S. (2013). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Emre, A. C. (1945). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Ercilasun, A. B., Korkmaz, Z. (vd.) (2001). *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Erdal, M. (2013). Tezlik Fiilinin Kaynağı. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 13, 169- 173.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Erkul, R. (2007). *Cümle Metin Bilgisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erten, M., Özçelik, S. (2005). *Türkiye Türkçesi Dil Bilgisi*. Diyarbakır: Dil Derneği Yayınları.
- Fırat, G. (2019). *Yaşar Kemal'in Romanlarında Coğrafyanın Etkisi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Edirne: Trakya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gamsız, H. (2017). *Orhan Pamuk'un Cevdet Bey ve Oğulları ile Kırmızı Saçlı Kadın Romanlarının Karşılaştırmalı Söz Dizimi Çalışması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gece, K. M. (1998). Türkiye Türkçesinde Bağlı Cümle. *Türk Dili Dergisi*. 2 (562), 332- 339.

- Gencan, T. N. (2001). *Dil Bilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Gencan, T. N. (1967). Edat Tümleçleri. *Türk Dili Dergisi*.16 (192), 907- 911.
- Gencan, T. N. (1968). Edatlar ve Edat Tümleçleri. *Türk Dili Dergisi*. 17 (198), 680-684.
- Gülensoy, T. (2010). *Türkçe El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güneş, S. (2004). *Türk Dili Bilgisi*. İzmir: Çağlayan Yayınları.
- Güzel, F. (2007). *Peyami Safa'nın "Yalnızız" Romanında Söz Dizimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hacıeminoğlu, M. N. (1974). *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: Millî EğitimYayınları.
- Hatiboğlu, V. (1969). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1972). *Türkçenin Söz Dizimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1981). *Türk Dilinde İkileme*. Ankara: Türk Dil KurumuYayınları.
- Hepçilingirler, F. (2006). *Öğretenlere ve Öğrenenlere Türkçe Dil Bilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kara, F. (2011). Bil- Tasvir Fiilinin İşlevleri. *Turkish Studies Interntional Academic Journals*. 1421-1438.
- Kara, S. (2012). "Girişik Cümle Problemi Üzerine Bir İnceleme". *Turkish Studies Interntional Academic Journals*. 7,Ankara:643- 648.
- Kara, S. (2012). "Sıralı Cümle Üzerine Bir İnceleme". *Turkish Studies Interntional Academic Journals*. 7,Ankara: 2163- 2171.
- Karaağaç, G. (2009). *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (1994). Türkçede Birleşik Cümle Problemi. *Türk Dili Dergisi*,1 (505).
- Karahan, L. (2000). Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine. *Türk Dili Dergisi*, II (583), 16- 23.
- Karahan, L. (2014). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaörs, M. (1993). *Türkçenin Söz Dizimive Cümle Tahlilleri*.Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Keskin, R. (2011). *Türkçe Dil Bilgisive Kompozisyon Bilgileri*. Konya:Çizgi Kitabevi Yayınları.

- Korkmaz, Z. (1959). Türkiye Türkçesinde “İktidar” ve “İmkan” Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*. 107-124.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1998). Türkçede Birleşik Fiiller ve Anlam Kaymaları. *Türk Dili Dergisi*, 2 (559), 3-14.
- Korkmaz, Z. (2005). Bağlaçlar ve Türkiye Türkçesindeki Oluşumları. *Türk Dili Dergisi*, 89 (638), 118- 125.
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri-Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kükey, M. (2003). *Türkçenin Dil Bilgisi II*. Samsun: Cem Yayınları.
- Kükey, M. (2003). *Türkçenin Dil Bilgisi III – Fiiller*. Samsun: Cem Yayınları.
- Mahmood, R. (2015). *Selim İleri'nin Yağmur Akşamları Adlı Hikaye Kitabı Üzerinde Söz Dizimi İncelemesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özbek, E. E. (2010). *İhsan Oktay Anar'ın Suskunlar Romanında Cümlelerin Ögeleleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özezen, M. Y. (2000). *Namık Kemal'in Romanlarında Cümle*.(Yayımlanmamış Doktora Tezi).Adana: Çukurova Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkan, A. (2001). İsnat Grubunun Yapısı ve Görevler. *Arayışlar-İnsan Bilimleri Araştırmaları*, 3 (5- 6), 1- 18.
- Özkan, A. (2004). Türkiye Türkçesinde Kısaltma Grupları. *Arayışlar –İnsan Bilimleri Araştırmaları*, 6 (11), 127- 144.
- Özkan, A. (2004). *Tarih İçinde Türk Dili*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özkan, A. (2013). *Türkçe CümleBilgisi – II*. Ankara: Saray Matbaacılık.
- Özkan, M., Sevinçli, V. (2008). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. İstanbul: 3FYayınevi.
- Özmen, M. (1995). Cümlelerin Altıncı Ögesi ve Bir Terim Önerisi. *Türk Dili Dergisi*, 1 (519), 224- 227.
- Özmen, M. (1996). Bir Eksilteli Cümle Tipi Üzerine. *Çukurova Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (4), 71- 82.
- Özmen, M. (1997). Türkçede Değil Kelimesi ve Kullanımları. *Türk Dili Dergisi*, 315-368.
- Özmen, M. (2013). *Türkçenin Söz Dizimi*. Adana: Karahan Kitabevi.

- Sapmaz, S. (2012). *Sevinç Çokum'un Eserlerinde Dil ve Üslûp*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Seferoğlu, E. (2014). *Zülfü Livaneli Anlatılarında Yapı ve İzlek*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sev, İ. G. (2006). *Dede Korkut Hikâyelerinde Unvan Grupları*. İlmî Araştırmalar, (21),167- 182.
- Sev, İ. G. (2012). Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler Bağlama Grubu Oluşturabilir mi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (2), 107- 122.
- Sinanoğlu, S. (1958). Dil Bilgisi Konuları: Dil Bilgisinin Önemi. *Türk Dili Dergisi*, 7 (81), 438- 440.
- Şimşek, R. (1987). *Örneklerle Türkçe Söz Dizimi*. Trabzon: Kuzey Gazetecilik Yayınları.
- Tiken, K. (2004). *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler veZarf-Fiiller*.Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Toparlı, R., Karataş, T., Vural, H. (1994). *Türk Dili*. Sivas: Seyran Yayınları.
- Türkoğlu, M. (2019). *Yaşar Kemal'in Romanları Üzerine Coğrafya Merkezli Okuma Denemesi*.(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzun, E. (2014). *Orhan Pamuk'un Sessiz Evve Kar Romanlarının Sözdizimsel Açıdan İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Üstünoğlu, K. (2005). Ad Tamlaması-İyelik Öbeği Ayrımı. *Türk Dili Dergisi*. 89 (641), 418- 425.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul:Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Yalçinkaya, S. (2016). *Yaşar Kemal'in Hikâyeye RomanlarındaÇocuklar Üzerine İnceleme*.(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi).Gazi Mağusa:Doğu Akdeniz Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, B. B. (2008). *Cümle Bilgisi Konusundaki Terim, Tanım ve Tasnif Farklılıklarının Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yüksel, Ö. Y. (2019). *Yaşar Kemal Edebiyatında Erkekliğin Sunumu: Bir Ada Hikâyesi Dörtlemesi*.(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi).İstanbul: İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zahrani, A. A. (2014). *Yaşar Kemal'in Yılanı Öldürseler Adlı Romanındaki Kelime Grupları Yapıları ve İşlevleri*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zülfikar, H. (1995). Girişik Cümle Sorunu. *Türk Dili Dergisi*. 1 (522), 643-648.

Zülfikar, H. (1995). Özne Türleri ve Bunların Adlandırılması. *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Zülfikar, H. (1995). Takısız Ad Tamlaması Sorunu. *Türk Dili Dergisi*. 2 (523), 781-789.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı

: YURTLU Zuhâl

Uyruğu

: Türkiye Cumhuriyeti

Eğitim

Derece

Ön Lisans

Lisans

Lisans

Eğitim Birimi

HÜ Sağlık Bilimleri

YYÜ TDE Bölümü

İÜ Çocuk Gelişimi Bölümü

Mezuniyet Tarihi

15.06.2000

17.06.2004

Giriş: 2019-

İş Deneyimi

YılYer

2005 – 2006Siverek/ Şanlıurfa

2006 – 2007Siverek/Şanlıurfa

2007 – 2008Silvan/Diyarbakır

2008 – 2009Siverek/Şanlıurfa

2009 – 2011Siverek/Şanlıurfa

2011 – 2012Tuşba/Van

2019 –İpekyolu/Van

Görev

SEM Dershanesi, TDE Öğrt.

ABC Dershanesi, TDE Öğrt.

Malabadi Dershanesi, TDE Öğrt.

Birey Dershanesi, TDE Öğrt.

Uğur Dershanesi, TDE Öğrt.

Bardakçı İÖĞÖ, Türkçe Öğrt.

Nazmi Arıkan Lisesi, TDE Öğrt.

Yabancı Dil İngilizce

21/07/2021

Tez Başlığı / Konusu:

Yaşar Kemal'in Teneke Romanı ile Zülfü Livaneli'nin Kardeşimin Hikâyesi Romanının Karşılaştırmalı Söz Dizimi İncelemesi

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 208 sayfalık kısmına ilişkin, 21/07/2021 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından TURNİTİN intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 16 (On altı) dır.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

21/07/2021

ZUHAL YURTLU

Adı Soyadı : ZUHAL YURTLU

Öğrenci No : 18920001058

Anabilim Dalı : Türk Dili Ve Edebiyatı

Programı : Tezli Yüksek Lisans

Statüsü : Y. Lisans ☒ Doktora ☐

DANIŞMAN

DR. ÖĞ. ÜYESİ MUSTAFA SOLMAZ

...../...../20....

ENSTİTÜ ONAYI

U Y G U N D U R

...../...../20....

Prof. Dr. Bekir

KOÇLAR

Enstitü Müdürü